

Fra homofil til skeiv frigjøringskamp (1988-2018)

Et skifte fra essensialisme til konstruktivisme sett i lys
av etableringen av skeiv teori i 1990

ARNE SKJÆVESLAND

VEILEDER

Knut Dørum

BIVEILEDER

Esben Esther Pirelli Benestad

Universitetet i Agder, 2021

Fakultet for humaniora og pedagogikk

Institutt for religion, filosofi og historie

Abstract

Denne oppgaven tar for seg utviklingen fra homofil til en skeiv frigjøringskamp i Norge mellom 1988 og 2016 med problemstillingen: «hvordan har forståelsen av kjønn og seksualitet, slik den har kommet til uttrykk i homobevegelsen og transbevegelsen, endret seg fra 1988 til 2018 i forbindelse med introduksjonen av skeiv teori i 1990 og hvilke konsekvenser har det hatt for lovverket?» At det skjer et skifte fra en essensialistisk måte å forstå seksualitet på til en konstruktivistisk med skeiv teori er ikke noe nytt, men denne overgangen er interessant og har skapt forventninger overfor lovverket man ikke hadde sett for seg en kort tid tilbake. For eksempel et krav om å innføre et tredje juridisk kjønn.

Kildematerialet består av homofile, trans-tidsskrift og stortingsforhandlinger, hvor problemstillingen belyses ut fra teoretiske begreper som: essensialisme, konstruktivisme, skeiv teori, i tillegg til identitetspolitikk og skeiv politikk. Oppgaven tar først for seg hvordan homobevegelsen og lovforhandlingene diskuterte rettigheter knyttet til ekteskap og barn hvor essensialisme og identitetspolitikk var viktige strategier. Deretter dekkes hva som ledet fram til utvidelsen av rettighetskampen til å inkludere et skeivt perspektiv. Innflytelse av skeiv teori har vært viktig her, men det blir også trukket fram andre årsaker til inkluderingen av bifile og transpersoner i homokampen. Videre undersøkes det hvordan strategien endret seg ved å se på diskusjonen rundt diskrimineringsloven av 2013 og ny lov om endring av juridisk kjønn i 2016. Her la den skeive bevegelsen og lovutredningene til grunn en konstruktivistisk forståelse av kjønn og seksualitet som åpnet opp for et større mangfold ved å ikke knytte til kjønn og seksualitet til bestemte kategorier. Dette åpnet igjen for nye problemstillinger og kampsaker.

Det jeg har til hensikt med oppgaven er å belyse den endringen som skjer for å bidra med kunnskap til den pågående rettighetskampen. Jeg synes det har vært interessant å studere hvordan denne overgangen ble til og hvordan diskusjonen var internt i homobevegelsen ettersom det fortsatt eksisterer stridigheter blant lhbt-personer.

Funnene i denne oppgaven viser at det har eksistert et seksualitetsmangfold bak enhetsillusjonen til homobevegelsen som ikke har vært like synlig i den offentlige debatten. Det samme gjelder for FPE-NE som først avgrenset sitt medlemskap for heterofile transvestitter før de senere åpnet organisasjonen opp for flere variasjoner av t-begrepet.

Videre viser en lesing av homofile tidsskrift og trans-tidsskrift, i tillegg til lovforhandlinger at det har eksistert konstruktivistiske tanker omkring kjønn og seksualitet før innflytelse av skeiv teori på 1990-tallet. Dette viser at identitetspolitikken til homobevegelsen og transbevegelsen har vært bevisst, og man kan stille spørsmål til hva som var nytt med skeiv teori.

Forord

Først og fremst vil jeg takke mine veiledere. Jeg vil takke Knut Dørum, professor i historie, for å ta på seg dette prosjektet. Takk for gode kommentarer, ideer og god oppfølging. Jeg har hatt stor nytte av dine evner til å trekke linjer og plassere historiske hendelser i større kontekster.

Jeg vil også takke Esben Esther Pirelli Benestad, professor i sexologi, som har vært til stor hjelp og bidratt med verdifull kunnskap om «transhistorie».

Takk til medstudenter og venner som har kommentert utkast underveis i semestrene, og spesielt takk til Apostolos Spanos, professor i historie, for interessante og analytiske innspill.

Mange takk til Senter for likestilling som har støttet dette prosjektet med masterstipend, og tusen takk til Skeivt arkiv i Bergen, og da spesielt Bastian Danielsen for god hjelp med navigering av trans-tidsskrift.

18.05.21
Arne Skjævesland

Innhold

Forkortelser	1
1 Innledningskapittel	2
1.1 Tema og problemstilling	2
1.2 Forsknings situasjon	4
1.3 Teoretiske perspektiver	7
1.3.1 Medborgerskap	8
1.3.2 Homofil identitetspolitikk	9
1.3.3 Skeiv politikk	10
1.3.4 Transpolitikk	11
1.3.5 Likestilling og diskriminering	11
1.4 Begreper	12
1.4.1 Homoseksualitet og homofili	12
1.4.2 Transseksualisme, trans* og kjønnsinkongruens	13
1.4.3 Begrepsbruk	15
1.5 Kilde og metode	15
1.5.1 Metodisk tilnærming	17
1.6 Disposisjon	17
2 Fra seksuell frigjøring til kamp om homofilt ekteskap (1965-1993)	19
2.1 Generasjonsskifte og radikaliserings av homobevegelsen på 1970-tallet	21
2.1.1 Hvor kom tillatelsen fra?	23
2.2 Splittelse i homobevegelsen mellom 1976 og 1992	24
2.3 Nei til tradisjonelt ekteskap for homofile på 1970-tallet	26
2.3.1 Ulikt homopolitisk grunnsyn mellom DNF-48 og AHF	28
2.3.2 Homofiles syn på homofilt ekteskap	29
2.4 Alternativer for lovregulering av homofilt samliv på 1980-tallet	30
2.4.1 Kampen mot aids som prioritert kampsak	32
2.4.2 Arbeidet mot partnerskapsloven blant homofile aktivister	33
2.5 Delkonklusjon	34
2.6 Hvordan ble partnerskapsloven mulig?	35
2.7 Forprosessen til partnerskapsloven	37
2.7.1 Innstilling fra justiskomiteen	38
2.7.2 Forhandlingene i Odelstinget, 1991	39
2.8 Saksgang	40
2.8.1 Forslag fra Barne- og familiedepartementet	40
2.8.2 Forhandlingene i Odelstinget, 1993	41
2.9 Essensialisme og identitetspolitikk som avgjørende strategi	44
2.10 Konklusjon	48
3 Homofiles kamp om familieliv og anerkjennelse som omsorgspersoner (1993-2008)	50
3.1 Lovverkets rammer rundt homofile og barn	51
3.2 Familiepolitikk i homobevegelsen	52
3.2.1 Rettighetene rundt ekteskap og familie som undertrykkende	54
3.2.2 Holdninger vs. rettigheter	55
3.3 Homofile fosterhjem	56

3.4	Homofile og adopsjon	58
3.4.1	Homofile og argumentasjonsføring rundt adopsjon	59
3.4.2	Hensynet til «barnets beste»	59
3.4.3	Diskriminering av lesbiske i forhold til assistert befruktning	61
3.5	Delkonklusjon	61
3.6	Lovarbeidet knyttet til en kjønnsnøytral ekteskapslov	62
3.7	Privat lovforslag om en kjønnsnøytral ekteskapslov	63
3.7.1	Argumentasjon knyttet til homofile og foreldrerett	65
3.7.2	Paradokser knyttet til adopsjonslovene	65
3.8	Barne- og likestillingsdepartementets forslag om en felles ekteskapslov	67
3.9	Diskriminering, menneskerettigheter og «barnets beste»	68
3.9.1	Barns krav om kunnskap om sitt biologiske opphav	70
3.9.2	Grenseløst og abstrakt ikke-diskrimineringsprinsipp	71
3.10	Signaleffektene til felles ekteskapslov	72
3.11	Konklusjon	74
4	Utvidelse av rettighetskampen med skeiv politikk (2003-2008)	77
4.1	Brudd og kontinuitet i frigjøringsbevegelsen	77
4.1.1	Endringer i den heteronormative kjernefamilien	82
4.2	Skeiv teori som politisk strategi	83
4.3	Diskusjon rundt konstruktivisme med stiftelsen av LLH	86
4.4	Behovet for ny en strategi, men et nei til skeiv teori	87
4.4.1	Forslag om nytt organisasjonsnavn, «Skeive Folk»	88
4.4.2	Skeiv Ungdom utfordret LLHs vektlegging av homopolitikk	91
4.4.3	LLH sitt forsøk på å inkludere transpolitikk i homoplanene	93
4.5	Innlemmelsen av bifile i lesbisk og homofil frigjøringskamp	95
4.6	Hvorfor transpolitikk i en seksuell frigjøringskamp?	97
4.6.1	Transorganisasjoners behov for å markere avstand til andre grupper	98
4.6.2	Utviklingen av kjønnsforståelse i trans-tidsskrift	102
4.7	Konklusjon	104
5	Skeives kamp om diskrimineringsvern og retten til kjønn (2005-2016)	107
5.1	«Transkjønnete» innlemmet i likestillingsloven	107
5.1.1	Begrepene transkjønnet og transperson	109
5.2	Behovet for et enhetlig diskrimineringsvern	110
5.2.1	Hensynet til «multiple discrimination»	112
5.3	Vernet av lhbt-personer i diskrimineringsloven av 2013	114
5.3.1	Seksuell legning og orientering	115
5.3.2	Var seksuell orientering fortsatt redusert til heterofil, homofil og bifil?	116
5.4	Forholdet mellom menneskerettigheter og kritisk debatt	118
5.5	Avskaffelse av sterilisering som vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016	120
5.5.1	Mangel på konsekvensutredning	122
5.5.2	Opprettholdelse av identitetskategoriene mann og kvinne	123
5.6	Ulike beskrivelser av seksualitet og kjønn til forskjellige lover	125
5.7	Konklusjon	126
6	Skeiv frigjøringskamp - mellom identitetspolitikk og skeiv politikk	128
	Referanser	133

Forkortelser

AHF - Arbeidsgrupper for homofil frigjøring (1976-1992)

DNF-48 - Det norske forbundet av 1948 (1950-1992)

FHO - Fellesrådet for homofile og lesbiske organisasjoner i Norge (1979-1992)

FPE-NE - Full Personality Expression Northern Europe (1966-2000)

FPE-Norge - Full Personality Expression Norge (2000-2007)

FRI - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold (2016), tidligere LLH

FTPN - Foreningen for transpersoner (2007-2014), Forbundet for Transpersoner i Norge (2014)

HBRS - Harry Benjamin Ressurssenter (2009), tidligere LFTS

LFTS - Landsforeningen for transkjønnete (2000-2009)

LLH - Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (1992-2016), sammenslåing av DNF-48 og FHO

PKI - Pasientorganisasjonen for Kjønnsinkongruens (2018)

1 Innledningskapittel

Innføringen av partnerskapsloven av 1993 og endring av ekteskapsloven i 2008 har gitt homofile menn og lesbiske kvinner like rettigheter som heterofile i forhold til ekteskap og familieliv. Med innføringen av partnerskapsloven kunne to personer av samme kjønn registrere partnerskap med samme rettsvirkninger som ekteskap, med unntak av adopsjonsrett og kirkelig vigsel.¹ Denne loven ble opphevet og erstattet med en ny ekteskapslov i 2008 som gjaldt for både heterofile og homofile par. Innføringene av disse lovene utfordret tradisjonelle normer rundt ekteskap, men også familieliv ved at homofile og lesbiske par fikk like rettigheter som heterofile par i forhold til foreldreskap med den nye ekteskapsloven.²

Samtidig som homofile vant fram med sine krav om likeverd, skjedde det en dreining innenfor den homofile frigjøringskampen til en inkludering av et større seksualitets- og kjønns mangfold. Utviklingen gikk mot en inkludering av transpolitikk på 2000-tallet i Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH), men ikke for fullt før i 2008 hvor LLH endret navn til landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.³ Denne tendensen skapte igjen nye problemstillinger som utfordret politikken rundt likestilling, kjønn, seksualitet og helse.⁴

Sentrale lovreguleringer som oppstod fra transpolitikken til LLH var vedtaket av en ny lov om «forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk» i 2013,⁵ og en lovregulering av vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016 som gjorde det mulig for personer med kjønnsinkongruens⁶ å endre juridisk kjønn uten å ha gjennomgått diagnostisering, medisinsk behandling og sterilisering.⁷

1.1 Tema og problemstilling

Temaet for masteroppgaven er den utviklingen som skjer fra en homofil frigjøringskamp på 1990-tallet til en skeiv frigjøringskamp på 2000-tallet. På 1990-tallet var kampen for homofiles rettigheter knyttet til retten til ekteskap og familieliv basert på identitetspolitikk, hvor lovreguleringer som partnerskapsloven av 1993 og ekteskapsloven av 2008 ble vunnet fram. Samtidig pågikk det en prosess innenfor homobevegelsen med diskusjoner i LLH om å inkludere et skeivt perspektiv. Med inkludering av bifile i LLH fra 1994 og en offisiell inkludering av «transpersoner» fra 2008 utviklet frigjøringskampen seg i retning

---

¹Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 30, 32–33.

²Barne- og likestillingsdepartementet, 2008b.

³H. M. Johansen, 2019, s. 196.

⁴H. M. Johansen, 2019, s. 198.

⁵Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a.

⁶kjønnsinkongruens viser til det manglende samsvaret noen mennesker opplever mellom sitt fødselskjønn og opplevde/mentale kjønn.

⁷Helse- og omsorgsdepartementet, 2016.

av å føre en skeiv politikk.⁸ Den skeive politikken skulle oppløse identitetskategorier og fremmet mangfoldet som hadde eksistert innad og på tvers av de ulike identitetskategoriene.

Hovedproblemstillinger for oppgaven er todelt og følger: «hvordan har forståelsen av kjønn og seksualitet, slik den har kommet til uttrykk i homobevegelsen og transbevegelsen, endret seg fra 1988 til 2018 i forbindelse med introduksjonen av skeiv teori i 1990 og hvilke konsekvenser har det hatt for lovverket?»

Skeiv teori mener jeg har vært et viktig premiss for utvidelsen av rettighetskampen til å omfatte flere identitetskategorier. Det blir i tillegg trukket fram andre begivenheter og tendenser som har virket inn i frigjøringskampens skiftende politikkføring. Problemstillingen blir belyst ut fra begreper som identitetspolitikk og skeiv politikk og en tese om at det skjer et skifte fra å basere frigjøringskampen på essensialisme til konstruktivisme. For å kunne svare på hovedproblemstillingen blir disse underproblemstillingene besvart: «hva slags begivenheter eller tendenser virket inn i frigjøringskampen, og som førte til at først homofile vant fram med sine krav om rettigheter til ekteskap og foreldreskap, og deretter skeives krav om diskrimineringsvern? Hva var nytt med skeiv teori? Hva kjennetegnet skeiv politikk og hvordan skilte denne seg fra identitetspolitikken til homobevegelsen?»

Opgaven avgrenses tidsmessig fra etableringen av partnerskapsgruppa i 1988 til diskrimineringslovgivningen av 2018. Vedtaket av felles ekteskapslov av 2008 og LLH sin navneendring til å inkludere bifile og transpersoner samme år utgjør her et sentralt vendepunkt i periodiseringen. Videre vektlegger oppgaven hvordan homofile, skeive og transpersoner selv har argumentert for sine rettigheter med hovedvekt på hvilken type politisk strategi som har blitt ført og hvordan lovverket har diskutert dette. Derfor blir homofile tidsskrift, trans-tidsskrift viktige kildegrunlaget for oppgaven, men også stortingsforhandlinger og utredninger blir analysert for å besvare hvordan politikkføringen til homo-, trans- og skeiv bevegelse har virket inn i debatter rundt lovvedtak knyttet til lhbt-personer. Det blir ikke foretatt en analyse av den offentlige debatten i form av aviser ettersom det sentrale for oppgaven er hva slags forståelse av kjønn og seksualitet som har blitt presentert av frigjøringskampen.

Til tross for at tidsrommet er satt fra 1988 til 2016 blir det trukket linjer tilbake til etableringen av Det Norske Forbundet av 1948 i 1950 (homofil organisasjon) og Full Personality Expression Northern Europe (transorganisasjon) i 1966 for å sammenligne utviklingen over en lengre periode. Jeg mener det er først på 1990-tallet og 2000-tallet man kan finne begynnende tendenser til endringer i homobevegelsens politikkføring. Dette er begrunnelsen for hvorfor den oppgitte perioden har blitt særlig vektlagt for oppgaven.

---

⁸Walderhaug, 1994, s. 11.

1.2 Forsknings situasjon

Denne oppgaven er på en måte et oversiktsverk over sentrale begivenheter og rettighetskamper som har blitt ført av den homofile/skeive bevegelsen fra 1988 til 2018 og hvordan lhbt-saker har blitt diskutert på Stortinget. Samtidig er det først og fremst skiftet fra homokamp til skeiv kamp som er tema for oppgaven som blir belyst hovedsakelig ut fra begrepene identitetspolitikk, transpolitikk og skeiv politikk. Det finnes en del forskning knyttet til partnerskapsloven og felles ekteskapslov, men jeg savner et helhetlig perspektiv som sammenligner den homofile og skeive frigjøringskampen. Videre har jeg ikke funnet forskning som har studert transpolitikk med utgangspunkt i den norske transbevegelsen, noe denne oppgaven bidrar med. LLH inkluderte transpolitikk i 2008, men det har eksistert en egen transbevegelse og transorganisasjon fra 1960-tallet som har vært uavhengig den homofile bevegelsen.

Det ble i 2019 utgitt et oversiktsverk som dekker historiografien og realhistorien til skeiv historie i Norge av historiker og kjønnsforsker Hanne Marie Johansen. Johansen omtalte at det foregikk en «skeiv vending» ut på 2000-tallet innenfor kjønnsforskning og aktivistmiljøet som ble viktige premissleverandører i det offentlige ordskifte om kjønn og seksualitet.⁹ Det er ingen tvil om at skeiv teori har utgjort et viktig premiss for det språklige skiftet som har skjedd rundt kjønn og seksualitet de siste 20-30 årene. Samtidig er det viktig å ikke avgrense utviklingen som har skjedd til skeiv teori ettersom fenomener ikke opptrer alene, men er et resultat av, og i samspill med flere prosesser.

Videre søker denne oppgaven å bryte med tenkningen om at frigjøringskampen følger en positiv lineær utvikling. Framstillingen av historien til homobevegelsen i Norge har blitt kritisert av blant annet Hans W. Kristiansen av å være en forestilling om en lineær utvikling preget av framskritt fra 1970-tallet av, hvor tiden før blir framstilt som en dyster tid å være homofil i.¹⁰ Videre forteller Kari-Mette Walmann Hidle i sin doktoravhandling om den felles ekteskapsloven av 2008 at:

Norsk homokamp er ingen lineær bevegelse fra kampen for avkriminalisering av sex mellom menn til felles-ekteskapslov[sic]. Også blant aktørene i denne kampen finnes det dels felles, og dels kryssende interesser.¹¹

Tekster som fremstiller utviklingen til homokampen kan ha en tendens til å fokusere på den positive utviklingen som har skjedd uten å problematisere for eksempel stridigheter innad homomiljøet i forhold til partnerskapsloven av 1993. Birger Berge har blant annet dekket debatt og argumentasjon knyttet til familieforståelsen innenfor homobevegelsen.¹² Ikke alle i homoorganisasjonen så det som et framskritt å innføre ekteskap for homofilt

---

⁹H. M. Johansen, 2019, s. 204.

¹⁰Sandnes, 2008.

¹¹Hidle, 2013, s. 176.

¹²Berge, 2016.

samliv,¹³ hvor Berge blant annet konkluderte med at partnerskapsloven ble tolket som et forsøk fra statens side å assimilere homofile inn i majoritetssamfunnet.¹⁴ Dette stemmer overens med annen forskning som har studert partnerskapslovens tvetydighet.¹⁵

Når det kommer til hvorfor homofile vant fram med sine rettigheter finner man flere elementer. Jens Rydström har pekt på at homofilt ekteskap ble akseptert av samfunnet på grunn av en «de-radicalisation» (en nedtoning av radikale krefter) i homobevegelsen.¹⁶ Ingvill Størksen på den andre siden forteller at endringer i synet på homoseksualitetens vesen og hvilket verdisyn homofile dermed ble møtt med, var en bakenforliggende årsak for lovregulering av homofilt samliv.¹⁷ Jeg mener disse forklaringene henger tett sammen. Det Rydström omtaler som en nedtoning av radikale stemmer i homokampen har i denne oppgaven blitt omtalt som et skifte mellom et frigjørings- og likestillingsaspekt som har dominert til ulike perioder i den norske homobevegelsen. Det kan dermed tenkes at en dominerende av den delen av homobevegelsen som ønsket rettigheter knyttet til samliv og familieliv normaliserte homofili gjennom å innordne seg den gjennomsnittlige heterofile familien. Som Berge påpekte ble partnerskapsloven tolket blant motstandere i homobevegelsen som et forsøk fra statens side å assimilere homofile. Denne varianten av homofile som ønsket ekteskap var lettere for samfunnet å godta.

Mens det finnes en del forskningslitteratur knyttet til partnerskapsloven og felles ekteskapslov,¹⁸ er forskningen rundt rettighetssakene knyttet til diskrimineringsvern og juridisk kjønn betydelig mindre. Når det kommer til overgangen til en mer inkluderende frigjøringskamp fra 2008 har Marit Bolsø Brodersen skrevet en masteroppgave i likestilling og mangfold som tar utgangspunkt i endringer i kjønnsforståelse mellom 2003 og 2017 hvor Brodersen konkluderte med at spørsmål knyttet til identitet flyttes fra seksualitet til kjønn i den seksualpolitiske debatten.¹⁹ Dette stemmer for så vidt ettersom fokuset ser ut til å skifte over til personer med kjønnsinkongruens etter at homofile oppnådde full likestilling med heterofile i en rettslig sammenheng i 2008. Det jeg savner i denne framstillingen er at selv om skeiv politikk blir dominerende ut på 2000-tallet, foregår det fortsatt et slags samspill/skifte mellom identitetspolitikk og skeiv politikk ettersom man fortsatt opererer med kategoriene lhbt.

Når det gjelder masteroppgaver som har studert endringer i skeiv politikk, avla Janny Sjøholm en masteroppgave i historie i 2020 som har undersøkt skeiv politikk ut fra politiske partier fra 1972 til 2016. Sjøholm forsøkte å bryte med narrativet innenfor skeiv historie som presenterer en aktiv homobevegelse og passive politiske partier.²⁰

---

¹³Andersen, 2009, s. 128.

¹⁴Berge, 2016, s. 115.

¹⁵R. Halvorsen, 1998.

¹⁶Rydström, 2011, s. 168.

¹⁷Størksen, 2000, s. 145.

¹⁸R. Halvorsen, 1995; Størksen, 2000; Nyhuus, 2001; Berggrav, 2003; Rydström, 2011; Hidle, 2013.

¹⁹Brodersen, 2019, s. 81.

²⁰Sjøholm, 2020, s. 3.

Forskning med utgangspunkt i skeiv teori eller skeiv politikk har en tendens til å kategorisere utviklingstrekk som «skeivt» uavhengig om det befinner seg innenfor en tidsperiode hvor begrepet «skeiv» utgjør en del av erfaringsrommet til offentligheten eller ikke. Dette er mest vanlig i andre fag, men forekommer også i historiefaget. Denne oppgaven bruker ikke betegnelsen «skeiv» om tendenser før etableringen av skeiv teori, men heller etter den har fått innpass i homobevegelsen og senere i lovverket. Dette utdypes videre i metodedelene, se kapittel 1.5.1. Jeg mener at denne tilnærmingen til materialet har gjort det enklere å peke på viktige utviklingstrekk innenfor periodens tidsramme som ikke nødvendigvis er direkte knyttet til skeiv teori.

Blant masteroppgaver med fokus på transpersoner eller personer med kjønnsinkongruens innenfor historiefaget, har det mest blitt dekket den medisinske diskursen. Sigrid Sandal har skrevet en masteroppgave i historie om hvordan helsemyndigheter har forstått og behandlet transpersoner i Norge i perioden 1952-1982.²¹ Av masteroppgaver utenfor historiefaget har det blitt studert denne gruppens selvforståelse av kjønnsidentitet,²² og hvilken kjønnsforståelse som legges til grunn i behandlingstjenesten for kjønnsinkongruens (tidligere transeksualisme).²³ I tillegg er det masteroppgaver som dekker ulike forståelser av kjønn i norsk offentlighet²⁴ og problematikk rundt medborgerskap i tilknytning til loven om vilkår for endring av juridisk kjønn før 2016 og mangelen på en tredje juridisk kjønnskategori.²⁵ Funnene viser et voksende kjønns mangfold som bryter med det tradisjonelle trans-narrativet «født i feil kropp» som dermed utfordrer den todelte kjønnsforståelsen som ligger til grunn i behandlingstjenesten for kjønnsinkongruens.²⁶ Videre forteller funnene på hvilke måter kjønns mangfoldet ekskluderes og diskrimineres gjennom lovverket og helsevesenet. Med lovverket blir det for eksempel trukket fram at mennesker med en annen kjønnsidentitet enn kvinne eller mann blir usynliggjort og diskriminert av lovverket fordi lovverket ikke opererer med en tredje kjønnskategori. Når det gjelder helsevesenet trekkes det fram at personer som ikke oppfyller kravene til diagnosen kjønnsinkongruens står uten et behandlingstilbud.

Noe av dynamikken her er at man har en diskurs rundt biologi, medisin og juss som legger til grunn en essensialistisk forståelse av kjønn med tokjønnsmodellen, og en annen diskurs som åpner opp for et større kjønns mangfold og som legger selvidentifikasjon til grunn.²⁷ Jeg har ikke funnet tekster som har sett på politikken som ble ført av transorganisasjonen i Norge og dermed heller ikke det skiftet som skjer på 1990-tallet. Transpo-

---

²¹Sandal, 2017.

²²Moen & Aune, 2018; Drage, 2017.

²³Kvarstein, 2019; Folgerø & Hellesund, 2010.

²⁴Espseth, 2017.

²⁵M. V. Rasmussen, 2005; Sørli, 2013.

²⁶Drage, 2017, s. 64.

²⁷Espseth, 2017, s. 105.

litikken mener jeg er et understudert felt innenfor skeiv historie, slik at min oppgave gir et bidrag på dette feltet.²⁸

1.3 Teoretiske perspektiver

Oppgaven bygger på flere perspektiver; medborgerskap, identitetspolitikk, skeiv politikk, likestilling og diskriminering, i tillegg til essensialisme, konstruktivisme og skeiv teori. De sist nevnte, essensialisme, konstruktivisme og skeiv teori presenterer ulike måter å forstå kjønn og seksualitet på og utgjør det teoretiske grunnlaget i oppgaven. Dette er med tanke på at argumentasjonsføringen som blir brukt rundt lesbiske, homofile, bifile og transpersoners (lhbt) krav på rettigheter blir påvirket av hvilken kjønns- og seksualitetsforståelse som blir lagt til grunn.

I tilnærmingen til kjønn og seksualitet finnes det to hovedperspektiver, essensialisme og konstruktivisme, hvor folk flest inntar mellomposisjoner. Med en rendyrket essensialistisk tilnærming blir kjønnsforskjeller og ulike seksualiteter forklart ut fra biologiske forhold.²⁹ I denne sammenhengen blir identitetskategorier som heterofil og homofil forklart som medfødt. Her blir for eksempel historiske kilder som beretter eksistensen av homoseksuell praksis tilbake til antikken brukt som bevisførsel for at homoseksualitet har eksistert til alle tider.³⁰ Konstruktivisme derimot forklarer at kjønnsforskjeller og ulike seksualiteter har sitt opphav i kulturen og er dermed sosiale konstruksjoner hvor biologien ikke blir regnet som en medvirkende faktor.³¹ Med andre ord mener essensialister at man er født slik, mens konstruktivister mener man har blitt slik gjennom kulturell påvirkning.³² Her er det viktig å påpeke at konstruktivisme nødvendigvis ikke tilsier at homoseksuelt begjær er konstruert, men at den vestlige homoseksuelle identiteten er en konstruksjon, og at homoseksuelt begjær forstås ulikt til forskjellige tider og kulturer.³³

Skeiv teori oppstod innenfor homobevegelsen og academia i USA på 1990-tallet og presenterer en relativ ny måte å forstå kjønn og seksualitet på, sett ut fra offentligheten.³⁴ Teorien er konstruktivistisk og presenterer tanker om kjønn og seksualitet som noe flytende og som eksisterer på et spekter. Man får med dette et mer nyansert syn som ikke avgrenses til kategoriene homofil og heterofil, samt mann og kvinne.³⁵ Skeiv teori har altså åpnet opp for et større seksualitets- og kjønns mangfold og teoriens innvirkning

---

²⁸Ulike utgivelser av diverse trans-tidsskrift fra Skandinavia og England er tilgjengelig på Skeivt arkiv, men disse kommer også til å bli tilgjengelige digitalt etter hvert.

²⁹Lundgren, 1992, s. 20.

³⁰Jordåen, 2015, s. 6.

³¹Lundgren, 1992, s. 20.

³²Lundgren, 1992, s. 83.

³³Hames-García, 2006, s. 79-80.

³⁴H. M. Johansen, 2019, s. 10; Denne oppgaven viser at det har eksistert konstruktivistiske tanker omkring kjønn og seksualitet innad homobevegelsen og transbevegelsen, men disse kom ikke fram i den offentlige debatten.

³⁵Brodersen, 2019, s. 49.

på dette feltet utgjør et viktig premiss for debatten omkring lhbt-personers rettigheter og det offentlige ordskifte om seksualiteter og kjønnsidentiteter etter år 2000.³⁶

1.3.1 Medborgerskap

Arnfinn J. Andersen definerer medborgerskap som: «rettigheter og plikter som sikrer individets deltakelse og beskyttelse innenfor rammer av nasjonalstaten».³⁷ Utgangspunktet i denne sammenhengen blir hva slags rettigheter og plikter den norske staten gir sine borgere rundt seksuelle praksiser, samliv og kjønnsidentitet.³⁸

Intimt medborgerskap refererer til at våre avgjørelser og praksiser har blitt sammenvevd med offentlige institusjoner og statlig politikk.³⁹ Dette ser vi med homofiles krav om ekteskap og foreldrerett som truer det tradisjonelle rammeverket for medborgerskap. Når det kommer til personer med kjønnsinkongruens tillater lovverket personer å skifte juridisk kjønn, men ettersom det norske lovverket operer med to juridiske kjønn, mann og kvinne, blir personer med en annen kjønnsidentitet enn disse holdt utenfor de nåværende rammene for medborgerskap. Det finnes ikke en tredje juridisk kjønnskategori i Norge.⁴⁰

Ikke bare handler medborgerskap om juridiske rettigheter, det har også en symbolsk verdi. En amerikansk sosiolog, Steven Seidman, har pekt på at:

Citizenship involves not only juridical enfranchisement but symbolic incorporation into a national community. Individuals aspiring to the status of citizen must claim to possess the psychological, moral, and social traits that render them good and warrant their integration. In this regard, gays have claimed not only to be normal, but to exhibit valued civic qualities such as discipline, rationality, respect for the law and family values, and national pride.⁴¹

Når det gjelder hva slags strategi som skulle bli ført i tilknytning til å sikre medborgerskap for lhbt-mennesker har normalisering fungert godt i rettighetskampen. Normalisering ble av Seidman forklart som: «a strategy to neutralize the critical aspects of a gay movement by rendering sexual difference a minor, superficial aspect of a self who in every other way reproduces an ideal of a national citizen».⁴² Det ble i denne sammenhengen trukket fram to reaksjoner knyttet til normalisering i en amerikansk kontekst, som jeg mener kan anvendes på Norge. Den første gikk ut på at «sexual identity movements have emerged advancing their own demands for rights based on claims to be the victims of repressive practices» hvor fokuset lå i å normalisere det å være homofil med identitetspolitikk. Den

---

³⁶H. M. Johansen, 2019, s. 204.

³⁷Andersen, 2009, s. 123 (bruken av teori om medborgerskap er inspirert av Birger Berge sin masteroppgave om familieforståelse i homobevegelsen).

³⁸Andersen, 2009, s. 124.

³⁹Oleksy, 2009, s. 4.

⁴⁰Hines, 2009, s. 95.

⁴¹Seidman, 2001, s. 323.

⁴²Seidman, 2001, s. 324.

andre reaksjonen var skeiv politikk som søkte å frigjøre alle former av seksualitet med å utfordre det «normale» og dets disiplinerende effekt.⁴³

1.3.2 Homofil identitetspolitikk

Identitetspolitikk er en politisk mobilisering hvor grupper med felles identitet som for eksempel homofile, personer med kjønnsinkongruens eller svarte krever rettigheter så lenge de er marginaliserte.⁴⁴ Mary Bernstein, amerikansk sosiolog, viser til tre nivåer begrepet identitet har i relasjon til sosiale bevegelser:

First, a shared collective identity is necessary for mobilization of any social movement, including the classic labor movement. Second, expressions of identity can be deployed at the collective level as a political strategy, which can be aimed at what are traditionally thought of as cultural and/or political goals. Third, identity can be a goal of social movement activism, either gaining acceptance for a hitherto stigmatized identity or deconstructing categories of identities such as «man,» [sic] «woman,» «gay,» «straight,» «black,» or «white.»⁴⁵

Den homofile bevegelsen baserte sin identitet på en essensialistisk forståelse ved å presentere homoseksualitet som en stabil og medfødt egenskap. Dette fungerte som en god strategi for å avkriminalisere homoseksuelle handlinger i 1972. Martin Skaug Halsos har skrevet en hovedoppgave om paragraf 213 som straffet homoseksualitet, hvor han fortalte at homoseksualitet innenfor det politiske miljøet ble sett på som umoralsk fram til 1954, og at det var teorien om homoseksualitet som en legning som gjorde at man forsøkte å oppheve paragrafen.⁴⁶ Videre nevner Halsos at stortingsrepresentanten Arne Kielland begrunnet sitt forslag om å avkriminalisere homoseksualitet med at paragrafen diskriminerte homoseksuelle fordi de var annerledes i tillegg til å opprettholde fordommer og manglende aksept, og at det var myndighetene som hadde ansvar for å beskytte homoseksuelle mot andres fordommer.⁴⁷ Samme type argumentasjon ble videreført i diskusjonen rundt etableringen av et diskrimineringsvern for homofile i 1981, samt innføringen av partnerskapsloven av 1993 og felles ekteskapslov av 2008.

Selv om et essensialistisk utgangspunkt i idenitetspolitikken for homofile har fungert godt i rettighetskampen, forteller Michael Hames-García (en amerikansk professor i emner knyttet til rase og etnisitet), at man kan havne i fallgruver med et slikt utgangspunkt ettersom det blir antatt at en slik gruppe er preget av likhet og enhet. Videre forteller

---

⁴³Seidman, 2001, s. 321, 326.

⁴⁴Abdi, 2018, s. 196; Helseth, 2018, s. 186.

⁴⁵Bernstein, 2005, s. 59.

⁴⁶Halsos, 2001, s. 180.

⁴⁷Halsos, 2001, s. 51, 74, 75.

Hames-García at: «these assumptions serve to mask both differences in how oppression is experienced across the group and domination within the group».⁴⁸ Homofile menn og lesbiske kvinner har hatt ulike utfordringer og rettigheter de ville kjempe for og homobevegelsen var lenge dominert av homofile menn. Selv blant lesbiske kvinner var det ulike meninger og interesser.

1.3.3 Skeiv politikk

Utover på 1990-tallet ser man flere begynte å kritisere den essensialistiske strategien og oppfordret til en seksualpolitisk plattform i de homofile tidsskriftene *Løvetann* og *Blikk*. I 1994 ble bifile ønsket velkommen i LLH og i 2008 ble offisielt transpolitikk inkludert og rettighetskampen endret strategi fra essensialisme til konstruktivisme med å føre en skeiv politikk. Med skeiv teori tar man utgangspunkt i et større kjønns- og seksualitetsmangfold ved å bygge ned kategorier.

Skeiv politikk kan på noen måter ses på som en naturlig reaksjon på identitetspolitikken som i utgangspunktet ble oppfattet som frigjørende, men over tid ble kategoriene for trange og det var behov for mangfoldet som eksisterte innad å bryte ut. Skeiv teori blir diskutert i kapittel fire hvor jeg har tegnet en figur som viser et skifte mellom frigjørings- og likestillingsaspektet i den homofile identitetspolitikken hvor man etter innføringen av ekteskapslov og lover knyttet til familieliv fikk et skifte over til frigjøring igjen med skeiv politikk (se Figur 2). Hvorvidt frigjøring og likestilling har blitt oppfattet som en negativ eller positiv utvikling, avhenger av om det ses fra de som ønsket å vektlegge frigjøring eller likestilling. Figuren i kapittel fire er skissert ut fra de som veklta frigjøring som en positiv utvikling, mens likestilling ble beskrevet med begreper som: assimilering, friskgjøring og normalisering av homofile.

Mens identitetspolitikk stod sterkt i homobevegelsen fra 1950, begynte det å skje en dreining over til skeiv politikk som løste opp denne idenitetsbaserte frigjøringskampen. Frigjøringsbevegelsen bevegde seg fra å kjempe for en frihet til å kunne identifisere seg som homofil til å kjempe for en rett til å ikke pålegge seg identitetskategorier.⁴⁹ Mens den homofile frigjøringskampen baserte seg på essensialistisk argumentasjon i diskusjonen rundt homofiles rettigheter med at det var en medfødt legning, tok skeiv politikk utgangspunkt i konteksten handlinger utføres. Det ble dermed ikke relevant å snakke om seksuelle handlinger i seg selv hadde en moralsk betydning, men at seksuelle handlinger ble gitt en moralsk betydning ut fra konteksten de ble utført i. Her blir for eksempel sado-masochisme ikke et uttrykk for å være moralsk forkastelig dersom det foregikk mellom to voksne mennesker med samtykke.⁵⁰

---

⁴⁸Hames-García, 2006, s. 83.

⁴⁹Brodersen, 2019, s. 82.

⁵⁰Seidman, 2001, s. 326.

1.3.4 Transpolitikk

Med identitetspolitikk føres det en politikk som er basert på en minoritetsgruppe som vil kjempe for rettigheter og bekjempe undertrykkelse. Med skeiv politikk får man en dekonstruksjon av identitetskategorier hvor man avslår en minoritetsstatus.⁵¹ Men, hva blir transpolitikk et uttrykk for? Transpolitikk før 1990 vil jeg beskrive som et uttrykk for identitetspolitikk ettersom den første transorganisasjonen i Skandinavia var forbeholdt «heterofile transvestitter» og åpnet ikke for et større kjønns mangfold før ut på 1990-tallet.⁵²

Når det gjaldt transpolitikk fra 1990-tallet kan man argumentere for at transpolitikk inngikk både i identitetspolitikk og skeiv politikk. Dersom man ser på trans som et paraplybegrep for ulike varianter av kjønnsidentiteter, antyder det i seg selv at miljø- og identitetsdannelse står sentralt. Jeg vil derfor si at transpolitikken, slik den kom til uttrykk fra 1990-tallet av i Norge har fungert som et samspill mellom konstruksjon og dekonstruksjon av identitet. Samtidig kan transpolitikk gå inn under skeiv politikk sett i lys av utvidelsen av homobevegelsen til å inkludere bifile og personer med kjønnsinkongruens, som destabiliserte den tidligere enhetlige homofile bevegelsen.⁵³

Selv om homobevegelsen og transbevegelsen ser ut til å ført en identitetspolitikk med essensialisme til grunn, er det viktig å påpeke at identitetspolitikk ikke automatisk bærer preg av essensialisme. Sosiolog Kendal L. Broad-Wright har uttrykt at: «central to the idea of collective identity is that it is constantly in flux and change, a <moving target,> and constantly (re)negotiated as it is continuously constructed».⁵⁴

1.3.5 Likestilling og diskriminering

Ettersom oppgavens tema er frigjøringskamp kan man ikke unngå å nevne begrepene likestilling og diskriminering. Likestilling er et begrep som er bestående av flere komponenter som: likeverd, likebehandling, like muligheter, like rettigheter, som forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging.⁵⁵ Hovedfokuset er og har vært primært orientert rundt likestilling mellom kvinner og menn, men fra 2000-tallet har en flerdimensjonalitet i likestillingsbegrepet utviklet seg til å bli en norm internasjonalt.⁵⁶ Flere dimensjoner blir inkludert i begrepet i tillegg til kjønn, som blant annet etnisitet, religion, seksualitet og nedsatt funksjonsevne.⁵⁷ Dette betyr nødvendigvis ikke at likestillingsbegrepet har fått

---

⁵¹Broad, 2002, s. 244.

⁵²Hanne Marie Johansen har skrevet i sitt oversiktsverk at homofile transvestitter ble holdt utenfor til 1973, men dette mener jeg er feil. Etter en gjennomgang av trans-tidsskrift er det tydelig at «homofile transvestitter» og «transseksuelle» ble holdt utenfor organisasjonen lengre enn 1973.

⁵³Broad, 2002, s. 243.

⁵⁴Broad, 2002, s. 249.

⁵⁵Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a.

⁵⁶Fisktjønmo, 2016, s. 1.

⁵⁷Bjartnes og Sørensen, 2019, s. 199.

et nytt innhold, men at det har blitt satt et sterkere fokus på diskrimineringsmåter, hvor likestilling ikke lengre avgrenses til kjønnslikestilling. Videre er det nødvendig i denne sammenhengen å nevne «multiple discrimination» som viser til at de ulike dimensjonene som likestillingsbegrepet omfatter ikke nødvendigvis forekommer isolert sett ved at kjønnsdiskriminering kan i tillegg også omfatte andre forhold som etnisitet, funksjonsevne, seksuell orientering, alder og religion.⁵⁸ Eksempelvis er en svart transkvinne mer utsatt for diskriminering enn en hvit cis-kjønnnet kvinne.⁵⁹ Hensynet til «multiple discrimination» innenfor norsk diskrimineringslovgivning blir diskutert i kapittel 5.3.1.

I sammenheng med samliv skjer det en utvidelse av likestillingsbegrepet først med fokus på heterofile par og familier ved å likestille heterofile samboere og heterofile ektepar ut på 1990-tallet.⁶⁰ Videre får man også likestilling mellom homofile og heterofile, med partnerskapsloven og den felles ekteskapsloven. Utover dette har det utviklet seg et større kjønns mangfold, hvor personer med kjønnsinkongruens som ikke identifiserte seg som verken mann eller kvinne falt ut av likestillingsprosjektet.⁶¹ Med diskrimineringslovgivningen av 2013 ble det tatt i bruk et begrep om kjønnsidentitet som la selvidentifikasjon til grunn og inkluderte dermed alle personer med kjønnsinkongruens.⁶² Men, som nevnt tidligere finnes det ikke en tredje juridisk kjønnskategori i Norge og personer med en annen kjønnsidentitet enn mann og kvinne måtte forholde seg til i disse to identitetskategoriene.

1.4 Begreper

I oppgaven blir det vist til begreper som har endret innhold eller blitt byttet ut med andre begreper som dekket bedre det økende seksualitets- og kjønns mangfoldet. Dette gjelder for eksempel begreper brukt om homofile, personer med kjønnsinkongruens eller skeive. Utvikling og endringer som skjer i begrepsbruk knyttet til skeiv og trans* gjennom tidsperioden for oppgaven blir diskutert i hoveddelen. Denne delen har til hensikt å skape oversikt, i tillegg til å begrunne begrepsbruken for oppgaven.

1.4.1 Homoseksualitet og homofili

Homoseksualitet og homofili er begreper som refererer til personer som er tiltrukket av samme kjønn. Begrepene brukes om hverandre i dag, men har hatt ulik betydning sett ut fra en historisk kontekst. Homoseksualitet er et begrep som legevitenenskapen produserte på slutten av 1800-tallet,⁶³ hvor psykologer og psykiatere hadde definisjonsmakt

---

⁵⁸Burri og Schiek, 2009, s. 2.

⁵⁹Cis-kjønnnet er motsatsen til transkjønnet og referer til personer som har en kjønnsidentitet som er i samsvar med det kjønnnet de ble tildelt ved fødselen.

⁶⁰Andersen, 2009, s. 127, 133.

⁶¹Van der Ros, 2013, s. 385-386.

⁶²Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 110.

⁶³Jordåen, 2015.

på «homoseksualitet» frem til midten av 1950-tallet. Runar Jordåen har i sin doktoravhandling dekket homofili i norsk psykiatri og psykologi fra slutten av 1800-tallet til 1960. Jordåen forteller at andre disipliner begynte å drøfte «homoseksualitet» fra 1950-tallet av og at homofile begynte å ta i bruk begrepet «homofil» om seg selv for å ta tilbake definisjonsmakten og markere en avstand fra psykiatrien.⁶⁴ Ved å ta i bruk homofil framfor homoseksuell ble venns-kaps- og kjærlighetsaspektet ved legningen fremmet. Den tidlige homobevegelsen ønsket med dette å drive bort fokuset på homoseksualitet som synding, kriminelt og sykt.⁶⁵

Bruken av homofil kontra homoseksuell kan gi uttrykk av å dekke et større seksualitetsmangfold ettersom begrepet ikke bare viser til seksuell tiltrekning. Seksualitet orientering er ikke nødvendigvis redusert til hvem du tiltrekkes av seksuelt, hvor det finnes flere komponenter. Personer som for eksempel ikke opplever seksuell tiltrekning (aseksualitet) kan oppleve romantisk tiltrekning og ha en heterofil, homofil, lesbisk eller bifil orientering. Dette kan bli mer spesifisert som heteroromantisk, homoromantisk, biromantisk osv.

1.4.2 Transseksualisme, trans* og kjønnsinkongruens

Trans*,⁶⁶ transkjønnet, transperson eller personer med kjønnsinkongruens er moderne begreper som beskriver mennesker som ikke identifiserer seg med det kjønn de ble tildelt ved fødselen. Begreper som transvestisme og transseksualisme har sitt opphav på begynnelsen av 1900-tallet og brukes fortsatt i dag, men begrepene har et annet meningsinnhold.⁶⁷ Transvestisme brukes nesten ikke lengre, men blir innenfor undersøkelsens historiske periode forstått som personer som kler seg som et annet kjønn enn det de ble tildelt ved fødselen uten å modifisere kroppen,⁶⁸ mens transseksualisme omfatter som oftest transmenn og transkvinner som velger å gjennomgå et kjønnskifte sosialt og ofte medisinsk gjennom kjønnsbekreftende behandling i form av hormoner og operasjoner. Transseksualisme har ikke noe med seksualitet å gjøre, men har vært et klinisk begrep for personer som kvalifiserer visse diagnostiske kriterier og har vært klassifisert som en mental lidelse fram til 2018.

Utenfor det medisinske feltet begynte ulike varianter av transbegrepet å dukke opp på 1960-tallet, men fra 1990-tallet begynte den nåtidige forståelsen av «trans» å etablere seg.⁶⁹ I kildene som har blitt undersøkt i oppgaven ser man at begrepet transkjønnet var vanlig i en periode på 2000-tallet om transseksuelle og var en oversettelse av det engelske ordet «transgender». Begrepet «transperson» ble også tatt i bruk på 2000-tallet og fungerte mer som en samlebetegnelse for ulike variasjoner av transbegrepet. Blant

---

⁶⁴Jordåen, 2010, s. 253.

⁶⁵Bolsø, 2007b, s. 78.

⁶⁶Asterisken viser til at transbegrepet omfatter et vidt spekter av kjønns-mangfold.

⁶⁷Stryker, 2017, s. 38-39.

⁶⁸Stryker, 2017, s. 40.

⁶⁹Stryker, 2017, s. 154.

annet ser med at «Full Personality Expression Norge» (FTP-N) endret navn til «Foreningen for transpersoner» i 2007 og LLH inkluderte «transpersoner» i organisasjonens navn fra 2008.⁷⁰ Videre publiserte Regjeringen handlingsplanen «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (2009-2012)» i 2008. I dag derimot er begrepet kjønnsinkongruens å foretrekke selv om begrepene transkjønn og transperson blir brukt like hyppig i dag. Dette er fordi ikke alle ønsker å bruke begrepet trans om seg selv, men det er en enighet om bruken av begrepet kjønnsinkongruens innad i transmiljøet.

Begrepet «ikke-binær» faller inn under transbegrepet eller kjønnsinkongruens og referer til mennesker som opplever å ha en kjønnsidentitet som beveger seg utenfor to-kjønnsmodellen og er et relativt nytt begrep innenfor en vestlig kontekst. Begrepet har særlig begynt å skyte fart i den offentlige debatten de siste fem årene hvor et søk på Nasjonalbibliotekets avisarkiv viser at «ikke-binær» gir ett resultat i 2016, fem i 2017 og rundt 20 i 2018.

Både transseksualisme og homoseksualitet har vært forstått som mentale lidelser ut fra legevitenenskapen, hvor homofili ble fjernet som en sykdomsdiagnose fra Verdens helseorganisasjons (WHO) diagnosehåndbok (ICD) i 1990 og transseksualisme ble fjernet som en mental lidelse i 2018.⁷¹ Forskjellen mellom personer med kjønnsinkongruens og homofile er at personer med kjønnsinkongruens ofte er avhengig av medisinsk behandling i form av hormoner og operasjoner. Her bør det presiseres at flertallet av personer med kjønnsinkongruens gjennomgår hormonbehandling, og et mindre tall benytter seg av operasjoner knyttet til kjønnsbekreftende behandling. Videre har transseksualisme etter hvert blitt erstattet med begrepet «kjønnsinkongruens», noe som har vært opplevd som frigjørende for personer med kjønnsinkongruens.

Forskjellen fra transseksualisme og kjønnsinkongruens er at transseksualisme ble definert ut fra ICD-10 som «et sterkt ønske om å leve og bli akseptert som tilhørende det annet kjønn».⁷² Dette bygger på en tokjønnsmodell som innbefatter transmenn og transkvinner. Med kjønnsinkongruens i ICD-11 i 2018 (offisielt vedtatt 2019)⁷³ får man et mer romslig begrep som ikke nødvendigvis er knyttet opp til en tokjønnsmodell og defineres som en «(...) markert og vedvarende inkongruens mellom et individs opplevde kjønn og tildelte kjønn (...)».⁷⁴ Det vises til en persons opplevde kjønn som ikke nødvendigvis tilsier kjønnene mann og kvinne. Med dette kan også ikke-binære personer i teorien kvalifiseres til diagnosen kjønnsinkongruens.⁷⁵

---

⁷⁰Skeivt arkiv, 2015a.

⁷¹H. M. Johansen, 2019, s. 139, 140.

⁷²Direktoratet for e-helse, 2019.

⁷³World health organization, 2019.

⁷⁴Direktoratet for e-helse, 2020.

⁷⁵Behandlingstjenesten for kjønnsinkongruens i Norge reduserer sitt behandlingstilbud hovedsakelig til mennesker med en binær kjønnsidentitet.

1.4.3 Begrepsbruk

Både begrepene homofili og homoseksualitet eksisterte og ble brukt innenfor undersøkelsens tidsrom. Dette gjør at man unngår noe av problematikken rundt å anvende et moderne begrep på en tid hvor det ikke fantes i erfaringsrommet. Begrepet «skeiv» derimot er et mer moderne begrep som ble mer tatt i bruk i homobevegelsen i Norge fra 1990, men ikke som i betydningen «queer», dette skjer inn på 2000-tallet. Skeiv er et vidt begrep som omfatter alle personer som bryter med samfunnets normer knyttet til seksualitet, kjønnsuttrykk og samliv.⁷⁶ I teorien vil en heterofil kvinne som uttrykker seg maskulint bli kategorisert som skeiv, men i praksis blir begrepet brukt synonymt med lhbt-personer.⁷⁷ Selve poenget med begrepet skeiv er at det ikke skal avgrenses, men fungere som et åpent og inkluderende begrep hvor man ikke binder seg opp til identitetskategorier som lhbt.⁷⁸ I oppgaven vil begrepet anvendes som en samlebetegnelse for lhbt-personer i tillegg til å markere en skillelinje mellom den homofile frigjøringskampen på 1990-tallet og det som utvikler seg til å bli en skeiv frigjøringskamp på 2000-tallet.

Transseksualisme og transperson har ulik betydning hvor transseksualisme blir i oppgaven brukt der tekster bruker dette begrepet og kan forstås nesten som synonymt med transmenn og transkvinner. Trans eller transperson er mer moderne begreper som fungerer som en samlebetegnelse for binære og ikke-binære personer som identifiserer seg med et annet kjønn enn det de ble tildelt ved fødsel. I oppgaven brukes benevnelsen «kjønnsinkongruens» i omtale av denne gruppen generelt, men det vil bli anvendt begreper som trans, transkjønnet og transperson i tilknytning til tekster som har brukt disse begrepene.

1.5 Kilde og metode

Hovedkildene for oppgaven består av stortingsforhandlinger, lovutredninger, homofile tidsskrift og trans-tidsskrift. Av Stortingsforhandlinger har det blitt undersøkt partnerskapsloven av 1993, felles ekteskapslov av 2008, diskrimineringslover av 1981, 2013 og 2018, samt nye vilkår for endring av juridisk kjønn av 2016. Av homofile tidsskrift har jeg gått gjennom *Fritt fram*, *Løvetann* og *Blikk*. En komplett samling av disse tidsskriftene ligger på Skeivt arkiv i Bergen, men utvalget blant numre og årganger har her vært basert på tilgjengeligheten digitalt via Nasjonalbiblioteket. Årganger av *Blikk* etter 2015 og trans-tidsskrift generelt er ikke tilgjengelig digitalt og har blitt studert fysisk hos Skeivt arkiv. Av trans-tidsskrift har det blitt studert diverse Skandinaviske tidsskrift fra 1970-tallet og opp til 2007 som ble utgitt av organisasjonen FPE-NE. Av de som har blitt studert er: *Feminform* (skandinavisk), *Intermezzo* (skandinavisk), *Attitude* (skandinavisk)

⁷⁶H. W. Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 80.

⁷⁷H. M. Johansen, 2019, s. 11.

⁷⁸H. M. Johansen, 2019, s. 11; Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 80.

og *Trans-X* (norsk).

Lovutredningene og presentasjon her av informasjon og statistikk er grundige og troverdige. Samtidig kan man fortsatt diskutere strategien bak enkelte lovforslag. Stortingsforhandlingene på den andre siden inneholder korrekte gjengivelser av hva som har vært sagt, men bærer preg av politisk kamp, retoriske grep, strategi og taktikk. Det sentrale i stortingsforhandlingene på samme måte som lovutredningene er hvilken forståelse av kjønn og seksualitet man finner i argumentasjonen rundt lhbt-rettigheter. Dette er fordi oppgaven ser på hvordan identitetspolitikk, skeiv politikk, essensialisme og konstruktivisme har fungert som strategier i rettighetskampen.

Tidsskrifter er talerør for bestemte gruppeinteresser. Når det gjelder hvor representativt enkelte meninger og standpunkter har vært, er dette noe som ikke tas stilling til i oppgaven. Det blir vist til hvilke synspunkter støttespillere eller motstandere av enkelte lovforslag i tidsskriftene har hatt.

Tidsskriftene *Løvetann* og *Fritt fram* har vært knyttet til homofile organisasjoner hvor *Løvetann* ble utgitt av Arbeidsgrupper for homofil frigjøring fram til 1992 og *Fritt fram* ble utgitt av Det norske forbundet av 1948 fram til 1982.⁷⁹ Fra 1984 overtok Arne Walderhaug som frittstående redaktør for *Fritt fram* fram til 1990 hvor tidsskriftet ble lagt ned.⁸⁰ Deretter etablerte Walderhaug tidsskriftet *Blikk* som har blitt utgitt sammenhengende fra 1991 og utgis fortsatt i dag.⁸¹ Dette tilsier at med unntak av *Løvetann* har ikke *Fritt fram* fra 1982 og *Blikk* vært tilknyttet en konkret homoorganisasjon. Arbeidsprogrammer for LLH blir hentet fra LLH sin egen nettside, som blir hentet fra «Internet Archive» ettersom nettstedet ikke eksisterer lengre. Begge digitalarkivene, Nasjonalbiblioteket og Internet Archive, som blir brukt i denne sammenhengen inneholder ikke en komplett samling av tidsskrifter og artikler, slik at utvalget blir begrenset til det som er tilgjengelig utfra disse sidene. Dette betraktes heller ikke som en svakhet for oppgaven ettersom det uansett hadde blitt foretatt et utvalg.

Når det kommer til trans-tidsskrift referer jeg til konkrete numre og årganger i fotnotene på grunn av at artikkelforfattere opererte med pseudonymer og det ville derfor blitt en opphopning av kilder uten artikkelforfatter.⁸² Forskjellen mellom trans-tidsskrift og homofile tidsskrift er at de homofile tidsskriftene ble skrevet for en større gruppe i tillegg til å fungere som en informasjonskanal til ikke-homofile. Trans-tidsskrift var på den andre siden skrevet for andre medlemmer og var mer i startfasen preget av råd og deling av erfaringer, minner og opplevelser.

---

⁷⁹Skeivt arkiv, 2015b; Skeivt arkiv, 2015c

⁸⁰Skeivt arkiv, 2015b.

⁸¹Skeivt arkiv, 2014a.

⁸²Unntak her er artikler skrevet med navn vi kjenner til i dag, som for eksempel Jeanette Solstad. Disse kommer med i kilde- og litteraturlisten.

1.5.1 Metodisk tilnærming

Når det kommer til studie av kjønn og seksualitet har historiefaget både anvendt et essensialistisk- og et konstruktivistisk perspektiv. Her er det er problemstillingen som avgjør hvilke av disse to metodiske tilnærmingene som skal anvendes.⁸³ Med en essensialistisk tilnærming ser man på homofili som uavhengig av kulturell kontekst og det sentrale blir å studere hvordan man har forholdt seg til homoseksualitet gjennom tidene. Med en konstruktivistisk tilnærming går man ut fra at seksualitet blir påvirket av den historiske kulturelle konteksten og blir en produktiv tilnærming til å studere hvordan kjønn og seksualitet har blitt forstått til en gitt tid.⁸⁴

Den konstruktivistiske tilnærmingen har blitt mest anvendt i historiefaget ettersom en essensialistisk tilnærming ikke problematiserer eller avgrenser begreper vi bruker i dag om kjønn og seksualitet. Det blir problematisk å anvende moderne begreper som for eksempel homofili eller homoseksualitet til å beskrive fortidige mennesker som levde i en annen kultur til en annen tid med en annerledes forståelse av seksualitet.⁸⁵ Dette er også noe av grunnen til at det vil bli brukt begreper enkelte steder som ikke alle innenfor det skeive miljøet i dag nødvendigvis vil kunne identifisere seg med. Historiske arbeid som arbeider konstruktivistisk skiller seg på denne måten fra kjønnsforskning som også har en konstruktivistisk tilnærming til kjønn og seksualitet, men som har nåtiden som utgangspunkt.

1.6 Disposisjon

Oppgaven struktureres først etter to kapitler som tar utgangspunkt i homobevegelsen sin identitetspolitikk knyttet kampsaker som partnerskapslov og felles ekteskapslov. Deretter følger det et kapittel som diskuterer selve overgangen som skjer fra en enerådende homofil frigjøringskamp til en skeiv frigjøringskamp. Det neste kapittelet tar utgangspunkt i diskrimineringslovgivningen og nye vilkår for endring av juridisk kjønn med utgangspunkt i skeiv politikk.

Oppsettet for oppgaven er både kronologisk og tematisk. Oppgaven følger en kronologisk oppbygning ved å presentere prosessen til partnerskapsloven av 1993, felles ekteskapslov av 2008, diskrimineringslov av 2013 og nye vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016. Kapitlene om partnerskapslov og felles ekteskapsloven blir todelt hvor første delen tar utgangspunkt i homofile tidsskrift og andre del ser på stortingsforhandlingene. Dette er fordi materialet knyttet til disse to lovene var mye større i omfang sammenlignet med de senere lovreguleringene knyttet til lhbt-rettigheter. En mulig forklaring på dette blir også diskutert i hoveddelen (se kapittel 5.5.1).

---

⁸³Melve og Ryymin, 2018, s. 29.

⁸⁴Halsos, 2001, s. 3-4, 5.

⁸⁵Svare, 2001, s. 314.

Samtidig er oppgaven tematisk innordnet hvor kapittelet om partnerskapsloven er forbeholdt diskusjonen rundt homofiles og lesbiskes stilling til ekteskap, hvor diskusjonen om adopsjon og forholdet mellom homofile barn blir presentert i først i tilknytning til den felles ekteskapsloven. Når det gjelder diskusjonen rundt en konstruktivistisk strategi som har eksistert blant et fåtall i homobevegelsen blir dette plassert i kapittelet om utformingen av en skeiv politikk. Videre blir personer med kjønnsinkongruens tematisert i kapittel fire som blant annet tar for seg LLH sin inkludering av transpolitikk i 2008. I kapittel fem blir diskrimineringsloven av 2013 dekket, som blir sammenlignet med diskrimineringsloven av 1981 og 2018. Loven om endring av juridisk kjønn blir også behandlet i dette kapittelet ettersom den fungerte som en forlengelse av diskrimineringsloven av 2013.

2 Fra seksuell frigjøring til kamp om homofilt ekteskap (1965-1993)

Homofiles kamp om ekteskapet er interessant ettersom strategiføringen var preget av identitetspolitikk og en essensialistisk argumentasjon om seksualitet til tross for at skeiv teori med sitt konstruktivistiske element ble introdusert i USA i 1990. Partnerskapsloven ble vedtatt i 1993 hvor lovforslag og stortingsforhandlinger la til grunn en forståelse av homoseksualitet som en stabil og medfødt legning. Avkriminalisering av homoseksualitet i 1972 og etableringen av et diskrimineringsvern for homofile i 1981 var basert på essensialisme og identitetspolitikk, men foregikk før introduksjonen av skeiv teori. Selv etter innføringen av partnerskapsloven av 1993 var det ikke først inn på 2000-tallet at diskusjoner om en inkludering av et skeivt perspektiv ble gjeldende for homobevegelsen. Til tross for dette mener jeg man kan finne spor av konstruktivistiske trekk før skeiv teori ble introdusert, og at homokampens skifte fra å føre en diskre rettighetskamp til en synlig seksuell frigjøringskamp på 1970-tallet har lagt føringer for den senere skeive bevegelsen.

Tidsrommet for dette kapittelet strekker seg fra 1965 som regnes som vendepunktet for norsk homokamp i brytningen med diskresjonslinjen, til vedtaket av partnerskapsloven av 1993. Den skandinaviske transorganisasjonen FPE-NE ble opprettet i 1966, men en gjennomgang av tidsskriftene viser at organisasjonen holdt en lav profil fram til 1990-tallet i tillegg til å arbeide separat fra homobevegelsen og blir dermed diskutert først ut i kapittel fire. Tidsrommet her begrunnes hovedsakelig ut fra at det foregikk prosesser regionalt, men også internasjonalt som har påvirket retningen til homobevegelsen. Videre var mange innad i homomiljøet først negativt innstilt til homofilt ekteskap på 1970-tallet hvor det ut på 1980-tallet begynte å bli diskutert ulike varianter av lovregulering knyttet til homofilt samliv.

Diskusjonen rundt barn har vært et viktig tema i homofile tidsskrift og i forbindelse med forhandlinger om partnerskapsloven,⁸⁶ men hovedfokuset i dette kapittelet konsentrerer seg om argumentasjonen rundt homofiles rettigheter knyttet til en ekteskap. Dette er fordi partnerskapsloven ikke inkluderte rettigheter knyttet til foreldreskap. Argumentasjonsføringen rundt familieliv inkluderes derfor i diskusjonen rundt den felles ekteskapsloven av 2008 som ga homofile rettigheter knyttet til foreldreskap.

Dette kapittelet er todelt hvor den første delen tar utgangspunkt i homofile tidsskrift, mens den andre delen ser på stortingsforhandlinger knyttet til partnerskapsloven av 1993. Spørsmål som belyses i første halvdel av dette kapittelet er: «hvilket syn hadde homofile på ekteskap, hvilket standpunkt hadde homofile organisasjoner til ekteskap, og hva slags strategier kom til uttrykk i de homofile organisasjonene knyttet til lovregulering av homofilt samliv?» På 1970-tallet skjer det en splittelse i DNF-48, slik at man får flere

---

⁸⁶Berge, 2016, s. 84.

homoorganisasjoner med ulike synspunkter og strategier knyttet til rettighetskampen. Videre ut på 1980-tallet ser det ut som det begynner å utvikle seg en generell enighet blant homofile organisasjoner om at det bør innføres lover som regulerer og sikrer rettigheter rundt homofile parforhold. Det fantes fortsatt uenigheter knyttet til hvilke alternativer som skulle gjelde, hvor DNF-48 for eksempel ikke ønsket en registreringsordning av partnerskap, men heller at homofile skulle inkluderes i lover knyttet til husstandsfellesskap.

Den andre halvdelens tar for seg lovprosessen til partnerskapsloven sett i lys av aids-krisen og endringer i det heteroseksuelle livsmønsteret. Spørsmålet som blir besvart her er: «hva slags argumenter og strategier kom til uttrykk i stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven?» Gjennomgangene av lovprosessene til partnerskapslov og ekteskapslov har blitt undersøkt tidligere, men disse har ikke blitt sett i sammenheng med senere lovreguleringer etter inkluderingen av et skeivt perspektiv i rettighetskampen. Det nye i denne sammenhengen blir å studere hvordan argumentasjonen endres i den politiske debatten knyttet til lovreguleringene etter hvert som homobevegelsen endrer politikk.

Utgangspunktet for dette kapittelet vært preget av en tese om at argumentasjonen rundt homofiles rett til ekteskap har primært vært preget av en essensialistisk måte å forstå seksualitet på ettersom skeiv teori og dets konstruktivistiske elementer blir introdusert i USA i 1990. Relevant forskning som bør nevnes i denne sammenhengen er at historiker Runar Jordåen har pekt på at den essensialistiske måten å argumentere for homofili på, som en stabil og medfødt legning, utgjorde en viktig strategi for DNF-48 i forhold til opphevingen av straffeforbudet i 1972 og har siden har fått en sterk stilling i Norge.⁸⁷ Det sentrale i dette kapittelet har vært å undersøke om det fantes konstruktivistiske trekk med utgangspunkt i diskusjonen innad i de homofile tidsskriftene og se om det samme har vært tilfelle for stortingsforhandlingene. Videre har Jens Rydström påpekt at argumenter mot en ekteskapslov som uttrykte at heteronormativiteten ville true mangfoldet som eksisterte innad i homomiljøet var svake og ble ikke konstruert fullt ut før etter introduksjonen av skeiv teori på 1990-tallet.⁸⁸ Jeg mener at funnene i dette kapittelet viser at homobevegelsen ikke har ført en rendyrket essensialistisk identitetspolitikk som den har gitt uttrykk for.

I dette kapittelet viser mine funn at det eksisterte en konstruktivistisk diskusjon i homofile tidsskrift før etableringen av skeiv teori. Etersom en konstruktivistisk tilnærming til seksualitet og som en mulig strategi ikke var helt ukjent kan man argumentere for at homobevegelsens vektlegging av homofili som en medfødt egenskap har vært et strategisk og bevisst valg i rettighetskampen. I tillegg viser også konflikter, stridigheter og splittelser som dekkes i dette kapittelet at det eksisterte et mangfold blant homofile med ulike interesser som brøt med noe av enhetsillusjonen til homobevegelsen. Det skjedde derimot en samling av homobevegelsen i 1992, men her ble det etter hvert åpnet opp for et større

---

⁸⁷Jordåen, 2015.

⁸⁸Rydström, 2011, s. 81.

seksualitetsmangfold med inkluderingen av bifile på nytt i rettighetskampen fra 1994. Det jeg omtaler som brytninger med enhetsillusjonen og konstruktivistiske trekk i den essensialistiske argumentasjonen av homoseksualitet mener jeg har vært viktige forutsetninger for den senere utvidelsen av rettighetskampen til å omfatte flere grupper som beveger seg på tvers av homofile og lesbiske. Disse tendensene må igjen ses ut fra en bredere nasjonal og internasjonal kontekst som blir skissert under.

2.1 Generasjonsskifte og radikalisering av homobevegelsen på 1970-tallet

I tidsrommet 1950-2000-tallet har homobevegelsen vært gjennom to generasjonsskifter som har påvirket strategiføringer og hvilke kampsaker som har vært på dagsorden i tillegg til hvilke begreper som medlemmene har brukt om seg selv. Det første generasjonsskifte kom på slutten av 1960-tallet hvor homobevegelsen brøt med diskresjon som strategi. DNF-48 endret strategi til å bli mer synlig og utadrettet hvor medlemmene begynte å ta i bruk begrepene homofil og lesbisk om seg selv.⁸⁹ Videre ut på 2000-tallet skjedde det et nytt generasjonsskifte hvor begrepet «skeiv» ble tatt i bruk blant flere av de yngre medlemmene hvor også flere valgte å frstå fra identitetskategorier knyttet til seksualitet og kjønn.⁹⁰

Det er med dette første generasjonsskiftet på slutten av 1960-tallet jeg mener man først kan finne konstruktivistiske trekk til tross for at det ble ført en identitetspolitikk som vektla essensialisme. Disse konstruktivistiske tendensene blir enda tydeligere etter introduksjonen av skeiv teori i 1990. Det er viktig å ikke overdrive disse funnene, men jeg mener disse er viktige ettersom man kan med dette snakke om en kontinuitet i endringene i overgangen fra homo til skeiv. Jeg mener dette ikke bare har vært en viktig forutsetning for homopolitikkenes fokus på frigjøring på 1970-tallet, men også for den skeive vendingen på 2000-tallet.

FNs vedtakelse av menneskerettighetserklæringen i 1948, først og fremst fordi dette var forløpet til stiftelsen av den danske organisasjonen «Forbundet af 1948» som skulle arbeide for homofiles rettigheter. Men også fordi menneskerettighetene, i tillegg til EUDomstolen og anbefalinger fra Europarådet, har vært helt sentrale for debatten rundt lhbt-personers rettigheter (dette fremkommer tydelig i de neste kapitlene). Det danske forbundet opprettet en norsk underavdeling i organisasjonen i 1950 med navnet «Den norske seksjon av Forbundet af 1948» som ble Norges første organisasjon for homoseksuelle.⁹¹ Det norske samarbeidet med den danske organisasjonen var vanskelig fra starten og den norske underavdelingen ble en selvstendig organisasjon i 1953 og endret navn til

---

⁸⁹H. M. Johansen, 2019, s. 164.

⁹⁰H. W. Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 80.

⁹¹Gillow-Kloster, 2014.

«Det norske forbundet av 1948» (DNF-48).⁹²

Startfasen for organisasjonen var preget av diskresjon som framkom tydelig med organisasjonsnavnet «Forbundet av 1948» ettersom det ikke ga noen klare indikatorer på hva organisasjonen gikk ut på. Strategien for organisasjonen bestod av diskre nettverksbygging og allianser med fagfolk og myndighetspersoner.⁹³ Første lederen av DNF-48, Rolf Løvaas, har selv påpekt dilemmaet denne diskresjonen skapte med at organisasjonen ønsket å påvirke holdninger i samfunnet og samtidig skjule seg, men at det tidlige organisasjonslivet likevel bidro med å bane veien for de som kom etter dem i en tid hvor samfunnets holdninger hadde blitt litt bedre.⁹⁴ Videre har Hans W. Kristiansen påpekt at denne diskresjonenslinjen var nok noe av årsaken til at Norge ikke opplevde «homohysteri»⁹⁵ som i nabolandene Danmark og Sverige på 1950-tallet. Mens talspersoner for homofile organisasjoner i Danmark og Sverige gikk ut med fullt navn i aviser og reportasjer, opererte medlemmene i DNF-48 med pseudonymer.⁹⁶ Det samme gjorde FPE-NE, men diskresjonen deres varte lengre, helt fram til 1990-tallet. Videre uttrykte Dermot Mack som var leder i DNF-48 i periodene 1953–1958 og 1960–1962,⁹⁷ at diskresjonen var en forutsetning for at homofile skulle bli fullt ut akseptert som en gruppe i samfunnet.⁹⁸

Fra 1965 begynte DNF-48 å bli mer utadrettet og synlig og det er dette årstallet som blir regnet som vendepunktet i den norske homokampen.⁹⁹ Det skjedde en rekke hendelser som var med på å øke synligheten av homofili i samfunnet. Blant annet kom boken «De homofile» ut, som var skrevet av Finn Carling i samarbeid med DNF-48, hvor Carling ønsket å gi et annet bilde av homofile og lesbiske enn det som ble framstilt i mediene.¹⁰⁰ Videre begynte DNF-48 samme år å gi ut bladet «OSS» som ble lagt ut til offentlig salg og skulle fungere som et talerør utad organisasjonen.¹⁰¹ I tillegg fikk man det første radioprogrammet om homofili, «Homofili og menneskeverd» som ble sendt i to deler og diskuterte ulike temaer som blant annet årsaksteorier, om man kan leve lykkelig som homofil og akseptere og forstå homofile.¹⁰²

Til tross for at man finner diskusjoner rundt homofilt ekteskap i homofile tidsskrifter som *Fritt fram* og *Løvetann*, har ikke homofilt ekteskap vært en prioritert sak i frigjøringsarbeidet på 1970- og 1980-tallet. Homofile stilte seg først veldig negativt til ideen om homofilt ekteskap på 1970-tallet, hvor debatten på 1980-tallet åpnet mer opp for en diskusjon rundt hvilke alternativer for lovregulering av homofilt samliv som skulle

⁹²H. W. Kristiansen, 2008, s. 149, 161–162.

⁹³H. W. Kristiansen, 2008, s. 169, 175–176.

⁹⁴Løvaas, 2000, s. 12.

⁹⁵Omtalelse hentet fra Berg mfl., 1978, s. 205.

⁹⁶H. W. Kristiansen, 2008, s. 192.

⁹⁷Skeivt arkiv, 2019.

⁹⁸H. W. Kristiansen, 2008, s. 169.

⁹⁹Gillow-Kloster, 2017.

¹⁰⁰Gillow-Kloster, 2017.

¹⁰¹Gillow-Kloster, 2017.

¹⁰²Gillow-Kloster, 15. juni, 2015.

gjelde. For å forstå hvorfor ekteskap ikke var oppe for særlig debatt på 1970-tallet kan det ses i sammenheng med at etter avkriminalisering av homoseksualitet i 1972, ble det avgjørende å kjempe for en antidiskrimineringslov ettersom det var en økt synlighet av homofile. Denne loven ble innført i 1981, og det ble dermed mer aktuelt å ha en diskusjon om konkrete alternativer for lovregulering av homofilt samliv utover 1980-tallet. Samtidig må den manglende prioriteringen av ekteskapet ses i sammenheng med homobevegelsens vektlegging av frigjøring.

2.1.1 Hvor kom tillatelsen fra?

Dette skiftet i homobevegelsen fra diskresjon til å føre en synlig frigjøringskamp må ses i sammenheng med en større samfunnsutvikling, spesielt virkningshistorien til 1968-opprøret. Stonewall-opprøret i New York, USA er en hendelse som er direkte knyttet til oppblomstringen av homobevegelsen internasjonalt, men det foregikk samtidig flere andre sosiale revolusjoner som for eksempel kvinnebevegelse og feminisme.

Kort fortalt regnes Stonewall-opprøret i New York 27. juni 1969 som starten på den moderne homobevegelsen i Vesten.¹⁰³ «Stonewall Inn» var en gaybar og opprøret bestod av voldelig motstand fra barbesøkende mot politiet som hadde rutinemessige aksjoner på gaybarer i USA.¹⁰⁴ Det er viktig å påpeke at opprøret ikke bare bestod av homofile, lesbiske og bifile hvor også transpersoner (transseksuelle og transvestitter) deltok i opprøret, men denne gruppen blir ofte glemt i omtalelser av Stonewall-opprøret. Denne begivenheten bidro til en radikaliserings av homobevegelsen hvor man ikke lenger skulle vise diskresjon, men i stedet stå fram, være synlige og høylytte. Opprøret har siden blitt minnet med årlig «Pride»-parader verden rundt.¹⁰⁵

Videre må vendingen i homobevegelsen også ses i lys av «The new left» på 1960- og 1970-tallet som bestod av kulturelle og politiske strømninger hvor USA har vært et kraftsenter for mange store transnasjonale bevegelser som etno-politikk, miljøbevegelse, økofilosofi, homobevegelse og etter hvert skeiv bevegelse. «Politics of personalism» har vært avgjørende for den politiske radikaliserings i USA i 1960-årene som bevegelser på 1970-tallet har vært avtakere av. Her var utgangspunktet politisk engasjement basert på personlige oppfatninger, overbevisning og egenskapte identiteter og var et brudd med systemet, kollektivitet og konsensus-samfunnet. Med politics of personalism kunne man navigere mellom individualisme og kollektivism. Dries Deweer, en amerikansk professor i politisk filosofi, forteller at:

(...) personalism was supposed to provide a broad ethical perspective on civilisation. (...) In addition, personalists looked for an integral vision of man

---

¹⁰³H. M. Johansen, 2019, s. 19.

¹⁰⁴Norrhem mfl., 2015, s. 147.

¹⁰⁵H. M. Johansen, 2019, s. 135, 212.

in society, a vision that recognized the human person in its totality instead of reducing man to a productive element, a citizen of a particular nation, or any other subordinate part.¹⁰⁶

Når det gjelder splittelser og konflikter som oppstod i den norske homobevegelsen kan dette også ses i en internasjonal sammenheng hvor det var tendenser til splittelser.¹⁰⁷ For eksempel ble Lesbisk bevegelse stiftet i 1975 og i 1976 gikk en gruppe ut av DNF-48 og dannet AHF. I forbindelse med diskusjonen rundt hvordan vedtakelsen av partnerskapsloven ble mulig (se kapittel 2.6), trekkes det inn andre faktorer som endringer i det heteroseksuelle livsmønstret som har blitt omtalt som «plastisk seksualitet» av sosiolog Anthony Giddens i tillegg til hvordan aids-krisen har påvirket debatten.

2.2 Splittelse i homobevegelsen mellom 1976 og 1992

Det norske forbundet av 1948 fungerte som den eneste homoorganisasjonen i Norge fram til 1976, hvor «Arbeidsgrupper for homofil frigjøring» (AHF) ble dannet. Som nevnt innledningsvis var tidsskriftet *Fritt fram* knyttet til DNF-48, og *Løvetann* til AHF. Vi får dermed presentert to ulike organisatoriske synspunkt og strategier for perioden 1976-1992. I tillegg til opprettelsen av AHF ble det opprettet flere andre homofile organisasjoner utover på 1970- og 1980-tallet,¹⁰⁸ men denne oppgaven ser kun på forholdet mellom DNF-48 og AHF.

Opprettelsen av flere organisasjoner har blitt forklart i tidsskriftene som et resultat av konflikter i DNF-48 i tillegg til DNF-48s eksklusjon av flere medlemmer.¹⁰⁹ Jens Bjørneboe fra AHF har påpekt at «i en så stor gruppe som norske homofile som vil gjøre noe for å forbedre sin situasjon er det nødvendig med differensiering i flere grupper»,¹¹⁰ noe Bjørneboe mente DNF-48 ikke hadde støttet opp mot. Videre uttrykte arbeidsutvalget i AHF at «etter manges mening har ledelsen i Forbundet på enkelte måter virket hemmende på aktivistarbeidet blant homofile».¹¹¹

Særlig har konfliktlinjen mellom DNF-48 og AHF vært tydelig sett i sammenheng med andre homofile organisasjoner ettersom stridigheten ble omtalt i avisene som «homse-krig».¹¹² Konflikten toppet seg i 1979 hvor DNF-48 vedtok å ekskludere medlemmer som hadde dobbeltmedlemskap i AHF.¹¹³ Videre samme år ble «Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge» (FHO) stiftet og skulle fremme samarbeid mellom homofile

---

¹⁰⁶Deweer, 2013, s. 109.

¹⁰⁷Berg mfl., 1978, s. 215.

¹⁰⁸«Homofil løvsprett: Landsomfattende samarbeid på trappene», 1978.

¹⁰⁹«Homofilt arbeid i vestfoldbyene ikke lett: Noen av oss har fått kjenne det på kroppen», 1978, s. 14.

¹¹⁰Bjørneboe, 1979, s. 20.

¹¹¹Arbeidsutvalget i AHF, 1978, s. 3.

¹¹²«Eksklusjoner for full musikk», 1979, s. 3.

¹¹³Drecker, 1979, s. 3.

organisasjoner.¹¹⁴ Med dette ble homobevegelsen todelt med DNF-48 på den ene siden og de andre homofile organisasjonene som var medlem av FHO på den andre siden.¹¹⁵ I 1992 ble homobevegelsen forenet med en samling av DNF-48 og FHO til én organisasjon: «Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring» (LLH).

Hva slags politikk og strategi kommer til uttrykk i tidsskriftene *Fritt fram* og *Løvetann*? Med splittelser og konflikter i homobevegelsen fikk man en homopolitikk bestående av ulike grunnsyn av homofili og ulike mål for politikken, men det har også vært uenigheter innad organisasjonene. Med det sagt bør det nevnes at Jens Rydström har hevdet at den faktiske politikken blant de norske organisasjonene ikke var så ulik.¹¹⁶ Det sentrale i denne sammenheng blir de ulike grunnsynene organisasjonene presenterte av homofili og hvorvidt dette hadde konstruktivistiske trekk, i tillegg til hvilke kampsaker som ble prioritert av organisasjonene.

I tilknytning til strategi og politikk bør det nevnes grunnlaget for å kunne snakke om homofiles rettigheter og medborgerskap. Dette blir blant annet oppsummert av sosiolog Kenneth Plummer i boken «Intimate Citizenship»:

The gay public culture has created a language in which gay rights and gay citizenship can be discussed: terms such as «homo-phobia», «heterosexism», «sex panics», and «hate crimes» now capture every tangible phenomena that badly need to be addressed. They simply didn't exist some fifty years ago.¹¹⁷

Når det gjelder strategien som ble valgt blant homofile organisasjoner i argumentasjonen omkring homofiles rettigheter knyttet til en ekteskapsligende ordning kan man anta den har vært preget av essensialisme på grunn av bruken av ordet legning som viste til medfødte egenskaper. Man finner få tegn til en konstruktivistisk tilnærming til seksualitet, men dette betyr ikke at skillet mellom essensialisme og konstruktivisme var fraværende i erfaringsrommet blant homofile. Blant annet finner man en diskusjon av essensialisme og konstruktivisme i *Løvetann*. Norman Anderssen, professor i samfunnspsykologi, anbefalte i 1988 i *Løvetann* at homobevegelsen burde ta utgangspunkt i en konstruktivistisk argumentasjon framfor den essensialistiske som homoorganisasjoner hadde brukt som strategi fra de startet opp i 1950.¹¹⁸ Anderssen trakk fram at en essensialistisk argumentasjon begrenset muligheter og åpnet opp for fordommer ved å holde homofili og heterofili som to ulike stabile og vedvarende identiteter. En konstruktivistisk tilnærming til seksualitet på den andre siden mente Anderssen åpnet opp for et større mangfold ved å være mer fleksibelt i tillegg til å skape flere muligheter og bidra til et større spekter av livsstiler.¹¹⁹

¹¹⁴ «Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge», 1980, s. 23.

¹¹⁵ Rydström, 2011, s. 71.

¹¹⁶ Rydström, 2011, s. 71.

¹¹⁷ Plummer, 2003, s. 80.

¹¹⁸ Anderssen, 1988a; Anderssen, 1988b.

¹¹⁹ Anderssen, 1988a, s. 10, 11.

Anderssen uttrykte videre i *Løvetann* at «organisasjoner har i stor grad bygd sin argumentasjon rundt en sammenlikning av de homofile følelsene med de heterofile følelsene».¹²⁰ Videre fortalte Anderssen at følelser og ønsker om noe ikke gir en automatisk rett til å gjøre det man ønsker, og det blir dermed «urimelig å bruke legning og følelser som argument».¹²¹ Et eksempel som kan tydeliggjøre dette er pedofile, eller «minor attracted people» (MAP), som pedofile selv omtaler seg som, hvor de nettopp prøver å rettferdiggjøre sine handlinger ut fra en essensialistisk argumentasjon med å peke på at det ikke er viljestyrt å ha slike følelser. Med å argumentere homofili ut fra handlinger fortalte Anderssen at diskusjonen ikke handlet om homofiles følelser er like naturlige eller normale som heterofiles. Det ble i stedet en verdidiskusjon basert på menneskers moraloppfatninger.¹²² Dette ser vi med skeiv teori hvor handlinger blir gitt en moralsk status ut fra konteksten de blir utført i.

2.3 Nei til tradisjonelt ekteskap for homofile på 1970-tallet

I Det norske forbundet av 1948 ble det uttrykt et tydelig nei til homofilt ekteskap i en resolusjon fra 1973, men Forbundet har hatt medlemmer som har vært for en ekteskapsordning av homofilt samliv, som for eksempel Ulf Nestvold.¹²³ Videre fantes det konflikter og stridigheter i de norske homofile organisasjonene når det gjaldt hva slags politikk de skulle føre; bekjempe diskriminering av enslige eller fremme homofilt ekteskap? Og hva slags ekteskapsordning av homofilt samliv skulle eventuelt gjelde? I Sverige derimot har det vært et klart ja fra organisasjonen «Riksförbundet för sexuell likaberättigande» (RFSL) fra 1970-tallet av.¹²⁴

I DNF-48 sin resolusjon i Forbundets generalforsamling fra 1973 ble disse punktene fastslått om organisasjonens stilling til ekteskap for homofile:

- 1) Enkeltmenneskets verdi er ikke avhengig av evnen, viljen eller muligheten til samliv med et annet menneske.
- 2) DNF-48 kan ikke godta noen form for diskriminering av enslige – økonomisk eller menneskelig. Forbundet vil støtte enhver politikk som har som målsetting å fjerne denne diskriminering, overalt hvor den gjør seg gjeldende.
- 3) DNF-48 vil arbeide for en sikring av andre livsformer enn det tradisjonelle ekteskap.¹²⁵

Diskriminering av enslige var hovedgrunnen for Forbundets standpunkt mot en ekteskapsordning av homofilt samliv ettersom det ville innebære at homofile som levde i

---

¹²⁰ Anderssen, 1988b, s. 37.

¹²¹ Anderssen, 1988b, s. 37.

¹²² Anderssen, 1988b, s. 37.

¹²³ «På spiddet», 1976; Nestvold, 1973.

¹²⁴ Rydström, 2011, s. 73.

¹²⁵ «På spiddet», 1976, s. 29.

parforhold ble mer privilegert enn enslige homofile. Ekteskapet som institusjon ble altså oppfattet av organisasjonen som diskriminerende for enslige.¹²⁶ Når det gjaldt Forbundets klare avstand fra det tradisjonelle ekteskapet for homofile, klargjorde Claus Drecker at de ikke tok avstand fra en monogam samlivsform, men det ble heller ikke holdt opp som et ideal.¹²⁷

Selv om DNF-48 var mot ideen om tradisjonelt ekteskap for homofile var de opptatt av at «botrygghet må gjelde alle, uavhengig av følelsesmessige tilknytninger mennesker imellom».¹²⁸ Forbundet ønsket lovreguleringer av bofellesskap som ikke var basert på kjærlighet, som for eksempel venner og slektninger som bodde i samme husstand. I *Fritt fram* i 1981 uttalte en stemme på partiets vegne at: «vi opplever det grovt diskriminerende at homofilt samliv i dag ikke kan lovreguleres».¹²⁹ Karen-Christine Friele har uttrykt at den homoseksuelle kampen måtte foregå på deres egne premisser og ikke på heterofiles premisser.¹³⁰ Dette kommer tydeligere fram etter en utvidelse av formålsparagrafen til DNF-48 fra 1973 som lød: «Ja til homofile samliv – nei til ekteskap etter tradisjonelt mønster» med en inkludering av «homofili er en verdifull livsform».¹³¹

Til tross for organisasjonens standpunkt på ekteskap fantes det medlemmer som var for homofilt ekteskap, deriblant Ulf Nestvold som nevnt tidligere. Nestvold vektla at «selve adgangen til ekteskap mellom homofile innebærer en legalisering og en offisiell akseptering av homofile samlivsformer, og av den homofile selv».¹³² Videre i 1976 ble som sagt AHF dannet og fungerte som et brudd med DNF-48 sin homopolitikk.¹³³

DNF-48s standpunkt til homofilt ekteskap mener jeg var et uttrykk for både essentialisme og konstruktivisme. Man finner konstruktivistiske elementer ved at Forbundet avviste at det tradisjonelle ekteskapet også burde gjelde for homofile. Videre trakk Forbundet fram at ekteskapsloven var diskriminerende overfor enslige ettersom den for eksempel ga skattemessige fordeler til par. Forbundet ville istedet bevege seg utenfor det tradisjonelle ekteskapet ved å heller fokusere på bofellesskap av ulike slag. Andre motargumenter som fantes blant medlemmer gjaldt lesbiske kvinner som påpekte at ekteskapet var en undertrykkende institusjon, samt andre som har understreket ekteskapets begrensende karakter i forhold til den monogame forpliktelsen den medfører. Blant annet uttalte Kjell Erik Øie og Per Kristian Roghell i *Løvetann* i 1989 at:

Faste forhold har lenge vært et bannlyst begrep i den mannlige delen av den norske homobevegelsen. Seksuell frigjøring er å ha mange partnere. Alt annet

---

¹²⁶K.-C. Friele, 1979, s. 35.

¹²⁷Drecker, 1977, s. 29.

¹²⁸Det norske forbundet av 1948, 1981, s. 47.

¹²⁹Det norske forbundet av 1948, 1981, s. 48.

¹³⁰Håkansson og Nord, 1981, s. 27.

¹³¹«Leder», 1976, s. 3.

¹³²Nestvold, 1973, s. 5.

¹³³Indahl og Johansen, 1976, s. 36.

er borgerlig og en etterligning av det heteroseksuelle ekteskapet.¹³⁴

Å avvise ekteskapsinstitusjonen på denne måten og framholde frigjøring som ideal har klare konstruktivistiske trekk.

Samtidig er diskusjonen også sterkt preget av essensialisme ettersom «homofiles egenart» ble vektlagt som noe separat fra heterofile. Dette skapte en todeling hvor man får et «vi» bestående av heterofile samt «de andre» som utgjorde homofile. De som var heterofile befant seg innenfor rammevilkårene for medborgerskap omkring ekteskap og familieliv, hvor homofile ble holdt utenfor de gjeldende tradisjonelle rammene for ekteskap og familieliv.¹³⁵ Det interessante her er at DNF-48 ga uttrykk for at de nettopp ikke vil bli inkludert i rammene som gjaldt for tradisjonelt ekteskap ettersom en lovregulering av homofilt samliv skulle vært bygd på homofiles premisser og ikke heterofiles premisser. Denne konstruktivistiske vektleggingen av frigjøring med å si nei til tradisjonelt ekteskap for homofile endret derimot karakter ut på 1980-tallet.

Videre bør det nevnes at dette jeg kaller for konstruktivistiske trekk i denne sammenhengen ikke nødvendigvis er forenlig med skeiv teori. Jeg mener frigjøringsaspektet om at homofile ikke ville innordne seg heterofile livsmønstre er konstruktivistisk. Samtidig har opprettholdelsen av kategoriene homofil og lesbisk i senere tid blitt kritisert av skeiveteoretikere, som har uttrykt at de som tok på seg en homofil og lesbisk identitet var med på å opprettholde homofobi og heteronormativitet i samfunnet.¹³⁶

2.3.1 Ulikt homopolitisk grunnsyn mellom DNF-48 og AHF

I følge Claus Drecker lå det en konfliktlinje mellom DNF-48 og AHF ved at de hadde ulik homopolitisk grunnsyn.¹³⁷ Dette kommer for så vidt til uttrykk gjennom AHFs grunnsyn som ble presentert av Trond Indahl og Geir Johansen i *Fritt fram* i 1976:

Hovedgrunlaget er at vi vil kjempe for full anerkjennelse av at homoseksualitet og heteroseksualitet er to likeverdige varianter av menneskelig seksualitet, og at vi vil kjempe for at alle homofile, kvinner og menn, skal ha mulighet til å leve åpent og uten angst som homofile og fullt integrert i samfunnet.¹³⁸

Videre fortalte Indahl og Johansen at den langsiktige målsettingen ikke er «separatisme» som ble forklart som en opprettholdelse av homofile som en særegen gruppe med særegent miljø og kultur.¹³⁹ Dette var en klar motsetning til DNF-48 sitt grunnsyn, men AHF mente selv at deres grunnsyn ikke i utgangspunktet var uforenlig med DNF-48.

---

¹³⁴Øie og Roghell, 1989, s. 36.

¹³⁵Plummer, 2003, s. 53.

¹³⁶H. W. Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 81; Bjørby, 2001, s. 328.

¹³⁷Drecker, 1979, s. 3.

¹³⁸Indahl og Johansen, 1976, s. 36.

¹³⁹Indahl og Johansen, 1976, s. 36.

AHF sin politikk var dreid rundt begrepene likeverd og integrering mens DNF-48 sitt fokus var knyttet til begrepene frigjøring og egenart.¹⁴⁰ Drecker påpekte i *Fritt fram* i 1979 at AHF sin politikk gikk ut på at homofile skulle integreres i samfunnet for å få likeverd med heteroseksuelle.¹⁴¹ Motsetningen som trekkes fram er AHFs fokus på homofile som likeverdig med heterofile, og DNF-48s vektlegging av homofili som en verdifull livsform som ikke skulle sammenlignes eller forenes med heteroseksualitet. Samtidig uttalte Arbeidsutvalget i AHF i 1978 at DNF-48s grunnsyn om homofili som en verdifull livsform ikke var uforenlig med AHFs utgangspunkt om «likeverdigheten mellom homofil og heterofil seksualitet».¹⁴² Videre oppfordret AHF, DNF-48 til å oppheve eksklusjonene og starter et samarbeid med alle de norske homofile organisasjonene.¹⁴³ Som nevnt innledningsvis ble FHO opprettet i 1979 og fungerte som et samarbeid mellom DNF-48 og de andre homofile organisasjonene.

Til tross for at AHF ikke gikk mot DNF-48s formulering, finner man stemmer i AHF som har kritisert DNF-48s bruk av omtalelsen «verdifull livsform». John Ellefsen mente at intensjonen var bra, men at ordlyden ikke var klar eller enstydig for alle. Ellefsen viste til at ikke alle homofile hadde lik livsform, i tillegg til at selv om mange homofile var barneløse og ugifte var ikke dette noe som kun gjaldt homofile. Også heterofile kunne bryte med det «monogame livsvarige ekteskapet» og velge å ikke ha barn.¹⁴⁴ Videre konstaterte Arne Bernaas at «homofile ideologisk og livssynsmessig sett er en uensartet gruppe».¹⁴⁵

2.3.2 Homofiles syn på homofilt ekteskap

Som nevnt tidligere fantes det lesbiske kvinner som pekte på at ekteskapet var en undertrykkende institusjon i tillegg til at andre har kritisert ekteskapets begrensning med en forpliktelse til monogami. Videre finnes det forskning som dekker godt de negative synspunkter som eksisterte blant homofile og har dokumentert at mange homofile var imot ideen om homofilt ekteskap på 1970-tallet. Blant annet har Birger Berge undersøkt kritikken av kjernefamilien i homobevegelsen og pekt på at motstandere protesterte ut fra oppfatningen om at det var et forsøk fra statens side å assimilere homofile inn i majoriteten.¹⁴⁶ Beskrivelser av kjernefamilien som undertrykkende og tvangspreget kan også anvendes på det tradisjonelle ekteskapet. Videre har Jens Rydström trukket fram to hovedgrupper av motstandere av homofilt ekteskap: lesbiske feminister og «anti estab-

---

¹⁴⁰ «På spiddet», 1976, s. 29.

¹⁴¹ Drecker, 1979, s. 3.

¹⁴² Arbeidsutvalget i AHF, 1978, s. 3.

¹⁴³ Arbeidsutvalget i AHF, 1978, s. 3.

¹⁴⁴ Ellefsen, 1977, s. 20, 21.

¹⁴⁵ Bernaas, 1982b, s. 20.

¹⁴⁶ Berge, 2016, s. 115.

lishment sex-radicals».¹⁴⁷ Det vil dermed bli brukt plass her til å se på hvordan argumentasjonen var rundt homofile som ønsket en ekteskapslignende lov for homofile.

Karen-Christine Friele har oppsummert fire ulike grunner homofile har oppgitt for å gifte seg i boken «Fra undertrykkelse til opprør» i 1975.¹⁴⁸ Det første punktet gikk ut på at med inngåelse av et ekteskap fikk man en høyere status enn å være «enslig». Det andre punktet viste til at ekteskap var den eneste samlivsformen som legaliserte seksualiteten mellom to mennesker. Tredje punkt vektla det økonomiske aspektet ved ekteskap, og det fjerde punktet trakk fram rettsinnvirkningene ved å inngå ekteskap i sin helhet som blant annet arverett, rett til å sitte i uskiftet bo og pensjon etter avdøde.¹⁴⁹

Blant kristne homofile uttalte Aud Sigurdson, tidligere formann i Åpen kirkegruppe, i 1982 at ekteskapsordningen ikke kunne overføres umiddelbart til homofile ettersom ritualet inneholdt en velsignelse av et mann-kvinne forhold. Videre fortalte Sigurdson at de ønsket å oppnå sosial status som par gjennom en juridisk institusjon. Sigurdson diskuterte også mulighetene for en kirkelig velsignelse av forholdet som ikke skulle være juridisk.¹⁵⁰ Denne adskillelsen mellom det juridiske og religiøse aspektet ved ekteskapet var et gjennomgående tema i ekteskaps/samlivsdebatten innenfor homomiljøet, men også i stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven.

Samtidig har ekteskapet som institusjon blitt kritisert også blant støttespillere av homofilt ekteskap. I *Løvetann* i 1980 ble et homofilt par intervjuet som hadde forsøkt å samle støtte fra homofile organisasjoner og politiske partier om å inngå ekteskap. Også dette paret uttrykte en misliking av begrepet ekteskap, hvor de heller ville bruke betegnelsen «juridisk bindende samlivsform» ettersom det var dette deres krav bestod i. Når det angikk ekteskapet som institusjon kommenterte paret at full likestilling var umulig i et ekteskap uansett. De mente at så lenge ekteskap gjaldt for heterofile, skulle homofile også kunne inngå ekteskap.¹⁵¹

2.4 Alternativer for lovregulering av homofilt samliv på 1980-tallet

DNF-48s standpunkt til ekteskap forble det samme i flere år hvor Karen-Christine Friele har vært en sentral aktør. I 1981 presenterte Friele i *Fritt fram* at DNF-48 hadde jobbet med et dokument kalt: «Homofilt samliv – hvilke alternativer?». Her klargjorde Friele at rettsregler for homofilt samliv skulle bli et av hovedkravene deres i tiden framover.¹⁵² Friele trakk fram tre alternativer som var tilpasset daværende lovsystem: 1) ekteskap hvor

---

¹⁴⁷Rydström, 2011, s. 71.

¹⁴⁸K.-C. Friele, 1975.

¹⁴⁹K.-C. Friele, 1975, s. 86.

¹⁵⁰Frøseth, 1982, s. 14.

¹⁵¹«Homofili og ekteskap: Intervju med Gundersen og Sedvartsen», 1980, s. 13.

¹⁵²K.-C. Friele, 1981, s. 18.

reglene som gjaldt for ekteskap skulle tilpasses homofilt samliv, 2) registrering som tok til sikte å tilpasse regler for ekteskapet ved registrering av homofilt samliv, og 3) likestilling som innebar at homofilt samliv skulle likestilles med heterofilt samliv som ble betegnet som «ugift samlevende», som vi i dag omtaler som samboer.¹⁵³

Til ekteskapsalternativet kommenterte Friele at det ville innebære at «samfunnet i så fall aksepterte, men samtidig forkastet den kristne ideologien bak ekteskapet».¹⁵⁴ Som vi skal se i neste halvdel av dette kapittelet stod den kristne tradisjon sterkt knyttet til ekteskapet og familieliv. Det var tydelig blant stortingsrepresentantene at et slikt ekteskapsalternativ ikke ville fått et flertall på Stortinget da partnerskapsloven var oppe for debatt. Dette blir diskutert videre i neste kapittel i forbindelse om partnerskapsloven kan ses som et nødvendig mellomledd for innføringen av en kjønnsnøytral ekteskapslov (se kapittel 3.9.2). Videre trakk Friele fram at DNF-48 tok avstand fra at kirkelig vigsel automatisk skulle få alminnelig rettsinnvirkninger.¹⁵⁵

Arne Bernaas fra AHF oppsummerte samlivsdebatten i 1982 med å vise til to forhold: «1) Det er ingen uenighet om behovet for lovregulering av samliv mellom homofile. 2) Det er nokså sterke motsetninger på spørsmålet om det bør gis adgang også for homofile partnere til å inngå ekteskap.»¹⁵⁶ Man var altså enig om å utrede spørsmålet om en eller annen form for registreringsordning, men hvilket alternativ som skulle gjelde var det uenigheter om.¹⁵⁷

I 1982 finner man en diskusjon rundt ekteskapsdebatten i *Løvetann* mellom Arne Bernaas og Calle Almedal, og mellom Arne Bernaas og Jan Olav Gatland i 1983. Bernaas uttalte at samlivsdebatten hadde vært fokusert på om man har vært for eller imot tradisjonelt ekteskap, noe som forhindret videre diskusjon. Videre uttrykte Bernaas at det var mulig å arbeide for en rettslig regulering av homofilt samlivsforhold uten at det skulle gå på bekostning av arbeidet for ensliges rettigheter juridisk, økonomisk og sosialt.¹⁵⁸ Som nevnt tidligere var DNF-48 først mot homofilt ekteskap ettersom ekteskapsinstitusjonen var diskriminerende for enslige.

Almedal viste til at man burde i samarbeid med andre grupper jobbe for en lovregulering av ulike former for samliv som forhindret overlaster i forskjellige situasjoner.¹⁵⁹ I tillegg påpekte Almedal at ekteskapsdebatten var et teologisk spørsmål ettersom det religiøse aspektet var tett koblet til ekteskapet. Flesteparten av befolkningen giftet seg fortsatt i kirken og tok dermed del i en religiøs handling. Almedal tilføyde også at: «jeg mener det er dårlig teologi å mene at to av samme kjønn kan inngå et ekteskap».¹⁶⁰

---

¹⁵³K.-C. Friele, 1981, s. 19.

¹⁵⁴K.-C. Friele, 1981, s. 20.

¹⁵⁵K.-C. Friele, 1975, s. 87.

¹⁵⁶Bernaas, 1982a, s. 37.

¹⁵⁷«Nordisk», 1982, s. 45-46.

¹⁵⁸Bernaas, 1982b, s. 20-21.

¹⁵⁹Almedal, 1982b, s. 47.

¹⁶⁰Almedal, 1982a, s. 10.

Både Almedal og Gatland gikk imot at ekteskapet skulle gjelde for homofile ettersom ekteskapet som institusjon utfra Almedal aldri hadde fungert som den var tenkt for heterofile,¹⁶¹ mens Gatland trakk fram ekteskapet som en foreldet institusjon som ikke hadde en (nødvendig) funksjon lengre. Videre spurte Gatland hvorfor homofile absolutt måtte ta etter et «reaksjonært, heterofilt elitemønster med oppdeling i ulike sosiale lag».¹⁶²

2.4.1 Kampen mot aids som prioritert kampsak

Mens diskusjonen rundt en lovregulering av homofilt samliv skulle bli den prioriterte kampsaken fra 1981, ble det første tilfelle av aids registrert i Norge i 1983. I følge statistikk fra Meldingssystem for smittsomme sykdommer (MSIS), var det 2 tilfeller av hiv og aids som var registrert i 1983, 17 i 1984 og 229 i 1985.¹⁶³ Hiv og aids var i praksis lenge en dødsdom hvor gjennombruddet for bedre behandlingsopplegg ikke kom før i 1996 som gjorde at man kunne leve på ubestemt tid med sykdommen.¹⁶⁴ Arbeidet med aids-epidemien ble høyt prioritert i homoorganisasjonene med homofile menn som den største risikogruppen. Daværende nestleder for DNF-48, Kjell Erik Øie, uttalte i 1986 at kampen mot aids var den viktigste homopolitiske saken for øyeblikket.¹⁶⁵

Med aidsepidemien ble det avgjørende for homofile (samt resten av befolkningen) å endre sine seksualvaner for å begrense smitte, og med dette ble stabile homofile parforhold vektlagt. Nordisk råd for homoseksuelle (NRH) fungerte som en samarbeidsorganisasjon mellom de nordiske homofile organisasjonene, og kom ut med en uttalelse om aids hvor de oppfordret myndighetene til å spille en aktiv rolle til å oppmuntre til stabile homofile samliv. For å oppnå dette skulle myndighetene gjøre det lettere for homofile å leve åpent med sin legning gjennom lovreguleringer som forbydde diskriminering på grunn av seksuell legning og vedta lovreguleringer knyttet til homofilt samliv.¹⁶⁶

Fra 1983 begynte aids-relaterte artikler å dominere i de homofile tidsskriftene, hvor diskusjoner rundt ekteskap ble sett i sammenheng med aids-epidemien. Karen-Christine Friele trakk fram hvordan likestilling gjennom lovreguleringer kunne forebygge aids ved at: «likeverd og likestilling i form av samme plikter, muligheter og rettigheter for homofile/lesbiske som andre, gir følelsen av samme medansvar».¹⁶⁷ Bjørn G. Iversen fra AHF responderte til Friele med at: «skal vi ha rettigheter må det være fordi vi anser dem rettmessige, ikke fordi vi skal la være å smitte <normalbefolkningen>».¹⁶⁸ I etterkant av innføringen av partnerskapsloven nevnte Tove Andreassen i *Løvetann* at man kunne lure

---

¹⁶¹Almedal, 1982b, s. 47.

¹⁶²Gatland, 1983, s. 43.

¹⁶³MSIS Statistikk - folkehelseinstituttet, udatert.

¹⁶⁴Folkehelseinstituttet, 2010.

¹⁶⁵Walderhaug, 1986, s. 11.

¹⁶⁶Nordisk råd for homoseksuelle, 1985, s. 16.

¹⁶⁷K. Friele, 1987, s. 16.

¹⁶⁸Iversen, 1987, s. 33.

på om man hadde fått en partnerskapslov uten hiv og aids.¹⁶⁹

Aids-krisen sett i lys av ekteskapsdebatten er interessant ettersom man spørre seg om aids-krisen utsatte arbeidet mot en ekteskapslov for homofile ettersom den ble en høyt prioritert kampsak på 1980-tallet. Samtidig har aids-krisen fungert som ett av flere argumenter for hvorfor man burde innføre en partnerskapslov, ettersom en slik lov støttet opp om stabile parforhold.

2.4.2 Arbeidet mot partnerskapsloven blant homofile aktivister

I en masteroppgave av Helle Christin Nyhuus beskrives blant annet veien fram mot forslaget om partnerskapslov. Her kommer det fram at DNF-48 vedtok i generalforsamlingen i 1987 at lovregulering av homofile og lesbiske skulle ha høy prioritet.¹⁷⁰ Her bør det nevnes at dette innebar ekteskap for homofile og lesbiske.¹⁷¹ Videre i 1988 uttalte DNF-48 i et høringsnotat i tilknytning til forslagene til regulering av husstandsfellesskap at spesielle behov og problemer som lesbiske og homofile par hadde ikke ble dekket i forslaget.¹⁷² Samme år besluttet forbundsstyret i DNF-48 å nedsette en arbeidsgruppe som skulle konsentrere seg om spørsmål knyttet til lovregulering, kalt «partnerskapsgruppa».

Selve arbeidet mot en lovregulering startet med «partnerskapsgruppen» i 1988 som bestod av medlemmer fra Det norske forbundet av 1948 og Fellesrådet for homofile organisasjoner.¹⁷³ Med partnerskapsgruppen ble det drevet lobbyarbeid hvor de kontaktet videre Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet i forbindelse med å fremme et privat lovforslag på Stortinget.¹⁷⁴

Til tross for den utviklingen som fanges opp med at homobevegelsen gikk fra å ta avstand fra tradisjonelt ekteskap til å diskutere ulike samlivsordninger som inkluderte en ekteskapslignende lov i form av registrering av partnerskap, eksisterte det fortsatt en spenning mellom frigjørings- og likestillingaspektet. Blant de som vektla frigjøringsaspektet ble likestilling oppfattet som en underordning av det heterofile livsmønsteret. Dette ble senere omtalt som heteronormativitet. Dette spenningsforholdet fortsatte selv etter innføringen av partnerskapsloven og blir diskutert videre i neste kapittel om felles ekteskapslov. Disse ytterpunktene kommer blant annet til uttrykk i en uttalelse fra Anderssen i *Fritt fram* i 1992:

Skal vi i «Like rettigheters» [sic] navn satse på å få en ny partnerskapslov? Eller skal vi som merkesak nettopp velge å vende oss vekk fra en av de tydeligste konserverende forordninger vi har?¹⁷⁵

---

¹⁶⁹Andreassen, 1994, s. 4.

¹⁷⁰Nyhuus, 2001, s. 97.

¹⁷¹Nyhuus, 2001, s. 98.

¹⁷²Nyhuus, 2001, s. 96-97.

¹⁷³Sjåholm, 2020, s. 40.

¹⁷⁴Nyhuus, 2001, s. 99.

¹⁷⁵Anderssen, 1992, s. 4.

Dette spenningsforholdet er viktig å ta til betraktning i lesing av stortingsforhandlingene ettersom motstandere av partnerskapsloven brukte denne uenigheten innad homobevegelsen som et argument mot et slikt lovvedtak. I tillegg ble det påpekt at en slik lov kun ville bli tatt i bruk av en minoritet innad en minoritet, som ble omtalt i stortingsforhandlingene som en «promillegruppe».

2.5 Delkonklusjon

Hvilket syn hadde homofile på ekteskap, hvilket standpunkt hadde homofile organisasjoner til ekteskap, og hva slags strategier kom til uttrykk i de homofile organisasjonene knyttet til lovregulering av homofilt samliv? Det er ingen tvil om at homobevegelsen før 2000-tallet har ført en identitetspolitikk med vektlegging av essensialisme som strategi for å få gjennomslag for kampsaker knyttet til avkriminalisering, diskrimineringsvern og partnerskap. Utgangspunktet for dette kapittelet har dermed fokusert nærmere på hvorvidt det fantes konstruktivistiske trekk i argumentasjonen rundt homofiles rettigheter.

Ut fra tidsskriftene *Fritt fram* utgitt av DNF-48, og tidsskriftet *Løvetann* utgitt av AHF finner man uengiheter både mellom og innad organisasjonene. Det har vært enighet om behovet for en lovregulering av homofilt samliv, men hva slags alternativ som skulle gjelde har det vært uenigheter om. Blant homofile medlemmer som ønsket ekteskap, har de vært innforstått med at det religiøse og juridiske aspektet måtte adskilles for at homofile skulle kunne inngå ekteskap. Karen-Christine Friele har blant annet nevnt i denne sammenhengen at man må forkaste den kristne ideologien bak ekteskapet, og at dette var uaktuelt å få gjennombrudd for. I tillegg har Calle Almedal fra AHF pekt på at det religiøse aspektet var tett koblet til ekteskapet ettersom de fleste fortsatt giftet seg i kirken og tok del i en religiøs handling, noe som etter Almedals mening gjorde ekteskapsdebatten til et teologisk spørsmål.

Videre fremkom det ulike grunnforståelser av homofile i tidsskriftene, og dermed også ulike utgangspunkt i argumentasjonen rundt homofiles rettigheter. Dette har påvirket ekteskaps-/samlivsdebatten ettersom DNF-48 vektla synet deres på homofili som en verdifull livsform hvor homofile ikke skulle leve på samme premiss som heterofile. Dermed ble en ekteskapsordning for homofile uaktuell hvor man diskuterte andre alternativer for en lovregulering av homofilt samliv. For DNF-48 har det vært mer relevant å undersøke muligheter for en registrering av homofilt samliv som er særskilt for homofile par, eller en registreringsordning for ulike typer av bofellesskap enten om det var bestående av kjærlighetsforhold, slektninger eller venner.

Selv om det har blitt lagt til grunn en essensialistisk måte å forstå homoseksualitet på ved å presentere homofili som en medfødt legning, lå det også klare konstruktivistiske trekk ettersom man ikke ønsket å innordne seg heterofile livsstiler. Dette blir senere i homokampen omtalt som en kamp mot heteronormativiteten som utgjør noe av kjernen

i skeiv politikk. Et viktig skille mellom det jeg trekker fram som konstruktivistiske trekk her og det man får senere med skeiv teori er homobevegelsens identitetspolitikk. Skeiveteoretikere har kritisert homobevegelsens opprettholdelse av kategorien homofil, og at dette er med på å opprettholde homofobi og heteronormativitet i samfunnet.

AHF på den andre siden har baserte sin argumentasjon ut fra standpunktet om at en homofil og en heterofil legning er likeverdige, og har gitt uttrykk for å vektlegge likestilling og ikke tatt helt avstand fra å vurdere mulighetene for homofilt ekteskap. DNF-48 kritiserte AHF for å fokusere på integrering framfor frigjøring. Selv om AHF ser ut til å ha vektlagt likestilling mellom homofile og heterofile, betyr ikke dette at man ikke finner konstruktivistiske trekk. Innføringen av partnerskapslov og felles ekteskapslov har begge fungert både som en styrking av heterofile livsmønstre. Samtidig markerte det også et brudd ettersom det ble åpnet opp for at to personer av samme kjønn kunne gifte seg og at lesbiske par kunne få assistert befruktning.

Som nevnt tidligere har Rydström ment at til tross for splittelse så var ikke selve politikføringen særlig annerledes blant de homofile organisasjonene. DNF-48 og AHF hadde tilsynelatende motstridende grunnsyn av homofili, men utvalget i AHF gikk ut med å si at de mente deres syn ikke var uforenlig med DNF-48. Videre vil jeg trekke fram at selv om ekteskapsdebatten ikke så ut til å ha vært høyt prioritert både i DNF-48 og AHF, finner man likevel noen nyanseforskjeller mellom organisasjonene. Et eksempel som får fram dette er et homofilt par som søkte støtte fra ulike organisasjoner og politiske partier om å inngå ekteskap, som mottok støtte fra AHF, men ble avvist av DNF-48.

2.6 Hvordan ble partnerskapsloven mulig?

Som nevnt innledningsvis vil denne delen besvare dette spørsmålet: «hva slags argumenter og strategier kom til uttrykk i stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven?». Her blir det vist til konkrete stortingsrepresentanter i omtalelse av diverse argumenter i stortingsforhandlingene. Det sentrale her er retorikken som blir ført. Når det gjelder steder hvor det trekkes fram hvilket syn representantene har uttrykt om homoseksualitet er det viktig å presisere at dette ikke nødvendigvis er et uttrykk for representantenes egne synspunkter om homoseksualitet. Videre har dette vært en debatt med mye følelser i sving, og det har derfor ikke blitt inkludert usaklige kommentarer.

Selve saksprosessen til partnerskapsloven foregikk over 3 år. Loven ble først reist som et privat lovforslag i 1990¹⁷⁶ og videresendt til instansene justiskomiteen og Odelstinget, før selve saksgangen ble satt i gang med et lovforslag fra barne- og familiedepartementet i 1992.¹⁷⁷ Deretter ble loven behandlet av justiskomiteen videreført av debatt og vedtak i Odelstinget og lagtinget før den endelig ble vedtatt den 18. mars, 1993.

---

¹⁷⁶Dokument nr. 8:50 (1989-1990), 1990.

¹⁷⁷Barne- og familiedepartementet, 1993.

For å forstå forventningshorisonten til en lovregulering rundt homofile par på slutten av 1980-tallet må det ses i sammenheng med erfaringsrommet som var preget av aids-epidemien. Mange homofile menn fikk sin legning ufrivillig eksponert som et resultat av aids og befolkningen utviklet en sympati for homofile. Man fikk andre typer av livshistorier som uttrykte konsekvenser av mangelen på en lovregulering av likekjønnede par i tilfeller hvor en partner døde når man var ugift.¹⁷⁸ Videre finner man spor av erfaringene fra aids-epidemien i stortingsforhandlingene rundt partnerskapsloven ved at man tenkte at en stabilisering av homofile parforhold kunne redusere spredningen av hiv og aids.¹⁷⁹ I tillegg trakk barne- og familiedepartementet fram at publisiteten om hiv-smitte bidro til økt kunnskap om homofili.¹⁸⁰

Når det gjelder større samfunnsmessige prosesser som har muliggjort partnerskapsloven har Rune Halvorsen i en masteroppgave om partnerskapsloven trukket fram tre mulige forklaringer: allmenne verdiendringer, endringer i heteroseksuelle- og homoseksuelle livsformer.¹⁸¹ Halvorsen pekte på sekularisering og dets vektlegging av «det personlige» og av individets selvrealisering som verdier.¹⁸² Dette ble diskutert i kapittel 2.1.1 i tilknytning til «personalism» og sosiale revolusjoner på 1970-tallet. Videre fortalte Halvorsen at: «tidligere var det den dominerende oppfatningen at homoseksuelle forhold var et brudd på Guds skapelse, men dette har endret seg med sekulariseringen».¹⁸³

Når det gjaldt endringer i livsformer har det skjedd store endringer i familiemønsteret hvor antall skilsmisser øker og færre velger å gifte seg. Dette har blant annet i stortingsforhandlingene rundt partnerskapsloven blitt omtalt som et samfunn preget av «oppløsningstendenser».¹⁸⁴ Mellom 1970 og 1986 hadde antallet skilsmisser mer enn fordoblet seg og antallet inngåtte ekteskap var redusert med nesten 1/3.¹⁸⁵ Dette skapte et økt behov for en rettslig regulering av husstandsfellesskap hvor det ble diskutert en mulig inkludering av homofilt samliv i lovreguleringer av samboere.¹⁸⁶ En viktig prosess her i tilknytning til heterofiles livsmønstre var adskillelsen av seksualitet og reproduksjon, omtalt som «plastisk seksualitet» av Anthony Giddens. Med dette ble ikke lengre heteroseksualiteten standarden som alle andre seksualiteter eller former for begjær ble vurdert i forhold til.¹⁸⁷ Videre var også vedtaket av selvbestemt abort i 1978 viktig, hvor Friele forklarte i boken «Fra undertrykkelse til opprør», at seksualiteten ville bli helt frigjort først etter at selvbestemt abort hadde blitt en realitet.¹⁸⁸

---

¹⁷⁸Rydström, 2011, s. 67.

¹⁷⁹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 496, 500.

¹⁸⁰Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 22.

¹⁸¹R. Halvorsen, 1995, s. 4.

¹⁸²R. Halvorsen, 1995, s. 93.

¹⁸³R. Halvorsen, 1995, s. 130.

¹⁸⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 536.

¹⁸⁵Statistisk sentralbyrå, udatert.

¹⁸⁶Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 1984/85, s. 1385.

¹⁸⁷R. Halvorsen, 1995, s. 122.

¹⁸⁸K.-C. Friele, 1975, s. 88.

2.7 Forprosessen til partnerskapsloven

I 1990 ble det reist et privat lovforslag om registrert partnerskap fra Stortingsrepresentantene Lisbeth Holand og Kristin Halvorsen fra Sosialistisk Venstreparti, Jan Erik Fåne fra Framskrittspartiet, og Grete Knudsen og Trond Jensrud fra Arbeiderpartiet.¹⁸⁹ I forkant av dette hadde en partnerskapslov først blitt avslått som en mulighet i Odelstingsdebatten i 1972 i tilknytning til avkriminalisering av homoseksualitet.¹⁹⁰

I Nordisk råds rekommandasjon av 1984 ble det anbefalt et tiltak mot diskriminering av homofile hvor hvert av de nordiske land ble bedt om å undersøke homofiles stilling i deres samfunn, hvilke muligheter de hadde for å oppheve diskriminerende lover, og til slutt fremme likestilling og beskyttelse for homofile.¹⁹¹ Året etter ble det opprettet et husstandsfellesskapsutvalg som skulle «vurdere rettsikkerhet og sosial trygghet for husstandsfellesskap mellom voksne».¹⁹² Her ble homofilt samliv diskutert på lik linje med andre former for bofellesskap.¹⁹³ I 1988 derimot ba husstandsfellesskapsutvalgets flertall regjeringen om å vurdere forslag om rettigheter og beskyttelse for homofile par som ønsket å inngå forpliktende samliv.¹⁹⁴ Utover dette inkluderte Sosialistisk Venstreparti og Venstre en registrering av likekjønnede par i sine partiprogram på 1980-tallet.¹⁹⁵

Med partnerskapsgruppa ble det drevet lobbyarbeid og det er dannelsen av denne gruppen man sier at det konkrete arbeidet mot en partnerskapslov startet,¹⁹⁶ men lovforslaget fra 1990 var det første som ble reist fra en politisk krets.¹⁹⁷ Intensjonen med lovforslaget ble forklart som å gi homofile og lesbiske de samme mulighetene som heterofile hadde med «å kunne inngå en gjensidig forpliktende avtale» i tillegg til å ha de samme juridiske og økonomiske rettighetene som ekteskapsloven.¹⁹⁸ Med lovforslaget skulle registrert partnerskap ha de samme rettsinnvirkningene som ekteskapet med unntak av adopsjon og kirkelig vigsel.¹⁹⁹

Lovforslaget endte ikke opp med å bli vedtatt, og skulle bli sendt videre til justiskomiteen som reiste forslag til vedtak i Stortinget året etter på.²⁰⁰ I denne sammenhengen uttrykte Karin Lian fra Arbeiderpartiet til *Blikk* i 1992 at hun så det som en fordel at lovforslaget ble oversendt regjeringen ettersom det skapte mer tid til å sikre et flertall.²⁰¹ Utover dette ble det blant homoaktivister skapt optimisme og høye forventinger

---

¹⁸⁹Dokument nr. 8:50 (1989-1990), 1990.

¹⁹⁰Nyhuus, 2001, s. 95; Halsos, 2001, s. 82.

¹⁹¹Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 1984/85, s. 11.

¹⁹²Forbruker- og administrasjonsdepartementet, 1984/85, s. 11.

¹⁹³Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 11.

¹⁹⁴Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 12.

¹⁹⁵Sjåholm, 2020, s. 40.

¹⁹⁶H. M. Johansen, 2019, s. 175.

¹⁹⁷Størksen, 2000, s. 35.

¹⁹⁸Dokument nr. 8:50 (1989-1990), 1990, s. 123.

¹⁹⁹Dokument nr. 8:50 (1989-1990), 1990, s. 123.

²⁰⁰Dokument nr. 8:50 (1989-1990), 1990, s. 124; Ref. O.tid. 4, 1991, s. 4.

²⁰¹Walderhaug, 1992d, s. 8.

til regjeringsskifte med Gro Harlem Brundtlands Arbeiderpartiregjering i 1990.²⁰²

2.7.1 Innstilling fra justiskomiteen

Noe som er viktig å påpeke om debatten knyttet til partnerskapslov ut fra stortingsforhandlingene er at den ikke er todelt på den måten at de som talte for forslaget støttet homofile og de som var imot lovforslaget fordømte homofili. Flesteparten av stortingsrepresentantene som var imot partnerskapsloven anerkjente at man burde sikre den svake parts interesser i ulike former for bofelleskap, hvor det også ble inkludert homofilt samliv.²⁰³

I innstillingen fra justiskomiteen påpekte representantene fra Arbeiderpartiet at det var et stort behov for en lovregulering av homofilt samliv i tilfeller som samlivsbrudd eller dødsfall hvor man ønsket regler som regulerte formue, felleseie, særerie og arv.²⁰⁴ Videre foreslo Arbeiderpartiet å sende saken videre til regjeringen blant annet på grunn av at en slik lovregulering ville påvirke rundt 300 regler.²⁰⁵ Lisbeth Holand fra Sosialistisk Venstreparti uttrykte i denne sammenhengen at det ikke var nødvendig å drøfte saken videre i regjeringen ettersom hun mente at lovforslaget var nok gjennomtenkt og viste Danmark som hadde innført en partnerskapslov i 1989.²⁰⁶

Uenigheter knyttet til selve innholdet i lovforslaget gikk på den delen som omtalte at et registrert partnerskap skulle ha samme rettsinnvirkninger som ekteskapet med unntak av vielse og adopsjon. Svein Alsaker fra Kristelig folkeparti ønsket ikke en lovregulering som ville svekke ekteskapets særstilling og lovverkets ramme rundt barns oppvekst. Her ble bibelen trukket fram som et argument for hvorfor en regulering av homofile par var galt ettersom bibelen fordømte homofilt samliv. Alsaker klargjorde i denne sammenhengen at en homofil legning ikke var fordømmende, men at homofile handlinger var.²⁰⁷

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre mente at en slik likestilling av homofile samboere med det heterofile ekteskapet ikke var riktig og ønsket ikke at rettsregler for homofilt samliv skulle knyttes til ekteskapsloven.²⁰⁸ Et medlem fra Senterpartiet, Edvard Grimstad, delte noen av de samme synspunktene ved å ikke ville sidestille samliv mellom to personer av samme kjønn med ekteskapet. Et annet punkt som ble trukket fram av disse representantene i denne sammenhengen var at det pågikk en revisjon av ekteskapslovgivning og lovgivning om husstandsfellesskap som søkte å forbedre rettsforholdene for samboere.²⁰⁹ Høyre og Fremskrittspartiet uttrykte at de ville avvente regje-

---

²⁰²Walderhaug og Følid, 1990, s. 3.

²⁰³Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²⁰⁴Innst. O. nr. 26, 1991, s. 239.

²⁰⁵Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²⁰⁶Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²⁰⁷Innst. O. nr. 26, 1991, s. 241.

²⁰⁸Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²⁰⁹Lov nr. 45 Husstandsfellesskap, 1991.

ringens vurdering.²¹⁰ Grimstad foreslo at saken skulle bli vurdert av regjeringen med en oppfølging fra Husstandsfellesskapsutvalget.²¹¹ Holstad derimot mente at en regulering av homofile parforhold gjennom husstandsfellesskapsloven ville bidra til at man fortsatte en usynliggjøringen av homofilt samliv.²¹²

2.7.2 Forhandlinger i Odelstinget, 1991

Utover det som ble presentert i justiskomiteen kom det tydeligere fram i forhandlingene i Odelstinget at partnerskapsloven utgjorde både en verdidebatt og en juridisk debatt. Det juridiske aspektet innebar at en lovregulering av homofilt samliv ville beskytte en part i tilfeller som samlivsbrudd eller død. I tillegg søkte man med en slik lovgivning å skape samfunnsmessig aksept av homofilt samliv.²¹³ Alsaker uttrykte at verdispørsmålene i denne saken gikk ut på om ekteskapet skulle forbli den prioriterte eller «rette» samlivsformen.²¹⁴ Videre påpekte Kjell Magne Bondevik fra Kristelig Folkeparti at en partnerskapslov ville være et stort brudd med den norske lovtradisjonen ettersom ekteskapet har vært en samfunnsnorm og en ramme rundt familie og barns oppvekstvilkår.²¹⁵ Høyre og Fremskrittspartiet delte synspunktet med Kristelig Folkeparti om at ekteskapet utgjør rammen for barns oppvekstmiljø og ønsket å beholde ekteskapets særstilling.²¹⁶

Videre ble det pekt på at partnerskapsloven kunne få negative konsekvenser på lang-sikt, hvor Terje Nyberget fra Fremskrittspartiet mente at hovedlovgivningen om ekteskap og familieforhold kunne miste sitt vesentlige innhold. Alsaker viste til at en aksept av homofilt samliv kunne «stimulere» og påvirke den homoseksuelle kulturen.²¹⁷

Stemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti trakk fram at partnerskapsloven ville føre til økt toleranse og forbedre homofiles liv. Olav Akselsen fra Arbeiderpartiet trakk fram at toleransen i Danmark hadde økt etter innføringen av partnerskapsloven i 1989. Videre sa Akselsen at man ville få en økt synlighet av homofile med partnerskapsloven som man måtte forholde seg til og at dette kunne bidra til en korrigerende av myter og holdninger som eksisterte om homofile.²¹⁸

Det var klart blant medlemmene at en slik lovgivning ville øke andelen homofile i befolkningen. Blant de som så dette som en negativ utvikling ble det framlagt at det ville føre til at flere «ble» homofile. Dette argumentet gir uttrykk for å basere seg på konstruktivisme. Blant representanter som talte positivt om en eventuell økt forekomst av homofile viste til at det ville være et resultat av at flere turte å stå frem med en

---

²¹⁰Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²¹¹Innst. O. nr. 26, 1991, s.241.

²¹²Innst. O. nr. 26, 1991, s. 240.

²¹³Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 334.

²¹⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 318.

²¹⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 337.

²¹⁶Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 328, 323.

²¹⁷Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 323, 331.

²¹⁸Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 318, 320.

normalisering av og økt aksept av homofili. Dette synet bygger tydelig på essensialisme. Med dette tatt til betraktning blir det ganske åpenbart hvorfor homobevegelsen valgte å vektlegge identitetspolitikk og en essensialistisk tilnærming til seksualitet. Skeiv teori og dets konstruktivistiske element hadde fungert dårlig i debatten om homofilt partnerskap (dette blir videre utdypet i kapittel 2.9).

2.8 Saksgang

2.8.1 Forslag fra Barne- og familiedepartementet

I selve saksgangen ble det reist et forslag fra barne- og familiedepartementet på vegne av regjeringen om registrert partnerskap, hvor det ble listet opp fire alternativer til en lovregulering av homofilt samliv. Det første alternativet bygde på det private lovforslaget fra 1990 som foreslo at lovreguleringen skulle være på linje med ekteskapet. De andre alternativene var: en lovregulering som skulle være begrenset til visse økonomiske forhold, en utvidelse av husstandsfelleskapsloven og en felles lov for heterofile og homofile samboere.²¹⁹

Barne- og familiedepartementet fremmet det første alternativet og mente at homofile par skulle ha «så godt som de samme rettigheter og plikter som ektepar».²²⁰ Når det gjaldt de andre alternativene uttrykte departementet at det ville være vanskelig å avgjøre hvilke regler i ekteskapsloven som skulle velges bort og at en utvidelse av husstandsfelleskapsloven ikke ville løse alt av konflikter som oppstod ved samlivsbrudd. Videre pekte departementet på at en felles lov for heterofile og homofile samboere ikke ville vært hensiktsmessig ettersom heterofile samboere faktisk hadde en valgmulighet til å gifte seg, men at de ikke valgte å gjøre dette. Homofile parforhold hadde derimot ikke dette valget og ble med departementets ord: «utestengt fra lovverket».²²¹

Selv om departementet anbefalte lovforslaget som skulle gi registrert partnerskap samme rettsinnvirkninger som ekteskap, ble det tydelig fastsatt at lovforslaget ikke innebar en likestilling mellom homofilt partnerskap og ekteskap ettersom det heterofile ekteskapet stod i en ideologisk og religiøs særstilling. Lovreguleringen av homofilt samliv skulle ta i bruk begrepene «registrere» og «partnerskap» hvor vielse og ekteskap var reservert for det heterofile ekteskapet.²²² Disse to punktene mener jeg var viktige forutsetninger for at lovforslaget ble vedtatt i 1993. Motstemmer fra tidligere stortingsforhandlinger knyttet til partnerskapsloven uttrykte nettopp at de ikke ønsket en likestilling av homofilt partnerskap med det heterofile ekteskapet. Ved å bruke begrepet registrering framfor vielse ble det markert en tydelig forskjell mellom ekteskap og partnerskap.

---

²¹⁹Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 13-18.

²²⁰Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 13.

²²¹Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 17-18.

²²²Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 3.

Videre forklarte departementet at ekteskapet skulle være rammen for barns oppvekstvilkår og adopsjon ble holdt utenfor lovforslaget av hensyn til barnet med en begrunnelse om at man visste lite om barns oppvekstvilkår i parforhold med to personer av samme kjønn.²²³ Når det gjaldt hvorfor ekteskapsloven skulle gjelde for homofile par ble det påpekt at ekteskapet har et dobbelt formål. Ekteskapet har tradisjonelt fungert som en sosial og religiøs tradisjon, men den skapte også en stabil ramme for forpliktende kjærlighetsforhold i form av en juridisk avtale som regulerte økonomiske forhold.²²⁴ Videre ble det også nevnt at ekteskapsloven berørte forholdet mellom to voksne mennesker og ikke forholdet mellom voksne og barn, og at dette regelverket derfor skulle også gjelde for homofilt partnerskap.²²⁵

Når det gjaldt departementets begrunnelse for hvorfor en slik lovregulering av homofile par var nødvendig, ble det trukket fram faktumet at mange homofile var enslige og opplevde i større grad isolasjon og ensomhet enn heterofile og at «stabile parforhold gir trygghet og tilhørighet».²²⁶ En lov om registrert partnerskap ville også innebære en «positiv støtte til varige og forpliktende homofile parforhold».²²⁷ I tillegg ble det nevnt hvilke positive effekter en slik lovordning ville ha, som at det ville bli en større åpenhet som kunne bidra til at homofile kunne akseptere sine homofile følelser lettere. Det ble påpekt at selv om holdninger knyttet til homofili hadde endret seg mye de siste årene, slet mange homofile med å akseptere sin legning og leve åpent. Videre ble det trukket fram eksempler på belastninger som: mangel på støtte, frykt for isolasjon og baksnakkelse, og at det forventes at det vil skje en økning i antallet homofile samliv med positive holdninger og selvaksept.²²⁸ Utover dette trakk departementet fram at et registrert partnerskap ville signalisere til omverdenen at et par har inngått et gjensidig forpliktende forhold som var ment til å vare lenge.²²⁹

2.8.2 Forhandlinger i Odelstinget, 1993

Gjennom stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven holdt mange av representantene fast med standpunktet om at ekteskapet, altså det heterofile ekteskapet, stod i en særstilling ved å være den prioriterte samlivsformen som skulle fungere som rammen for barns oppvekstvilkår. Videre anerkjente flertallet at det burde arbeides for en lovregulering som beskyttet den svake part, som også inkluderte homofilt samliv, men uenigheten lå i hvilket alternativ som skulle gjelde for homofile parforhold, som vi så også var tilfellet for de homofile tidsskriftene. Med Odelstingsdebatten i 1993 hadde noen av

---

²²³ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 3, 8.

²²⁴ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 5, 6.

²²⁵ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 13.

²²⁶ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 6.

²²⁷ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 3.

²²⁸ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 21, 23.

²²⁹ Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 6.

meningene endret seg hvor Magnar Sætre fra arbeiderpartiet uttalte i forhandlingene at flertallet mest sannsynlig kom til å stemme for partnerskapsloven. Andre kommentarer i stortingsforhandlingene etter forhandlingene på Odelstinget påpekte at det hadde skjedd en endring over tid, og at forslaget ville blitt nedstemt dersom man hadde gått inn for å vedta partnerskapsloven i 1990.²³⁰ Lovforslaget som ble reist i 1990 var på to sider og inneholdt ikke en utredning, i tillegg til at det ikke ble klart fastslått at homofilt partnerskap ikke ville innebære en likestilling med heterofile ekteskapet. Dette er viktige punkter som også må tas til betraktning ved siden av forklaringen om at politiske spørsmål ofte har en modningstid.

I Odelstingsdebatten ble det av et par representanter påpekt skillet mellom de sosialistiske og de ikke-sosialistiske partiene. Ut fra når forslaget først ble reist og diskutert i innstillingen fra justiskomiteen kunne debatten gi uttrykk for at sosialistene var for, mens de andre partiene var mot partnerskapsloven. I senere debatter kom det tydeligere fram at det fantes uenigheter innad mange av de ikke-sosialistiske partiene. Dette ser vi med Kacki Kullmann Five fra Høyre som sa i odelstingsdebatten at «et konservativt livssyn kan danne grunnlag for både støtte og motstand» når det gjaldt partnerskapsloven.²³¹ Man kan si at uenigheten som oppstod innad enkelte av partiene gjaldt blant annet hva slags verdier som skulle vektlegges; det heterofile ekteskapets særstilling i samfunnet eller fokuset på stabile og forpliktende samliv som sentrale verdier man ønsket å bygge samfunnet på.²³² Videre uttrykte Siri Frost Sterri fra Høyre at denne saken ble et spørsmål om personlig livssyn og grunnleggende holdninger, slik at man også kunne stemme for eller mot uavhengig ideologiene til partiene.²³³

Kristelig folkeparti og Steinar Maribo fra Fremskrittspartiet reiste et forslag om å avvise odelstingsproposisjonen om lov om registrert partnerskap.²³⁴ Kristelig folkeparti argumenterte det heterofile ekteskapets særstilling ut ifra en kristen moral. Kjell Magne Bondevik trakk fram at loven kunne undergrave familiepolitikken på lang sikt. Flere påpekte også at innføringen av loven kunne føre til at det ble åpnet opp for at homofile kunne adoptere i framtiden.²³⁵ Det lå også en frykt blant flere av representantene i Kristelig folkeparti at en slik lov kunne stimulere den homofile og lesbiske kulturen, som også har vært nevnt i en tidligere stortingsforhandling.²³⁶ Til tross for at departementet uttrykte at loven ikke ville innebære en likestilling med det heterofile ekteskapet mente flere representanter fra Kristelig folkeparti at partnerskapsloven ble nettopp dette og ville sende et «sterkt og galt signal om at ekteskapet ikke lenger skal ha en særstilling som

---

²³⁰Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 525.

²³¹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 518.

²³²Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 515.

²³³Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 531.

²³⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 509.

²³⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 498, 499.

²³⁶Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 523.

fundament i vårt samfunn». ²³⁷ Videre ble det påpekt at en slik lov vil være et angrep på en århundrelang kulturell- og sosial tradisjon og at man ville «legge en ny brikke til et samfunn i forvitring». ²³⁸

Fremskrittspartiet uttrykte at de hadde som mål å styrke familien og pekte på at man burde styrke det heterofile ekteskapets stilling for å motvirke oppløsningstendenser i samfunnet. ²³⁹ Her finner man mange av de samme argumentene som representanter fra Kristelig folkeparti uttrykte, nemlig spørsmålet om adopsjon i framtiden ville åpnes opp for homofile par og at man brøt med verdi- og kulturtradisjoner. ²⁴⁰ Det ble også vist til at forekomsten av homofili i samfunnet kunne øke ettersom en likestilling av homofilt partnerskap med heterofilt ekteskap kunne få barn til å oppfatte at «det er like naturlig å være homofil som heterofil». ²⁴¹ Flertallet i partiet stemte mot partnerskapsloven. Blant de som stemte for ble det trukket fram at de mente en partnerskapslov var viktig med hensyn til den valgfriheten homofile ville få med en slik lovordning i tillegg til å gjøre livet lettere for homofile. ²⁴² Støttespillerne her forklarte også hvorfor homofilt samliv ikke burde bli likestilt med andre bofellesskap som søsken eller venner ettersom det var en forskjell på det å bo sammen og det å leve sammen. ²⁴³

Fra Høyre reiste to representanter et forslag om å «utrede forslag til lovregulering for homofile og andre par» som ikke skulle være knyttet opp mot ekteskapslovgivningen. ²⁴⁴ Den ene representanten bak forslaget, Kaci Kullmann Five, viste til at hovedsettet av juridiske og økonomiske regler rundt ekteskapet var at kvinner og menn får barn sammen. Dette skapte en arbeidsfordeling gjennom ivaretagelse av omsorg for barnet, som på bakgrunn av dette gjorde at det ikke ble naturlig å ta utgangspunkt i homofilt samliv. Til tross for dette anerkjente representanten at det fortsatt var en lang vei å gå når det kom til stigmatisering og intoleranse, og sa at selv etter innføringen av denne loven partnerskapsloven, må det fortsatt arbeides for større toleranse og åpenhet. ²⁴⁵

Når det kom til høyrerepresentanter som var for partnerskapsloven ble det flere ganger stilt spørsmål fra blant annet Kristelig folkeparti om hvorfor noen av Høyres representanter valgte å slutte seg til en slik lov med tanke på Høyres verdikonservatisme. ²⁴⁶ Som nevnt tidligere var det representanter fra Høyre som trakk fram at verdisyntet deres kunne danne grunnlag både for og imot og at det er et spørsmål om personlig livssyn og holdninger. Annelise Høegh fra Høyre var for partnerskapsloven pekte på at: «Høyre ønsker å

---

²³⁷Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 508.

²³⁸Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 502, 535.

²³⁹Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24, 1991, s. 323.

²⁴⁰Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 503, 504.

²⁴¹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 504.

²⁴²Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 528.

²⁴³Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 521.

²⁴⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 540.

²⁴⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 519, 520.

²⁴⁶Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 509.

fremme stabilitet og forpliktende samliv for å opprettholde en harmoni i samfunnet»,²⁴⁷ og mente dette var en naturlig konklusjon å trekke med tanke på aids-epidemien.²⁴⁸

En av representantene for Senterpartiet uttrykte at forslaget hadde blitt til en verdidebatt som på den ene siden uttrykte økt åpenhet og sosial aksept av homofile og på den andre siden var et uttrykk for moralsk forfall og et brudd med Norges verdiforankring. Flertallet i Senterpartiet var imot, men man anerkjente behovet for å sikre den svake part ved et eventuelt samlivsbrudd, og ønsket heller å utvide husstandsfellesskapsloven til å omfatte homofilt samliv.²⁴⁹

Når det gjaldt Sosialistisk Venstreparti og Arbeiderpartiet ble det trukket fram at partnerskapsloven var det viktigste tiltaket for å få slutt på diskriminering ved at man med denne loven aksepterte homofilt samliv. I tillegg dekket loven behovet for regulering av økonomiske og juridiske rettigheter med en moralsk synsvinkel om å sikre den svake part i tilfeller som samlivsbrudd eller død. Videre ble det nevnt at en slik lovgivning kunne bidra med å redusere hiv og aids.²⁵⁰

Partnerskapsloven endte opp med å bli vedtatt med 58 mot 40 stemmer i Odelstinget og ble deretter bifalt av Lagtinget.²⁵¹ I Lagtinget ble det ikke trukket fram andre argumenter enn det som hadde sirkulert i tidligere stortingsforhandlinger knyttet til partnerskapsloven.

2.9 Essensialisme og identitetspolitikk som avgjørende strategi

Debatten rundt partnerskapsloven bestod av argumenter som uttrykte motstridende oppfatninger av loven og konsekvenser den ville få på langt sikt. Man finner argumenter som uttrykte at en partnerskapslov ville svekke ekteskapet og meninger som mente at en partnerskapslov ville styrke ekteskapet. Videre ble det brukt beskrivelser som at samfunnet var preget av oppløsningstendenser og at dette ville forverres med innføringen av en partnerskapslov, mens andre framhevet at loven ville ha en stabiliserende effekt.²⁵² Motstandere av loven oppfattet at partnerskapsloven var likestilt med det heterofile ekteskapet,²⁵³ mens støttespillere påpekte at det ikke vil innebære en likestilling ettersom adopsjon ble holdt utenfor loven om registrert partnerskap. For å kunne forstå disse motstridende oppfatningene om partnerskapsloven, kan man ikke bare å vise til kristen etikk, man må også se på hva slags forståelse stortingsrepresentantene la til grunn om homoseksualitet.

---

²⁴⁷Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 502.

²⁴⁸Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 500.

²⁴⁹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 512.

²⁵⁰Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 496, 505.

²⁵¹Argumentene knyttet til innstillingen fra forbruker- og administrasjonskomiteen om lov om registrert partnerskap har ikke blitt inkludert ettersom de samme argumentene går igjen.

²⁵²Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 501.

²⁵³Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 498.

Når det kommer til odelstingsproposisjonen fra Barne- og familiedepartementet om lov om registret partnerskap ble det lagt til grunn en essensialistisk forståelse av homoseksualitet som uttrykte at homofili ikke var et valg og at legningen ikke kunne endres: «homofili er en vedvarende del av personligheten, og like mye del av et menneskes natur og like upåvirkelig som heterofil legning».²⁵⁴ Dette mener jeg har fungert som en god strategi og var helt avgjørende for å få gjennomslag for et slikt lovvedtak. Når det gjelder hvorvidt denne strategien var bevisst eller ikke, er dette vanskeligere å uttale seg om.

Som det har blitt påpekt tidligere i dette kapittelet fantes det kjennskap til en konstruktivistisk tilnærming til seksualitet i de homofile tidsskriftene før etableringen av skeiv teori. Det samme kan man argumentere for er tilfelle for lovverket ettersom diskrimineringsloven av 1981 ikke avgrenset diskrimineringsvernet til å kun gjelde for en homofil legning, men også en homofil orientering og levemåte (denne loven blir diskutert videre i kapittel 5.3.1). Begrepet legning er et uttrykk for en essensialistisk forståelse av seksualitet, mens begrepet orientering ble i diskrimineringsloven av 1981 forstått som et videre begrep som dekket legning og levemåte.

Videre, ville ikke en diskusjon om en partnerskapslov med utgangspunkt i konstruktivisme og skeiv teori vært like attraktivt av flere grunner. For det første fremmer disse et seksualitetsmangfold. For det andre hadde en presentasjon av homofili som noe man «blir» og ikke noe man er «født som», svekket argumentasjonen for hvorfor homofile skulle få en lov med de samme rettsinnvirkningene som ekteskapet.

Til tross for departementets essensialistiske fremstilling av homofili, ble det også inkludert en konstruktivistisk forståelse av seksualitet. Departementet viste til Kinseys undersøkelser på 1940- og 1950-tallet som konkluderte med at en homofil og en heterofil legning eksisterte på en skala.²⁵⁵ Dette minner veldig om skeiv teori som presenterer at kjønnsidentitet og seksuell orientering eksisterer på et spekter. Denne studien ble utført på 1940- og 1950-tallet (kinsey-rapporten), og har ingen direkte kobling til skeiv teori. Samtidig er Kinsey-rapportene i tråd med noe av tankesettet til skeiv teori. Impulser fra skeiv teori blir derimot ikke relevant før debatten rundt den felles ekteskapsloven av 2008.

Som nevnt tidligere var det flere som ønsket å stemme mot lovforslaget om partnerskapslov ettersom de ikke ønsket at homofilt partnerskap skulle likestilles med det heterofile ekteskapet. Med utredning av lovforslaget av Barne- og familiedepartementet ble det klargjort at homofilt partnerskap ikke skulle likestilles med ekteskap hvor adopsjon og vigsel ikke ble inkludert i lovgivningen. Partnerskapsloven skulle kun regulere samliv og ikke familieliv. Dette ble argumentert ut fra at «ekteskapet er den grunnleggende enheten i samfunnet og den naturlige rammen rundt barns oppvekst».²⁵⁶ Likevel mente flere av motstandere at begrepet «partnerskap» var en kamouflering, og at homofilt

---

²⁵⁴Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 3.

²⁵⁵Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 20.

²⁵⁶Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 3.

samliv ville med partnerskapsloven i realiteten bli likestilt med ekteskapsloven. Men, jeg mener at denne klare underordningen av partnerskapet har vært en viktig forutsetning for at et flertall sluttet opp om loven. Det er vanskelig å forestille seg at loven ville blitt vedtatt dersom homofilt partnerskap ble likestilt heterofilt ekteskap.

Videre, kan man argumentere for at denne underordningen har vært bevisst ettersom departementet viste til Kinsey-rapporten og eksistensen av et større seksualitetsmangfold. Debatten ble dermed redusert til homofile hvor bifile ble bevisst utelatt. Rune Halvorsen har i denne sammenhengen uttrykt at dersom bifile hadde blitt inkludert i diskusjonen rundt partnerskapsloven, ville dette ha svekket argumentasjonen for hvorfor man skulle ha en egen partnerskapslov framfor én ekteskapslov hvor man kunne velge å gifte seg med en person av motsatt eller samme kjønn.²⁵⁷

Denne opprettholdelsen av en todelingen av seksualitet som bestående av homo og hetero ble forsterket etter at et forslag om å endre lovteksten ble vedtatt i debatten på Odelstinget i 1993. Forslaget ønsket å endre lovteksten fra å si «to personer av samme kjønn» til «to homofile personer av samme kjønn».²⁵⁸ Dersom partnerskapsloven hadde beholdt ordlyden «to personer av samme kjønn» ville et større mangfold blitt inkludert indirekte. Formuleringer som likekjønnede par eller to personer av samme kjønn tilsa ikke hvilken seksuell legning vedkommende hadde ettersom en eller begge av partene kunne ha en homofil, lesbisk eller bifil legning.

Dette bør også ses i sammenheng med homobevegelsens identitetspolitikk. Bifile som gruppe ble fjernet fra DNF-48s formålsparagrafer på 1980-tallet, men ble inkludert i LLH i 1994, året etter partnerskapsloven ble vedtatt. Videre har Bjørn-Erik Berggrav i sin masteroppgave om «den norske homobevegelsens legalstrategier» påpekt at:

(...) homobevegelsen i seg selv innebærer en aksept av kategoriseringen - fordi den bygger på denne - og at det dermed ligger i bevegelsens natur å arbeide for å etablere og styrke den kategorien en utgjør. Sånn sett må det sies at homobevegelsens strategi i stor grad har lyktes.²⁵⁹

Samtidig, selv om denne fastholdelsen av kategorien homofili som noe annerledes fra heterofili og som noe medfødt og stabilt fungerte som en god strategi, lå det et paradoks med å presentere loven som underordnet det heterofile ekteskapet. Støttespillere av partnerskapsloven mente at en partnerskapslov ville føre til en økt aksept og synlighet av homofili, men Halvorsen påpekte at selv om forskjellsbehandlingen kanskje ble mindre med partnerskapsloven, ble de «tilskrevne» forskjellene mellom heteroseksuelle og homoseksuelle bekreftet som «grunnleggende og uoverkommelige».²⁶⁰ Dette paradokset ble

---

²⁵⁷R. Halvorsen, 1999, s. 328.

²⁵⁸Barne- og familiedepartementet, 1993, s. 38; Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 507.

²⁵⁹Berggrav, 2003, s. 59.

²⁶⁰R. Halvorsen, 1999, s. 330.

brukt som en begrunnelse for hvorfor homofilt partnerskap og heterofilt ekteskap skulle forenes i en felles ekteskapslov utover på 2000-tallet.

Når det kommer til debatten i stortingsforhandlingene er det vanskelig å avgjøre hvilket grunnsyn av homoseksualitet stortingsrepresentantene bygde sin argumentasjonen på. Man kan anta at flesteparten baserte sin argumentasjon på at homoseksualitet var en medfødt egenskap som man ikke kunne endre, altså et essensialistisk grunnsyn. Det var noen representanter som presenterte et konstruktivistisk syn på seksualitet. Dette var primært motstandere av partnerskapsloven, og dette viser hvorfor skeiv teori ikke ville vært en god strategi for å sikre et flertall på stortinget.

Av direkte konstruktivistiske utsagn uttalte Finn Thoresen fra Fremskrittspartiet at han spekulerte om homofili ikke bare var en tillært sedvane.²⁶¹ Videre meddelte Grimstad at han mente homofili ikke var en medfødt egenskap i de fleste tilfeller, men en ervervet egenskap som kunne endres.²⁶²

Når det kommer til strategien med å argumentere for homofiles rettigheter i tilknytning til partnerskapsloven ut fra et essensialistisk ståsted, ble den problematisert av Jens Marcussen fra Fremskrittspartiet i debatten på Lagtinget:

Jeg spør meg selv om vi er for opptatt i denne sak av hva pressgrupper foredrar, og om følelsesliv betyr mer for minoriteter enn for majoriteter, om modernistisk kultur betyr mer enn tilvent kultur, og om oppblomstrende legninger, normer og livsvane betyr mer enn oppdragelse og tilvante normer.²⁶³

Som nevnt i forrige kapittel har Norman Anderssen vist til i tidsskriftet *Løvetann* i 1988 at følelser og ønsker om noe ikke gir automatisk rett til å gjøre det man ønsker. Dette sitatet over derimot ser ut til å være flettet sammen av essensialistiske og konstruktivistiske elementer, hvor følelsesliv og legning kan kategoriseres som form for essensialisme, mens modernistisk kultur, oppblomstrende normer og livsvaner kan kategoriseres som konstruktivistisk. Med å si at homofili er en del av en modernistisk kultur som kjennetegner en «oppblomstring av legninger» gis det uttrykk for konstruktivistiske holdninger. Motsatsen til en slik holdning ser vi med uttalelsen fra Erna Solberg fra Høyre i samme debatt som gir uttrykk for å ha et essensialistisk syn på homofili med at hun konstaterte at homofili hadde eksistert til tidligere tider til tross for at de befant seg i intolerante samfunn.²⁶⁴

I stortingsforhandlingene trakk flere av stortingsrepresentantene som støttet lovforslaget fram uttalelser fra kristne organisasjoner som støttet en partnerskapslov og brukte dette som et argument for at et kristent livssyn kunne stille seg bak et slikt lovforslag.

---

²⁶¹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 502.

²⁶²Forhandlinger i Lagtinget nr. 4, 1993, s. 47.

²⁶³Forhandlinger i Lagtinget nr. 4, 1993, s. 41.

²⁶⁴Forhandlinger i Lagtinget nr. 4, 1993, s. 44.

Forskjellen mellom kristne organisasjoner som var for partnerskapsloven og representantene i debatten som var mot kan kanskje forstås dersom man går ut fra at representantene som var mot lovforslaget hadde en forståelse av homofili som lå mellom et essensialistisk og konstruktivistisk syn. Det ble ikke nektet for at homoseksualitet kunne være medfødt, men man finner også i tillegg tanken om at homofili kunne spre seg dersom man uttrykte positive holdninger og ga slike samliv rettslige fordeler. Dette kan muligens forklare hvorfor det var viktig å holde på det heterofile ekteskapet som ideal og norm for samfunnet i tillegg til beskrivelser som at samfunnet var preget av oppløsningstendenser.

Selv om støttespillere av partnerskapsloven ser ut til å ha basert sin argumentasjon med utgangspunkt i essensialisme, bør det påpekes at det også er mulig å argumentere for homofiles rettigheter med et konstruktivistisk utgangspunkt. Valget av essensialisme her er trolig fordi det ville fungere bedre. Dette handlet til syvende og sist om retorikk og ikke nødvendigvis representantenes egne synspunkter om homoseksualitet. Samtidig kan man forestille seg at heller ikke en motargumentasjon basert på essensialisme ville vært produktivt for denne debatten om homofilt partnerskap.

2.10 Konklusjon

Hva slags argumenter og strategier kom til uttrykk i stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven? Erfaringsrommet var preget av aids-krise i tillegg til endringer i det heterofile livsmønsteret som lignet mer på den homofile livsstilen ved at reproduksjon ble frigjort fra heteroseksualiteten. Mens homobevegelsen ble mer synlig fra 1965, førte aids-krise til en påtvunget synlighet ettersom mange fikk sin legning eksponert på grunn av sykdommen. Man fikk erfare konsekvensene av at det ikke fantes en lovregulering av homofile parforhold i tilfeller som dødsfall. Som nevnt tidligere var det enighet i homobevegelsen om at det var behov for en lovregulering av homofilt samliv, men det var uenigheter om hvilket alternativ de skulle kjempe for ettersom mange var negativt innstilt til ekteskapet som institusjon av flere grunner. I Stortingsforhandlingene ser vi at det også eksisterte en enighet blant representantene om behovet for en lovregulering som skulle sikre den svake part. På samme måte dreide uenigheten seg om hvilket lovalternativ som skulle gjelde; inkludere homofile i lovreguleringer knyttet til bofellesskap eller vedta en egen lov som skulle ha de samme rettsinnvirkningene som ekteskap.

Hvorvidt argumentene var basert på konstruktivisme eller essensialisme var ikke alltid like klart ettersom representantene ikke direkte uttrykte hvilken forståelse av homofili de la til grunn, i tillegg kan man også innta mellomposisjoner mellom disse to tilnærmingene. Man kan finne enkelte utsagn som gir uttrykk for å være essensialistiske eller konstruktivistiske. Blant annet ser man at noen av støttespillere av loven baserte argumentasjonen sin ut fra essensialisme, mens flere av motstanderne la konstruktivisme til grunn. Dette betyr ikke at man ikke kunne argumentere for en slik lov med en konstruktivistisk

synsvinkel, men ville ikke vært like produktiv som å forklare homofili som en medfødt egenskap som ikke kunne endres. I tillegg ville en motargumentasjon av homofilt partnerskap med utgangspunkt i essensialisme heller ikke fungert særlig godt som strategi. Man finner forsøk på å vise til hvorfor homofili var unaturlig med utgangspunkt i reproduksjon, men heteroseksualiteten ble ikke lengre koblet til reproduksjon. Denne utviklingen ble i teksten referert til som «plastisk seksualitet», en omtalelse hentet fra Anthony Giddens. Videre ble også bibelen brukt som et argument for hvorfor homofile handlinger var fordømmende, men med prosesser som sekularisering ble dette argumentet svekket.

Homobevegelsens føring av identitetspolitikk med vektlegging av essensialisme fungerer godt i kampsaken om homofilt partnerskap. Denne strategien kommer også til uttrykk videre i lovutredningen fra barne- og familiedepartementet og blant flere av representantene i stortingsforhandlingene. Dette ser vi eksempelvis med enighet om lovformuleringen «to homofile personer av samme kjønn» fremfor en mer nøytral formulering som ikke stilte krav til seksuell legning. Et nøytralt språk ville i denne sammenhengen ha dekket et større seksualitetsmangfold, eksempelvis bifile. Videre ser denne strategiføringen ut til å være bevisst ettersom bifile ikke ble nevnt i lovutredningen. Barne- og familiedepartementet viste for eksempel at de kjente til eksistensen av et seksualitetsmangfold ved å vise til Kinsey-rapporten. Bifile som gruppe ble derimot inkludert i LLH året etter vedtaket av partnerskapsloven. Som vi skal se i neste kapittel ble den felles ekteskapsloven av 2008 gjort kjønnsnøytralt.

Skeiv teori eller et utgangspunkt i konstruktivisme ville ikke vært like produktive strategier for å sikre et flertall for partnerskapsloven. For det første ville det svekket argumentasjonen for hvorfor man skulle ha en egen partnerskapslov framfor én ekteskapslov. Videre var presentasjon av partnerskapsloven som en underordning av det heterofile ekteskapet en viktig forutsetning for at lovforslaget endte opp med å bli vedtatt ettersom mange var mot en likestilling av homofilt og heterofilt samliv. Dersom man hadde reist et lovforslag om å åpne ekteskapsloven for homofile parforhold på 1990-tallet ville det ikke ha fått flertall. Det andre punktet går på at en presentasjon av homofili som noe man «blir» og ikke noe man er «født som» kunne ha svekket begrunnelsene for hvorfor homofile skulle få en egen lov med de samme rettsinnvirkningene som ekteskapet istedenfor å reguleres på lik linje som andre bofellesskap.

3 Homofiles kamp om familieliv og anerkjennelse som omsorgspersoner (1993-2008)

Til tross for at homobevegelsen vektla en identitetspolitikk som var avgrenset til identitetskategoriene homofil og lesbisk, viser en gjennomgang av retorikken som har blitt ført rundt kampsakene i homobevegelsen på 1970- og 1980-tallet at diskusjonen ikke kun var redusert til homofile. Homobevegelsen ser ut til å ha forsøkt å alliere seg med andre samfunnsgrupper. Homobevegelsens kritikk av det «heterofile samfunnet» bestod av en systemkritikk av tradisjonelle rammer som har virket undertrykkende for flere samfunnsgrupper. Dette kommer til uttrykk med DNF-48s problematisering av det tradisjonelle ekteskapet og den diskrimineringen av enslige en slik institusjon medførte. Videre satte homobevegelsen mange ressurser inn i kampen mot aids hvor smitten ikke bare rammet homofile, men også befolkningen generelt. Det samme gjaldt for arbeidet for adopsjon på 1990- og 2000-tallet hvor det ble stilt spørsmål omkring kjernefamiliens suverenitet. Her skulle det kjempes for en tilrettelegging av adopsjon for lesbiske og homofile par, men også for heterofile samboere og enslige, i tillegg til at enslige kvinner skulle kunne ha tilgang til inseminasjon.²⁶⁵ Det at homokampen plasserte seg i en større samfunnsprosess mener jeg har vært en viktig forutsetning for homobevegelsen sin utvidelse av målgruppen med det skeive perspektivet på 2000-tallet. Det foregikk tendenser til en inkludering av transpolitikk i forkant av vedtaket av felles ekteskapslov, men dette blir diskutert i neste kapittel.

Dette kapittelet dekker diskusjonen rundt kampen om familieliv slik den kom til uttrykk i homobevegelsen og stortingsforhandlingene. I *Blikk* finner man en diskusjon om homobevegelsen burde prioritere rettighetskamp eller fokusere på å endre holdninger i samfunnet. Videre ble homofile og lesbiske med barn mer synliggjort i homofile tidsskrift, noe som signaliserte overfor samfunnet at det var behov for trygge juridiske rammer ikke bare rundt samliv, men også familieliv. Samtidig fantes det forskning som fortalte at homofile og lesbiske kunne være like gode foreldre som heterofile. Som vi så i lovutredningen til partnerskapsloven var argumentet mot å åpne opp for adopsjon at man visste lite om effekten av å la barn vokse opp med likekjønnede foreldre.

Spørsmålene som undersøkes i denne sammenhengen er: «hvordan ble partnerskapsloven mottatt av homofile, hva preget argumentasjonen rundt homofile og barn ut fra homofile tidsskrift, og hva kjennetegnet diskusjonen i stortingsforhandlingene knyttet til adopsjon for homofile og lesbiske og assistert befruktning for lesbiske?» Svar på hvordan homofile og lesbiske mottok partnerskapsloven vil belyse om stemmer som stilte seg negativt til homofilt partnerskap fortsatt var tilstede. Videre kan diskusjonen rundt adopsjon og assistert befruktning ses som et forsøk på å legge til rette for mangfoldet som eksis-

---

²⁶⁵Frigstad, 1984, s. 5.

terte innad i homobevegelsen ettersom det fantes homofile med barn som hadde behov for trygge juridiske rammer. Forrige kapittel viste at i perioden før partnerskapsloven var det radikale frigjøringskrefter som dominerte i homobevegelsen. I dette kapitlet som tar utgangspunkt i 1990-tallet og tidlig 2000-tall ser man at den delen av homobevegelsen som krevde å bli likestilt med heterofile i form av rettigheter knyttet til ekteskap og foreldreskap ble synliggjort i større grad. Dette stemmer med annen forskning som for eksempel Birger Berge som konkluderte i sin masteroppgave med at familiediskursen i homobevegelsen endret seg fra å bli oppfattet som undertrykkende til å være en positiv valgmulighet.²⁶⁶

Tidsrommet i denne sammenheng er hovedsakelig fra 1993 til 2008 og avgrenses ut fra innføringen av partnerskapsloven til vedtaket av felles ekteskapslov. Etter innføringen av partnerskapsloven fikk kravet om rettigheter omkring foreldreskap en høyere aktualitet for homobevegelsen. Videre i 2004 ble det reist et lovforslag til en kjønnsnøytral ekteskapslov som skulle gjelde for heterofile og homofile, samt å gi homofile og lesbiske tilgang til adopsjon og assistert befruktning for lesbiske kvinner. Et nytt lovforslag ble reist i 2008 med formuleringen «felles ekteskapslov».

3.1 Lovverkets rammer rundt homofile og barn

Partnerskapsloven inkluderte ikke adopsjon og var kun konsentrert om rettigheter og forpliktelser overfor et forpliktende parforhold. Homofile og lesbiske partnerskap som delte omsorgen for barn kunne ikke ha rettslig foreldreansvar sammen. Denne forskjellen fra partnerskap og ekteskap kunne skape utryggheter. For eksempel var fødselspermisjon kun forbeholdt den biologiske moren i et lesbisk partnerskap, slik at i tilfeller hvor den biologiske moren ble sykemeldt fikk ikke den sosiale moren tildelt fødselspermisjon til å ta seg av barnet. En slik hendelse i det sistnevnte tilfellet ble omtalt i *Blick* i 2006.²⁶⁷

En annen situasjon hvor sosiale mødre eller fedre kunne komme uheldig ut var ved dødsfall. Dersom to personer av samme kjønn hadde et barn sammen og var registrert som partnere, ville ikke den sosiale moren eller faren til barnet få automatisk omsorgsrett eller adopsjonsrett dersom den biologiske faren eller moren til barnet døde. Amma Lund og Liv-Heidi Bjerkmo skrev en rekke artikler om homofile og lesbiske i rettssystemet i *Blick* og bidro med råd blant annet om homofile samboerforhold og lesbiske og homofile som hadde barn. I artikkelen som gjaldt barn ble det informert om at det var by eller herredsrett som skulle avgjøre hvem som skulle ha omsorg og foreldreansvar for barna dersom en person med foreldreansvar døde. Rettens avgjørelse kunne være preget av fordommer mot homofile og lesbiske foreldre.²⁶⁸

---

²⁶⁶Berge, 2016, s. 117.

²⁶⁷Sørensen, 2006, s. 27.

²⁶⁸Lund og Bjerkmo, 1987, s. 18.

I 2002 ble det åpnet opp for at homofile og lesbiske kunne søke om stebarnsadoptsjon. Til tross for at stebarnsadoptsjon ble tillatt for homofile og lesbiske par som levde i partnerskap, tok det nesten to år før de første lesbiske parene fikk godkjent søknaden sin.²⁶⁹ Prosessen til stebarnsadoptsjon var generelt lang ettersom den fjernet barnets muligheter til å ha et forhold til sin biologiske familie, noe som kunne utgjøre noe av forklaringen på hvorfor det tok så lang tid før de første lesbiske parene fikk sin søknad godkjent.²⁷⁰

Noe kritikkverdig med innføringen av stebarnsadoptsjon for homofile og lesbiske var at stebarnsadoptsjon var for stebarn og ikke barn som hadde blitt født inn i ekteskap. Dersom heterofile ektepar fikk barn gjennom inseminasjon ville ektemannen bli automatisk regnet som barnets far og dermed også juridisk far. Denne ordningen ble omtalt som «pater est»-regelen. Dette gjaldt ikke for lesbiske par som hadde inngått partnerskap og fått barn med samme metode. Ettersom mange barn ble født ved hjelp av inseminasjon lå det et behov for en «mater est»-regel på linje med «pater est»-regelen.²⁷¹

3.2 Familiepolitikk i homobevegelsen

Selv før partnerskapsloven var det viktig for mange homofile par med barn å få rettigheter omkring foreldreskap i form av stebarnsadoptsjon,²⁷² men også assistert befruktning (omtalt som inseminasjon) for lesbiske par. Blant annet finner man en uttalelse i *Løvetann* i 1984 av Kirsten Frigstad som var daglig leder i AHF om at familiepolitikken skulle bli et viktig kampområde de kommende årene. Frigstad krevde likestilling lovmessig med andre samboere og spørsmålet om homofile og barn.²⁷³

Som nevnt tidligere oppstod det en splittelse i homobevegelsen på 1970-tallet, men i 1992 skjer det en sammenslåing av DNF-48 og FHO som ble til Landsforeningen for homofil og lesbisk frigjøring (LLH). Sammenslåingen ble begrunnet ut fra flere hold. Først og fremst gjaldt ikke lengre uenighetene for splittelsene hvor DNF-48 hadde beklaget og opphevet eksklusjonene.²⁷⁴ Videre hadde DNF-48 tilegnet seg de samme arbeidsmetodene som de andre homofile organisasjonene, som bestod av grunnplanjobbing og aktivisme. I tillegg ble sammenslåingen begrunnet ut fra at det var ressursløsende og uhensiktsmessig å ha to organisasjoner som jobbet med de samme sakene.²⁷⁵

I DNF-48 sitt arbeidsprogram fra 1991 til 1993 i tilknytning til lovgivning skulle de fortsette å kjempe for en lovgivning som ivaretok likeverds- og likestillingsideal hvor sikring av et flertall for partnerskapsloven ble høyt prioritert. Samtidig skulle det tas til betraktning annet lovgivningsarbeid, for eksempel bekjemping av fremmedloven og en

---

²⁶⁹Bøyum, 2003, s. 12.

²⁷⁰Sibeko, 2003, s. 8.

²⁷¹Sibeko, 2003, s. 8.

²⁷²«Homofili og ekteskap: Intervju med Gundersen og Sedvartsen», 1980, s. 13.

²⁷³Frigstad, 1984, s. 5.

²⁷⁴Følid, 1991, s. 8.

²⁷⁵A. Kristiansen, 1991, s. 4.

ny smittevernslov. Den nye fremmedloven ga restriksjoner for homofile par med kjærest i utlandet, som Kjell Erik Øie uttalte som «det første juridiske tilbakeslaget for homoseksuelles rettigheter her i landet».²⁷⁶ Også lovforslaget om en ny smittelov ble oppfattet som et tilbakeslag.²⁷⁷ Den ble omtalt som å virke «stigmatiserende» og «ødeleggende for det forebyggende aidsarbeidet», blant annet fordi den kunne bryte taushetsplikten og føre til at færre ville teste seg.²⁷⁸

Blant hvilke kampsaker som skulle kjempes etter partnerskapsloven var temaet homofile og barn viktig. Astrid H. Olsen har i sin masteroppgave om «endring i sjølvoppfatning blant lesbiske i Noreg 1950-1993» påpekt at med innføringen av partnerskapsloven ble usynliggjøringen av lesbiske mødre synlig ettersom diskriminering på områder som hadde med barn gjøre fremkom tydeligere.²⁷⁹ I LLHs arbeidsprogram fra 1994 til 1996 fremkom det at de skulle kjempe for en «anerkjennelse av homofile og lesbiske som omsorgspersoner for barn». I tillegg skulle de arbeide for at flere lesbiske og homofile kunne fungere som besøkshjem, fosterforeldre og støttekontakter, i tillegg til at det skulle gjennomføres en diskusjon om adopsjon.²⁸⁰ Når det gjaldt hvor høyt denne kampsaken skulle prioriteres uttalte Gro Lindstad, daværende leder for LLH, i 1993 til *Blikk* at adopsjon ikke skulle utgjøre den neste fanesaken for LLH, men at det skulle være en viktig sak i fremtiden.²⁸¹ Videre fortalte Lindstad at de ønsket at LLH skulle satse på stebarnsadopsjon i første omgang.²⁸²

I senere arbeidsprogram utover på 1990-tallet fremkom det at LLH ville fjerne paragraf fire i partnerskapsloven som utelukket adopsjon.²⁸³ Utover på 2000-tallet derimot etter at lovforslaget om en kjønnsnøytral ekteskapslov ble reist uttrykte LLH at de ønsket å erstatte partnerskapsloven med en kjønnsnøytral ekteskapslov. Denne loven ville likestille homofile og heterofile par i tillegg til å åpne opp for generell adopsjon og inseminasjon for lesbiske.²⁸⁴ Videre foregikk det en diskusjon i tidsskriftene om organisasjonen skulle bruke ressurser på å prioritere kampsaker eller holdningsendringer. Lindstad uttalte til *Blikk* i 1994 at: «jeg tror vi kan jobbe vettet av oss med lovendringer både her og der, men vi blir ikke nødvendigvis lykkeligere av å få gjennomregulerte liv».²⁸⁵

---

²⁷⁶Neuenkirchen, 1991, s. 3.

²⁷⁷Det norske forbundet av 1948, 1991, s. 38.

²⁷⁸Ovlien, 1993, s. 2.

²⁷⁹A. H. Olsen, 1996, s. 106.

²⁸⁰«LLHs arbeidsprogram 1994-1996», 1994, s. 45.

²⁸¹«Adopsjon ikke neste fanesak», 1993, s. 5.

²⁸²«Adopsjon ikke neste fanesak», 1993, s. 5.

²⁸³Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2000.

²⁸⁴Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2004.

²⁸⁵Jensen, 1994a, s. 15.

3.2.1 Rettighetene rundt ekteskap og familie som undertrykkende

I forkant av og etter innføringen av partnerskapsloven var det debattinnlegg i de homofile tidsskriftene som uttrykte at ekteskap og familie var undertrykkende institusjoner. Av de som kritiserte retorikken bak partnerskapsloven, anerkjente de at lovinnføringen var et skritt nærmere likestilling, men de stilte seg kritisk til at loven var med på å opprettholde en undertrykkende ideologi.²⁸⁶ Ådne Njå fortalte at: «<Lesbisk og homofil frigjøring> er ikke bare å problematisere undertrykkelse av homoseksuelle (...), men også å rette søkelyset på den undertrykkende, hierarkiske ideologien og dens spilleregler (...).»²⁸⁷ Også Gry Brandser påpekte den manglende systemkritikken i retorikken rundt partnerskapsloven.²⁸⁸ Brandser mente at det istedet har blitt gjort et forsøk på å konstituere en normalvariant av homoseksuelle for å vise til at homofile var friske og normale, som en reaksjon på aids-epidemien.²⁸⁹ Bent Trulsrud Nord og Jon Ole Whist, fortalte i *Blikk* at: «homokampen kan drives på mange måter. Noen velger å stå på barrikadene i opposisjon til alt og alle, andre velger å få aksept ved å fremstå som veltilpassede samfunnsborgere.»²⁹⁰

Som respons til kritikk av partnerskapsloven som normaliserende av homofile, viste Aase Prøitz til at normalitet er et relativt begrep. Prøitz fortalte at det kunne være like mye sprengkraft i at homofile oppførte seg som om de var «normale» med å gifte seg. Likheten kunne virke truende og farlig for heterofile ved at skillene mellom heterofil og homofil viskes ut med ordninger som partnerskapslov.²⁹¹ I tillegg påpekte Prøitz at homofile ikke utgjorde en homogen gruppe hvor «partnerskap ikke er noe annet enn det samme valget heterofile har».²⁹² Også Kjell Erik Øie og Karin Enderud forsvarte partnerskapsloven ved å vise til at det var enkeltmennesket som ble tatt til betraktning ved å tilby en valgmulighet for homofile og lesbiske par om å registrere sitt partnerskap.²⁹³ Når det gjaldt andre positive fordeler trakk Øie og Enderud fram at til tross for at partnerskap ikke inkluderte rettigheter rundt adopsjon ble det tenkt at et partnerskap kunne gjøre det lettere for en «sosial» mor eller far å få foreldrerett dersom den biologiske forelderen døde.

Et annet element som ble trukket fram av Øystein S. Ziener og Friele var at man risikerte med en slik lovgivning at skillet mellom akseptabel heteroseksualitet og uakseptabel homoseksualitet ble forflyttet og ble til et skille innad mellom akseptabel og ikke akseptabel homoseksualitet.²⁹⁴ Andre har også omtalt at partnerskapsloven skapte

---

²⁸⁶Njå, 1993, s. 30.

²⁸⁷Njå, 1993, s. 31.

²⁸⁸Brandser, 1993, s. 45.

²⁸⁹Brandser, 1993, s. 42.

²⁹⁰Nord og Whist, 2003.

²⁹¹Prøitz, 1994, s. 48.

²⁹²Prøitz, 1994, s. 48.

²⁹³Enderud og Øie, 1990, s. 4.

²⁹⁴Ziener, 1992, s. 39.

et a- og et b-lag av homofile.²⁹⁵ Ziener har blant annet spurt: «plasserer vi oss ikke da samtidig i en unødvendig avmektig posisjon som *de andre* og lar heterosamfunnet være premissleverandør for vår selvforståelse og våre liv?»²⁹⁶

3.2.2 Holdninger vs. rettigheter

Fokuset omkring partnerskapsloven som undertrykkende i debattinnlegg i *Blikk* ble minimalt fra midten av 1990-tallet og utover ut fra mine observasjoner, hvor det skjedde et skifte over til å kritisere at det ble fokusert på rettigheter framfor holdninger. NOVA-rapporten som ble publisert i 1999 kan forklare noe av dette ønsket med å satse på holdningsendringer. Rapporten avdekket at lesbiske og homofile skilte seg negativt ut fra befolkningen generelt på områder som helse og rusmiddelbruk og var i større grad utsatt for vold og selvmordsforsøk.²⁹⁷

Homobevegelsens kamp om konkrete rettigheter har vært viktig fordi det foregår en vekselvirkning mellom lovverket og holdninger i samfunnet. Ettersom partnerskapsloven ble innført i et samfunn med et flertall av negative holdninger til registrering av homofile og lesbiske parforhold ut fra meningsmålinger, blir det relevant å spørre om etableringen av partnerskapsloven bidro til å skape økende aksept og endringer i holdninger. Tanken bak lovinnføringen var at det ville føre til økt aksept, men flere kritiserte dette i debattinnlegg i *Blikk*. Det ble trukket fram at dette nødvendigvis ikke var tilfellet, og at det i stedet burde bli prioritert holdningsendringer og åpenhet før det ble kjempet for juridiske rettigheter.²⁹⁸ Videre ble det påpekt at det kun ville være det fåtallet av lesbiske og homofile som turte å stå fram som kom til å benytte seg av disse rettighetene.²⁹⁹

De som stilte seg kritisk til fokuset på rettigheter anerkjente at rettigheter var viktige, men påpekte at de ikke fjernet den såreste delen av undertrykkelsen som ble beskrevet som: angsten for å miste familie og venner, redselen for å ikke få den jobben du ønsker deg, eller å bli slått ned på gaten av å holde kjæresten din i hånden.³⁰⁰ Støttere av partnerskapslovens potensial som blant annet Karin Enderud og Mette Sørensen uttrykte at bekjempelse av undertrykkelse krever at man jobber på flere fronter samtidig.³⁰¹ Et samboer par fortalte til *Blikk* at de mente partnerskapsloven ville bringe positive ringvirkninger og tilføyde at det ikke bare var rettighetene de var ute etter. Forpliktelsene partnerskapsloven påkrevde fortalte noe om alvorret i et parforhold, i tillegg til at loven ville fungere som et bevis for omverdenen at homofile og lesbiske kunne leve i forhold

²⁹⁵ «<Sex er av og til litt kjedelig>», 1995, s. 17.

²⁹⁶Ziener, 1992, s. 39.

²⁹⁷Hegna mfl., 1999, s. 311.

²⁹⁸Walderhaug, 1992e, s. 2.

²⁹⁹Walderhaug, 1992e, s. 2; Walderhaug og Ovlien, 1992, s. 35.

³⁰⁰Walderhaug og Ovlien, 1992, s. 35.

³⁰¹Enderud og Sørensen, 1992, s. 38.

som varte.³⁰²

3.3 Homofile fosterhjem

Til tross for at adopsjon ikke var tillatt for samboere av samme kjønn, har det ikke vært spesifisert i lovverket at homofile eller lesbiske par ikke kunne være fosterforeldre. En godkjenning av homofile og lesbiske par som fosterforeldre har vært avhengig av holdningene til den enkelte saksbehandleren.³⁰³ Allerede på slutten av 1980-tallet kan man høre om likekjønnede samboere som ble godkjent som fosterforeldre i en artikkel i *Aftenposten* som informerte om to fosterbarn som hadde to mødre i Trondheim i 1988. Disse var det eneste samboerparet av samme kjønn i Norge som hadde blitt godkjent som fosterforeldre.³⁰⁴ Kjell Erik Øie uttalte i denne sammenhengen i *Fritt fram* i 1987 at de to kvinnene og Trondheim sosialkontor hadde brutt en barriere.³⁰⁵ Videre finner man et annet lesbisk par i Bergen i 1991 i *Løvetann* som fortalte at de hadde vært fosterforeldre til en gutt i ett og et halvt år.³⁰⁶ Utover dette ble det også åpnet opp for at homofile og lesbiske kunne være vertsfamilier, hvor en artikkel i *Løvetann* i 1993 informerte om at AFS-Norge var åpne for at homofile og lesbiske kunne være vertsfamilier for utvekslingsstudenter fra andre land.³⁰⁷

Hvorfor er disse sakene om to lesbiske par som var fosterforeldre viktige? Jeg vil påstå at godkjenningen av lesbiske og homofile som fosterforeldre var et viktig premiss for senere diskusjoner omkring tilgang til adopsjon for homofile og lesbiske par. Faktumet at lovverket ikke hadde spesifisert at homofile og lesbiske par ikke kunne være fosterforeldre tilsa i praksis at spørsmålet om homofile og lesbiske kunne bli godkjent som fosterforeldre ble opp til hver enkelt saksbehandler. Når først én instans hadde godkjent et lesbisk eller homofilt par til å være fosterforeldre, ville det bli vanskeligere å argumentere for hvorfor andre homofile eller lesbiske par ikke kunne være fosterforeldre, avbelastningshjem eller støttekontakt. Videre ved å åpne opp for at lesbiske og homofile par kunne være fosterforeldre ble det tillagt erfaringer om at lesbiske og homofile par var like gode foreldre som heterofile par, noe som ville endre forventingshorisonten til at homofile og lesbiske par burde få adgang til adopsjon. Dersom man kunne stole på at homofile par var rustet til å være fosterforeldre ble argumentasjonen for hvorfor homofile ikke kunne være adoptivforeldre svekket. Dette har ikke blitt brukt som et argument i stortingsforhandlingene, men jeg mener dette har vært en viktig forutsetning for at det kunne skapes forventninger om at homofile og lesbiske også bør få adoptere på lik linje med heterofile par.

---

³⁰²Walderhaug, 1992a, s. 2.

³⁰³Jensen, 1991, s. 19.

³⁰⁴Oksholen, 1988, s. 18.

³⁰⁵Øie, 1987, s. 2.

³⁰⁶Jensen, 1991, s. 19.

³⁰⁷Iversen, 1993, s. 46.

Med det sagt ble det utarbeidet retningslinjer for barnevernsloven i 1993 hvor homofile og lesbiske utgjorde den eneste spesifiserte gruppen som ble frarådet å være fosterforeldre på et generelt grunnlag, mens andre skulle behandles individuelt.³⁰⁸ Haktor Halland som var ekspedisjonssjef i Barne- og familiedepartementet uttrykte i denne sammenhengen til *Blikk* at han mente retningslinjene bare bekreftet tidligere praksis. Argumentet mot at homofile og lesbiske burde få være fosterforeldre lå i at det ville være en ekstra belastning for barn som allerede hadde fått en dårlig start på livet.³⁰⁹ Marianne Butenschøn fortalte til *Blikk* at hun mente homofile skulle behandles individuelt som alle andre grupper og viste til et eksempel om at man ikke ville ha avvist alle døve som fosterforeldre og sagt at de ikke kunne brukes uten å ha snakket med dem først.³¹⁰ Et lesbisk par som var helgefeforeldre til et seksårig barn påpekte i *Blikk* at mange ressurser ville gå tapt dersom samfunnet ikke tillot lesbiske og homofile å være fosterforeldre.³¹¹

Videre i 2003 kom barne- og familiedepartementet ut med nye forskrifter for fosterhjem hvor det ble nevnt at: «fosterhjemmet bør bestå av to fosterforeldre av forskjellig kjønn. Homofile, lesbiske og enslige fosterforeldre kan velges dersom barneverntjenesten finner at dette vil være til det aktuelle barnets beste.»³¹² Her ble det åpnet opp for at også homofile og lesbiske par kunne bli vurdert som fosterforeldre. Vigdis Bunkholdt kritiserte disse retningslinjene i *Blikk* ved å mene at barne- og familiedepartementet formet retningslinjene for barnevernet på kristen tro i stedet for fagkunnskap. Bunkholdt påpekte at departementet hevdet at heterofile hjem var best for barns oppvekstvilkår til tross for at forskningen viste at det ikke var noe forskjell på barn som vokste opp i heterofile eller homofile hjem.³¹³

Til tross for at det skjedde en oppmykning i forskriftene for fosterhjem ble det fortsatt oppfordret til at fosterforeldre burde være av motsatt kjønn. Noe som bør bemerkes her er at disse forskriftene kom året etter at stebarnsadoptjon ble åpnet opp (2002). Selv om forskning styrket påstanden om at homofile og lesbiske kunne være like gode omsorgspersoner som heterofile, ble restriksjonene rundt homofile og lesbiske fosterforeldre opprettholdt. Dette kan blant annet forstås ved hjelp av Fernand Braudel sin tredeling av tid som fenomener kan kategoriseres inn i.³¹⁴ Endringer i lovverket og legevitenskap i tilknytning til synet på homofile kan plasseres i den mellomlange tiden, mens stereotyper befinner seg i den lange tiden (*longue durée*). Med andre ord, selv om man tilegnet seg erfaringer med at homofile og lesbiske par kunne være gode foreldre fortsatte det å eksistere negative holdninger i deler av befolkningen. Dette ser vi med faktumet at

---

³⁰⁸Jensen, 1995, s. 5.

³⁰⁹Jensen, 1995, s. 5.

³¹⁰Jensen, 1995, s. 5.

³¹¹Thangstad, 1994, s. 3.

³¹²Barne- og familiedepartementet, 2003.

³¹³Bunkholdt, 2003, s. 10.

³¹⁴Kjeldstadli, 2013, s. 220.

mange homofile og lesbiske par hadde barn, og selv med forskning på 1990-tallet som viste at barn som vokste opp med homofile fedre eller lesbiske mødre ikke tok skade av dette, hang det fortsatt igjen myter og fordommer mot homofile og lesbiske.³¹⁵ Videre ble heteroseksualitet fortsatt forutsatt som det naturgitte, mens homoseksualiteten ble et avvik fra denne normen (heteronormativitet). Bruken av myter enten om det var bevisst eller ubevisst var med på å vedlikeholde negative holdninger når det kom til spørsmål om homofile par skulle likestilles med heterofile par i forhold til ekteskap og familieliv.

3.4 Homofile og adopsjon

Stebarnsadopsjon ble åpnet opp for homofile og lesbiske i 2002, men før stebarnsadopsjon ble tatt opp som sak ble det nevnt i *Blikk* i 1998 at Barne- og familiedepartementet diskuterte en oppmykning av adopsjon rundt enslige som innebar at enslige homofile og lesbiske kunne adoptere. Departementet uttrykte at seksuell legning var irrelevant i forhold til om personer var egnet som adoptivforeldre. Samboere kunne fortsatt ikke adoptere sammen og adopsjon var fortsatt utelatt for registrerte partnere, men det sentrale her er at det var omsorgsevnen og ikke seksuell legning som ble avgjørende for at enslige kunne adoptere. Dette svekket videre argumentasjonen om å nekte homofile par å adoptere på grunnlag av seksuell legning.³¹⁶ Dette paradokset med å åpne opp for enslige homofile og lesbiske og ikke homofile og lesbiske par blir diskutert i kapittel 3.7.2.

Barne- og familieministeren Karita B. Orheim informerte til *Blikk* i 2000 at hun ville legge fram en sak om stebarnsadopsjon og at generell adopsjon lå lengre fram i tid, også fordi land som avga barn for adopsjon ville mest sannsynlig motsette seg en slik praksis. Nederland hadde for eksempel åpnet opp for at registrerte partnere kunne adoptere barn innenfor Nederland på lik linje med ektepar i fra år 2000, men ikke utenlandsk adopsjon.³¹⁷

Som sagt ble homofile, lesbiske og barn dekket i større grad i *Blikk* etter vedtakelsen av partnerskapsloven. Etter hvert som man etablerte nye erfaringer som familier kom spørsmålet om hva en familie var i et nytt lys. Med en dekonstruksjon av den heterofile kjernefamilien ble omsorgen for barn plassert i sentrum for familiedannelsen framfor parforholdet.³¹⁸ Først i 2002 ble det åpnet opp for at en partner kunne adoptere barnet til sin partner.³¹⁹ Når det gjaldt begrepet «barnets beste» som var grunnverdien i barneretten, har innholdet i begrepet blitt holdt åpent ettersom hva som anses som «barnets beste» kunne endres over tid, slik at det blir tilpasset etter holdningsendringer i samfunnet.³²⁰

---

³¹⁵Folgerø, 2001, s. 11.

³¹⁶Sommersten, 1998, s. 5.

³¹⁷Stavseng, 2000, s. 11.

³¹⁸Bolsø, 2010, s. 61.

³¹⁹Barne- og likestillingsdepartementet, 2008b, s. 18.

³²⁰Stiklestad, 2007, s. 141-142.

Når det gjaldt argumentasjonsgrunnlaget for hvorfor homofile ikke skulle ha adopsjonsrett ble det i *Blikk* trukket fram fordommer og myten om at homoseksualitet som smittsomt fortsatt gjaldt.³²¹ Som nevnt tidligere med referanse til *longue durée* fortsatte stereotypier å eksistere til tross for at man hadde forskning som avkreftet dette. For eksempel ble det nevnt at det eksisterte en oppfatning om at barn som vokste opp med to foreldre av samme kjønn ville ta skade av dette, til tross for at det fantes lesbiske og homofile med barn.

3.4.1 Homofile og argumentasjonsføring rundt adopsjon

I diskusjonen rundt homofile og barn i homofile tidsskrift baserte ikke argumentene seg på at homofile hadde rett til å adoptere hvor flere påpekte at det ikke var en menneskerett å få barn. Argumentasjonen var derimot sentrert rundt at alle barn hadde rett på foreldre som var glad i dem, hadde tid til dem og tilbydde dem trygghet og stabilitet, og at dette var uavhengig seksuell legning.³²² Rettighetsspørsmålet om adopsjon angikk kampen for anerkjennelse av homofile og lesbiske som omsorgspersoner.

Stebarnsadopsjon utgjorde én av kampsakene og var for barn med homofile og lesbiske foreldre, spesielt barn som ble til med ukjent sæddonor.³²³ Faktumet at homofile og lesbiske hadde barn, enten om det har vært barn fra tidligere forhold gjennom en heterofil praksis eller homofile og lesbiske par som bevisst hadde valgt å få barn sammen ble brukt som argument.³²⁴ Dette viste til at det lå et behov for rettigheter rundt homofile og barn, hvor mangelen på dette skapte utrygghet som for eksempel ved dødsfall eller sykdom som nevnt tidligere. Som nevnt flere ganger ble også forskning som bekreftet at barn ikke tok skade av å ha homofile eller lesbiske foreldre brukt som et argument.

3.4.2 Hensynet til «barnets beste»

Hensynet til «barnets beste» stod helt sentralt i debatten rundt homofile og barn. Her fantes det to ulike problemstillinger som ble tatt til betraktning omkring barn med to foreldre av samme kjønn. Den første gikk på barns behov for kontakt med voksne mennesker av begge kjønn, og den andre gjaldt barns behov for kontakt med sitt biologiske opphav.³²⁵

Når det gjaldt det første punktet fortalte blant annet psykolog Benedicte M. Heyerdahl til *Blikk* i 1993 at lesbiske par kunne ivareta barnets kjønnsidentitet, kjønnsrolleutvikling og evne til å relatere til menn dersom barna hadde jevnlig og nær kontakt med menn, hvor det ikke var vesentlig at mannen var den biologiske faren. Samtidig fortalte Heyerdahl at

---

³²¹Walderhaug, 1992b, s. 3.

³²²Melsom, 1996, s. 32; Sommersten, 1998, s. 5; Stiklestad, 2004, s. 15.

³²³Benum, 1996, s. 34.

³²⁴Melsom, 1996, s. 32.

³²⁵Heyerdahl, 1993, s. 47.

barn som ikke kjente til sin far kunne utvikle et savn og bli identitetssøken. Heyerdahl uttrykte at det derfor var optimalt at barn kjente til og hadde kontakt med begge sine biologiske foreldre.³²⁶

I diskusjonen rundt barnets biologiske opphav, har det biologiske prinsipp vært et sentralt rettsprinsipp innenfor familie- og barneretten som bygde på at barnet primært skal vokse opp hos sine biologiske foreldre.³²⁷ Mellom 1956 og 1997 ble ikke biologien vektlagt betydning og det var ektemannen som ble regnet som barnets rettslige far, først av hensyn til å verne ekteskapet, men etter 1981 ble det argumentert ut fra hensynet til barnet. Dersom en biologisk far senere krevde å bli regnet som rettsmessig far til barnet, kunne barnets tap av sin sosiale far som juridisk far skape «uheldige psykiske virkninger for barnet».³²⁸ Når det gjaldt barnets rett på å vite sitt biologiske opphav, ble det diskutert i en stortingsforhandling fra 2012 at:

Barnets behov for kunnskap om sitt biologiske opphav kan tenkes oppfylt uten at det samtidig er nødvendig å endre det juridiske farskapet. Barnet kan få vite hvem som er biologisk far, men fortsatt ha i behold sin sosiale og juridiske far.³²⁹

Det biologiske prinsippet er interessant i denne sammenhengen ettersom det kun har hatt betydning først mellom 1997 og 2008 i en juridisk sammenheng.³³⁰ Denne endringen viser blant annet at hva som ble tillagt i begrepet «barnets beste» har vært skiftende. Til tross for dette var det tydelig at argumentasjonen om at barn skal ha rett til å kjenne sitt biologiske opphav i tillegg til å ha rett på en mor og far stod sterkt i den offentlige debatten.

Det finnes ulike måter lesbiske par har gått fram for å stifte familie hvor ukjent sæddonasjon er ett blant flere. I *Blick* beskrives det ulike familiesammensetninger hvor det blant annet nevnes lesbiske par som har gått sammen med homofile par for å få barn eller med menn som skulle være involvert i barnets liv, men hvor det lesbiske paret hadde hovedansvaret for barnet.³³¹ Heyerdahl nevnte at det fantes lesbiske par som ønsket en kjent far til barnet, men at en slik ordning var vanskelig å få til, og mange måtte gi dette opp etter lenge leting. I tillegg trakk Heyerdahl fram at for noen lesbiske par var det ønskelig med en ukjent sæddonor ettersom de opplevde seg en familieenhet og ville ikke ha innblanding av en tredje part i barneoppdragelsen.³³²

---

³²⁶Heyerdahl, 1993, s. 47.

³²⁷Stiklestad, 2007, s. 138.

³²⁸Stiklestad, 2007, s. 138-139.

³²⁹Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013b, s. 31.

³³⁰Stiklestad, 2007, s.139.

³³¹Walderhaug, 1993, s. 23; A. Svendsen, 1993, s. 27.

³³²Heyerdahl, 1993, s. 47.

3.4.3 Diskriminering av lesbiske i forhold til assistert befruktning

Med innføringen av stebarnsadopsjon for homofile og lesbiske i 2002 ble argumentasjonen rundt hvorfor homofile og lesbiske ikke skulle få tilgang til generell adopsjon og assistert befruktning svekket. I en resolusjon fra LLH i 2002 ble det uttrykt at det var diskriminerende at lesbiske kvinner ikke kunne få tilgang til assistert befruktning på lik linje med heterofile kvinner.³³³ I denne sammenhengen uttalte Grete Karila som var medlem i adopsjonsutvalget i LLH til *Blikk* i 2000 at inseminasjon aldri hadde vært en viktig sak for LLH. Samtidig påpekte Karila at LLH hadde jobbet kontinuerlig for at seksuell orientering ikke skulle være avgjørende for hvilke valgmuligheter man ville benytte seg av, noe som inkluderte inseminasjons- og adopsjonsspørsmålet.³³⁴

Videre, kan det tenkes at ettersom det biologiske prinsipp var en viktig faktor i forhold til å avgjøre søknader om stebarnsadopsjon, burde det i tillegg til stebarnsadopsjon være lagt forhold til rette for lesbiske par å ha tilgang til assistert befruktning innenfor norske grenser. Ettersom det ikke var tillatt med ukjent sæddonoasjon i Norge kunne man på denne måten unngå en slik problematikk med at lesbiske par benyttet seg av ukjent donor i utlandet. Videre i en kronikk i *Blikk* i 2002 av Cathrine Jacobsen fortalte hun at det selvsagt ikke var en menneskerett å få barn, men at det heller ikke kunne være en statlig oppgave å forhindre enslige eller lesbiske kvinner å bli gravide med anonym sæddonor.³³⁵ Begge disse argumentene kom til uttrykk i stortingsforhandlingene til felles ekteskapslov (se kapittel 3.9).

3.5 Delkonklusjon

Hvordan ble partnerskapsloven mottatt og oppfattet blant homofile? Det lå en kontinuitet i kritikken som ble reist mot tradisjonelt ekteskap i homokampen på 1970- og 1980-tallet med partnerskapsloven. Kritikken bestod av at en slik lov ville innebære en integrering av homofile inn i et undertrykkende system. Homofile som forsvarte partnerskapsloven påpekte at homofile ikke utgjorde en homogen gruppe, men bestod av et mangfold. Partnerskapsloven var intendert til å fungere som en valgmulighet for homofile par på lik linje med heterofile. I tillegg ble det påpekt at homofile som inngikk partnerskap og som dermed oppførte seg som om de var «normale» kunne virke like truende for heterofile ettersom skillene mellom heterofile og homofile ble visket ut. Et annet poeng var partnerskapslovens status som et «B-ekteskap», som ble brukt som et argument for at homofile fortsatt ble diskriminert for å ikke ha rettigheter rundt foreldreskap. Også forholdet mellom rettigheter og holdninger ble diskutert, som for eksempel hvor mye effekt innføringen av rettigheter egentlig hadde, og hvorvidt man burde prioritere rettigheter

---

³³³Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2002.

³³⁴Jensen, 2000, s. 6.

³³⁵Jacobsen, 2002, s. 55.

framfor holdninger.

Hva preget argumentasjonen rundt homofile og barn ut fra homofile tidsskrift? Diskusjonen ga ikke uttrykk av å være fokusert på hvorvidt det var en rett for homofile og lesbiske å få barn, men at homofile og lesbiske kunne være like gode omsorgspersoner som heterofile. Her fantes det blant annet forskning som styrket argumentasjonen. Videre fungerte også faktumet at homofile og lesbiske hadde barn som et viktig argument ettersom mangelen på rettigheter rundt homofile og barn kunne skape utryggheter.

Hva innebar arbeidet for rettigheter knyttet til adopsjon og assistert befruktning? Adopsjon kan virke som en åpenbar kampsak etter innføringen av partnerskapsloven ettersom ett av unntakene med partnerskapsloven var at den holdt adopsjon utenfor. Videre ble homofile og lesbiske med barn synliggjort i større grad etter vedtaket av partnerskapsloven og det ble dermed tydelig at det var behov for rettigheter som sikret barn av homofile og lesbiske. Åpning av generell adopsjon for homofile og lesbiske ville bringe aksept og likestilling mellom heterofile og homofile rundt rettigheter i forhold til samliv og foreldreskap. Samtidig ser det ikke ut som at adopsjon ble en kampsak av høyest prioritert etter 1993. Fokuset så ut til å være mer dreid rundt holdninger for å forbedre homofile og lesbiskes levevilkår framfor konkrete rettigheter.

3.6 Lovarbeidet knyttet til en kjønnsnøytral ekteskapslov

Som det har blitt nevnt flere ganger utelukket partnerskapsloven rettigheter som gikk på forholdet mellom homofile og barn, og at denne særlovgivningen ble oppfattet som et «b-ekteskap». Adopsjon ble som nevnt ikke en høyt prioritert kampsak, men i 2004 begynte det offisielle lovarbeidet mot en ekteskapslov som skulle likestille homofile og heterofile par i rundt samliv og familieliv.

Det har blitt fremmet flere lovforslag med formål om å likestille heterofilt og homofilt samliv. I en innstilling om familien, forpliktende samliv og foreldreskap fra 2003, foreslo Sosialistisk Venstreparti å likestille partnerskap med ekteskap.³³⁶ Deretter i 2004 ble det reist et privat lovforslag fra to representanter fra Sosialistisk Venstreparti om en kjønnsnøytral ekteskapslov. Denne ble nedstemt med begrunnelse blant flertallet av stortingsrepresentantene om at det var et behov for en utredning før man kunne ha en realitetsbehandling av lovforslaget. Videre i 2008 reiste Barne- og likestillingsdepartementet et lovforslag om en felles ekteskapslov for heterofile og homofile par som inneholdt endringer i ekteskapsloven, barneloven, adopsjonsloven og bioteknologiloven.

Det private lovforslaget ble begrunnet ut fra diskriminering og menneskerettigheter, mens lovforslaget fra 2008 inkluderte i tillegg argumenter knyttet til barns rettigheter og «barnets beste». I stortingsforhandlingene argumenterte både støttespillere og motstandere av lovforslaget ut fra begrepene menneskerettigheter og barns rettigheter. Motstan-

---

³³⁶Innst. S. nr. 53, 2003, s. 38.

derne som hovedsakelig var representanter fra Kristelig folkeparti og Fremskrittspartiet kritiserte også diskriminerings- og likebehandlingsprinsippet som ble tatt i bruk i proposisjonen og i forhandlingene. Samtidig ble det spurt om hvor grensen skulle gå ettersom det ble blant flere av motstanderne forstått at det kom til å komme flere lovforslag i framtiden knyttet til lhbt-personer.

Lovforslaget om en felles ekteskapslov var kjønnsnøytralt og stilte ikke krav til seksualitet, men til tross for dette var forslaget og diskusjonen konsentrert rundt homofile og lesbiske, noe som viser at identitetspolitikken stod fortsatt sterkt. Dette er interessant ettersom LLH offisielt inkluderte et skeivt perspektiv i politikken deres i 2008. Et større kjønns- og seksualitetsmangfold basert på skeiv politikk kom ikke til uttrykk først i lovendringer etter vedtaket av felles ekteskapslov, eksempelvis diskrimineringsloven av 2013.

3.7 Privat lovforslag om en kjønnsnøytral ekteskapslov

I 2004 ble det reist et privat forslag fra stortingsrepresentantene Siri Hall Arnøy og May Hansen om en kjønnsnøytral ekteskapslov. Lovforslaget innebar en oppheving av partnerskapsloven og at den daværende ekteskapsloven som gjaldt for heterofile skulle gjøres kjønnsnøytral med formuleringen «to personer over 18 år kan inngå ekteskap».³³⁷ Et lignende forslag fra Sosialistisk Venstreparti ble reist i 2003 og lød: «stortinget ber Regjeringen fremme forslag om lovendringer som juridisk likestiller ekteskap og partnerskap».³³⁸

Arnøy og Hansen viste i lovforslaget til at flere land hadde gjort ekteskapslovgivningen kjønnsnøytral, som Nederland, Belgia og deler av Canada og USA. I tillegg trakk de fram en Gallupundersøkelse utført av Gallup Europa som viste at 66 prosent av den norske befolkningen stilte seg positiv til at likekjønnede par skulle kunne få muligheten til å inngå ekteskap.³³⁹

Lovforslaget ble begrunnet ut fra diskriminering hvor Arnøy og Hansen viste til at forskjellsbehandlingen av homofilt partnerskap og heterofilt ekteskap ikke var holdbart ut fra FNs menneskerettighetserklæring og den europeiske menneskerettighetskonvensjonens artikkel 12. Ut fra FNs menneskerettighetserklæring om at «alle mennesker er født frie og med samme menneskeverd og menneskerettigheter» mente Arnøy og Hansen at den rettslige diskrimineringen ikke kunne forsvares lengre. Dersom man skulle beholde ekteskapet som en heteroseksuell institusjon, måtte dette bli begrunnet ut fra ikke-diskrimineringsprinsippet som utgjorde noe av grunnlaget for den internasjonale menneskerettighetslovgivningen.³⁴⁰ Dette finner man også i den europeiske menneskeret-

³³⁷Dokument nr. 8:52 (2003-2004), 2004, s. 1, 2.

³³⁸Innst. S. nr. 53, 2003, s. 38.

³³⁹Dokument nr. 8:52 (2003-2004), 2004, s. 1, 2.

³⁴⁰Dokument nr. 8:52 (2003-2004), 2004, s. 1.

tighetskonvensjonens artikkel 12 som omhandlet retten til å inngå ekteskap:

For at særbehandling på grunn av seksuell legning (i likhet med særbehandling på grunn av kjønn) ikke skal ses som diskriminerende, må for det første kravet om særbehandling være legitimt. For det andre skal særbehandling ikke bare kunne motiveres av sterke hensyn; den må i tillegg være nødvendig for at det oppgitte legitime formålet skal kunne nås.³⁴¹

Her ble det altså vist til at det må være gode grunner til å forskjellsbehandle på grunn av seksuell legning. Videre i samme artikkel ble det påpekt at muligheten til at partene skulle kunne få biologiske barn sammen ikke var en forutsetning for å inngå ekteskap.³⁴² Som vi så i diskusjonen rundt partnerskapsloven ble faktumet at to biologiske kvinner og to biologiske menn ikke kunne få barn med hverandre brukt som et argument blant motstandere av partnerskapsloven. Internasjonale og europeiske menneskerettigheter svekket nå denne formen for argumentasjon blant motstandere av ekteskap for homofile. Til tross for dette ser vi i stortingsforhandlingene at også motstandere av lovforslaget baserte sin argumentasjon på menneskerettigheter, diskriminering og barnas rettigheter. Det fantes ulike tolkninger blant støttespillere og motstandere av hva disse begrepene innebar i diskusjonen rundt homofile, barn og ekteskap.

I møtet og innstillingen knyttet til lovforslaget til Arnøy og Hansen var det flere som foreslo at saken skulle bli utredet videre før den ble tatt opp i Stortinget igjen. Representanter fra Arbeiderpartiet foreslo at regjeringen skulle «utrede og vurdere endringer i lovgivningen som sikrer at personer i ekteskap og partnerskap blir juridisk likestilt, herunder vurdering av en felles ekteskapslov»³⁴³ grunnet praktiske konsekvenser knyttet til foreldrerett og adopsjonsrett.³⁴⁴ I tillegg foreslo representanter fra Senterpartiet at Regjeringen skulle «utrede spørsmålet om kjønnsnøytral ekteskapslov, herunder forholdet til eksisterende lovgivning». Her gjaldt hensynene til hvilke konsekvenser en slik lovendring ville ha for ekteskapsloven, barneloven, folketrygdloven, bioteknologiloven, adopsjonsloven og partnerskapsloven.³⁴⁵ Videre viste et flertall blant representanter fra Høyre, Kristelig Folkeparti og Fremskrittspartiet at spørsmål og problemstillinger knyttet til lovforslaget ikke hadde vært drøftet i flere av partiene på Stortinget.³⁴⁶ Samtidig viste representanter fra Fremskrittspartiet og Kristelig folkeparti til at de stemte imot partnerskapsloven og var heller ikke for at homofile skulle få adoptere barn. Disse støttet altså ikke lovforslaget om en kjønnsnøytral ekteskapslov ettersom den ville likestille homofilt og heterofilt samliv.³⁴⁷

³⁴¹Dokument nr. 8:52 (2003-2004), 2004, s. 1, 2.

³⁴²Dokument nr. 8:52 (2003-2004), 2004, s. 1.

³⁴³Innst. O. nr. 9 (2004-2005), 2004, s. 2.

³⁴⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

³⁴⁵Innst. O. nr. 9 (2004-2005), 2004, s. 3.

³⁴⁶Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 51.

³⁴⁷Innst. O. nr. 9 (2004-2005), 2004, s. 2.

3.7.1 Argumentasjon knyttet til homofile og foreldrerett

Til tross for at adopsjon og vigsel ble holdt utenfor partnerskapsloven har det blitt stilt spørsmål fra motstandere til støttespillere av forslaget om det i framtiden ville bli åpnet opp for adopsjon og vigsel for homofile par. Mange av representantene som var for partnerskapsloven meddelte at de ikke ville støtte adopsjon for homofile par.³⁴⁸ Hvorfor så mange av støttespillerne avviste adopsjon for homofile par kan spekuleres å være en strategi for å først få gjennom partnerskapsloven for deretter å reise nytt forslag om adopsjon. Dersom man hadde presentert et forslag av partnerskapsloven som inkluderte adopsjon, ville loven mest sannsynlig ikke blitt vedtatt. Dette ser vi blant annet med at dersom det hadde vært tanker om å åpne opp for adopsjon, ville flere stemt imot forslaget.³⁴⁹ Videre stilte Jens Marcussen fra Fremskrittspartiet spørsmål til støttespillerne hensikter med å avvise adopsjon og omtalte avvisningen av foreldreretten som et «foreløpig skalkeskjul».³⁵⁰

Når det kommer til motargument fra motstandere av partnerskapsloven har det primært blitt trukket fram at ekteskapet skulle være rammen for barns oppvekstvilkår og at en regulering av familieliv blant homofile par ikke ville vært naturlig ettersom de ikke kunne få avkom sammen. Men, hva med homofile og lesbiske par som gikk sammen om å få barn, homofile eller lesbiske som hadde barn fra tidligere ekteskap eller frivillige sæddonorer til lesbiske par? Det er tydelig at slike situasjoner ikke utgjør en del av de fleste representantenes erfaringsrom med uttalelser som: «skal menneskeheten overleve, må også slekten føres videre. Det skjer gjennom samlivet mellom kvinne og mann.»³⁵¹ Slike uttalelser kan også gi uttrykk for at enkelte representanter ikke adskilte seksualitet fra reproduksjon og dermed opprettholdt heteroseksualitet som standarden homoseksualitet ble sett i forhold til.

3.7.2 Paradokser knyttet til adopsjonslovene

I stortingsforhandlingene knyttet til familien, forpliktende samliv og foreldreskap fra 2003 og kjønnsnøytral ekteskapslov for homofile og heterofile i 2004 ble det lagt fram kritiske innvendinger til gjeldende lover for adopsjon for homofile og lesbiske. Mens adopsjon var et uaktuelt tema i stortingsforhandlingene knyttet til partnerskapsloven av 1993, så vi tidligere i dette kapittelet at det skjedde endringer i forhold til homofiles og lesbis-kes muligheter til å være fosterhjem, adoptere gjennom stebarns adopsjon og en åpning av adopsjon for enslige homofile og lesbiske tidlig på 2000-tallet. Faktumet at stebarns adopsjon var tillatt for homofile og lesbiske, men at generell adopsjon var kun forbeholdt enslige homofile og lesbiske, og ikke homofile og lesbiske i partnerskap var et paradoks.

³⁴⁸Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 501.

³⁴⁹Forhandlinger i Lagtinget nr. 4, 1993, s. 51.

³⁵⁰Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 42.

³⁵¹Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37, 1993, s. 525.

Også innføringen av stebarnsadoptsjon for homofile og lesbiske i 2002 ble kritisert for å fungere dårlig i praksis ved å ikke være godt tilpasset lesbisk situasjon. Som nevnt var prosessen generelt lang og det tok nesten to år før de første parene fikk godkjent søknaden sin om å adoptere partnerens barn. I en innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om familien, forpliktende samliv og foreldreskap i 2003 forklarte representanter fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet at den lange prosessen hang sammen med at det kunne være vanskelig å avgjøre hva som var til barnets beste i situasjoner hvor adopsjon innebar et brudd med juridiske foreldre. Barne- og familiedepartementet foretrakk å vente til barnet nådde en alder hvor de kunne uttrykke hva de selv mente, men representantene viste til at dette ikke var en aktuell problemstilling for barn som var født inn i et partnerskap med to mødre og en ukjent far.³⁵² På bakgrunn av dette reiste representanter fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet et forslag om å endre lov om barn og foreldre slik at «barn hvor biologisk far er ukjent og som fødes med forsørgere i partnerskapsforhold, får de samme juridiske rettigheter som barn som fødes med forsørgere i ekteskapsforhold eller samboerforhold».³⁵³

I stortingsforhandlingene knyttet til en kjønnsnøytral ekteskapslov trakk Trond Giske fra Arbeiderpartiet nettopp utfordringene knyttet til stebarnsadoptsjon uttrykt over, i tillegg til paradokset med at enslige homofile kunne adoptere, men ikke dersom det var to som skulle ta seg av barnet.³⁵⁴ Når det gjaldt argumentasjonen rundt adopsjon i stortingsforhandlingene knyttet til en kjønnsnøytral ekteskapslov, var det få representanter som kom med konkrete argumenter mot adopsjon. Men, som sagt tidligere viste flertallet til at mange av partiene ikke hadde tatt stilling til spørsmålet enda og at lovforslaget trengte mer utredning.

Ulf Erik Knudsen fra Fremskrittspartiet var blant de få som trakk fram konkrete argumenter mot adopsjon, hvor han listet opp tre punkter. Det første var at heterofile par stod i kø for å adoptere og at det dermed ikke var et behov for en slik ordning i systemet. Det andre punktet var at de fleste land man adopterte fra ville ikke la homofile adoptere, hvor det siste punktet gjaldt at Knudsen mente det var for lite kunnskap om hvordan likekjønnede foreldre ville påvirke barn på lang sikt (20-30 år).³⁵⁵ De to første punktene blir også nevnt av en annen stortingsrepresentant i stortingsforhandlingene i 2008 om at det kunne gi negative konsekvenser for heterofile par dersom man åpnet opp for adopsjon for homofile. Når det gjaldt det siste punktet responderte Siri Hall Arnøy med at dette ikke var et nytt fenomen og at hun kjente mennesker på hennes alder som hadde vokst opp med likekjønnede foreldre. Arnøy stilte dermed spørsmål til når Knudsen mente man kjente til langtidsvirkningene godt nok.³⁵⁶

---

³⁵²Innst. S. nr. 53, 2003, s. 27.

³⁵³Innst. S. nr. 53, 2003, s. 38.

³⁵⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

³⁵⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

³⁵⁶Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 54.

3.8 Barne- og likestillingsdepartementets forslag om en felles ekteskapslov

Mens lovforslaget fra 2004 om en kjønnsnøytral ekteskapslov var et privat lovforslag på to sider, publiserte Barne- og likestillingsdepartementet en odelstingsproposisjon om en felles ekteskapslov for heterofile og homofile par på overkant av 100 sider. Lovforslaget om en felles ekteskapslov var fortsatt kjønnsnøytral selv om den viste til en felles ekteskapslov for heterofile og homofile ettersom innholdet lød: «to personer av motsatt eller samme kjønn kan inngå ekteskap».³⁵⁷ Videre presenterte tittelen hva slags lovendringer lovforslaget innebar: «om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven (...)».³⁵⁸ Dette lovforslaget skulle åpne opp for at homofile og lesbiske kunne inngå ekteskap, ha tilgang til generell adopsjon og assistert befruktning for lesbiske par. Samtidig som lovforslaget om en kjønnsnøytral ekteskapslov argumenterte på bakgrunn av diskriminering og menneskerettigheter, tok det nye lovforslaget fra Barne- og likestillingsdepartementet også til betraktning barnas rettigheter og hensynet til «barnets beste». Lovsaken ble vedtatt på Odelstinget med 84 mot 41 stemmer og ble sendt videre til Lagtinget for endelig avgjørelse hvor Odelstingets beslutning ble bifalt av Lagtinget.³⁵⁹

Slik som i det foregående lovforslaget ble det vist til internasjonale konvensjoner, slik som FNs menneskerettighetserklæring og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen.³⁶⁰ I forbindelse med koblingen mellom samliv og foreldreskap i ekteskapslovgivningen viste departementet til at retten til familieliv og retten til inngåelse av ekteskap var nært beslektede rettigheter.³⁶¹ Departementet fortalte at: «en fellesnevner i hele dette regelverket er at det regulerer forholdene for to voksne mennesker og barn som lever i et nært økonomisk og følelsesmessig fellesskap, og forholdet mellom paret og samfunnet».³⁶²

Videre fortalte departementet at «barnets beste» skulle være grunnleggende hensyn.³⁶³ Adopsjon ville i denne sammenhengen bidra til å gi barn som vokste opp med likekjønnede foreldre trygge juridiske rammer. I situasjoner hvor for eksempel en forelder falt fra ville barnet være sikret en videre oppvekst i hjemmet.³⁶⁴ Åpningen av generell adopsjon for likekjønnede par ville også kunne gjøre det mulig for homofile og lesbiske fosterforeldre å adoptere sine fosterbarn.³⁶⁵

Det framkom også blant en del av høringsinstansene at ved å tillate assistert befruktning for lesbiske kvinner kunne det fjerne noe av stigmatiseringen av barn som vokste

---

³⁵⁷ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 95.

³⁵⁸ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008.

³⁵⁹ Stortinget, 2008, s. 627.

³⁶⁰ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 9-11.

³⁶¹ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 11.

³⁶² Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 5.

³⁶³ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 10.

³⁶⁴ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 49.

³⁶⁵ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 43-44.

opp med likekjønnede foreldre.³⁶⁶ Her bør det også nevnes at ved beslutninger om assistert befruktning generelt skulle parets omsorgsevne og hensynet til «barnets beste» bli vektlagt.³⁶⁷ Departementet uttrykte i sammenheng med assistert befruktning og foreldreskap at: «det legges avgjørende vekt på barnets behov for trygge juridiske rammer og likestillingen av barn».³⁶⁸

I denne proposisjonen trakk departementet inn ulike høringsinstansers kommentarer til deler av lovforslaget. Uttalelser fra Den norske kirke, frikirkelige organisasjoner og andre trossamfunn var hovedsakelig negative til forslagene.³⁶⁹ Departementet mente det ikke var nødvendig å kommentere de teologiske argumentene mot den felles ekteskapsloven ettersom lovgiver ikke skulle blande seg inn i den religiøse siden av vigslene.³⁷⁰ Videre viste departementet til at: «Departementet har valgt å legge avgjørende vekt på at ekteskapet er en sivilrettslig handling».³⁷¹ Samtidig ble det reist et forslag om vigselrett for likekjønnede par innenfor Den norske kirke og andre trossamfunn, men det skulle ikke være en vigselplikt.³⁷²

3.9 Diskriminering, menneskerettigheter og «barnets beste»

Både støttespillere og motstandere av lovforslaget baserte sin argumentasjon på begreper som diskriminering, menneskerettigheter og «barnets beste». Når det gjaldt begrepet diskriminering uttrykte motstandere at det var en forskjell på heterofile og homofile og mente dermed at det ikke kunne omtales som diskriminerende å forbeholde ekteskapet til heterofile. Videre påpekte flere av motstanderne av lovforslaget at det ble tatt i bruk et grenseløst og abstrakt diskrimineringsbegrep og likebehandlingsprinsipp og trakk fram hvilke konsekvenser denne begrepsbruken kunne medføre. I tillegg var det flere som kommenterte på den utviklingen som hadde skjedd av homofiles rettigheter ved at det hadde foregått etappevis og det ble stilt spørsmål til hvor grensen skulle gå.

Debatten fra Sosialistisk Venstreparti sin side var sentrert rundt begrepene menneskerettigheter og diskriminering.³⁷³ Det ble vist til ikke-diskrimineringsprinsippet fra lovforslaget til kjønnsnøytral ekteskapslov og uttrykt at en opprettholdelse av ekteskapsloven diskriminerte etter seksuell legning og var et brudd på retten til likebehandling.³⁷⁴ Ulf Erik Knudsen fra Fremskrittspartiet sa i denne sammenhengen at: «det er faktisk slik at det er en forskjell mellom et homofilt par og et heterofilt par, og Fremskrittspartiet

---

³⁶⁶ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 62.

³⁶⁷ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 52.

³⁶⁸ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 71.

³⁶⁹ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 6.

³⁷⁰ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 27.

³⁷¹ Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 26.

³⁷² Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 34.

³⁷³ Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 53.

³⁷⁴ Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 53.

ser det som uproblematisk at dette avspeiles i lovgivningen». Videre understrekte Knudsen at: «vi har respekt for dem som lever sammen med en person av samme kjønn». ³⁷⁵ Stortingsrepresentant Ingebrigt S. Sørfohn fra Kristelig Folkeparti brukte Sverige som et eksempel for å vise til at svensk lovgivning ikke så det som diskriminerende å ha to ulike lover for å regulere homofilt og heterofilt samliv. ³⁷⁶

Fremskrittspartiet og Kristelig folkeparti anså det ikke som diskriminerende å behandle heterofile og homofile par ulikt blant annet på grunn av heterofiles biologiske evner til å få barn sammen. ³⁷⁷ Også bispemøtets flertall fra høringsinstansene avviste at det var diskriminerende og mot likeverd å reservere ekteskapet for heterofile par. De mente at likebehandlingsprinsippet var ureflektert i denne sammenhengen og viste til at: «et krav om likebehandling kan bare hevdes å være rettmessig når vilkårene ellers er like. De biologiske rammevilkår for henholdsvis ekteskap og partnerskap er ikke like.» ³⁷⁸ Videre skrev Agder og Telemark bispedømmeråd at språkbruken «likekjønnede og ulikekjønnede par» reflekterte at det dreide seg om ulike forhold. ³⁷⁹

Samtidig var det også representanter som uttrykte at barna ble diskriminert med dette lovforslaget og viste til kravet om å kjenne til sitt biologiske opphav, og retten til å vokse opp med en mor og en far. For eksempel uttrykte Jan Sahl fra Kristelig Folkeparti at dette lovforslaget ville innebære en diskriminering av barn ettersom den ville frata barn muligheten til å kjenne sitt biologiske opphav som var en menneskerett. ³⁸⁰

Videre klargjorde representanter fra Sosialistisk Venstreparti at omsorgsevne ikke var avhengig av seksuell orientering gjentatte ganger, men ingen av representantene mot lovforslaget uttrykte at homofile og lesbiske ikke kunne være gode omsorgspersoner. ³⁸¹ Flere av motstanderne var enig i uttalelsen om at omsorgsevne ikke var avhengig av seksuell orientering, eksempelvis anerkjente Knudsen at det fantes mange homofile som var gode omsorgspersoner, men mente at barn ville ha det bedre dersom de vokste opp med en far og en mor. ³⁸² André Oktay Dahl fra Høyre argumenterte mot dette ved å vise til at lesbiske og homofile med barn var omringet av andre personer av motsatt kjønn som kunne fungere som reelle rolleforbilder. ³⁸³ Denne argumentasjonen Dahl førte her så vi også komme til uttrykk i tidsskriftet *Blick*.

---

³⁷⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

³⁷⁶Stortinget, 2008, s. 576.

³⁷⁷Familie- og kulturkomiteen, 2008, s. 16-17.

³⁷⁸Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 20.

³⁷⁹Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 20.

³⁸⁰Stortinget, 2008, s. 607.

³⁸¹Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 54, 56, 58.

³⁸²Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

³⁸³Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 57.

3.9.1 Barns krav om kunnskap om sitt biologiske opphav

All diskusjon blant støttespillere var derimot ikke dreid rundt begreper om menneskerettigheter og diskriminering. Et viktig argument knyttet til hvorfor assistert befruktning burde bli åpnet opp for lesbiske par i Norge var for å lage trygge rammer for barn som ble til gjennom sæddonasjon. I tilknytning til lovforslaget fra 2004 viste Trond Giske til at barn som vokste opp med homofile foreldre ikke hadde samme tryggheten som andre barn hvor Dahl påpekte at homofile ikke var sterile og at barna var der.³⁸⁴ I innstillingen til en felles ekteskapslov av 2008 uttrykte flertallet at: «uansett om norske myndigheter legger til rette for det eller ikke, er det en realitet at disse barna blir født».³⁸⁵ I Odelstingsproposisjonen kom det fram at sæd som kjøpes via internett var risikofylt ettersom dette nødvendigvis ikke er grundig sjekket slik som innenfor det norske helsevesenet og kunne dermed medføre «smitte av seksuelt overførbare sykdommer samt overføring av arvelige sykdommer som for eksempel schizofreni».³⁸⁶ Videre ville også assistert befruktning for lesbiske i Norge sikre at barna fikk vite sitt biologiske opphav etter de fylte 18 år ettersom det ikke har vært lov med anonyme sæddonorer i Norge fra 2005.³⁸⁷

Ulf Erik Knudsen uttrykte at det var galt at barn ikke fikk vite om sitt biologiske opphav før de fylte 18 og spurte: «blir ikke dette nettopp slik at man straffer barnet for de voksnes valg ved å frata dem retten til å kjenne sin far i oppveksten?» Kristin Halvorsen pekte på at alternativet ville vært at barna ikke fikk vite sitt biologiske opphav hvor Trine Skei Grande fra Venstre også trakk fram at lesbiske kvinner kom til å ta i bruk ukjente sæddonorer i utlandet dersom Norge ikke tilrettela assistert befruktning for lesbiske par.³⁸⁸ Videre påpekte Anette Trettebergstuen fra Arbeiderpartiet at: «norsk lov kan ikke hindre barn av lesbiske i å bli født. Det den kan gjøre, er å legge til rette for at disse barna skal bli unnfanget og født i trygge omgivelser med de samme rettighetene som alle andre barn».³⁸⁹ Samtidig viste Karin S. Woldseth fra Fremskrittspartiet til at de landene som hadde innført en kjønnsnøytral ekteskapslov ikke tillot assistert befruktning hvor et par av landene heller ikke tillot adopsjon for homofile. Woldseth fortalte ut fra dette at: «det er altså ingen automatikk i at fordi om man får en kjønnsnøytral ekteskapslov, får man automatisk rett til å få barn enten ved assistert befruktning eller ved adopsjon».³⁹⁰

Samtidig som tilhengere av lovforslaget trakk fram konsekvenser av å ikke åpne opp for assistert befruktning for lesbiske par, trakk motstandere fram konsekvenser av å åpne opp for generell adopsjon for homofile og lesbiske. Woldseth viste til at etter Sverige

³⁸⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 57, 59.

³⁸⁵Familie- og kulturkomiteen, 2008, s. 23.

³⁸⁶Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 74.

³⁸⁷Familie- og kulturkomiteen, 2008, s. 32.

³⁸⁸Stortinget, 2008, s. 591, 599.

³⁸⁹Stortinget, 2008, s. 594.

³⁹⁰Stortinget, 2008, s. 595.

åpnet opp generell adopsjon for homofile og lesbiske stengte flere land utenlandsadopsjon til Sverige.³⁹¹ Woldseth forklarte at: «fordi man i en rekke land ikke aksepterer homofili, aksepterer man heller ikke adopsjon av sine barn til land hvor dette er mulig».³⁹² Barne- og likestillingsdepartementet hadde derimot pekt på at antallet utenlandsadopsjoner hadde holdt seg relativt stabilt i Sverige etter innføring av adopsjonsadgang for registrerte partnere i 2003.³⁹³

3.9.2 Grenseløst og abstrakt ikke-diskrimineringsprinsipp

Ola T. Lånke fra Kristelig Folkeparti og Inge Lønningen fra Høyre ga uttrykk for at muligheter for en kritisk debatt om en kjønnsnøytral ekteskapslov var vanskelig ved å bruke ord som rettigheter og diskriminering og at dette var en trussel for ytringsfriheten.³⁹⁴ Lønningen viste til at Sosialistisk Venstreparti tok utgangspunkt i et generelt og abstrakt ikke-diskrimineringsprinsipp som ville vært problematisk å anvende på alle lovgivningens områder ved å skape mye arbeid i mange år fram i tid.³⁹⁵ Videre påpekte Ingebrigt S. Sørfohn fra Kristelig Folkeparti at: «det synest som om frykta for å opptre diskriminerande har fått fleirtalet til å lukka auga for dei mange store og uavklarte prinsipielle sidene ved den føreslegne lovendinga».³⁹⁶

Når det gjaldt spørsmål knyttet til hvor grensen skulle gå omtalte Dagfinn Høybråten fra Kristelig folkeparti argumentasjonen i tilknytning til homofile og barn som falsk og grenseløs. Høybråten stilte spørsmål til hvorfor polygame forhold skulle diskrimineres eller at hvorfor det ikke ble lagt til rette for to menn eller enslige kvinner å få hjelp til å få barn.³⁹⁷ Forholdet mellom menneskerettigheter og kritisk debatt blir diskutert i kapittel 5.4.

I tillegg til å spørre hvor grensen skulle gå påpekte Ulf Erik Knudsen at: «i forslaget åpnes det også for at kirke- og trossamfunn skal vie lesbiske og homofile. Foreløpig er dette frivillig, men vi vet i hvilken retning det går.»³⁹⁸ Knudsen omtalte lovforslaget om en kjønnsnøytral ekteskapslov som en del av en «salamitaktikk» for å oppnå muligheter for homofile å adoptere.³⁹⁹ Salamitaktikk kan defineres som å gjennomføre noe bit for bit.

I de homofile tidsskriftene ser vi noe av samme tanke bli presentert med å si at homofil og lesbisk frigjøring alltid har gått i etapper. Dette uttrykte blant annet Karin Enderud fra FHO og Kjell Erik Øie fra DNF-48 i en artikkel i *Løvetann* i 1990 hvor de fortalte at de skulle kjempe for adopsjon, men måtte godta at det ikke var et flertall på stortinget i

³⁹¹Stortinget, 2008, s. 595.

³⁹²Stortinget, 2008, s. 595.

³⁹³Familie- og kulturkomiteen, 2008, s. 33.

³⁹⁴Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 53, 57.

³⁹⁵Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 57.

³⁹⁶Stortinget, 2008, s. 576.

³⁹⁷Stortinget, 2008, s. 601.

³⁹⁸Stortinget, 2008, s. 577.

³⁹⁹Forhandlinger i Odelstinget nr. 4, 2004/2005, s. 52.

tilknytning til adopsjon.⁴⁰⁰ Videre uttalte barne- og familieminister Grete Berget til *Blikk* at de vurderte at det ville vært umulig å få gjennomslag for både partnerskapslov og adopsjon i samme omgang.⁴⁰¹ Dermed ser vedtaket av partnerskapsloven ut til å fungere som et strategisk (bevisst eller ubevisst) mellomledd i prosessen med å sikre rettigheter knyttet til både samliv og familieliv for homofile og lesbiske.

I stortingsforhandlingene omkring partnerskapsloven var det flere stortingsrepresentanter som informerte at dersom det fantes intensjoner bak lovforslaget om å innføre adopsjon for homofile og lesbiske på et senere tidspunkt, ville de stemme mot lovforslaget. Dette er interessant ettersom når det først har blitt åpnet opp for homofilt partnerskap, blir det vanskelig å reversere en slik ordning hvis det blir presentert forslag om å innføre adopsjon for homofile. Samtidig må det tas til betraktning at det er lettere å se på partnerskapsloven som et strategisk eller nødvendig mellomledd først etter innføringen av en felles ekteskapslov.

3.10 Signaleffektene til felles ekteskapslov

Adopsjon en viktig kampsak i seg selv hvor det ble påpekt fra flere hold at partnerskapsloven brakte lesbiske og homofile et skritt nærmere likestilling, men at adopsjon ville innebære en full likestilling mellom heterofile og homofile når det gjaldt ekteskap og familieliv.⁴⁰² I tillegg manifesterte partnerskapsloven tankegangen om homoseksualitet som et uønsket avvik ettersom partnerskapsloven var en underordning av ekteskapet med unntak av adopsjon.⁴⁰³ Det ble spekulert om denne loven ble innført som et resultat av aksept av homofilt samliv, eller om det var et resultat av en tømning av ekteskapsinstitusjonen hvor seksualitet og reproduksjon ikke lengre var knyttet til ekteskap. Med en felles ekteskapslov var det ikke lengre tvil om hva lovverket signaliserte til samfunnet om homofilt samliv. Heterofilt og homofilt samliv og familieliv ble med denne loven likestilt.

Blant mulige alternativ for regulering av homofilt samliv, var å beholde partnerskapsloven, men å likestille denne med ekteskapet ved å endre den til å ha samme rettigheter som ekteskapsloven ved å fjerne unntaket av adopsjon. Barne- og likestillingsdepartementets begrunnelse for å ikke velge dette alternativet var at partnerskapsloven var i utgangspunktet ikke ment til å innebære en likestilling med ekteskapet.⁴⁰⁴ Videre viste departementet til at en forskjellsbehandling måtte begrunnes og tilføyde at: «ved å opprettholde en forskjell kan det medføre at enkelte føler seg mindre verdt».⁴⁰⁵

Partnerskapsloven har vært viktig for mange homofile ettersom intensjonen med lov-

---

⁴⁰⁰Enderud og Øie, 1990, s. 4.

⁴⁰¹Fredriksen, 1993, s. 18.

⁴⁰²Walderhaug, 1992b, s. 3; Brantsæter, 1993, s. 6.

⁴⁰³Giertsen, 1992, s. 5.

⁴⁰⁴Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 18.

⁴⁰⁵Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 27.

forslaget har vært en samfunnsmessig aksept av homofilt og lesbisk samliv.⁴⁰⁶ Dette har kommet tydelig til uttrykk hos homoaktivister, men også blant støttespillere i stortingsforhandlingene rundt partnerskapsloven hvor en partnerskapslov ville innebære at samfunnet måtte forholde seg til homofilt og lesbisk samliv på alle plan. Samtidig har Marianne C. Brantsæter påpekt at homoseksualitet ble langt fra akseptert med partnerskapsloven ettersom den ikke ga adgang til adopsjon, og heller ikke av kjærestens barn.⁴⁰⁷

Med en innføring av en felles ekteskapslov ville det bli vanskeligere å spekulere om hva en slik lov egentlig signaliserte overfor samfunnet. Kari Moxnes uttalte at det ikke var snakk om en akseptering av homofile, men en dramatiske endringer i forståelse av ekteskap, parforhold og familie. Med en adskillelse av seksualitet og reproduksjon ble parforholdet et mål i seg selv, og ikke et middel til reproduksjon. Forhold og foreldreskap ble adskilt, og en partnerskapslov ble dermed mulig ettersom heteroseksualiteten ikke lengre var standarden som alt annet ble vurdert i forhold til.⁴⁰⁸

Til tross for denne påstanden over, bidro partnerskapsloven til å skape positive holdninger til homofiles rett til å leve ut sin legning. Men, med den felles ekteskapsloven ble det vanskeligere å peke på en forskjell mellom homofilt og heterofilt samliv når det ikke lengre ble markert en forskjell mellom slike relasjoner gjennom lovverket. Departementet uttrykte at: «med en innføring av en felles ekteskapslov vil lovgiver gi sterke signaler om likebehandling, og dette vil igjen kunne påvirke holdninger i samfunnet forøvrig».⁴⁰⁹

En hovedforskjell med den nye ekteskapsloven var at oppdelingen mellom heterofil og homofil ble endret til at seksuell legning ikke skulle ha en betydning med nye ekteskapsordningen. Ved å omtale den nye ekteskapsloven som kjønnsnøytral eller som en felles ekteskapslov ble det inkludert et større seksualitetsmangfold som bevegde seg utenfor heterofil og homofil distinksjonen, som for eksempel bifile. Dette kan kategoriseres som skeivt ettersom seksuelle kategorier ikke lengre skulle ha noen avgjørende betydning for ekteskapsinngåelse. Lovforslaget brukte omtalelsen «personer av motsatt eller samme kjønn» noe som ikke var synonymt med heterofile og homofile/lesbiske. Disse betegnelsene ga ingen åpenbare indikasjon på om begge partene hadde en homofil, lesbisk, skeiv eller bifil legning.⁴¹⁰ Dette skilte seg fra partnerskapsloven som nevnt tidligere stilte krav om seksuell legning.

Videre ble også transpersoner nevnt én gang i odelstingsproposisjonen i tilknytning til at ved å gjøre ekteskapsloven kjønnsnøytral ble problemstillinger knyttet til kjønnsskifte blant ektepar løst. Dersom en person i et ekteskap gjennomgikk et kjønnsskifte og fikk nytt personnummer, ville de bli registrert som et likekjønnet par ut fra norsk lov. Ettersom ekteskapet var forbeholdt mann og kvinne måtte slike par skilles og eventuelt inngå

---

⁴⁰⁶Enderud og Øie, 1990, s. 4.

⁴⁰⁷Brantsæter, 1993, s. 5.

⁴⁰⁸Moxnes, 1993, s. 30, 31.

⁴⁰⁹Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 29.

⁴¹⁰Hidle, 2013, s. 150.

partnerskap.⁴¹¹

Samtidig ser man at identitetspolitikken til homobevegelsen fortsatt stod sterkt etter- som lovutredningen og stortingsforhandlingene fortsatt handlet utelukkende om homofile og lesbiskes rettigheter. Dette ble signalisert også i lovforslagets tittel «felles ekteskapslov for heterofile og homofile par».⁴¹² Videre dominerte bruken av begrepet legning fortsatt over orientering. I debatten på Odelstinget og Lagtinget i tilknytning til felles ekteskapslov ble begrepet legning anvendt 76 ganger og orientering elleve ganger.

På samme måte som man kan peke på at en ikke-essensialistisk tilnærming til seksualitet ville fungert dårlig med å sikre homofile og lesbiske rettigheter knyttet til samliv, var dette også tilfellet for homofile, lesbiske og barn. Dersom man hadde presentert at seksuell orientering kan skifte gjennom en persons liv og ikke nødvendigvis er en medfødt og stabil egenskap, ville det vært lite attraktivt å gi homofile og lesbiske adgang til generell adopsjon og assistert befruktning for lesbiske kvinner.

Bifile ble som sagt utelukket i diskusjonen rundt partnerskapsloven ettersom det ville ha svekket argumentasjonen om å ha to ulike lover for regulering av samliv. Men, hvorfor ble bifile fortsatt ekskludert fra debatten også i tilknytning til felles ekteskapslov? Det kan ha vært strategisk for å forsterke argumentasjonen om homoseksualitet og heteroseksualitet som medfødte egenskaper. Samtidig bør det nevnes at en bifil legning ble blant mange oppfattet som spekulativt selv blant homofile og lesbiske, hvor en kan finne fordommer og misforståelser uttrykt om bifile i de homofile tidsskiftene til tross for at bifile ble ønsket velkommen i LLH i 1994 (dette drøftes videre i neste kapittel).

En forlengelse av vedtaket av en felles ekteskapslov var at den overskred flere grenser som åpnet opp for nye problemstillinger blant annet knyttet til assistert befruktning. Ved å tillate assistert befruktning for lesbiske par ble grensene flyttet fra å bli tilbudt på medisinsk grunnlag til sosialt grunnlag (med to mødre).⁴¹³ Dette åpnet igjen spørsmål knyttet til enslige kvinner og assistert befruktning og homofile og surrogati.

Samtidig har det skjedd en del endringer etter lovforslaget rundt transpersoners rettigheter som har gjort det mer relevant å diskutere problemstillinger om transpersoner og deres muligheter til å få barn først de siste årene. Etter 2016 kom det nye vilkår for endring av juridisk kjønn som ikke innebar et fullt kjønnsskifte med hormoner, operasjoner og sterilisering. Transpersoner som ikke lot seg sterilisere kunne fortsatt få barn.

3.11 Konklusjon

Hva preget argumentasjonen i tilknytning til lov om felles ekteskapslov? Partnerskapsloven ble brukt som et argument ettersom den var underordnet ekteskapet og opprettholdt

---

⁴¹¹Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 30, 31.

⁴¹²Barne- og likestillingsdepartementet, 2008.

⁴¹³Barne- og likestillingsdepartementet, 2008, s. 56-57.

forskjellene mellom en homofil og heterofil legning. Videre finner man en del av de samme argumentene som kom til uttrykk i *Blikk* i stortingsforhandlingene blant representanter som var for lovforslaget. I tilknytning til familieliv ble for eksempel faktumet at homofile og lesbiske hadde barn brukt til å vise til at det var behov for trygge juridiske rammer også rundt familieliv. Når det gjaldt argumenter knyttet til hvorfor homofile og lesbiske skulle få adgang til generell adopsjon og assistert befruktning for lesbiske kvinner ble forskning brukt som et argument for å vise til at barn ikke tok skade av å ha likekjønnede foreldre.

Videre mener jeg at en økt synlighet av homofile og barn i homofile tidsskrift enten om det var barn som var blitt til gjennom inseminasjon, fra tidligere forhold, fosterbarn og lignende, har vært viktige forutsetninger. Denne representasjonen av homofile og barn førte til at man tilegnet seg erfaringer om at likekjønnede par kunne være gode omsorgspersoner. Dette førte igjen til at forventningshorisonten knyttet til homofile og barn endret seg til at man begynte å vurdere spørsmål knyttet til adopsjon og assistert befruktning ved siden av å tilby trygge juridiske rammer for barn som allerede hadde likekjønnede foreldre.

Når det gjaldt spørsmålet om assistert befruktning burde åpnes opp for lesbiske par ble barns krav på å kjenne sitt biologiske opphav brukt som argument både for og mot i stortingsforhandlingene. Argumentene for handlet om at man unngikk problematikken med lesbiske som benyttet seg av ukjente sæddonoer i utlandet dersom forholdene ble lagt til rette i Norge. I Norge var det ikke tillatt med anonym sæddonasjon, slik at barnets krav om å kjenne til sitt biologiske opphav kunne løses med en slik ordning. Et av motargumentene i denne sammenhengen gikk ut på at barnet ikke fikk vite hvem sin biologiske far var før de hadde fylt 18 år. Dette ville føre til at de mistet sin rett til å kjenne sin far i oppveksten - som hang sammen med kravet om at alle barn har rett på en mor og far.

Mens barne- og likestillingsdepartementet fortalte at en opprettholdelse av forskjellsbehandling av heterofile og homofile måtte kunne begrunnes, pekte motstandere av lovforslaget på at det var en reell forskjell mellom heterofile og homofile. Her ble det blant annet vist til heterofile sine biologiske evner til å få barn. Videre tilsa ikke fokuset på barns rett på sitt biologiske opphav og vokse opp med en mor og en far at homofile og lesbiske ikke kunne være like gode omsorgsforeldre.

Kom identitetspolitikken fortsatt like sterkt frem i disse forhandlingene? Lovforslaget fra 2004 var omtalt som en kjønnsnøytral ekteskapslov, mens lovforslaget fra 2008 ble omtalt som en felles ekteskapslov for homofile og heterofile. Dette viste at identitetspolitikken fortsatt stod sterkt ettersom også diskusjonen i stortingsforhandlingene i tillegg til lovutredningen var konsentrert om homofile og lesbiske hvor bifile ikke ble nevnt. Videre dominerte bruken av begrepet legning fortsatt. Når det gjelder spørsmålet om hvorfor

bifile ikke ble inkludert heller i diskusjonen om homofile og barn kan det være fordi bifile som legning kunne utfordre noe av tanken om seksuell legning som noe fast og stabilt. Ettersom diskusjonen var konsentrert om homofile og barn, ville det ikke vært produktivt å vise til homoseksualitet som noe annet enn medfødt.

Videre ser det ikke ut som vektleggingen av homofile og lesbiske og begrepet legning har virket hemmende for seksualitetsmangfoldet ettersom selve lovformuleringen var kjønnsnøytral. Selve innholdet i lovforslaget stilte ikke krav til seksuell orientering slik som partnerskapsloven gjorde, noe som gjorde at loven indirekte inkluderte et større seksualitetsmangfold som eksempelvis bifile eller skeive.

4 Utvidelse av rettighetskampen med skeiv politikk (2003-2008)

2008 markerer seg som et vendepunkt i rettighetskampen på flere måter. For det første oppnådde homofile full likestilling med heterofile i kraft av den felles ekteskapsloven. Videre samme år endret Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring navn til Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. I tillegg til denne utvidelsen av frigjøringsbevegelsen skjedde det en endring fra å basere frigjøringskampen på en essentialistisk forståelse av homofili basert på «født sånn»-argumentet til en konstruktivistisk tilnærming til kjønn og seksualitet. Med innlemmelsen av tankesett fra skeiv teori og transpolitikk i LLH i 2006 fikk man nå en skeiv bevegelse som bygget på konstruktivisme og fremmet «nye» forståelser av kjønn og seksualitet.⁴¹⁴ Hva ledet fram til denne utvidelsen av homobevegelsen i Norge i 2008?

For å besvare dette blir det først tatt utgangspunkt i skeiv teori og hvordan tankesettet ble implementert i rettighetskampen ettersom jeg forstår dette som et viktig premiss for inkluderingen av transpersoner som gruppe i den homofile frigjøringskampen. Deretter blir det sett på inkluderingen av bifile og transpersoner som ikke nødvendigvis inkluderte referanser til skeiv teori. Her blir det også presentert kilder som strekker seg tilbake til 1970-tallet (hovedsakelig trans-tidsskrift) for å belyse hvordan forholdet mellom transorganisasjoner og homoorganisasjoner har vært. Dette bidrar med å forklare hvorfor problemstillinger knyttet til kjønnsidentitet og seksualitet har vært adskilt og hvorfor disse ikke har blitt forenet i én organisasjon før ut på 2000-tallet i Norge.

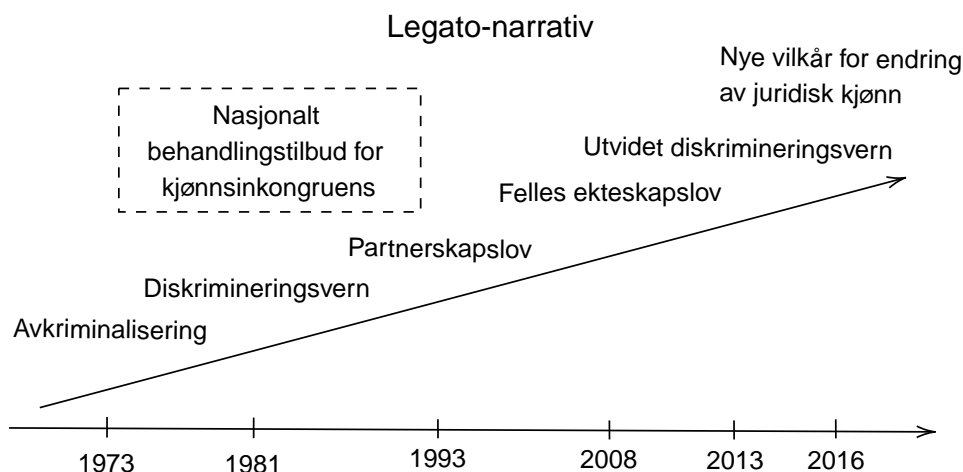
Funnene i dette kapittelet peker på at inkluderingen av transpersoner i LLH var resultatet av et samspill mellom diskusjoner rundt et skeiv perspektiv i LLH og endringer i transbevegelsen. Ettersom det fantes mange motstemmer i forslaget om å inkludere et skeivt perspektiv, kan det se ut som at LLH inngikk et kompromiss med å lande på lhbt-kategoriene. Videre var transorganisasjonen FPE-NE lenge avgrenset til heterofile transvestitter som ikke ville assosieres med seksuelle minoriteter. Ut på 1990-tallet begynte FPE-NE å åpne opp for alle typer transpersoner uavhengig seksuell orientering. Dette mener jeg har vært en viktig forutsetning for LLH å inkludere transpolitikk ut på 2000-tallet.

4.1 Brudd og kontinuitet i frigjøringsbevegelsen

Som nevnt i kapittel to, har det skjedd to generasjonsskifter eller vendepunkter i homobevegelsen. Det første var i 1965 hvor homobevegelsen gjorde seg mer synlig med vektlegging

---

⁴¹⁴Hermetegnet viser til at dette i bunn og grunn ikke representerte noe nytt ettersom vi har sett det fantes diskusjon om konstruktivisme og om eksistensen av et seksuelt mangfold i de homofile tidsskriftene før introduksjonen av skeiv teori i 1990. Det nye her var at denne kunnskapen om kjønn og seksualitet, som mangfoldig og flytende, begynte å gjøre sitt inntog i den offentlige debatten.

Figur 1: Lovreguleringer eller andre sentrale hendelser i tilknytning til lhbt-mennesker kan isolert sett skape et bilde av en utvikling preget av kontinuerlig framskritt.

av frigjøring, etter hvert ble kampsaker knyttet til ekteskap og familieliv viktig som ble ført med identitetspolitikk. 2008 ble et nytt viktig vendepunkt ettersom det er her man offisielt bevegde seg fra en homofil til en skeiv frigjøringskamp i norsk historie.

Dersom man ser på hvordan narrativet til norsk homobevegelse framstilles kan det ofte forstås som en historie preget av kontinuerlig framskritt, spesielt dersom man tar utgangspunkt i rettighetene som ble vunnet fram. Dette kan overskygge viktige hendelser som har påvirket rettighetskampen. Ved å inkludere tilbakeganger i rettighetskampen samt kritikk som har eksistert innad, fremmes det en mer nyansert rettighetskamp i tillegg til å gi innsikter i stridigheter som fortsatt eksisterer innad den skeive bevegelsen.

Jeg mener at det ligger en kontinuitet i endringene når det kommer til motstand og kritikk i frigjøringsbevegelsen. Her er det viktig å påpeke at spørsmålet om kontinuitet og forandring avgjøres av hva man legger vekt på.⁴¹⁵ Strategier som hjelper oss med å lage en illusjon om en historisk kontinuitet involverer en mental brobygging. Dette hjelper oss å transformere en rekke ikke-kontinuerlige hendelser til en tilsynelatende ubrutt historisk kontinuitet.⁴¹⁶ Dersom man starter narrativet til den homofile frigjøringskampen med Stonewall-opprøret ser historien ut til å følge et «legato-narrativ» som går ut på at endringer skjer gradvis og kontinuerlig, se Figur 1.

Stonewall-opprøret i New York 27. juni 1969 regnes som starten på den moderne homo-bevegelsen i Vesten og blir brukt som et symbol på frigjøring.⁴¹⁷ Til tross for at Stonewall-opprøret blir plassert som opphavet i narrativet til den homofile frigjøringskampen, markerer hendelsen i realiteten først og fremst en vekst, men også en vending i homobevegelsen

⁴¹⁵Kjeldstadli, 2013, s. 220.

⁴¹⁶Zerubavel, 2003, s. 40.

⁴¹⁷H. M. Johansen, 2019, s. 19.

med å sette et skille mellom perioden før og etter Stonewall-opprøret.⁴¹⁸ Funksjonen med å presentere Stonewall-opprøret som et brudd i den homofile frigjøringskampens narrativ er at det markeres en distinksjon mellom en gammel og en moderne homobevegelse. Den moderne homobevegelsen presenterte en kritikk av de eldre homofile foreningene fra 1950-tallet for å være for lite politisk orientert, og kun opptatt av sosial virksomhet.⁴¹⁹ Denne kritikken samt at hendelsene som anses som mest sentrale i homobevegelsen kommer etter Stonewall-opprøret bidrar til å skygge over og nedvurdere den eldre homobevegelsen før 1970-tallet.⁴²⁰ I norsk sammenheng kan det nevnes en artikkel fra *Blikk* i 1993, hvor en innsender fortalte at det hadde oppstått et forvrengt bilde av bevegelsens historikk ved at Kim Friele nedvurderte og latterliggjorde DNF-48 sin virksomhet fra dets oppstart i 1950 til 1967 hvor Kim Friele ble bevegelsens leder.⁴²¹

Perioden som følger etter Stonewall-opprøret og innsettelse av Kim Friele som leder i DNF-48 ser ut til å være preget av en gradvis kontinuitet, altså perioden fra 1970-tallet til i dag. Ser man på homobevegelsen i en norsk kontekst har man sentrale hendelser som: avkriminalisering av seksuell omgang mellom menn i 1972, fjerning av homoseksualitet som psykiatrisk diagnose i 1977,⁴²² innføring av strafferettslig vern for homofile i 1981 samt innføringen av en partnerskapslov i 1993 og en felles ekteskapslov i 2008.⁴²³ Narrativet til norsk homokamp gir dermed uttrykk av å bære preg av kontinuerlig fremskritt ved å følge en positiv lineær utvikling.⁴²⁴

Men, homokampen har i realiteten ikke hatt en lineær utvikling som den tilsynelatende har gitt uttrykk for.⁴²⁵ Tekster som fremstiller utviklingen til homokampen kan ha en tendens til å fokusere på den positive utviklingen som har skjedd uten å ta opp tilbakegang eller problematisere for eksempel stridigheter innad i homomiljøet. Det finnes blant annet lovreguleringer som har vært innført og som har blitt oppfattet som en tilbakegang i homokampen, som for eksempel endringer i smitteloven knyttet til aids-epidemien og fremmedloven. Slike lovreguleringer blir oversett med en slik framstilling. Samtidig, selv om det har blitt innført en rekke rettigheter for homofile, har ikke alle nødvendigvis ikke blitt forstått som fremskritt. Som det har blitt nevnt tidligere av det tydelig at ikke alle i homobevegelsen oppfattet det som et fremskritt å innføre ekteskap for homofilt samliv.⁴²⁶

Dette viser at homobevegelsens narrativ i realiteten ikke følger et legato-narrativ, hvor en alternativ framstilling med utgangspunkt i frigjøringsaspektet kan være et «rise-fall-rise» narrativ dersom man ser på noramliserings-, integrerings- eller assimileringsaspektet som en negativ utvikling (tilbakegang) i frigjøringskampen, se Figur 2.⁴²⁷ Slike typer nar-

⁴¹⁸Armstrong og Crage, 2006, s. 724, 743.

⁴¹⁹Norrhem mfl., 2015, s. 147.

⁴²⁰Zerubavel, 2003, s. 94.

⁴²¹«En historieløs bevegelse?», 1993, s. 27.

⁴²²H. M. Johansen, 2019, s. 137-138.

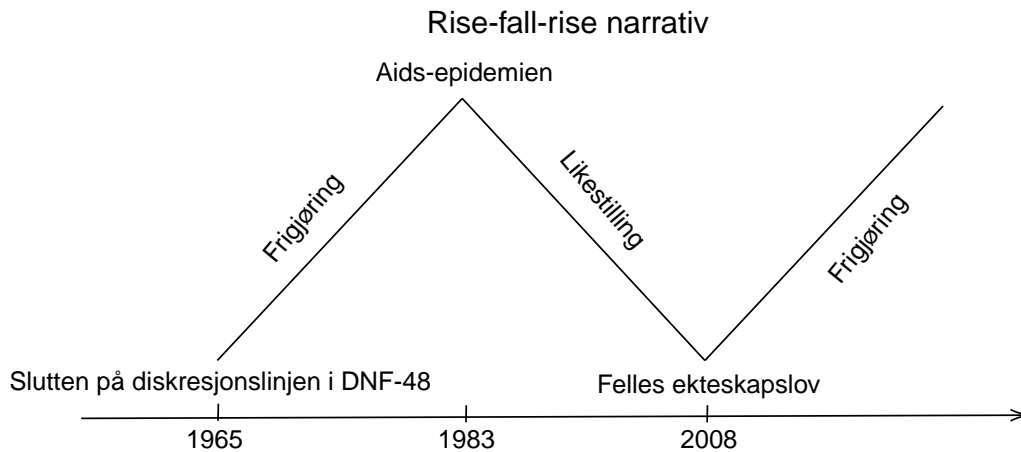
⁴²³H. M. Johansen, 2019, s. 178, 198.

⁴²⁴Zerubavel, 2003, s. 14-15.

⁴²⁵Hidle, 2013, s. 176.

⁴²⁶Andersen, 2009, s. 128.

⁴²⁷Figur 2 er kun ment som et eksempel på en annen måte å presentere narrativet til homobevegelsen.

Figur 2: 1965 regnes som vendepunktet i den norske homobevegelsen hvor DNF-48 bevegde seg i større grad bort fra diskresjon og ble mer synlige. Vekten på frigjøring her er satt ut fra at DNF-48 ga uttrykk for å være imot homofilt ekteskap. Aids-epidemien kom til Norge i 1983 og markerte starten på en vektlegging av likestilling. Ulike alternativer for samlivsregulering av homofile i homofile tidsskrift begynte å bli diskutert på 1980-tallet og senere temaet homofile og barn. Innføringen av felles ekteskapslov i 2008 markerer et skifte hvor frigjøringsaspektet skulle dominere igjen med kampen for diskrimineringsvern for et større mangfold ble igangsatt.

rativ presenterer dramatiske vendepunkter⁴²⁸ som man finner med Stonewall-opprøret i 1969, aids-epidemien i 1983 og implementeringen av skeiv teori i LLH i 2008 som inneholdt radikalt nye måter å forstå kjønn og seksualitet på. Likestillingsaspektet ble her satt fra 1983 til 2008 ettersom homofile oppnådde full likestilling ut fra loven med den felles ekteskapsloven. Det var samtidig dette året LLH offisielt utvidet rettighetskampen med endringen av organisasjonsnavnet.

Stonewall-opprøret i 1969 fikk som sagt internasjonale ringvirkninger hvor homobevegelsen internasjonalt tok en mer radikal vending, inkludert Norge. Dette skapte som nevnt et brudd med den eldre homobevegelsen som var preget av en diskresjonslinje, hvor den nye homobevegelsen fra 1970-tallet innbefattet større synlighet, vektlegging av homofiles egenart og en kritikk av undertrykkende institusjoner som ekteskapet. På 1980-tallet rammet aids-epidemien homobevegelsen hardt. Det fantes positive sider ved at det bidro til en økt synlighet og brakte større åpenhet om seksualitet.⁴²⁹ Samtidig kan man tolke noen negative konsekvenser som følger av aids-epidemien med et tilsynelatende behov for homoorganisasjonene å «friskgjøre» homofile. Derav fulgte en rekke rettighetssaker som ekteskap og familieliv som ble blant noen homofile forstått som assimilerende ettersom dette fulgte tradisjonelle heterofile livsmønstre med forventinger om giftemål og barn.

Videre med innføringen av skeiv teori i USA i 1990 kom en ny oppblomstring av

Hvordan narrativet presenteres avhenger av hva man vektlegger som framskritt og tilbakegang.

⁴²⁸Zerubavel, 2003, s. 19.

⁴²⁹Følid og Ovlien, 1991, s. 3.

radikale stemmer med slagordene: «we are here, we are queer, get used to it!». Skeiv teori inneholdt konstruktivistiske elementer hvor kjønnsidentiteter og seksualiteter ikke ble forstått som faste, stabile kategorier, men som eksisterende på et spekter som kan skifte gjennom en persons liv. Til tross for internasjonale krefter som skeiv teori og konstruktivisme arbeidet homobevegelsen som vi har sett for en partnerskapslov som var fundamentert på en essensialistisk forståelse av homofili som en medfødt legning, og selv med innføringen av en felles ekteskapslov.

Gjennom å drive homokamp med vektlegging av frigjøring eller likestilling har den vært basert på essensialisme ettersom «født sånn»-argumentet ble lagt til grunn. Likevel har jeg påpekt at frigjøringsaspektet hadde konstruktivistiske elementer ettersom man ønsket å oppheve ekteskapsinstitusjonen framfor å jobbe for homofilt ekteskap på 1970-tallet. Hvor utbredt hvilke muligheter en konstruktivistisk tilnærming til seksualitet kunne bidra med i rettighetskampen er vanskelig å si, ettersom det har vært et fåtall som har tatt opp diskusjonen i de homofile tidsskriftene. Dette viser oss at homobevegelsen har vært klar over skillet mellom essensialisme og konstruktivisme før påvirkning fra skeiv teori. Videre viser skisseringen min av Figur 2 hvordan frigjøringsaspektet fra 1970-tallet kan ha vært en forutsetning for vendepunktet med skeiv politikk senere på 2000-tallet.

Når det gjelder kommentarer knyttet til homobevegelsens valg av essensialisme som strategi, kan det nevnes at Agnes Bolsø uttrykte i *Blick* i 2007 at homokampen var en moderne suksesshistorie hvor det fungerte godt med at «kampen har vært basert på ideen om at det finnes mennesker med særskilte interesser som homoseksuelle».⁴³⁰ Videre understrekte Bolsø at:

Homopolitikken har bidratt til rettigheter som vi kan være glade for og stolte av å ha. Homopolitikken har også disiplinert homser og lesber til å bli normale innenfor rammene av den tradisjonelle familien. Noen har funnet seg særdeles vel til rette med både legningen, rettighetene, familiedisiplineringen samt måten å drive politikk på. Andre har ikke det.⁴³¹

Monica Wegling påpekte at den kunstige klassifiseringen av seksualitet ble opprettholdt av myten om at homoseksualitet var medfødt, noe som gjorde det lettere for homobevegelsen å argumentere for rettigheter ved å peke på at man ikke kunne noe for den legningen man hadde. Wegling fortalte at fastholdelsen av født-sånn-forklaringen var «et gjennomiktig forsøk på å klamre seg til offerrollen for å oppnå fordeler».⁴³² Samtidig har Wencke Mühleisen påpekt at det er viktig å konstruere en gruppeidentitet for å oppnå status og rettigheter, men at det som skjer når man konstruerer denne gruppeidentiteten er at det blir en norm som igjen kan føre til en undertrykkelse.⁴³³

---

⁴³⁰Bolsø, 2007c, s. 22.

⁴³¹Bolsø, 2007c, s. 22.

⁴³²Wegling, 2000, s. 41.

⁴³³Pedersen, 2000, s. 21.

Skeiv teori var ment å bygge ned disse etablerte kategoriene, men til tross for debatt og diskusjon om behovet for en dekonstruering av homoseksualitet i *Blikk* og *Løvetann* tok det en stund før den norske homobevegelsen åpnet opp for å inkludere et skeivt tanke sett. I dette kapitlet ser vi brytninger med enhetsillusjonen som homobevegelsen forsøkte å opprettholde gjennom å basere rettighetskampen på essensialisme.

4.1.1 Endringer i den heteronormative kjernefamilien

Identitetspolitikken til homobevegelsen har på flere måter utfordret den heteronormative kjernefamilien med å normalisere homofile og lesbiske parforhold. Til tross for at det fantes stemmer innad homomiljøet som ønsket å avskaffe ekteskapsinstitusjonen og mente homofilt ekteskap var et uttrykk for assimilering av homofile inn i majoritetssamfunnet, fungerte homofilt ekteskap og familieliv også som en kontrast til den heteronormative kjernefamilien.⁴³⁴ Som det ble diskutert i det foregående kapitlet fantes det mange ulike familiekonstellasjoner blant homofile og lesbiske, som for eksempel bruk av anonym donor eller at lesbiske og homofile par gikk sammen om å få barn.

Etter hvert som homobevegelsen vant fram rettigheter knyttet til familieliv og ekteskap mente noen at forventninger om at skeive skulle gifte seg og få barn økte. I forbindelse med når felles ekteskapslov var oppe for diskusjon nevnte Gro Lindstad og Grete Kaila at det var viktig å få frem positive sider av å ikke ha barn for å fjerne presset på å få barn i tillegg til å ikke sykeliggjøre personer som valgte å ikke ha barn.⁴³⁵ Også redaktøren for *Blikk*, Erna Bøyum i 2018 pekte på noe av dette og fortalte at utenforståendes forventninger om hvordan skeive skulle møte familiebegrepets forventninger hadde endret seg.⁴³⁶ Dette ble tatt opp i forbindelse med Fri sitt valg av familie som tema for pride-festivalene i 2018 hvor Fri ønsket å uttrykke at: «familiebegrepet må eies av alle, og at vi må eie det fra våre ulike mangfoldige ståsteder». I intervjuer med flere ulike skeive familier ble det blant annet tatt opp at selvvalgte familier skulle inngå like naturlig i familiebegrepet som biologiske familier.⁴³⁷ I et debattinnlegg i *Blikk* fra 2018 påpekte Ingvild Endestad, daværende leder i Fri, at de hadde blitt kritisert for å være heteronormative ved å arbeide for de som ønsket ekteskap og barn, men at de siste årene hadde de fokusert på trans- og kjønnsidentitetsspørsmål.⁴³⁸

Ut fra dette ser det ut som at homobevegelsens mer radikale frigjøringsaspekt fra 1970-tallet ble satt på dagsorden på nytt etter innføringen av felles ekteskapslov, men denne gangen i form av skeiv politikk som inkluderte en større gruppe bestående av ikke-heterofile og ikke cis-kjønnete personer. Mens det i homobevegelsen ser ut til å ha vært et skifte mellom et frigjørings- og et likestillingsaspekt, ble det videreført et skille blant de som ville holde fast på kategoriene og de som ønsket å fremheve mangfoldet i større

---

⁴³⁴Engesbak, 2018, s. 40.

⁴³⁵Jensen, 2000, s. 7.

⁴³⁶Bøyum, 2003, s. 10.

⁴³⁷Engesbak, 2018, s. 43.

⁴³⁸Endestad, 2018, s. 13.

grad. Som det fremkommer i dette kapittelet ble debatten rundt inkludering av et skeivt perspektiv møtt med motstand hvor ett av motargumentene var basert på en bekymring om at homofile og lesbiske ville bli usynliggjort med et mangfoldsperspektiv.

I 2016 endret LLH navn til Fri - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold hvor Endestad forklarte navneendringen ut fra et behov om å synliggjøre mangfoldet i større grad. Endestad mente at navneendringen samtidig tvang dem til å jobbe med bredden og ikke avgrense rettighetskampen til kategoriene lhbt. Bekymringene fra 2000-tallet om at homofile og lesbiske ville bli usynliggjort har vært vedvarende og ble trukket fram i Endestad sin artikkel. Endestad kommenterte at det ikke var en motsetning mellom å støtte mangfoldet og det å være stolt homofil, lesbisk, bifil eller trans.⁴³⁹ Videre utdypet Endestad at:

De strenge normene for kjønn og seksualitet i samfunnet begrenser oss alle, men noen begrenses mer, og noen av oss begrenses på flere grunnlag enn andre. Derfor vil ikke alle saker vi jobber for oppleves like relevante for alle.⁴⁴⁰

4.2 Skeiv teori som politisk strategi

Etter hvert som ordet «queer» (skeiv) ble tatt i bruk i den amerikanske frigjøringsbevegelsen foregikk det en nyorientering innenfor forskning på homofile og lesbiske, hvor man utvinnet «queer theory» (skeiv teori). Benevnelsen «queer theory» ble først tatt i bruk av Teresa de Lauretis i artikkelen «Queer theory: Lesbian and Gay Sexualities» i 1991. De Lauretis hadde fått inspirasjon fra «The Queer Manifesto» som ble publisert av organisasjonen «Queer Nation» året før. Manifestet uttrykte et oppgjør mot diskrimineringen homofile og lesbiske ble møtt med og oppfordret alle skeive til å være synlige og stå fram.⁴⁴¹ Skeiv teori skulle fungere som et oppgjør med allmenne forestillinger om kjønn og seksualitet og teorier innenfor kjønnsforskningen.⁴⁴²

Med skeiv teori fikk man det som blir omtalt som en «skeiv vending» innenfor akademia. Skeiv teori fungerte som en samlebetegnelse for forskjellige tendenser i kjønns- og seksualitetsforskning og det eksisterer flere varianter av denne teorien.⁴⁴³ Teorien har bidratt med en ny måte å tenke kjønn og seksualitet på, og presenterer blant annet seksualitet er flytende ved at seksuell orientering kunne endres gjennom en persons livsløp.⁴⁴⁴ I tillegg åpnet teorien opp for et større kjønnsmangfold med å skille mellom biologisk kjønn og sosialt kjønn (sex and gender), og inkluderte kjønnsidentiteter som beveget seg utenfor de biologiske kategoriene mann og kvinne. Teorien innebar ikke bare et oppgjør med heteronormativitet, men også kjønnsnormativitet, som gikk ut på at man levde i tråd med sitt biologiske kjønn.

---

⁴³⁹Endestad, 2018, s. 13.

⁴⁴⁰Endestad, 2018, s. 13.

⁴⁴¹Queer Nation, udatert.

⁴⁴²H. M. Johansen, 2019, s. 9, 10.

⁴⁴³H. W. Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 80.

⁴⁴⁴H. M. Johansen, 2019, s. 12.

Videre har skeiv teori lite med statspolitikk å gjøre og er først og fremst en teori som tilbyr en måte å lese og tolke samfunn og seksualitet på.⁴⁴⁵ At skeiv teori er en akademisk fundert teori har vært noe av innvendingene blant dem som var mot bruken av skeiv teori som strategi i rettighetskampen.⁴⁴⁶ Samtidig har teorien et politisk potensial ettersom at målet med teorien er å løse opp kategoriene slik at man får et større mangfold. Med denne teorien får begrepet frigjøring et nytt innhold. Marit Bolsø Brodersen har beskrevet i sin masteroppgave at frigjøring i homokampen dreide seg om en frihet til å kunne identifisere seg som homofil, mens med skeiv teori handlet det om frihet til å ikke identifisere seg med kategorier innenfor seksualitet og kjønn.⁴⁴⁷

Når det gjelder innvirkningene av tankesettet til skeiv teori har Hans W. Kristiansen og Willy Pedersen skrevet en artikkel i 2003 hvor de undersøkte hvordan skeiv teori ble levd ut i praksis blant unge. De fanget opp en tendens hvor noen valgte å frstå fra å identifisere seg med kategorier knyttet til seksualitet.⁴⁴⁸ Dette viser at tankesettet til skeiv teori har hatt innflytelse på måten man tenker kjønn og seksualitet på. Videre ønsket man med skeiv teori å erstatte legninger med nye begrep som var mer fleksible.⁴⁴⁹ Man ønsket å informere om en mer fleksibel forståelse av begjær og identitet og at seksuelt begjær spilte en viktig, men ikke entydig rolle i alle folks liv.⁴⁵⁰ Det har for eksempel skjedd et skifte fra å snakke om seksuell legning til seksuell orientering, som gjenspeiles i homofile tidsskrift, men også diskrimineringslovgivningen som diskuteres i neste kapittel.

Selve homofilbegrepet har ikke utvidet seg i særlig grad ettersom man fortsatt begrenser begrepet til personer som er tiltrukket av samme kjønn. Derimot har det utviklet seg langt flere begreper som beskriver ulike varianter av seksualiteter. Man har altså fått et synligere seksualitetsmangfold som skeiv politikk ønsker å fremme, men dette mangfoldet består igjen av flere kategorier, noe skeiv teori søker å jobbe imot og oppløse. Skeive teoretikere mener nettopp at det er kategoriene som er med på å opprettholde heteronormativitet, slik at løsningen her er ikke å danne nye kategorier.⁴⁵¹

I 2004 ble reist et forslag om Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring (LLH) skulle ta opp debatten rundt et skeivt perspektiv. Dette ble videreført i deres arbeidsprogram for 2006-2008 hvor LLH begynte å åpne opp for flere grupper, blant annet transpersoner.⁴⁵² Dette kan ha en sammenheng med innføringen av den felles ekteskapsloven ved at homofiles rettighetskamp for likeverd med heterofile kunne betraktes å være fullført i en rettslig sammenheng.

Når det kommer til hvorvidt skeiv teori hadde et politisk potensial ble det nevnt både styrker og svakheter, men det var fortsatt uvisst hvem som kunne ha nytte av en slik

---

⁴⁴⁵Bolsø, 2010, s. 51, 59.

⁴⁴⁶Dyrhaug og Jensen, 2007, s. 15; Wegling, 2007, s. 30.

⁴⁴⁷Brodersen, 2019, s. 50.

⁴⁴⁸H. W. Kristiansen og Pedersen, 2003, s. 80.

⁴⁴⁹Bolsø, 2010, s. 9.

⁴⁵⁰Bolsø, 2007b, s. 65.

⁴⁵¹Bolsø, 2010, s. 7.

⁴⁵²Bolsø, 2007b, s. 58, 61.

politikk på begynnelsen av 2000-tallet. Av svakheter trekkes det blant annet fram teoriens inkluderende karakter ettersom den kan usynliggjøre eller utydeliggjøre homofile og lesbiske sine liv og erfaringer.⁴⁵³ I tillegg kan skeiv teori innebære: «en radikal konstruksjonisme som utgjør et problematisk bakteppe når det gjelder å oppnå fundamentale rettigheter for homofile og lesbiske».⁴⁵⁴ I konstruktivismen finnes det ikke universelle normer, og det ble dermed problematisk å inkludere skeiv teori i debatten om menneskerettigheter ettersom de ble betraktet som universelle normer som kulturer og nasjoner skulle rette seg etter.⁴⁵⁵ Samtidig finner man diskusjon i *Blick* som mente at skeiv teori kunne være forenlig med menneskerettighetene ved å legge likeverd til grunn, at alle de grunnleggende valgene man tok i livet skulle bli sett på som like verdifulle.⁴⁵⁶

Mennesker som lever i dag (2021) fortsetter å bruke disse identitetskategorier som homo, lesbisk, bi, hetero, slik at skeiv teori har ikke fått oss til å fjerne kategoriene. Videre dominerer fortsatt skillet hetero og homo i en rekke moderne kunnskapsområder.⁴⁵⁷ Samtidig ser man tendenser på 2000-tallet til at flere mennesker velger å frastå fra identitetskategorier som heterofil og homofil, og med inkluderingen av transpersoner i LLH fra 2008 får man et større mangfold i det man kan kalle for «det skeive miljøet».

Men hva innebærer en skeiv aktivisme? Her handler det om å bryte ned binære forståelsesrammer som mann og kvinne, og hetero og homo. Skeive-handlinger innebærer fremmedgjøring hvor man av-naturaliserer det som tas for gitt og åpner opp for flere identifikasjonsmuligheter.⁴⁵⁸ Når det gjaldt de som valgte å kalle seg skeiv har Pål Bjørby pekt på at de «søker å unnsnippe den disiplinerende og normaliserende makten som ligger i kulturens kategorier for kjønn og seksualitet».⁴⁵⁹ En reaksjon på skeiv aktivisme og homobevegelsens inkludering av transpersoner i en internasjonal sammenheng har vært opprettelser av lhb-organisasjoner som kjemper for rettigheter knyttet til lesbiske, homofile og bifile, men som jobber mot transrettigheter. I Norge har det nylig blitt opprettet en slik gruppe under navnet Landsforeningen for Lesbiske, Homofile og Bifile av 2019 (LLH – 2019). I deres vedtekter nevnes det blant annet at formålet deres var å spre informasjon om at «kjønn er binært og ikke et spekter» og at «kjønnsidentitet er en sosial konstruksjon».⁴⁶⁰ Forskjellen med dette siste sitatet fra skeiv politikk er at skeiv teori presenterer kjønn som en sosial konstruksjon, ikke kjønnsidentitet.

---

⁴⁵³Solli, 2000, s. 15.

⁴⁵⁴Solli, 2000, s. 17.

⁴⁵⁵Solli, 2000, s. 16.

⁴⁵⁶Endsjø, 2004, s. 6.

⁴⁵⁷Bjørby, 2001, s. 326.

⁴⁵⁸Bjørby, 2001, s. 337, 339.

⁴⁵⁹Bjørby, 2001, s. 325.

⁴⁶⁰Landsforeningen for lesbiske, homofile og bifile av 2019, 2020.

4.3 Diskusjon rundt konstruktivisme med stiftelsen av LLH

Fra homobevegelsen oppstod i 1950 og opp mot 1990 ble homoseksualitet beskrevet som en seksuell legning og viste til at det var en medfødt egenskap. På begynnelsen av 1990-tallet skjer det et skifte hvor flere omtaler homoseksualitet som en seksuell orientering som innebar at det var en tillært egenskap eller et personlig valg. Dette ordskifte viser en overgang fra en enerådende essensialistisk diskusjon omkring homoseksualitet til en konstruktivistisk diskusjon som har åpnet opp for et større seksualitetsmangfold. Her har skeiv teori fungert som en viktig pådriver for konstruktivistisk debatt, men det har som sagt eksistert debatt om konstruktivisme og hvilke fordeler en slik strategi kunne ha for rettighetskampen før skeiv teori kom på banen. Som det har blitt trukket fram tidligere har Norman Anderssen skrevet flere innlegg blant annet i *Løvetann* på slutten av 1980-tallet om dette.

Med etableringen av LLH i 1992, som i realiteten var en samling av flere homoorganisasjoner til én organisasjon ble det satt i gang en diskusjon i de homofile tidsskriftene om hva slags strategi og plattform LLH skulle ha. Per Kristian Rasmussen pekte på at med den nye organisasjonen var det et behov for en ideologisk debatt, og viste til at LLH sin utarbeidelse av en seksualpolitisk og ikke en homopolitisk plattform var en gylden anledning til å stake opp veivalg fram mot og etter tusenårsskiftet. Videre fremhevet Rasmussen hvor viktig det var å venne seg til begreper som essensialisme og konstruktivisme ettersom de ville påvirke organisasjonens veivalg.⁴⁶¹

Når det gjaldt forholdet mellom essensialisme og konstruktivisme finner man av Norman Anderssen og Merethe Giertsen kritikk av den essensialistiske strategien i *Løvetann* i 1992, hvor de oppfordret til en konstruktivistisk strategi. Anderssen påpekte hvor begrensende en slik båsetenkning kunne være og pekte på at seksualiteten kunne endre seg gjennom en persons liv. Videre mente Anderssen også at det burde bli satt fokus på handlinger framfor legninger. Ved å dele handlinger inn i båser fortalte Anderssen at det ble åpnet opp for debatter om hva som var rett og galt, hvor en inndeling av mennesker i båser ikke åpner opp for en slik diskusjon av rett og galt.⁴⁶² Anderssen tilføyde at man burde tone ned det homofile og heller presentere seg som en seksualpolitisk bevegelse.⁴⁶³ Giertsen uttrykte på samme måte som Anderssen at homobevegelsen burde utvikle en seksualpolitisk strategi og ikke holde fast på en «snever» homopolitisk strategi.⁴⁶⁴

Videre viste Benedicte M. Heyerdahl i *Blikk* i 1994 at: «senere forskere har sett nødvendigheten av å inkludere langt flere sider ved seksualitet» og nevner aspekter som fysisk, emosjonell og sosial tiltrekning, seksuelle fantasier og kjønnsidentitet.⁴⁶⁵ Heyerdahl fortalte videre at:

---

⁴⁶¹P. K. Rasmussen, 1993, s. 35.

⁴⁶²Anderssen, 1992, s. 4.

⁴⁶³Anderssen, 1992, s. 5.

⁴⁶⁴Giertsen, 1992, s. 5.

⁴⁶⁵Heyerdahl, 1994, s. 35.

Mens forskningen for lengst har funnet ut at seksualitet er et komplisert fenomen, holder homofiles organisasjoner fast ved et foreldet syn. Man snakker om «det skeive mangfold» - men fortsetter likevel å dele menneskeheten i bare to eller tre typer!⁴⁶⁶

Hans T. Wiig uttrykte i *Blikk* i år 2000 at:

Tida er kanskje inne for å seie det som det er. At det ikkje er eit homo-gen som gjer ein homo til ein homo. At det ikkje er eit kvinne-gen som gjer kvinner til det deit er. At det er liva ein lever som gjer ein til det ein er.⁴⁶⁷

Når det gjaldt argumenter mot en slik seksualpolitisk plattform fundert på konstruktivisme ble det vist til det store mangfoldet som fantes i homobevegelsen, hvor Gry Brandser fortalte i en artikkel i *Løvetann* i 1993 at: «ønsket om å <fange inn alt> og <gjøre alle fornøyde> går ofte ut over visjoner og strategi-tenkning».⁴⁶⁸ Videre var Kristi Malterud imot en slik type plattform ettersom det fantes mange motstridende meninger i det homofile mangfoldet.⁴⁶⁹

Det fantes også omtalelser av skeiv teori som en utopi og det blir satt spørsmålstejn til hva skeiv teori kunne bidra med i frigjøringskampen for homofile og lesbiske:

Hvordan en dekonstruksjon av min identitet som homse skal kunne gi meg et bedre liv, har jeg vanskeligheter for å se. Den er først og fremst knyttet til seksuell smak, og det er ikke diskursive konstruksjoner som gir meg ståpikk, men virkelige menn av kjøtt og blod.⁴⁷⁰

Samtidig bør det presiseres at selv om det fantes motstand om bruken av skeiv teori i frigjøringskampen, betydde det ikke at man var helt uenig med teoriens innhold. Man finner kritikk av todelingen av seksualitet, «født sånn»-argumentet og at seksualiteten var konstant, men som ikke var direkte knyttet opp til skeiv teori. Dette kommer blant annet fram i diskusjonen om bifile som dekkes i kapittel 4.5

4.4 Behovet for ny en strategi, men et nei til skeiv teori

I *Blikk* framkom det at det var enighet om at LLH måtte fornye organisasjonen og deres strategier, men det var uenigheter om et skeivt perspektiv var løsningen. Av kritikk som LLH mottok gjennom debattinnlegg i *Blikk* ble det uttrykt at LLH sin evne til å drive fram arbeidet med viktige homosaker hadde mangler,⁴⁷¹ var for treg, og måtte utfordres på sine langtidsperspektiver og framgangsmåter.⁴⁷² Blant annet ble det uttrykt at det

---

⁴⁶⁶Heyerdahl, 1994, s. 35.

⁴⁶⁷Wiig, 2000a, s. 44.

⁴⁶⁸Brandser, 1993, s. 22.

⁴⁶⁹Brandser, 1993, s. 22.

⁴⁷⁰Johnsen, 2000, s. 5.

⁴⁷¹Larsen, 2005a, s. 11.

⁴⁷²Larsen, 2005a, s. 11; Dyrhaug og Jensen, 2007, s. 15.

var «mangel på bevisst mediestrategi og problemer med å holde fokus på å drive fram rettighetsarbeidet». ⁴⁷³

I en amerikansk kontekst forteller historiker og aktivist Susan Stryker at lesbiske og homofile, eller lesbiske, homofile og bifile organisasjoner begynte å inkludere bokstaven T i sine navn fra 1995, slik at man fikk «LHBT». ⁴⁷⁴ Også internasjonalt begynte homobevegelsen å inkludere transperspektiv noe LLH selv påpekte i 2006 hvor de uttrykte at de ville inkludere transpersoner i organisasjonen deres. I *Blikk* fremkom det tydelig motstand mot at homobevegelsen skulle ta i bruk et skeivt perspektiv, selv etter at homobevegelsen hadde bestemt seg for å inkludere et slikt perspektiv fantes det motstand i debattinnlegg i *Blikk*. ⁴⁷⁵ Men, hva innebar kritikken mot skeiv teori?

Kjønnsforsker Agnes Bolsø har vært en viktig forsvarskjemper for skeiv teori og uttrykte i *Blikk* i 2007 at:

Hele den norske homoeliten, inkludert LLHs ledelse, er mot skeiv teori. Hvorfor? Kanskje fordi skeive perspektiver løser opp identitetsbegrepet og stiller spørsmål ved hvordan samfunnet har skapt kategorien «de homofile», etter hvert med den moderne homobevegelsen som aktiv medspiller? Kanskje fordi skeiv teori derfor er truende for den tradisjonelt identitetsbaserte homobevegelsen? Fordi den tradisjonelle homokampen er helt avhengig av ideen om den homoseksuelle personen og den homoseksuelle identiteten? ⁴⁷⁶

Videre i 2008 skrev Bolsø i en artikkel i tidsskiftet *Trikster* hvor hun fortalte at noe av forklaringen til motstanden mot skeiv teori trolig var på grunn av at et slikt perspektiv kunne virke skadelig i en tid med rettighetssaker som kirkelig ekteskap, assistert befruktning og adopsjon. Lesbiske og homofile kjempet i denne sammenhengen for å bli anerkjent som omsorgspersoner og at de var egnede foreldre. ⁴⁷⁷

4.4.1 Forslag om nytt organisasjonsnavn, «Skeive Folk»

Med LLH sin navneendring i 2008 til å omfatte bifile og transpersoner kunne man si at transpersoner ble offisielt inkludert i organisasjonen. Videre har det vært tendenser til en inkludering av transpersoner fra 2003 med et høringsforslag fra LLH som gjaldt forslag om endringer av organisasjonens målgruppe og navn.

Før selve forslaget ble drøftet og hvordan ulike lokallag knyttet til LLH reagerte på lovforslaget bør begrepet «skeiv» presiseres. Skeiv fungerte først som et skjellsord, og selv når begrepet ble brukt av homobevegelsen, ble det ikke først brukt synonymt med «queer». Det kan se ut som homomiljøet tok i bruk ordet queer ganske raskt ettersom begrepet «skeiv» ble brukt i tidsskriftet *Blikk* på 1990-tallet. Man finner blant annet

---

⁴⁷³Larsen, 2005b, s. 8.

⁴⁷⁴Stryker, 2017, s. 170.

⁴⁷⁵Dyrhaug og Jensen, 2007, s. 15.

⁴⁷⁶Bolsø, 2007a, s. 22.

⁴⁷⁷Bolsø, 2008, s. 2.

omtalelser som «skeivt mangfold», skeive dager, skeive filmer og skeive bøker. Man kan se at begrepet skeiv ikke ble brukt som en oversettelse av «queer» ettersom en artikkel på engelsk i *Blick* som var oversatt fra norsk til engelsk oversatte begrepet skeiv til «bent».⁴⁷⁸ Videre ble skeiv kun brukt om homofile og lesbiske og ikke andre grupper som for eksempel bifile og transpersoner som også ble omfavnet av begrepet «queer».

Videre var som sagt begrepet skeiv i utgangspunktet et skjellsord. Det var flere i *Blick* som argumenterte mot å bruke betegnelsen skeiv for homobevegelsen ettersom det kunne skape negative assosiasjoner og ikke gi klare holdepunkter på hva en slik bevegelse innebar. For eksempel uttrykte LLH Buskerud i høringsuttalelse til LLH-ledelsen i 2004 at:

«Skeiv» ikke har noen spesielt definert betydning som folk forstår, og dette vil uthule organisasjonen (...). I tillegg kan «skeiv» tyde på at det er noe galt med en (at man ikke er rett) (...).⁴⁷⁹

Videre når det gjaldt spørsmål om skeiv skulle fungere som en oversettelse av ordet queer, uttalte LLH Oslo i sin høringsuttalelse at det ikke ville vært dekkende ettersom queer betydde «different», annerledes.⁴⁸⁰

Når det gjaldt innholdet i høringsforslaget som ble sendt ut fra LLH til lokallagene i 2003 presenterte forslaget endringer av organisasjonen blant annet at organisasjonen skulle skifte navn og at målgruppen skulle utvides fra å gjelde lesbiske og homofile til alle som følte seg skeive.⁴⁸¹ Målet ble foreslått å endres til «et samfunn der mennesker kan leve ut sine skeive kjønns- og seksualitetsuttrykk på egne premisser».⁴⁸² I forlengelsen av dette foreslo ledelsen å endre navn til «Skeive folk». Daværende leder av LLH, Tore Holte Follestad, uttrykte at det var et akutt behov for å revidere deres politiske plattform og måten de jobbet på. Videre nevnte Follestad at LLH hadde et behov for å bli mer inkluderende og ikke så båsetenkende. Her var det ikke bare transpersoner og bifile man hadde i tankene om å inkludere, men også andre grupper som skilte seg fra heteronormativiteten, eksempelvis sadomasochister og fetisjister.⁴⁸³

Stine Helena Svendsen, AU-medlem i LLH Landstyret, og Jon Reidar Øyan, leder i LLH-Oslo foreslo et nytt utgangspunkt for organisasjonen; en skeiv bevegelse som kunne gå til angrep på summen av alle forventningene som fantes til hvordan de skulle leve livene sine, sagt med andre ord, å angripe heteronormativiteten. Videre fortalte de at deres mål var at: «flest mulig mennesker skal ha mest mulig frihet til å leve ut sin seksualitet og sine kjønnsuttrykk tuftet på egne valg, så lenge disse er basert på likeverd og samtykke».⁴⁸⁴ Avslutningsvis pekte Svendsen og Øyan på at den norske homobevegelsen

⁴⁷⁸«All set for Gay Pride Week», 1993, s. 33.

⁴⁷⁹Nygård, 2004a, s. 16.

⁴⁸⁰Nygård, 2004a, s. 16.

⁴⁸¹Bjørnæs, 2003, s. 15.

⁴⁸²Nygård, 2004a, s. 16.

⁴⁸³Bjørnæs, 2003, s. 15.

⁴⁸⁴S. H. Svendsen og Øyan, 2003, s. 19.

hadde «kjempet en identitetsbasert rettighets- og synlighetskamp for lesber og homser lenge. Dette har vært en fornuftig strategi i mange år, men vi mener at det ikke er det lenger.»⁴⁸⁵ Samtidig mente Øyan at de ikke kunne hete «Skeive Folk» ettersom det ikke hadde slagkraft og man kunne heller ikke bruke dette i kontakt med media (skeiv ble som sagt forstått av den generelle befolkningen som et skjellsord).⁴⁸⁶

Dag Øistein Endsjø, kjønns- og religionsforsker, vektla at det var med menneskerettighetene som våpen man kunne legalt tvinge gjennom full likestilling og fulle rettigheter, og at det skeive perspektivet var klart til stede i menneskerettighetene. Samtidig uttrykte Endsjø at når man kritiserte heteronormativiteten, måtte det presiseres hva som ble kritisert i begrepet. Endsjø forklarte at: «det er ikke det som er *hetero*, men *normativiteten*, overbevisningen om at én måte å leve på er bedre enn en annen», hvor målet måtte være at «alle de grunnleggende valgene vi tar i våre egne liv blir sett på som like verdifulle(...)».⁴⁸⁷ Poenget for Endsjø var at man ikke skulle skape en ny skeiv normativitet for da ville man blitt like ille som sine undertrykkere, hvor stikkordet hele tiden måtte være likeverd.⁴⁸⁸ I sin høringsuttalelse til LLH-ledelsen mente Endsjø at LLH burde opprette et skeivt utvalg som kunne arbeide med i hvilken grad det var mulig og ønskelig å gjøre LLH til en skeiv organisasjon.⁴⁸⁹

I *Blick* ble det skildret at høringsuttalelsen til LLH-ledelsen om navneforslaget «Skeive Folk» ble total slaktet. Høringsuttalelsene uttrykte blant annet at navnebytte ville gjøre det uklart hvem organisasjonen skulle gjelde for og hva den arbeidet for, og at homofile og lesbiske ville bli usynliggjort. LLH i Nordland gikk så langt med å uttrykke at de opplevde «Skeive Folk» som «intetsigende og svært diskriminerende».⁴⁹⁰ Kritikkk til begrepet «skeiv» for organisasjonen gikk ut på at det fungerte som en dårlig betegnelse ved å være for uklart i tillegg til å være negativt ladet. I tillegg ble det trukket fram at begrepet kunne tyde på at det var noe galt med medlemmene og at det lød useriøst.⁴⁹¹

Christian Bjørnæs, redaktør for *Blick* uttalte at «dersom landsmøtet i LLH vedtar forslaget til ny politisk plattform, har vi ikke lengre noen homoorganisasjon i Norge».⁴⁹² Videre fortalte Bjørnæs at det var åpenbart at LLH hadde et behov for å fornye seg, men at det ikke var riktig å gjøre alle kamp til sin.⁴⁹³ Monica Wegling omtalte bruken av et skeivt perspektiv som en omvei når det gjaldt det skolepolitiske. Wegling uttalte at når det kom til det skolepolitiske var det viktig å komme til ordet i det hele tatt med «kjedelige fakta og opplysning» og ikke at seksualiteten kan dekonstrueres. Videre uttrykte Wegling at:

---

⁴⁸⁵Svendsen og Øyan, 2003, s. 19; Denne strategien er det jeg har referert til som essensialisme gjennom teksten.

⁴⁸⁶Bøyum, 2004, s. 11.

⁴⁸⁷Endsjø, 2004, s. 6.

⁴⁸⁸Endsjø, 2004, s. 6.

⁴⁸⁹Nygård, 2004a, s. 17.

⁴⁹⁰Nygård, 2004a, s. 16.

⁴⁹¹Nygård, 2004a, s. 17.

⁴⁹²Bjørnæs, 2004, s. 4.

⁴⁹³Bjørnæs, 2004, s. 4.

Men det er faktisk ikke sikkert vi tjener på å framstå som en bevegelse der den overordnede strategien for arbeidet har utgangspunkt i en akademisk fundert, og tidvis ganske tung, teori. Vi ønsker å kommunisere ut i verden, og da må vi også framstå som en begripelig bevegelse.⁴⁹⁴

Et annet viktig punkt Wegling trakk fram var at dersom man hadde skeiv teori som fundament, ville man ikke bare si nei takk til å bli inkludert i en felles ekteskapslov, men også jobbe for å få den opphevet i sin alminnelighet. En dekonstruksjon av hva mange oppfattet som en patriarkalsk og frihetsberøvende maktstruktur og oppnådd større grad av frihet for den enkelte.⁴⁹⁵ Dette perspektivet så vi var tydelig til stedet i homobevegelsen på 1970-tallet. For å forstå hvordan et skeivt perspektiv fortsatt kunne bli brukt i sammenheng med innføring av en kjønnsnøytral ekteskapslov kan man trekke fram det Endsjø fortalte om at likeverd burde legges til grunn hvor valgene vi tar skal bli sett på som like verdifulle. Vi vet at transpersoner ble inkludert i arbeidsprogrammene til LLH fra 2006, men Weglings uttalelse viser hvorfor inkludering av et skeivt perspektiv ville bli et mer naturlig neste steg først etter en lov om felles ekteskap for heterofile og homofile var sikret.

4.4.2 Skeiv Ungdom utfordret LLHs vektlegging av homopolitikk

Mens forslaget om «Skeive Folk» ble kraftig nedstemt, ble det opprettet et par andre skeive organisasjoner i 2004, Skeiv Ungdom og Skeiv verden. I tillegg ble det opprettet en aksjon i 2005 kalt Skeiv solidaritet som skulle kjempe for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner. Skeiv Ungdom var en politisk ungdomsorganisasjon for homofile, lesbiske, bifile og transpersoner, som blant annet krevde kjønnsnøytral skole og kjønnsnøytral ekteskapslovgivning. Kravet om kjønnsnøytral skole gikk ut på at skolen skulle bli til et sted hvor alle barn og unge kunne være den de var, og ikke bli tvunget inn i negative, tradisjonelle kjønnsroller.⁴⁹⁶ Skeiv verden var rettet mot homofile med minoritets- eller innvandrerbakgrunn i Norge og skulle bidra med støtte, informasjon og synliggjøring av denne gruppen mennesker.⁴⁹⁷ Skeiv solidaritet var en uavhengig organisasjon som arrangerte årlige internasjonale aksjoner av, med og for lhbt-personer.⁴⁹⁸ Organisasjonen var bestående av to deler; en kampanjedel med informasjonsarbeid, bevisstgjøring og kamp for menneskerettigheter og en innsamlingsaksjon som skulle gå til organisasjoner som fremmet arbeid for å bedre menneskerettighetsforholdene til lhbt-personer i andre deler av verdenen.⁴⁹⁹

Skeiv Ungdom var datterorganisasjon til LLH og det var debatt og uenigheter mellom

---

⁴⁹⁴Wegling, 2007, s. 30.

⁴⁹⁵Wegling, 2007, s. 30.

⁴⁹⁶Nygård, 2004b, s. 9.

⁴⁹⁷Nygård, 2004c, s. 16.

⁴⁹⁸Lindstad, 2006, s. 15.

⁴⁹⁹Jensen, 2005, s. 14.

dem, men lederne mente likevel at det foreløpig ikke var aktuelt å skille lag.⁵⁰⁰ Skeiv Ungdom la press på LLH om å drive homokamp som en del av den skeive kampen. Lederen av Skeiv Ungdom, Kari Helene Skog mente det var mulig å redde engasjementet i LLH med å satse på skeiv politikk og fortalte at LLH hadde mye å hente på å ikke begrense seg til å være en ren homoorganisasjon.⁵⁰¹

Til tross for at Skeiv Ungdom utgjorde LLH sin ungdomsorganisasjon, hadde de vedtekter og målgrupper som var radikalt annerledes enn moderorganisasjonen. Ikke bare var målgruppen utvidet fra lhb til lhbt, men også heterofile som brøt med normer knyttet til kjønnsroller og kjønnsuttrykk utgjorde en del av målgruppen. Stian Amadeus Antonsen, som var daværende nestleder i Skeiv Ungdom, fortalte at skeiv politikk ikke alltid var homopolitikk: «heteronormativitet og homofobi rammer ikke bare unge homofile. Tenk deg en ung heterofil gutt som er stille og sjenert og danser ballett. Vi når ikke ham med homoarbeid.»⁵⁰²

Samtidig gjennomgikk LLH en utvikling hvor de i arbeidsprogrammene fra 2004-2006 oppfordret til å «videreføre den allerede påbegynte <skeive> debatten»⁵⁰³ til å inkludere transpersoner i deres arbeidsprogram fra 2006.⁵⁰⁴ Videre i 2008 endret LLH navn til Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, men beholdt forkortelsen LLH. Det var først i 2016 at organisasjonen skiftet navn til «FRI - foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold».⁵⁰⁵

I Skeiv Ungdoms vedtekter stod det at de: «skal arbeide for unges rett til å uttrykke seg, uavhengig av seksualitet og kjønnsidentitet».⁵⁰⁶ I likhet med LLH ønsket Skeiv Ungdom å utfordre heteronormativiteten ved å fokusere på lesber, homser og bifiles seksualitet og levesett. Samtidig ønsket Skeiv Ungdom også å utfordre heteronormativiteten knyttet til tokjønnspektivet om at det bare fantes to kjønn. Transkvinner og transmenn i tillegg til transpersoner som verken identifiserte seg som kvinner eller menn ble inkludert i organisasjonen.⁵⁰⁷

Skeiv Ungdom kritiserte blant annet LLH for å være redusert til homokamp og sette mennesker i bås som lhbt. LLH-leder Jon Reidar Øyan svarte til dette med at: «(...) så lenge mennesker har problemer med å være homo, og homofile ikke har samme rettigheter som heterofile, ønsker LLH å jobbe definert for lhbt-gruppa». Videre mente Øyan at det var «feil virkemiddel å bruke Skeiv Ungdoms innfallsvinkel i homokampen».⁵⁰⁸ Skeiv Ungdom presiserte flere ganger at de ikke skulle slutte å bruke lhbt-begrepet, men at de fant begrepet begrensende og ekskluderende ettersom de ville dekke et større mangfold

---

⁵⁰⁰Dyrhaug, 2006a, s. 10.

⁵⁰¹Jensen, 2006, s. 10.

⁵⁰²Dyrhaug, 2007b, s. 14.

⁵⁰³Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2004.

⁵⁰⁴Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2006.

⁵⁰⁵Skeivt arkiv, 2020.

⁵⁰⁶Jensen, 2006, s. 10.

⁵⁰⁷Jensen, 2006, s. 10.

⁵⁰⁸Dyrhaug, 2006a, s. 10.

hvor ikke alle identifiserte seg med lhbt-kategoriene.⁵⁰⁹

Ikke bare i organisasjonene, men også i tidsskriftet *Blick* kan man se innvirkninger av skeiv teori. Blant annet begynte tidsskriftet å inkludere artikler om transpersoner, ikke bare transkvinner og transmenn, men også transpersoner som verken identifiserte seg som kvinner eller menn og brukte andre pronomen som for eksempel «hin».⁵¹⁰ Her ble det blant annet trukket fram hvilke problemer ikke-binære personer møtte med helsevesenet, som for eksempel at denne gruppen ikke fikk kjønnsbekreftende behandling fra «Gender Identity Disorder-klinikken» (GID-klinikken).⁵¹¹ Videre ble det dekket en sak om en kvinne som gikk fra å være lesbisk til hetero, noe som i praksis viste at seksualitet kan endres gjennom en persons liv.⁵¹² I tillegg ser man en økt bruk av betegnelsen «ikke-heterofil» som dekket et større seksualitetsmangfold enn begrepet «homofil».⁵¹³

Videre begynte regjeringen å rette fokuset mot lhbt-personer som gruppe. Etter vedtaket av felles ekteskapslov som skimtet en identitetspolitikk med utgangspunkt i homofile og lesbiske, ble det samme år av regjeringen lagt fram en handlingsplan for lhbt-personer. Denne inneholdt 66 tiltak som skulle bedre livskvaliteten for lhbt-personer og bli gjennomført i årene 2009-2012. Målet var at: «lhbt-gruppa skal oppleve en uttalt nulltoleranse for hets, trusler, usynliggjøring, vold og andre former for diskriminering på grunn av seksuell orientering eller kjønnsuttrykk».⁵¹⁴

4.4.3 LLH sitt forsøk på å inkludere transpolitikk i homoplanene

Som sagt ble transperspektivet inkludert delvis i homorganisasjonen med stiftelsen av Skeiv Ungdom i 2004 som fungerte som LLH sin ungdomsorganisasjon, hvor LLH begynte å inkludere transpolitikk i deres arbeidsplaner fra 2006. I 2007 nevnes det i *Blick* at kommunene begynte å vedta handlingsplaner mot diskriminering under navnet «homoplaner». LLH og Skeiv Ungdom ønsket å inkludere transpersoner i homoplanene som norgeskommuner skulle utvikle, men «Landsforeningen for transkjønnete» (LFTS) avslo tilbudet om å bli inkludert.⁵¹⁵

Mens LFTS var en forholdsvis ny organisasjon som ble etablert i 2000 og var hovedsakelig en pasientorganisasjon, fantes det derimot en interesseorganisasjon for transpersoner. Foreningen for Transpersoner Norge (FTP-N) var en organisasjon som presenterte på sin nettside at de hadde «fokus på den enkeltes rett og frihet til å uttrykke seg som den man er» hvor de fortalte at de representerte alle typer transpersoner. LFTS på den andre siden var for transkvinner og transmenn som ønsket å gjennomgå kjønnsbekreftende behandling på Rikshospitalet. Ut fra disse observasjonene hadde det virket mer naturlig for

---

⁵⁰⁹Dyrhaug, 2006c, s. 10.

⁵¹⁰Hollup, 2007, s. 32.

⁵¹¹H. Olsen, 2008a, s. 44; GID-klinikken endret senere navn til Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme (NBTS) og endret i 2020 til Nasjonal behandlingstjeneste for kjønnsinkongruens (NBTK).

⁵¹²Dyrhaug, 2007a, s. 36.

⁵¹³Dyrhaug, 2007b, s. 14.

⁵¹⁴H. Olsen, 2008b, s. 31.

⁵¹⁵Bøyum, 2007, s. 8.

LLH å ha en dialog med FTP fremfor LFTS. Hvorfor ikke FTP ble nevnt eller inkludert i diskusjonen om homoplanene er ikke lett å si ettersom man hadde kjennskap til denne organisasjonen, hvor den i flere år var å finne i annonsesidene til *Blick* i tillegg til å bli nevnt direkte noen artikler i tidsskriftet.⁵¹⁶ På nettsidene til FTP ble ikke homoplanene omtalt,⁵¹⁷ men det kan være at homoplanene ikke har blitt nevnt fordi det ikke har blitt ansett som en viktig sak. Grunnen til at denne saken blir trukket fram her er fordi det var et initiativ av LLH om å inkludere transpersoner i disse planene, men at LFTS avsto. Forholdet mellom homoorganisasjoner og transorganisasjoner blir diskutert i kapittel 4.5.

I en artikkel med ledere fra LLH og LFTS forklares LLH sitt ønske om å inkludere transpersoner med at de i 2006 vedtok å «arbeidet med å fremme vern og rettigheter for transpersoner og aksept for ulike kjønnsuttrykk» i deres arbeidsprogram.⁵¹⁸ Dette vedtaket ble begrunnet ut fra at LLH mente det var et grunnleggende prinsipp at alle grupper skulle ha samme grad av vern mot diskriminering i norsk lov. Videre trakk de fram faktumet at deres søsterorganisasjoner i andre land hadde jobbet med transperspektivet i flere år.⁵¹⁹

Årsaken til at LFTS ikke ville inkluderes i kommunenes handlingsplaner var at det gikk under homoplaner. LFTS ønsket at man heller skulle fremme mangfoldsplaner etter modell fra Hamar hvor flere minoritetsgrupper kunne bli inkludert. For LFTS ville det bli feil å bli inkludert i homoplanene ettersom deres organisasjon arbeidet for kvinner og menn som søkte hjelp på Rikshospitalet for kjønnskorrigerende behandling.⁵²⁰ LFTS presiserte at deres organisasjon ikke handlet om kjønnsuttrykk eller seksuell legning, men at det var en brukerorganisasjon. LFTS tok selvkritikk for at organisasjonsnavnet deres hadde skapt forvirring ettersom «Landsforeningen for transkjønnet» ikke ga klare indikasjoner på hva deres formål med organisasjonen gikk ut på.⁵²¹ Deres hovedfokus gikk på transpersoners rett på behandling hvor kampen for likestilling og ikke-diskriminering på bakgrunn av seksuell orientering og kjønnsuttrykk ikke var en del av deres tema.⁵²²

Videre ble det påpekt i artikkelen at Norge i motsetning til andre land hadde en sterk og markert transgruppe og pekte på at det har vært en positiv utvikling i andre land at transbevegelsen ble inkludert i homofile, lesbiske og bifile organisasjoner, slik at de kan få en sterkere stemme. Jeg tolker dette som at artikkelen prøvde å fortelle at det ikke har vært et slikt behov i Norge med å inkludere transpersoner ettersom de ga uttrykk for å ha en sterk organisering uavhengig av homokampen. Samtidig påpekes det i artikkelen at selv om LLH og LFTS hadde ulike målgrupper, hadde de en rekke felles mål.⁵²³ LLH

---

⁵¹⁶Pedersen, 2001, s. 32.

⁵¹⁷Det er mulig de har blitt referert til i et tidsskriftene deres, men ikke blant dem jeg har sett i.

⁵¹⁸Hansen og Øyan, 2007, s. 22.

⁵¹⁹Hansen og Øyan, 2007, s. 22.

⁵²⁰Kjønnskorrigerende behandling refereres til som kjønnsbekreftende behandling i dag.

⁵²¹Organisasjonen omtaler seg som en pasient- og brukerorganisasjon i dag med navnet «Harry Benjamin Ressurssenter» (HBR).

⁵²²Hansen og Øyan, 2007, s. 22.

⁵²³Hansen og Øyan, 2007, s. 22.

ønsket derfor å inkludere transpersoner i deres arbeid mot diskriminering.

4.5 Innlemmelsen av bifile i lesbisk og homofil frigjøringskamp

Det har til nå blitt sett på hvordan skeiv politikk har åpnet opp for et mangfold som var større enn lhbt-kategoriene. I denne delen av kapitlet blir det fokusert på diskusjonen rundt inkludering av B og T bokstavene i LHBT akronymet. Som vi så i tilknytning til diskusjonen rundt begrepet skeiv i organisasjonsnavnet var det flere som mente at man mistet holdepunkter ettersom skeiv ikke var forankret i noe konkret og skulle ikke defineres. Dette kunne igjen gjøre det vanskelig å kjempe for konkrete rettigheter. Som sagt fikk ikke navneforslaget «skeive folk» gjennomslag hvor LLH endte opp med å endre organisasjonsnavnet til Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner.

Det har blitt nevnt flere ganger i denne oppgaven at bifile ble inkludert i LLH i 1994. Dette er riktig, men LLH ble som nevnt tidligere dannet i 1992 som en samling av DNF-48 og FHO til én homoorganisasjon. DNF-48 ble etablert i Norge i 1950 hvor deres første brosjyre inkluderte bifile. Deres hovedoppgave gikk ut på å «forsvare de menneskelige rettigheter for den minoritet i samfunnet som utgjøres av mennesker med homo- og biseksuell innstilling til kjærlighetslivet».⁵²⁴ Men, bifile ble etter hvert fjernet fra formålsparagrafen til homoorganisasjonen. I diskusjonen rundt inkluderingen av bifile i 1994 informerte en tidligere leder av DNF-48, Siri E. Kvalheim, at det var omtrent ti år siden DNF-48 sløyfet ordet bifile i sin undertittel og formålsparagraf.⁵²⁵

Når det gjaldt hvorfor bifile ble fjernet, forklarte Kvalheim at ordet «biseksualitet» var en «betegnelse for både homo- og heteroseksualitet og ingen egen seksualform i seg selv».⁵²⁶ Videre fortalte Kvalheim at den heteroseksuelle delen ble ivaretatt av samfunnet, mens den homoseksuelle delen arbeidet LLH for. Kvalheim mente derfor at det var overflødig å ha med gruppen bifile som eget punkt i organisasjonens formålsparagraf og uttrykte at: «hadde det ikke vært for bifiles homoseksuelle følelser og atferd, hadde de neppe vært en del av vår organisasjon».⁵²⁷

Disse uttalelsene vekket reaksjon blant bifile hvor man kunne lese i debattsidene til *Blikk* at Betzy A. K. Thangstad blant annet uttalte at: «å sløyfe et ord eller et slikt begrep er etter mitt syn en symbolsk tilintetgjørelse».⁵²⁸ Videre fortalte Hanna Hilt at bifile fortsatt var bifile uavhengig om de var sammen med en mann eller kvinne. Eksempelvis, dersom en bifil kvinne ble sammen med en mann ville hun fortsatt være bifil og ikke hetero.⁵²⁹

Det har blitt vist til flere ganger at homoorganisasjonens strategi med å basere sin rettighetskamp på «født sånn»-argumentet har fungert godt. Ettersom bifile ble fjernet

---

⁵²⁴Skeivt arkiv, 2014b.

⁵²⁵Kvalheim, 1994, s. 40.

⁵²⁶Kvalheim, 1994, s. 40.

⁵²⁷Kvalheim, 1994, s. 40.

⁵²⁸Thangstad, 1994, s. 35.

⁵²⁹Hilt, 1994, s. 35.

fra DNF-48s formålsparagraf på 1980-tallet hvor rettighetssaker om ekteskap og familieliv skulle bli viktige, kan man spørre seg hvordan bifile hadde påvirket rettighetskampen til homofile dersom de ble inkludert som en egen gruppe. Mest sannsynlig negativt ettersom bifile utfordret båsetenkningen og en todeling av seksualitet, homo og hetero. I en reportasje om bifile i *Blikk* fra 1991 fortalte antropolog Bjørge Andersen at:

Vi er som regel vant med «enten/eller»-tankegangen, men biseksualitet hører til kategorien «både/og» og er derfor en kategori det er vanskeligere å forholde seg til. Biseksuelle har ett bein i begge leire og representerer forflytninger over grensene. Slike forflytninger er alltid vanskelige.⁵³⁰

Videre fortalte Anbjørg Ohnstad, som var psykolog og hadde jobbet i mange år for Rådgivningstjenesten for homofile og lesbiske, at: «homomiljøet kan være fordomsfullt overfor for eksempel biseksuelle, skjulte homser og andre som bryter med de normer som er akseptert i det homofile miljøet».⁵³¹ Videre mente Ohnstad at disse fordommene skyldtes viktigheten med å holde på sin identitet som gruppe, noe som gjorde at man ble mer lik hverandre.⁵³² Homobevegelsen inneholdt et mangfold blant gruppen mennesker med en homofil legning, men forsøkte å opprettholde en enhetsillusjon, noe bifile ville vært en brytning med. Svendsen og Øyan kommenterte i 2003 at: «om vi ser på vår bevegelse i dag, vil vår stemoderlige behandling av <bifile> kanskje illustrere en av begrensningene ved vårt identitetspolitiske utgangspunkt».⁵³³

Det blir dermed ikke urimelig å tenke at bifile kunne ha svekket argumentasjonen rundt homofiles rettigheter både knyttet til partnerskapsloven og felles ekteskapslov dersom de hadde fått en synligere rolle i rettighetskampen. Dette ser vi med partnerskapsloven hvor bifile ble bevisst utelatt i diskusjonen i stortingsforhandlingene ettersom det ville svekke argumentasjonen for å ha to separate samlivsreguleringer hvor den ene var underordnet den andre framfor en felles ekteskapslov. Videre regulerte felles ekteskapslov forholdet mellom homofile og barn som kunne blitt svekket med inkludering av tanken om seksualitet som flerfoldig. Ettersom felles ekteskapslov var kjønnsnøytral og stilte ikke krav til seksuell legning, ble bifile indirekte inkludert i loven.

Ikke bare har det vært et problem og en utfordring for debatten at bifile utfordret båsetenkningen. Det har også eksistert myter og fordommer mot bifile hvor man kan finne reportasjer i *Blikk* opp til 2018 som forklarer hvilke fordommer denne gruppen møter.⁵³⁴ Av myter og fordommer mot bifile som har blitt beskrevet i *Blikk* finner man uttalelser som at bifile var personer som ikke turte å erkjenne, eller som undertrykket sin homofile eller lesbiske legning, eller befant seg i en overgangsfase fra heterofil til homofil.⁵³⁵ Heyerdahl informerte i en artikkel i *Blikk* at biseksualitet kunne være en overgangsfase

⁵³⁰Gultvedt og Neuenkirchen, 1991, s. 22.

⁵³¹Jensen, 1994b, s. 29.

⁵³²Jensen, 1994b, s. 29.

⁵³³S. H. Svendsen og Øyan, 2003, s. 19.

⁵³⁴Jacobsen, 2018a; Jacobsen, 2018b.

⁵³⁵Heyerdahl, 1994, s. 35; «Finnes det egentlig bifile?», 1995, s. 47.

fra heterofil til homofil (og omvendt), en forbigående fase eller en vedvarende og en reell seksuell orientering. Videre fortalte Heyerdahl at «mange bifile beskriver at de opplever seg <annerledes> i det heterofile samfunnet og som en <forræder> i det homofile. Den biseksuelle er ikke fullt integrert i noen sosial gruppe.»⁵³⁶ Bifile kunne på denne måten føle seg som en usynlig gruppe, og slet med å bli tatt på alvor og sett på som en ordentlig seksuell orientering.⁵³⁷ I reportasjen fra 2018 fremkom det at bifile fortsatt var usynliggjort og at statistikk viste at bifile utgjorde et større antall enn homofile og lesbiske.⁵³⁸

4.6 Hvorfor transpolitikk i en seksuell frigjøringskamp?

To år etter innlemmelsen av bifile i organisasjonen satte LLH ned et diagnoseutvalg som skulle arbeide med å fjerne transvestitter, fetisjister og sadomasochister fra nasjonale og internasjonale diagnoser. Homofili ble fjernet som diagnose fra Verdens helseorganisasjon i 1990, men det fantes grupper blant homofile som fortsatt hadde en psykiatrisk diagnose på grunn av sin seksuelle orientering, noe LLH ville oppheve.⁵³⁹ Både innlemmelsen av bifile og oppstarten med diagnoseutvalget kan forstås som begynnende tendenser til en utvidelse av LLH sin målgruppe hvor transpersoner også etter hvert ble inkludert i organisasjonen.

Etter innlemmelsen av bifile i 1994, fortsatte diskusjon og kritikk av båsetenkningen i homobevegelsen. Dette var ikke nødvendigvis knyttet direkte opp til skeiv teori, men det var noe av de samme elementene som oppfordring til en oppløsning/dekonstruering av kategoriene og at seksualitet kunne endre seg gjennom en persons livsløp.⁵⁴⁰ På samme måte som todelingen av seksualitet ble kritisert ble også todelingen av kjønn problematisert. Heteronormativitet gikk også ut på å kritisere tokjønnsmodellen (også omtalt som kjønnsnormativitet).

Mens bifil er en seksuell orientering, er begrepet trans knyttet til kjønnsidentitet. Man kan være trans og ha en seksuell orientering som heterofile, homofil, bifil osv. Så hvorfor var det ønskelig at LLH skulle inkludere transpersoner som gruppe og ikke bare transpersoner som var homofile, lesbiske eller bifile? Inkluderingen av transpersoner sett i forhold til inkluderingen av bifile virker nok ikke like åpenbar, spesielt ettersom vi så hvor mye uenigheter det fantes om å inkludere en annen seksuell legning i homokampen. I stedet for å spørre seg hvorfor transpolitikk ble innlemmet i en seksuell frigjøringskamp, kan man stille seg spørsmålet: hvorfor ble ikke homobevegelsen og transbevegelsen forenet tidligere? I Stonewall-opprøret blant annet kjempet homofile, lesbiske, bifile og transpersoner side om side, men det er ikke før ut på 1990-tallet lhb-organisasjoner begynte å forene seg med transpersoner som gruppe.

Videre ble som sagt transpersoner inkludert i LLH sine arbeidsprogram fra 2006 og LLH endret navn i 2008 som inkluderte bifile og transpersoner. Her fantes det motstand

---

⁵³⁶Heyerdahl, 1994, s. 35.

⁵³⁷Sommersten, 1995, s. 2.

⁵³⁸Jacobsen, 2018b, s. 54.

⁵³⁹Skeid, 2003.

⁵⁴⁰Pedersen, 2000, s. 21; Sommersten, 1995, s. 12; Jensen, 1994b, s. 29.

blant homoaktivister, men det har også eksistert motstand fra transorganisasjoner tilbake til 1960-tallet med å bli assosiert med seksuelle minoriteter. Dette gjør det ekstra spennende å prøve å forstå hvorfor det til slutt ble samlet kjønnsidentitet og seksuell orientering i en og samme organisasjon.

4.6.1 Transorganisasjoners behov for å markere avstand til andre grupper

På samme måte som diskusjonen om seksualitet gikk fra å basere seg på en todeling eller tredeling til å framheve mangfoldet blant homofile, har den opprinnelige inndelingen av transpersoner i to grupper, transvestitter og transseksuelle, utviklet seg til å bli flerfoldig.⁵⁴¹ Begrepet «transperson» begynte å bli brukt som en fellesbetegnelse for ulike varianter av T-begrepet på 2000-tallet. Dette betyr ikke at mangfoldet ikke eksisterte tidligere. Det har flere ganger i denne oppgaven blitt vist til homobevegelsens forsøk på å skape en enhetsillusjon som har vist seg å fungere som en god strategi i rettighetskampen, hvor man samtidig kan observere et mangfold komme til uttrykk i de homofile tidsskriftene. Dette samme behovet med å markere seg som en særskilt gruppe finner man også innenfor transbegrepet i transorganisasjonene.

Man finner mye likheter ved å ta utgangspunkt i vektleggingen av enhet framfor mangfold i organisasjonene. På samme måte som bifile ble inkludert som egen gruppe på 1990-tallet, ble transseksuelle og homofile transvestitter i større grad akseptert medlemskap i Full Personality Expression Northern Europe (FPE-NE) på 1990-tallet. FPE-NE var en Nordisk transorganisasjonen som var lenge forbeholdt «heterofile mannlige transvestitter». Hvorfor hadde transvestittforeningen et slikt behov å distansere seg fra andre grupper transpersoner?

FPE-NE ble stiftet i 1966 og var søsterorganisasjon til den amerikanske FPE. Medlemmene ble beskrevet som mannlige, heterofile transvestitter⁵⁴² og omtalte seg som transvestitter eller «femmepersonators». Organisasjonen hadde som oppgave å spre informasjon samt «vekke» forståelse for transvestisme.⁵⁴³ Gjennom tidsskriftene til organisasjonen ser man også at FPE-NE prøvde å jobbe mot legevitenskapens definisjon av transvestitter og rette opp i feilaktig informasjon. For eksempel nevnes det en lærebok av en psykiater som fortalte at «transvestitter alltid er homoseksuelle».⁵⁴⁴ Dette bringer oss noe inn på forklaringene på organisasjonens behov for å avgrense medlemskapet til «heterofile transvestitter».

Noe av behovet for å markere en distanse fra andre grupper var hovedsakelig fordi det fantes en etablert forståelse av at alle transvestitter var homofile, men slik var det i realiteten ikke.⁵⁴⁵ Videre fortalte et medlem at de fleste medlemmene var gift og hadde barn

---

⁵⁴¹Begrepene transvestitt og transseksuell hadde sitt opphav i legevitenskapen og ble popularisert fra 1950-tallet av.

⁵⁴²Feminform, 1978, nr. 65, s. 5.

⁵⁴³Feminform, 1975, nr. 52, s. 1.

⁵⁴⁴Feminform, 1975, nr. 52, s. 5.

⁵⁴⁵Prince, 1962, s. 68.

eller hadde en forlovede når de ble medlem, og var dermed ikke medlemmer alene.⁵⁴⁶ Dette medlemmet presiserte at organisasjonen ikke skulle fungere som en «kontaktklubb» og forklarte at slike personer kunne lage egne foreninger.⁵⁴⁷

I tillegg til at transvestitter ble assosiert med homofile menn fantes det andre elementer som ble nevnt, som: perversitet, sadomasochisme, tvangsnevrose, en besettelse eller en kjønnsidentitetsforstyrrelse.⁵⁴⁸ På grunn av dette var det lite omtalelse av seksualitet blant medlemmene i tidsskriftet. Dette fraværet av omtalelse av seksualitet kan se ut til å ha vært vedvarende ettersom et leserinnlegg i 2007 i *Trans-X* oppfordret til en seksualpolitisk agenda og foreslo at organisasjonen skulle alliere seg med organisasjoner som for eksempel LLH.⁵⁴⁹

Men, FPE-NE ønsket ikke bare å markere avstand fra seksuelle minoriteter, men også transseksuelle. I motsetning til homofile transvestitter som kunne bli medlem i homofile organisasjoner, fantes det ikke organisasjoner som var rettet mot transseksuelle. Det var ikke før i år 2000 at det ble opprettet en pasientorganisasjon for transseksuelle som ønsket kjønnsbekreftende behandling.⁵⁵⁰ Når det gjaldt hvorfor transseksuelle ikke var inkludert i organisasjonen dreide det seg blant annet om at transvestitter og transseksuelle hadde ulike problemstillinger. Transseksuelle levde fulltid som det motsatte kjønn og gjennomgikk operasjoner, mens transvestitter var som oftest gifte menn som hadde barn og hadde et varierende behov for hvor ofte de følte for å kle seg i kvinneuttrykk.

Medlemmene var biologiske menn, men det betydde ikke at gruppen stengte ute biologiske kvinner. «Kvinnelige transvestitter» ble beskrevet som sjeldent hvor flere av medlemmene påpekte at det hang sammen med at det var mer akseptert i samfunnet at kvinner kledde seg maskulint. En innsender i *Feminform* uttalte at: «en kvinna kan ju helt öppet klä sig <manligt>, öppet visa <maskulint> beteende (opførsel) och ägna sig åt (hengive sig til) <manliga> sysselsättningar utan att det betraktas som onormalt (...)».⁵⁵¹

Denne tendensen med å fastholde organisasjonen til en bestemt gruppe transpersoner var ikke noe unikt for Norden. Historiker Susan Stryker har skrevet i forbindelse med grunnleggeren av FPE i USA, Virginia Prince, at:

Prince herself took the leading role in driving wedges between transvestite, transsexual, gay and lesbian, and feminist communities, and she did not envision an inclusive, expansive, progressive, and multifaceted transgender movement.⁵⁵²

Til tross for denne tendensen til å holde andre transgrupper utenfor organisasjons-

---

⁵⁴⁶Man kan også se at også koner eller forlovede var med på å skrive leserinnlegg i *Feminform*, og var på den måten også med i organisasjonen.

⁵⁴⁷*Feminform*, 1979, nr. 65, s. 5.

⁵⁴⁸*Feminform*, 1977, nr. 62, s. 7; 1978, nr. 65, s. 3.

⁵⁴⁹*Trans-X*, 2007, nr. 4, s. 23.

⁵⁵⁰Skeive nyheter, 2001.

⁵⁵¹*Feminform*, 1975, nr. 52, s. 9.

⁵⁵²Stryker, 2017, s. 77; Stryker viste videre til at Virginia Prince endte opp med å jobbe for transpersoners sak og ble en sentral person i transbevegelsen.

livet, foregikk det periodevis diskusjoner om man skulle åpne organisasjonen for andre som homofile transvestitter og transseksuelle.⁵⁵³ Etter hvert skjedde det et skifte hvor homofile transvestitter og transseksuelle ble ønsket velkommen (offisielt i 1995). Betegnelsen transvestitt ble fortsatt brukt om foreningen ettersom majoriteten av medlemmene i foreningen brukte dette begrepet transvestitter om seg selv.

I 1994 forklarte en innsender i *Feminform* at transseksuelle ofte måtte klare seg selv og fikk liten hjelp fra Rikshospitalet i tillegg til at det var lang ventetid. Videre spurte innsenderen om FPE-NE kunne ta på seg oppgaven med å hjelpe transseksuelle å samle deres erfaringer. Leserinnlegget ble besvart ved at organisasjonen anerkjente at det fantes medlemmer av ulike former av T-ordet, og at det var glidende overganger mellom disse og informerte om at de skulle sette i gang med en organisering.⁵⁵⁴

Når det gjelder hvorfor det har tatt lengre tid for transseksuelle å organisere seg, kan kanskje tallet på antallet transseksuelle sett i forhold til transvestitter være en mulig forklaring. Tallet på hvor mange som gjennomgikk kjønnsoperasjon var få sett i sammenheng med antallet transvestitter knyttet til FPE-NE. I *Attitude* i 2004 nevnes det at det fantes mellom 15000-20000 transvestitter i Norge.⁵⁵⁵ Videre var stiftelsen av LFTS i 2000 et resultat av nedleggelsen av den nasjonale behandlingstjenesten for transseksuelle i Norge som hadde vært formelt i drift fra 1980-tallet. Også faktumet at transseksuelle gikk til Rådgivningstjenesten for homofile og lesbiske for å få informasjon om behandlingstilbudet viser at det var mangel på en organisering for transseksuelle.

I 1995 derimot ble det informert i *Feminform* at FPE-NE hadde vedtatt nye regler hvor uttrykket «heterofil person» ble erstattet med «transvestitt».⁵⁵⁶ Videre ble det fortalt at:

I FPE-NE er det i Norge opprettet en gruppe som skal ta vare på de transseksuelles behov. Grensen mellom det å være transvestitt og transseksuell er - etter min mening - temmelig flytende. I foreningen vår finnes det imidlertid kunnskap som kan hjelpe med å finne seg selv og sin legning.⁵⁵⁷

I 1998 ble det diskutert et behov for å endring av organisasjonsnavn hvor begrepet «trans» ble nevnt. Av motstand mente et medlem at det ville bli forvirrende å ha en fellesbetegnelse for transvestitter og transseksuelle.⁵⁵⁸ Et annet medlem uttrykte at man ikke burde endre organisasjonsnavnet ettersom FPE var noe de fleste kjente til.⁵⁵⁹ Det var ikke helt enighet om bruken av transpersoner hvor noen pekte på at det var et

⁵⁵³Feminform, 1978, nr. 64, s. 7; 1982, nr. 87, s. 12.

⁵⁵⁴Feminform, 1994, nr. 129, s. 28; Det var et stort behov for dette ettersom transseksuelle før dette måtte henvise seg til Rådgivningstjenesten for homofile og lesbiske for å få informasjon om behandlingstilbudet i Norge. Sigrid Sandal har i sin masteroppgave vist til at det var rådgivningstjenesten som satte diskusjonen om et sentralisert behandlingstilbud på dagsorden (Sandal, 2017, s. 109).

⁵⁵⁵Attitude, 2004, nr. 7, s. 18.

⁵⁵⁶Feminform, 1995, nr. 130, s. 2.

⁵⁵⁷Feminform, 1995, nr. 130, s. 2.

⁵⁵⁸Feminform, 1998, nr. 135, s. 6, 7.

⁵⁵⁹Intermezzo, 1998, nr. 30, s. 4.

ord som ble brukt internt i organisasjonen, mens allmennheten kjente til begreper som transvestitt, transe og transseksuell.⁵⁶⁰ Jeanette Solstad informerte om at hun hadde fått negative og spørrende reaksjoner på organisasjonsnavnet deres når hun hadde drevet med informasjonsarbeid.⁵⁶¹ Videre i en artikkel i *Trans-X* i 2007 ble det informert om at «transperson» var det nye begrepet og skulle fungere som en fellesbetegnelse blant mangfoldet som eksisterte i trans-begrepet. Videre ble det vist til at begrepet transseksuell ble mindre brukt hvor transseksuelle kjente seg mer igjen i begrepet transkjønnet.⁵⁶² Solstad foreslo å endre organisasjonsnavnet til «Foreningen for transpersoner» i 2006, og organisasjonen endret til dette i 2007, «Foreningen for transpersoner - Norge» (FTP-N).⁵⁶³

Ettersom FPE-NE begynte å godkjenne andre varianter av transpersoner som medlemmer først ut på 1990-tallet kan det være en forklaring på hvorfor den homofile bevegelsen ikke inkluderte transpersoner tidligere i rettighetskampen. Hvorfor skulle man inkludere en gruppe som har ga uttrykk for å ikke ville assosiere seg med andre seksuelle minoriteter? Historiker Hanne Marie Johansen har pekt på at ettersom FPE-NE ikke tillot homofile transvestitter i organisasjonen kunne det ha styrket DNF-48 sin tro på at transpersoner ikke hørte til i organisasjonen deres. Videre kunne det å ha styrket forestillingen om at flesteparten av transpersoner var heterofile.⁵⁶⁴ Når det gjelder hvorfor transpersoner ble inkludert offisielt i 2008, må det ses i sammenheng med det som har blitt diskutert tidligere om at det var uenigheter omkring å utvide målgruppen til LLH og hvor viktig identitetspolitikken til homofile og lesbiske var i tilknytning til felles ekteskapslov av 2008.

Til tross for at FTP-N til slutt åpnet organisasjonen for alle typer transpersoner, ser man at pasientorganisasjonen LFTS som ble stiftet i 2000 opprettholdt et skille mellom transseksuelle/transkjønnede og andre transpersoner. Denne organisasjonen arbeidet blant annet for å «informere og øke kunnskap vedrørende transseksualisme, og være en pådriver for et godt og trygt behandlingstilbud i Norge».⁵⁶⁵ Transpersoner som ikke var transseksuelle, altså transpersoner som ikke var transmenn eller transkvinner, men som også ønsket noe form for behandling enten i form av hormoner eller operasjoner utgjorde ikke en del av målgruppen til LFTS. Denne problematikken kom blant annet fram i *Blikk*, hvor det ble tidligere i dette kapittelet nevnt kritikk til GID-klinikken om at de ikke behandlet ikke-binære transpersoner.

---

⁵⁶⁰Trans-X, 2006, nr. 3, s. 12.

⁵⁶¹Trans-X, 2006, nr. 3, s. 8.

⁵⁶²Trans-X, 2007, nr. 4, s. 9.

⁵⁶³Trans-X, 2006, nr. 3, s. 8.

⁵⁶⁴H. M. Johansen, 2019, s. 192, 194.

⁵⁶⁵Skeive nyheter, 2001.

4.6.2 Utviklingen av kjønnsforståelse i trans-tidsskrift

Det har skjedd paradigmeskifter i forståelsen av kjønn ved å bryte opp tokjønnsmodellen og «født i feil kropp»-narrativet. Lenge ble begrepene transseksuell og transvestitt brukt om personer med kjønnsinkongruens hvor det utover på 1990-tallet ser ut til å skje en oppmykning i begrepene. Utfra *Feminform* ble det å være transvestitt beskrevet som en medfødt egenskap man ble bevisst over i tidlig barnealder eller i puberteten.⁵⁶⁶ Ordet transvestitt ble fortalt å være fra latin og bety «motsatt klesdrakt».⁵⁶⁷ Et medlem uttrykket at «transvestisme er en måte at realisere den feminine side af vores jeg».⁵⁶⁸ Transeksuelle på den andre siden ble forklart som mennesker som var et kjønn sosialt og psykisk, men anatomisk et annet, som gjennom kjønnskorrigering ville komme i harmoni.⁵⁶⁹

Et interessant spørsmål å stille i denne sammenhengen er: hvor er transvestittene i dag? Dette spørsmålet kan på en måte vise til at det å være transvestitt på 60-tallet og opp til 90-tallet kan ha handlet om noe mer enn det å kle seg om med klær tilhørende et annet kjønn. I tidsskriftene ser man blant annet at det handlet mer om kjønnsuttrykk ved hjelp av klær, men det var farlig å erkjenne dette. På samme måte som diskresjon og hemmelighold karakteriserte det tidlige livet til homoorganisasjonen DNF-48, var FPE-NE lenge preget av hemmelighold hvor alle medlemmene brukte pseudonymer. De første medlemmene som stod fram offentlig var ikke før ut på 1990-tallet, som eksempelvis Esben Esther Pirelli Benestad. Til tross for dette ser man at selv utover på 2000-tallet var det fortsatt få som hadde stått fram. I en artikkel i *Trans-X* fra 2007 oppfordret Jeanette Remø Solstad flere medlemmer til å stå fram hvor hun uttrykte:

Jeg anser sannsynligheten for å være forsvinnende liten for at vi skal bli særlig synliggjort i vår generasjon. Det kan godt være at samfunnet er klar for mer maskulin feminitet, men så lenge bare et fåtall av transpersoner våger å ta utfordringen, må vi dessverre la samfunnet vente på denne «godbiten».⁵⁷⁰

Denne hemmelighetsholdelsen som eksisterte blant medlemmene gjorde det vanskelig å få gjennomslag for saker med å vise til at de var mange. Dette ser vi blant annet i neste kapittel i tilknytning til diskrimineringslov. Dette igjen viser at inkluderingen av transpersoner som gruppe i LLH har bidratt til å gi en større politisk slagkraft.

Som nevnt tidligere uttrykte FPE-NE tydelig at medlemmene deres var heterofile menn og medlemmene viste bevissthet over sin kjønnsidentitet som mann. Til tross for dette er det tydelig at transvestisme slik det kom til uttrykk i trans-tidsskrift handlet om noe mer enn «menn i kvinneklær», ettersom det gikk ut på kjønnsuttrykk, men også for eksempel kjønnsroller. «Transvestittene» gikk inn i rollen som kvinne ved hjelp av klær,

⁵⁶⁶Feminform, 1974, nr. 47, s. 4; 1975, nr. 51, s. 7.

⁵⁶⁷Feminform, 1978, nr. 64, s. 3

⁵⁶⁸Feminform, 1978, nr. 65, s. 3.

⁵⁶⁹Feminform, 1978, nr. 64, s. 3.

⁵⁷⁰Solstad, 2007, s. 7.

parykker og brystprotese hvor man forsøkte å «passere» som kvinne. Det ble også brukt kvinnenavn når de opptrådte i kvinneuttrykk.⁵⁷¹ Samtidig var det viktig for medlemmene å vise at de var noe annet enn «transseksuelle». De fleste var gift og ønsket ikke å ha med transseksuelle i organisasjonen ettersom de var bekymret for å skape usikkerhet mellom noen av medlemmene og deres ektefeller.⁵⁷²

Videre ser man at bevisstheten rundt kjønn i trans-tidsskriftene har vært komplekst og ikke vært avgrenset til en sort/hvit tenkning om kjønn som kun bestående av mann og kvinne. I en informasjonsartikkel om transvestitter i *Feminform* fra 1982 ble det fortalt at: «vi regner os *ikke* for en seksuel minoritet, men blot en minoritet, der realiserer både M-siden og K-siden i *mennesket*».⁵⁷³ Videre i en artikkel fra *Trans-X* i 2006 fortalte Jeanette Solstad at transpersoner med to kjønnsidentiteter behøvte ikke å forekomme i forholdet 50/50 og at styrkeforholdet eller balansen mellom identitetene kunne variere over tid.⁵⁷⁴

I utgivelser av *Feminform* på 1970- og 1980-tallet var det på forsiden en trekant med initialene til FPE i greske bokstaver i hvert hjørne av trekanten og et yin yang symbol i midten hvor man ser den ene halvdel har et mannlig/maskulint symbol og den andre et kvinnelig/feminint symbol, se Figur 3. Denne figuren ser ut til å fungere som en passende representasjon for hvordan det å være transvestitt ble oppfattet blant medlemmene. Uttalelser som det å leve i harmoni med både mannen og kvinnen i seg eller det å få lov til å være et «helt menneske» gikk igjen.⁵⁷⁵ For noen kunne det å kle seg om være mer en hobby,⁵⁷⁶ mens for de aller fleste var dette av ren nødvendighet. Det blant annet beskrevet at en undertrykking av den kvinnelige siden kunne ha negative konsekvenser som for eksempel å påvirke ens mental helse.⁵⁷⁷

Figur 3: Symbol brukt på forsiden til tidsskriftet *Feminform*.

Fra oppstanden av FPE-NE foregikk det jevnlig diskusjoner om man skulle bruke et annet begrep enn transvestitt ettersom det oppstod fra legevitenenskapen og hadde negative konnotasjoner.⁵⁷⁸ Det ble vist til utfordringer med å få den norske befolkningen til å forstå transvestitt begrepet på transvestitters eget premiss.⁵⁷⁹ Av andre alternati-ve begreper til ordet transvestitt nevnes det «enoist» og «femmiphili». Femmiphili var

⁵⁷¹Feminform, 1982, nr. 88, s. 17.

⁵⁷²Feminform, 1982, nr. 87, s. 12.

⁵⁷³Feminform, 1982, nr. 88, s. 29.

⁵⁷⁴Trans-X, 2006, nr. 3, s. 8.

⁵⁷⁵Feminform, 1975, nr. 52, s. 10; 1980, nr. 78/79, s. 25.

⁵⁷⁶Lindström og Bromander, 1995, s. 8.

⁵⁷⁷Et medlem beskrev hva som skjedde dersom vedkommende gikk lengre perioder uten å kle seg om i *Feminform*, 1974, nr. 47, s. 6. Blant annet «uklarhed i hovedet, hukommelses svigt» hvor med en omklødning «falder brikerne igen på plads».

⁵⁷⁸Feminform, 1977, nr. 62, s. 7; 1978, nr. 65, s. 3.

⁵⁷⁹Feminform, 1978, nr. 64, s. 3.

et forslag fra Virginia Prince og begrepet betydde «love of the feminine».⁵⁸⁰ Til tross for jevnlig diskusjoner ble begrepet transvestitt beholdt til forskjell fra homobevegelsen som tok i bruk begreper som homofil og lesbisk for å ta tilbake definisjonsmakten fra legevitenskapen. Men, utover på 2000-tallet ble begrepet transperson i større grad tatt i bruk.

Mens skillet mellom biologisk kjønn og sosialt kjønn var godt etablert i trans-tidsskriftene, ble det i *Feminform* presentert en modell kalt «bekreftelsesmodellen for kjønnstilhørighet» av Esben Esther Pirelli Benestad og Elsa Almås som var trykt i *Nordisk sexologi* (nr. 4 1993). Denne modellen viste en mer avansert og kompleks forståelse av kjønn enn skillet mellom sex og gender. Denne modellen for kjønnstilhørighet var delt inn i syv kategorier: somatisk kjønn, kjønnsidentitet, kroppsbevissthet, kroppsilde, kjønnsrolle, partnervalg, og tenningsmønstre.⁵⁸¹ Videre presenterte Benestad og Almås (samt flere) begrepet «kjønnsbekreftende» i en konferanse i Amsterdam i 1990. Bruken av begrepet «kjønnsbekreftende» framfor «kjønnskorrigerende behandling» representerte et paradigmeskiftet i forståelsen av kjønn. I en utredning fra Helsedirektoratet i 2015 ble det vist til at begreper som «kjønnskifte» og «kjønnskorrigerende» la til grunn at: «kjønnsidentiteten endres, mens det i realiteten er juridiske formalia og/eller kjennetegn ved kroppen som endres til å stemme overens med kjønnsidentiteten».⁵⁸²

4.7 Konklusjon

Hva ledet fram til utvidelsen av homobevegelsen i 2008? LLH endret organisasjonsnavnet sitt i 2008 til å omfatte lesbiske og transpersoner, som offisielt markerte en overgang fra homofil til skeiv frigjøringsbevegelse. Før dette har trans- og homobevegelsen vært separat fra hverandre. Mens DNF-48 ble opprettet i 1950, ble transorganisasjonen FPE-NE opprettet i 1966. Hemmeligholdelse og diskresjon var noe som preget det tidlige organisasjonslivet til både homobevegelsen og transbevegelsen. DNF-48 begynte å bli mer synlige fra 1965, hvor hemmeligholdelse og diskresjon varte mye lengre i FPE-NE. Det var først ut på 1990-tallet at det første medlemmet i Norge kom offentlig ut. Denne hemmeligholdelsen varte videre inn på 2000-tallet hvor en inkludering av transpersoner som gruppe i LLH har bidratt med å gi større politisk slagkraft for denne gruppen.

Når det gjelder bifile på den andre siden var de inkludert i homobevegelsen da den startet opp i 1950, ettersom de ble nevnt som en del av deres målgruppe i DNF-48s første brosjyre. Til tross for dette ser det ut som at bifile har vært en oversett gruppe, noe som er tydelig dersom man tar utgangspunkt i lovforhandlingene rundt lesbisk og homofil rettigheter. Videre ble bifile fjernet fra DNF-48s formålsparagrafer ut på 1980-tallet. I tillegg til at det fantes myter og fordommer mot bifile blant homofile og lesbiske, har også en bifil legning blitt oppfattet som truende ettersom de utfordret todelingen av seksualitet

---

⁵⁸⁰Prince, 1962, s. 68.

⁵⁸¹Benestad og Almås, 1994, s. 16.

⁵⁸²Helsedirektoratet, 2015, s. 10.

homo/hetero. Bifile ble for eksempel utelatt fra diskusjonen om partnerskapsloven fordi en anerkjennelse av deres eksistens ville svekke argumentasjonen rundt å ha to separate lover for regulering av samliv. Videre ble bifile ønsket velkommen i LLH i 1994, året etter vedtaket av partnerskapsloven, men ble fortsatt utelatt i diskusjonen rundt en felles ekteskapslov. Dette er mest sannsynlig ettersom diskusjonen gikk på forholdet mellom homofile og barn, og en presentasjon av seksualitet som flytende ikke ville vært produktivt for å sikre et flertall på Stortinget. Men denne loven var kjønnsnøytral og inkluderte dermed bifile indirekte.

Tidlig på 2000-tallet ble det satt i gang diskusjoner om å inkludere et skeivt perspektiv til tross for at det fantes en del motstand til et slikt perspektiv. Det fantes en enighet om at det var behov for LLH å endre strategi, men mange var mot at en seksualpolitisk plattform med skeiv politikk var løsningen. Et premiss kan være at LLH landet på å utvide målgruppen sin til å gjelde lhbt-personer framfor «skeive». Mye av kritikken mot et skeivt perspektiv var nettopp at skeiv var et vidt begrep som ikke skulle defineres, slik at man kunne miste holdepunkter. Dette kunne igjen gjøre det vanskelig å formulere konkrete rettigheter de skulle kjempe for.

Skeiv Ungdom som var datterorganisasjon til LLH ble stiftet i 2004 og ønsket å kjempe for et bredt seksualitets- og kjønns mangfold. Organisasjonen presset LLH til å inkludere et skeivt perspektiv, men LLH endte opp med å lande på lhbt som målgruppe. Begrepene lhbt og skeiv brukes som oftest synonymt, men de har ulikt innhold. Man kan avgrense skeiv til de som ikke er heterofile eller som ikke er cis-kjønnede, men man kan også opptre skeiv selv om man har en heterofil orientering og er cis-kjønn ved å bryte normer knyttet til kjønnsroller eller kjønnsuttrykk. Skeiv ungdom ønsket nettopp dette, å fange inn alle som brøt med forventinger knyttet til kjønn og seksualitet uavhengig av seksualitet. I 2016 derimot endret LLH navn til Foreningen for kjønns- og seksualitets mangfold som i større grad representerte et mangfold større enn lhbt-kategoriene.

Når det gjelder spørsmålet om hvorfor transpolitikk ikke har blitt inkludert i homobevegelsen tidligere er det ikke nok å vise til homobevegelsens identitetspolitikk. FPE-NE hadde på samme måte som DNF-48 et sterkt behov for å markere seg som en gruppe separat fra andre. Ikke bare markerte FPE-NE avstand fra seksuelle minoriteter, men også transseksuelle. Dermed har det ikke vært naturlig å forene disse bevegelsene før etter et skifte i identitetspolitikken. Bifile har for eksempel lenge vært usynliggjort i homobevegelsen, og begynte å få en mer synlig rolle fra 1990-tallet av. Det samme mønsteret finner man også i FPE-NE hvor det ut på 1990-tallet ble åpnet opp for ulike varianter av transbegrepet. Videre har også diskusjonen rundt et skeivt perspektiv i LLH på 2000-tallet vært viktig for inkluderingen av transpersoner i homobevegelsen.

Videre mener jeg at det sterke fokuset på frigjøring på 1970-tallet ikke bare for homobevegelsen, men også med andre sosiale revolusjoner på denne tiden kan ha vært viktige forutsetninger for den skeive vendingen. Det er tydelig at det har blitt ført en essensialistisk identitetspolitikk sentrert rundt homofiles og lesbiskes rettigheter i tilknytning til

avkriminalisering av homoseksualitet i 1972, innføring av diskrimineringsvern for homofile og lesbiske i 1981 samt lover knyttet til ekteskapslov og familieliv. Samtidig mener jeg man finner radikale stemmer som førte en argumentasjon som også inneholdt konstruktivistiske trekk i tillegg til født-sånn-argumentet. Stemmer som ville kjempe mot tradisjonelle normer knyttet til ekteskap og familieliv, bekjempe undertrykkelse og diskriminering kom tydeligere fram igjen ut på 2000-tallet, særlig etter vedtaket av felles ekteskapslov. Dette fremkommer tydelig i neste kapittel som dekker lovvedtak i tilknytning til diskrimineringslover fra 2013 og 2018, i tillegg til nye vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016.

5 Skeives kamp om diskrimineringsvern og retten til kjønn (2005-2016)

Med innføringen av en felles ekteskapslov og en utvidelse av målgruppen til lhbt-kategoriene, ble et bedre og bredere diskrimineringsvern en viktig kampsak. Både LLH og FTP-N ønsket en ny diskrimineringslov, hvor FTP-N ønsket at begrepene kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk skulle bli innlemmet i tillegg til seksuell orientering. Som nevnt i forrige kapittel uttrykte LLH i en artikkel i *Blikk* at de ønsket å inkludere transpersoner i deres i arbeid mot diskriminering, og at denne inkluderingen ga større politisk slagkraft for transpersoner. Dette kapittelet ser på hvordan LLH og FPE-NE argumenterte for sine krav om et bedre diskrimineringsvern og hva som kjennetegnet diskusjonen om et slikt vern i lovforhandlinger og stortingsforhandlinger. Videre blir også forhandlinger knyttet til endring av juridisk kjønn inkludert ettersom det var en forlengelse av diskrimineringsloven.

Sentrale spørsmål for dette kapittelet er som følger: «ble legningsforståelsen av seksualitet videreført med diskrimineringsloven av 2013, og fantes det forskjeller i beskrivelser av seksuell orientering og kjønnsidentitet/kjønnsuttrykk i forhandlingene og lovutredningen knyttet til denne loven?»

Dette kapittelet viser at det har skjedd en utvikling i lovforhandlingene hvor seksuell orientering i større grad blir knyttet til heterofil, homofil, lesbisk og bifil, mens kjønnsidentitet blir beskrevet som noe mer bredt og som var vanskelig å avgrense. Videre fanger kapittelet opp et mønster i en sammenligning av lovforhandlinger knyttet til diskrimineringslov fra 1981 og partnerskapsloven av 1993 med diskrimineringsloven av 2013 og nye vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016. Diskrimineringsloven av 1981 inkluderte begrepet «seksuell orientering» i lovformuleringen og nevnte bifile i lovforhandlingene, mens partnerskapsloven var redusert til homofile og lesbiske, i tillegg til å operere med begrepet «legning». Hvorfor partnerskapsloven la til grunn en todeling av seksualitet og anvendte begrepet «legning» har i denne oppgaven blitt forklart som strategisk. Videre ser vi med diskrimineringsloven av 2013 at den anerkjente at det fantes flere kjønn, hvor lov om endring av juridisk kjønn fra 2016 opererte med en todeling av kjønn. Dette blir i oppgaven sett ut fra homobevegelsenes omtalelser av at rettighetskampen foregikk i etapper, hvor de godtok de rettighetene som det var mulig å få gjennomslag for.

5.1 «Transkjønnete» innlemmet i likestillingsloven

I 2005 fikk «transkjønnete»,⁵⁸³ som var et begrep brukt om transseksuelle, diskrimineringsvern i norsk lov. Dette kom ikke i form av en ny lov eller endringer i ordlyden til en lov, men at Likestillingsombudet vedtok at transkjønnete skulle være omfattet av

---

⁵⁸³I *Trans-X* 2006, nr. 3, s. 12, nevnes det at «transkjønnete» var et begrep som LFTS brukte som identitet på sine medlemmer.

kjønnsbegrepet som ble anvendt i likestillingsloven:

På bakgrunn av en fortolkning av likestillingsloven sett i lys av dommer fra EF-domstolen og EMD mener Likestillingsombudet at transkjønnete må være omfattet av likestillingslovens kjønnsbegrep, og dermed av likestillingslovens forbud mot forskjellsbehandling på grunn av kjønn. Diskrimineringsvernet må også gjelde fullt ut på alle de områder likestillingsloven regulerer.⁵⁸⁴

Dette var et viktig steg i kampen om å sikre alle grupper samme grad av diskrimineringsvern. Denne loven gjaldt som sagt «transkjønnete» hvor andre transpersoner fortsatt stod uten et vern. Jeanette Solstad, medlem i FPE-NE uttrykte i *Trans-X* at man med dette ville få «et lovverk som i seg selv vil være selektivt diskriminerende».⁵⁸⁵ Solstad jobbet derfor sammen med Menneskerettighetsalliansen og LFTS med å få implementert begrepet kjønnsidentitet i dirskrimineringslovverket.⁵⁸⁶ Solstad ønsket også at kjønnsuttrykk skulle bli inkludert som et eget kriterium i lovteksten, men Ombudet hadde allerede jobbet en del med lovteksten, og man tenkte derfor at Ombudet ikke var innstilt på å endre teksten. Solstad fortalte at: «taktikken fra vår side gikk derfor på at uttrykket <kjønnsidentitet> i like stor grad skulle referere til transvestitter (og andre transpersoner) som til transkjønnede/transseksuelle».⁵⁸⁷

I *Trans-X* i 2005 informerte Solstad at hun hadde vært i et møte med likestillingsombud Kristin Mile sammen med Tone Maria, leder av LFTS, og Dag Øistein Endsjø, leder for Menneskerettsalliansen. Solstad skrev at: «kravet vårt om at lovverket også skulle gi beskyttelse for transvestitter og alle type transpersoner, hadde ombudet i utgangspunktet problemer med å forholde seg til».⁵⁸⁸ Ombudet etterlyste konkrete diskrimineringsaker tilknyttet transpersoner, hvor Solstad uttrykte at ingen av denne gruppen våget å «ta belastningen med en rettssak og det mediekjøret som vil følge med dette» i tillegg til «redsel og angst for avsløring».⁵⁸⁹ Ombudet foreslo dermed at det skulle legges fram «konkrete eksempler på at transpersoner var blitt utsatt for diskriminering».⁵⁹⁰ Som nevnt i forrige kapittel var transorganisasjonen lenge preget av hemmelighold. Selv inn på 2000-tallet kan man se at mange av medlemmene ikke stod fram offentlig. Dette gjorde det igjen vanskelig få vise at de utgjorde en større gruppe enn det de i utgangspunktet ga uttrykk for. Arbeidet knyttet til diskrimineringsloven kan dermed ha fått noe større politisk gjennomslag med LLH sin inkludering av transpolitikk fra 2006/2008.

I tilknytning til spørsmålet om å inkludere begrepet kjønnsidentitet i en ny diskrimineringslov, viste Solstad til at en slik lov ikke bare ville være nyttig for transvestitter og transpersoner. Solstad viste til at også transseksuelle/transkjønnete som av ulike årsaker

---

⁵⁸⁴Mile, 2005.

⁵⁸⁵Solstad, 2005, s. 12.

⁵⁸⁶Solstad, 2006, s. 8.

⁵⁸⁷Solstad, 2005, s. 12.

⁵⁸⁸Solstad, 2005, s. 12.

⁵⁸⁹Solstad, 2005, s. 12.

⁵⁹⁰Solstad, 2005, s. 12.

ikke hadde muligheter for kjønnsbekreftende behandling også ville være avhengig av den samme beskyttelsen.⁵⁹¹ Videre framkom det i lovforslaget knyttet til diskrimineringsloven av 2013 at også personer som hadde gjennomgått kjønnsbekreftende behandling og endret juridisk kjønn kunne få behov for en slik lov. Samtidig har også faktumet at transkjønnede ikke direkte ble nevnt i lovteksten til Likestillingsloven blitt brukt som et argument ettersom det var vanskelig å lese ut fra denne loven at den også inkluderte denne gruppen personer.⁵⁹² I tillegg ble det vist til at det var vanskelig å begrunne hvorfor personer med diagnosen transseksualisme skulle få et vern og ikke andre transpersoner uten diagnose ettersom de kunne oppleve diskriminering og trakassering på samme måte.⁵⁹³

5.1.1 Begrepene transkjønnet og transperson

Som sagt i forrige kapittel skulle transpersoner fungere som en slags samlebetegnelse for ulike variasjoner av t-begrepet, men på FTP-N sine nettsider ble det vist til at det fantes uenigheter blant transmiljøet om begrepet transkjønn skulle inkluderes i denne fellesbetegnelsen.⁵⁹⁴ Begreper er fleksible og verken faste eller entydige, noe vi så med at begrepet «skeiv» endret det meningsinnhold fra 1990-tallet og inn på 2000-tallet.⁵⁹⁵ Skeiv ble først brukt med betydningen «ikke-rett» som en motsetning til «straight» eller tilsvarende ordet «bent» på engelsk. Senere utover på 2000-tallet begynte begreper å fungere som et synonym til det engelske ordet «queer». Dette er viktig å bemerke seg ettersom de som brukte betegnelsen «skeiv» fra tidlig 1990-tallet av, mest sannsynlig ikke siktet til «queer» og meningsinnholdet blir dermed annerledes. Noe av samme problematikken gjelder for trans-begrepet hvor bruken av dette har hatt ulikt innhold til samme tid blant ulike grupper. Det ser ut som at transorganisasjonene ikke inkluderte transkjønnete når de snakket om «transpersoner» med begrunnelsen om at transkjønnete selv ikke ville omfattes av samlebetegnelsen. LLH på den andre siden ser ut til å ha brukt transperson som en fellesbetegnelse uten å skille ut transkjønnete fra gruppen.

Denne uenigheten om transbegrepet kommer også til uttrykk i høringsuttalelser til diskrimineringsloven av 2013 hvor HBRS (tidligere LFTS) uttrykte at de ikke likte bruken av «transperson» i debatten knyttet til diskrimineringslovgivningen som tok i bruk kategoriene lesbisk, homofil, bifil og transperson. HBRS forklarte at mange av deres medlemmer ikke definerte seg som transperson, men heller som: «menn eller som kvinner med en annen historie enn andre menn og kvinner».⁵⁹⁶ Departementet bemerket i denne sammenhengen at «hvordan en person oppfatter seg selv eller hvilket ord som brukes for å beskrive personen, ikke har noen betydning for diskrimineringsvernet».⁵⁹⁷ Departemen-

---

⁵⁹¹Solstad, 2006, s. 8.

⁵⁹²Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 121.

⁵⁹³Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 118-119.

⁵⁹⁴Foreningen for transpersoner Norge, 2012.

⁵⁹⁵Bal, 2009, s. 19.

⁵⁹⁶Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 111.

⁵⁹⁷Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 111.

tet gikk med på å bruke mer nøytrale begreper som «personer med kjønnsuttrykk- eller personer med kjønnsidentitetstematikk».⁵⁹⁸ Videre ble ikke kategoriene lhbt brukt i selve diskrimineringsloven som ble vedtatt i 2013.

Utover dette ble skillelinjene mellom transkjønnete og transpersoner mer komplisert ut på 2000-tallet. Blant annet forbant man tidligere kjønnsbekreftende behandling kun med transkjønnete/transseksuelle. Transvestitter gjennomgikk for eksempel ikke hormonell eller kirurgisk behandling. Som nevnt i forrige kapittel ble begynte *Blick* ut på 2000-tallet å dekke en gruppe personer som verken definerte seg som menn eller kvinner. Det framkom at også denne gruppen, slik som transkjønnete hadde behov for medisinsk behandling i form av hormoner eller operasjoner. Denne gruppen kritiserte GID-klinikken for å ikke behandle personer som hadde en annen kjønnsidentitet enn mann og kvinne. Til tross for denne kritikken, ser vi at LFTS begrenset sin målgruppe til transseksuelle/transkjønnete som hadde en binær kjønnsidentitet som mann eller kvinne. Interessant nok opprettholdes skillet også i dag i forbindelse med LFTS (HBRS i dag), som fortsatt er avgrenset til transkvinner og transmenn som ønsker kjønnsbekreftende behandling. I opposisjon til HBRS ble Pasientorganisasjonen for Kjønnssinkongruens (PKI) stiftet i 2018 og hadde som formål å: «jobbe for et helhetlig, forsvarlig og tilgjengelig helsetilbud for alle som lever med kjønnssinkongruens i Norge», og var uavhengig faktorer som ikke-binær identitet, seksuell praksis eller urelaterte diagnoser.⁵⁹⁹

5.2 Behovet for et enhetlig diskrimineringsvern

Arbeidet for et bedre og bredere diskrimineringsvern startet tidlig på 2000-tallet. I LLHs arbeidsprogram fra 2004 skulle noe av rettighetsarbeidet handle om å: «sidestille alle diskrimineringsgrunnlag i tråd med menneskerettighetene».⁶⁰⁰ Daværende diskrimineringsvern var ulikt for de ulike diskrimineringsgrunnlagene hvor forbudet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering gjaldt kun i arbeidslivet og i boligforhold.⁶⁰¹ Som sagt ble «transkjønnete» innlemmet i likestillingsloven av 2005, men transpersoner som gruppe ble ikke sikret et vern. Sosiolog Kristin M. Rønning uttrykte at ettersom Norge ikke hadde en felles antidiskrimineringslov som likestilte all diskriminering, sendte det signaler om at diskriminering av homofile, eldre og handikappede ikke var like viktig å bekjempe.⁶⁰² Beate Gangås uttalte, som Solstad var inne på, at «et lovverk som gir enkelte grupper bedre beskyttelse enn andre er i seg selv diskriminerende».⁶⁰³

I tillegg til at ulikt vern for ulike grupper ble pekt på som diskriminerende, ble viktigheten av et helhetlig diskrimineringsvern begrunnet med hensyn til at lesbiske, homofile, bifile og transpersoner var overrepresentert når det gjaldt «psykiske lidelser, selvmords-

⁵⁹⁸Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 22.

⁵⁹⁹Pasientorganisasjonen for kjønnssinkongruens, udatert.

⁶⁰⁰Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, 2004, s. 1.

⁶⁰¹Barne- og likestillingsdepartementet, 2008a, s. 11.

⁶⁰²G. A. Johansen, 2005, s. 10.

⁶⁰³Dyrhaug, 2006b, s. 23.

forsøk, rusbruk og en del seksuelt overførbare infeksjoner».⁶⁰⁴ Lovforslaget om ny diskrimineringslov av 2013 forklarte at dette hang sammen med at denne gruppen opplevde fiendtlighet, stigmatisering og diskriminering.⁶⁰⁵ I en rapport fra Likestillings- og diskrimineringsombud uttalte Beate Gangås:

Dagens lovverk er ikke godt nok. Henvendelsene vi får inn synliggjør at diskrimineringsvernet for lesbiske og homofile er ufullstendig og utilstrekkelig. Vi må snarest få et helhetlig diskrimineringsvern også når det gjelder seksuell orientering.⁶⁰⁶

Når det kommer til utredninger og arbeid på storting og i regjering knyttet til arbeidet mot en diskrimineringslov ble det i 2001 publisert en stortingsmelding, senere omtalt «Homomeldinga»,⁶⁰⁷ som beskrev en rekke tiltak som skulle bli utført i tilknytning til homofile og lesbiske. Blant annet at det var et behov for å kartlegge situasjonen ettersom det fantes liten kunnskap om situasjonen for homofile og lesbiske i Norge.⁶⁰⁸ Videre med et regjeringsskifte i 2005 med Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet i regjering ble det utformet en politisk plattform som senere har blitt omtalt som «Soria Moria-erklæringen».⁶⁰⁹ I denne ble det uttrykt at: «vi vil sikre homofiles og lesbiskes rettigheter, støtte homofile og lesbiske i å leve åpent og aktivt motarbeide diskriminering».⁶¹⁰ Her ble det siktet til å følge opp Homomeldinga og åpne ekteskapsloven til å også omfatte personer av samme kjønn.⁶¹¹ Videre i 2007 hadde Barne- og likestillingsdepartementet en konferanse for å gi en oppfølging på Homomeldinga og legge grunnlag for en handlingsplan for lhbt-politikken. Det ble det nedsatt et lovutvalg som skulle utarbeide et forslag til en styrket og mer samlet diskrimineringslovgivning.⁶¹²

Som vi så med forhandlingene knyttet til felles ekteskapslov ble det vist til EU og FNs menneskerettighetserklæring/konvensjoner. Uttalelser fra EU og FN i tilknytning til lhbt-rettigheter ble også sentralt for debatten rundt behovet for en ny diskrimineringslov. I *Blikk* fremkom det at EU satte diskriminering av homofile på nasjonal og politisk dagsorden i 2005 hvor de innførte en felles diskrimineringslovgivning.⁶¹³ I 2012 informerte Dag Øistein Endsjø i *Blikk* at FNs lhbt-rapport fra 2012 viste ikke bare til omfattende diskriminering, men også at medlemslandene ut fra menneskerettighetene var forpliktet til å «legalisere homoseksualitet og fremme antidiskriminering for lhbt-mennesker».⁶¹⁴

⁶⁰⁴Barne- og likestillingsdepartementet, 2008a, s. 10.

⁶⁰⁵Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 116.

⁶⁰⁶Barne- og likestillingsdepartementet, 2007, s. 25.

⁶⁰⁷St.meld. nr. 25 (2000-2001) «Levekår og livskvalitet blant lesbiske og homofile i Noreg» ble omtalt som Homomeldinga.

⁶⁰⁸Barne- og familiedepartementet, 2001, s. 21.

⁶⁰⁹Bøyum, 2005, s. 6.

⁶¹⁰Regjeringen, 2005, s. 66.

⁶¹¹Regjeringen, 2005, s. 66.

⁶¹²Barne- og likestillingsdepartementet, 2008a, s. 9.

⁶¹³G. A. Johansen, 2005, s. 10.

⁶¹⁴Endsjø, 2012, s. 22.

Diskrimineringsvern var altså ikke bare referert til som lhbt-rettigheter, men også som menneskerettigheter.

5.2.1 Hensynet til «multiple discrimination»

I tillegg til behovet for et diskrimineringsvern som likestilte de ulike diskrimineringsgrunnlagene, var det også en diskusjon om å ha en sammensatt diskrimineringslov som ikke var delt opp etter diskrimineringsgrunnlag. Både diskrimineringsutvalget fra NOU 2009: 14 og likestillingsutvalget fra NOU 2011: 18 vurderte behovet for en egen bestemmelse om sammensatt diskriminering.⁶¹⁵ Til tross for dette videreførte diskrimineringsloven av 2013 de ulike diskrimineringsgrunnlagene framfor å samle disse i én lov. Det ble her foretatt til sammen fire lovendringer: diskrimineringsloven om seksuell orientering, likestillingsloven, diskrimineringsloven om etnisitet og diskriminerings- og tilgjengelighetsloven. Departementet mente det ikke var et behov for en samlet diskrimineringslov, men viste til at flere ønsket dette ut fra NOU'er.

I NOU fra 2009 om forslag til et helhetlig diskrimineringsvern fremkom det at behovet for et helhetlig diskrimineringsvern hadde vært tatt opp i flere NOU'er på 2000-tallet. Et arbeidslovutvalg uttrykte i 2003 at det var viktig med en helhetlig regulering av diskrimineringsvernet uavhengig av diskrimineringsgrunn.⁶¹⁶ Videre i en utredning i 2005 om diskrimineringsvern for personer med nedsatt funksjonsevne ble pekt på at det var ønskelig å legge fokus på diskriminering framfor å avgrense diskrimineringsgrunnlaget. I forlengelse av dette ble det trukket fram at et helhetlig diskrimineringsvern ville være «hensiktsmessig der diskrimineringen kan knyttes til flere grunnlag (multipel diskriminering) eller det er uklart hvilket grunnlag diskrimineringen kan knyttes til».⁶¹⁷

Hensynet til «multiple discrimination» blir videreført i NOU fra 2011 om «struktur for likestilling» hvor det ble utdypet at:

Diskrimineringsjussen har tradisjonelt behandlet diskriminering éndimensjonalt, etter separate diskrimineringsgrunnlag, og uten å legge særlig vekt på samvirke mellom flere grunnlag. Dette skaper problemer for personer som blir rammet av diskriminering, for eksempel diskriminering på grunn av kjønn og etnisitet i samvirke.⁶¹⁸

Videre viste utvalget til at EU brukte begrepet «multiple discrimination», hvor utvalget valgte å bruke begrepet «sammensatt diskriminering» i utredningen, som skulle fungere som en «samlebetegnelse på slike tilfeller av samtidig og sammenvevd diskriminering».⁶¹⁹

Sammensatt diskriminering ble også tatt opp i diskrimineringslov knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk:

⁶¹⁵Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 90, 91.

⁶¹⁶Norges offentlige utredninger, 2009, s. 33.

⁶¹⁷Norges offentlige utredninger, 2009, s. 33, 34.

⁶¹⁸Norges offentlige utredninger, 2011, s. 22.

⁶¹⁹Norges offentlige utredninger, 2011, s. 23.

Homofile, lesbiske og bifile er særlig utsatt for sammensatt diskriminering. Fafo har i en rapport fra 2012 undersøkt levekårene for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner med nedsatt funksjonsevne. I rapporten vises det hvordan de nesten har vært usynlige i det norske samfunnet.⁶²⁰

Departementets begrunnelse for å opprettholde særlovgivning var ut fra en bekymring om at en samlet diskrimineringslov ville svekke diskrimineringsvernet for kvinner ettersom likestillingsloven ville bli opphevet med en slik samling av diskrimineringsgrunnlagene. Videre trakk departementet fram at sammensatt diskriminering allerede var forbudt etter gjeldende diskrimineringslovgivning og ble håndtert av domstolene. Det ble også vist til at bakgrunnen for ønsket om én samlet lov var fordi gjeldende regler ga ulikt vern avhengig av diskrimineringsgrunnlag. I tillegg trakk departementet fram at «en samlekategori vil bety at grunnlag som ikke er uttrykkelig nevnt i lovene etter omstendighetene likevel vil kunne påberope seg diskrimineringsvernet», i tillegg til at «en samlekategori vil føre til en uklar rettsstilling, og dermed uforutsigbarhet og svak rettssikkerhet for arbeidsgivere og andre som kan trekkes til ansvar».⁶²¹ Til tross for at diskrimineringslovene ikke ble samlet, mente departementet at endringene som skulle bli foretatt med lovforslaget ville bidra til å skape mer enhet og harmoni ettersom diskrimineringsgrunnlagene var strukturert likt.⁶²²

Ikke bare var det et ønske blant flere NOU'er om en samlet kategori framfor en uttømmende liste, synet på dette var delt blant ulike partier og representanter i i tilknytning til diskrimineringsloven. Mens medlemmer fra Fremskrittspartiet og Høyre mente at det var behov for et generelt forbud mot diskriminering,⁶²³ uttrykte representanter fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk vernstyreparti og Senterpartiet at en samlekategori ville i for stor grad overlate hva som var beskyttelsesverdig grunnlag til håndhevingsorganene og domstolene.⁶²⁴

Selv om det ikke skjedde en offisiell samling av diskrimineringslovene før i 2018, var diskrimineringslovgivningen av 2013 knyttet til seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk et uttrykk for en styrking av diskrimineringsvern med hensynet til sammensatt diskriminering. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet forklarte at inkluderingen av begrepet «kjønnsuttrykk» var en forlengelse av kjønnsidentitet ettersom det var som regel kjønnsuttrykket og ikke kjønnsidentiteten som ble møtt med diskriminering og trakassering. Samtidig viste departementet til at kjønnsuttrykk ikke kun var knyttet til transpersoner, men at diskriminering på grunn av kjønnsuttrykk også kunne gjelde for lesbiske og homofile, slik at kjønnsuttrykk var sammenvevd med både seksuell orientering og kjønnsidentitet.⁶²⁵ Departementet forklarte dette med at:

---

⁶²⁰Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 116.

⁶²¹Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 6-7.

⁶²²Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 3, 4, 16.

⁶²³Stortinget, 2013, s. 3988.

⁶²⁴Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 18.

⁶²⁵Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 119.

Det er også slik at mange homofile og lesbiske opplever diskriminering, trakassering og hatkriminalitet mer på grunn av kjønnsuttrykk enn på grunn av sin seksuelle orientering; feminine homofile menn og maskuline lesbiske er mer utsatt enn andre homofile og lesbiske.⁶²⁶

Med diskrimineringsloven fra 2018 ble fire diskrimineringslover samlet til én lov som gjorde diskrimineringsloven mer brukervennlig, oversiktlig samt til et mer effektivt vern.⁶²⁷ Denne samlingen ble viktig for lhbt-mennesker som opplevde diskriminering på bakgrunn av flere diskrimineringsgrunnlag som for eksempel etnisitet eller funksjonshemninger.

5.3 Vernet av lhbt-personer i diskrimineringsloven av 2013

Hovedendringene i ny lov om diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk av 2013 var at diskriminering på grunn av seksuell orientering ble utvidet i tillegg til at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk ble inkludert som diskrimineringsgrunnlag. Vern mot diskriminering på grunn av seksuell orientering ble utvidet fra å kun gjelde arbeidslivet og boligmarkedet til å gjelde for alle samfunnsområder utenom privatlivet. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet viste til at: «det menneskerettslige vernet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering gjelder utenfor arbeidsliv og bolig» som de mente fremgikk av Europarådets anbefalinger fra 2010 knyttet til lhbt-personers rettigheter.⁶²⁸ Videre var handlingsplanene fra 2008 rettet mot flere områder enn arbeidslivet, som skole, utdanning, helse- og omsorgstjeneste, innvandring, politivesen.⁶²⁹

Når det gjaldt begrepene «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk» definerte lovforslaget kjønnsidentitet som «en persons selvopplevde kjønn» og kjønnsuttrykk som «hvordan en person uttrykker seg gjennom oppførsel, klær, utseende, språk, osv.».⁶³⁰ Kjønnsidentitet ble forstått som en del av en personligheten som ikke kunne fritt velges bort og ble sammenlignet med personers religiøse tro eller politisk overbevisning.⁶³¹

Som sagt ble «transkjønnete» innlemmet i likestillingsloven i 2005, hvor vernet med dette lovforslaget ble utvidet til å gjelde for både «transkjønnete» og transpersoner.⁶³² Departementets begrunnelse for å inkludere kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk som egne diskrimineringsgrunnlag som skulle gjelde på alle samfunnsområder (unntak for familieliv og andre personlige forhold) var ut fra at denne gruppen var «særlig utsatt for diskriminering og trakassering».⁶³³

⁶²⁶Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 120.

⁶²⁷Barne- og likestillingsdepartementet, 2017, s. 15.

⁶²⁸Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 117.

⁶²⁹Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 117.

⁶³⁰Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 119.

⁶³¹Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 118, 120.

⁶³²Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 12.

⁶³³Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 117.

Departementet viser til at transpersoner utfordrer tradisjonelle forestillinger om kjønn, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Transpersoner er særlig sårbare og utsatte for vold, trakassering og forskjellsbehandling som reduserer deres livskvalitet og muligheter til deltakelse i samfunnet. (...) Departementet mener at det ut fra et menneskerettslig perspektiv er nødvendig å etablere et tydelig diskrimineringsvern for transpersoner.⁶³⁴

Departementet uttrykte at inkluderingen av disse diskrimineringsgrunnlagene, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, ville gjøre lovteksten klarere og mer informativ. Videre ville den gi signaler om likeverd for transpersoner, men også likestilling og rettsvern generelt for lhbt-personer.

5.3.1 Seksuell legning og orientering

Bruken av orientering framfor legning var også et uttrykk for en konstruktivistisk tilnærming til seksualitet. Som sagt tidligere inkluderte diskrimineringsloven av 1981 begrepet «orientering» som var fra et forslag fra Fellesrådet for homofil frigjøring (FHO), men begrepene legning og levemåte ble fortsatt beholdt. Diskrimineringsloven av 1981 inkluderte begrepene: orientering, legning og levemåte. Begrunnelsen for å ikke erstatte begrepet orientering med legning og levemåte i lovteksten var blant annet fordi: «betegnelsene er vel innarbeidd og vil bli forstått av de fleste».⁶³⁵

Seksuell legning og orientering ble brukt om hverandre slik som homoseksualitet og homofili i dag, men begrepene uttrykte to forskjellige tilnærminger og forståelser av seksualitet. Legning viste til medfødte egenskaper (essensialistisk), mens orientering sikter mer til tillærte egenskaper og er ikke like statisk (konstruktivistisk). Fri beskriver orientering på sine nettsider slik: «<Orientering> oppfattes som et åpnere begrep som rommer større variasjon og at <orienteringen> kan endres underveis».⁶³⁶

Seksuell legning la til grunn en essensialistisk forståelse av seksualitet som har dominert i frigjøringskampen fra dets oppstart i 1950 til begynnelsen av 2000-tallet, hvor ordbruken begynte i større grad å dreie seg rundt seksuell orientering. Dette betyr ikke at orientering er et nytt begrep ettersom vi så at det ble anvendt i diskrimineringslovgivningen av 1981 som vedtok et forbud mot diskriminering av homofil legning, levemåte og orientering. Begrepet «homofil orientering» ble inkludert i lovforslaget etter at FHO kritiserte bruken av legning og levemåte i høringsuttalelsene. Opprinnelig skulle diskrimineringsloven inneholde homofil legning og levemåte, men FHO viste til at begrepet legning ble brukt for å betegne medfødte egenskaper, mens hva begrepet levemåte angikk var det uenighet innad i homobevegelsen. De mente begrepet homofil orientering var et bedre alternativ ettersom det var mer omfattende og kunne brukes som en samlebe-

⁶³⁴Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 117.

⁶³⁵Justis- og politidepartementet, 1981, s. 15.

⁶³⁶Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold, udatert.

tegnelse for legning og levemåte.⁶³⁷ Videre i utredningen fra 1979 markeres det er skille mellom atferd og orientering, ved å fortelle at: «homofil atferd i seg selv berettiger ikke til karakteristikken homofil. Det er orienteringen, d.v.s. den underliggende psykoseksuelle motivasjon som er avgjørende.»⁶³⁸

Som nevnt tidligere finner man en todeling i homobevegelsen hvor noen ønsket å vektlegge normalisering som strategi ved å fremme likeverd, mens andre ville fokusere på frigjøring. FHO viste til i samme høringsuttalelse nevnt over at blant homofile var det noen som valgte å vektlegge at homofile levde som folk flest og ikke hadde en spesiell leveform, mens andre mente det var riktig å markere at homofile var annerledes og hadde en egen leveform som stod i motsetning til det heterofile samlivsmønsteret.⁶³⁹ Denne todelingen ser man har gått igjen i store deler av rettighetskampen og har påvirket hvilke kampsaker og strategier som skulle føres. Til felles for disse motstridende kreftene finner man at begrepet legning dominerte lenge i homobevegelsen når det gjaldt forståelsen av homofiles vesen.

Begrepet orientering ble ikke like hyppig brukt som legning i homobevegelsen, mest sannsynlig på grunn av at det kunne svekke noe av argumentasjonsgrunnlaget for homofiles rettigheter. En konstruktivistisk argumentasjon som med for eksempel skeiv teori forutsetter et liberalt samfunn ettersom en intolerant politisk og religiøs kontekst kan misbruke skeiv teori til å peke på heteroseksualitet som normalen, og homoseksualitet som kulturelt konstruert til tross for at teorien fastsetter både hetero- og homoseksualitet som sosiale konstruksjoner.⁶⁴⁰ Det blir dermed ikke så aktuelt å peke på homoseksualitet som en sosial konstruksjon for å avkriminalisere slike handlinger og innføre et diskrimineringsvern for slike grupper.

5.3.2 Var seksuell orientering fortsatt redusert til heterofil, homofil og bifil?

På samme måte som diskrimineringsvernet fra 1981 opererte diskrimineringsloven av 2013 også med en tredeling av seksualitet: heterofil, homofil/lesbisk og bifil i tillegg til å bruke begrepet «orientering» framfor «legning» i omtalelse av seksualitet. Når det gjaldt lovforslaget, innstillingen og møtet knyttet til diskrimineringsloven av 2013 ble kategoriene lesbisk, homofil og bifil brukt, men selve lovteksten som ble vedtatt viste kun til seksuell orientering uten referanse til kategoriene. Dette var i tråd med en skeiv forståelse av seksualitet ettersom seksuell orientering ikke ble redusert til fastsatte kategorier, i tillegg til at bruken av begrepet «orientering» dominerte over «legning» i departementets lovforslag og i stortingsforhandlingene.

Når det gjaldt omtalelser av transkjønnede eller transpersoner i lovforhandlingene, ser det ut til å ha blitt anvendt en forståelse som ikke kunne avgrenses til spesifikke

---

⁶³⁷Justis- og politidepartementet, 1981, s. 14.

⁶³⁸Justis- og politidepartementet, 1979, s. 76.

⁶³⁹Justis- og politidepartementet, 1981, s. 14.

⁶⁴⁰Wiig, 2000b, s. 42.

kategorier. Det ble også vektlagt at det var opp til enkeltmennesker å definere seg selv.⁶⁴¹ Definisjonen lovverket la til grunn om denne gruppen var bred ettersom den inkluderte ikke bare personer som har en annen kjønnsidentitet enn den de ble tildelt ved fødsel, men også mennesker som brøt med normer knyttet til kjønnsuttrykk;

Begrepet transpersoner er et samlebegrep for personer som har en kjønnsidentitet og/eller et kjønnsuttrykk som på ulike måter utfordrer eller overskrider deres biologiske kjønn eller samfunnets forventninger til dem som biologisk mann eller kvinne (sosialt kjønn).⁶⁴²

I lovforslaget ble det for det meste vist til menn og kvinner i omtalelse av transpersoner, men det ble også vist til andre varianter av kjønnsidentitet hvor forslaget blant annet presiserte at vernet også gjaldt for mennesker som «ikke identifiserer seg som verken kvinne eller som mann».⁶⁴³ Her ser man tydelige trekk fra skeiv teori ettersom det blir inkludert identiteter som beveger seg utenfor todelingen av kjønn i diskrimineringslovene.

Men, hvordan hadde lovverket vært utformet dersom man hadde tatt utgangspunkt i skeiv teori i diskusjonen rundt diskrimineringsloven og seksuell orientering som diskrimineringsgrunnlag? Det anliggende her hadde vært å oppheve skillet mellom en homofil og en heterofil orientering ved å snakke om likekjønnede og ulikekjønnede par uten å knytte det opp til bestemte kategorier. Videre fokuserer skeiv teori mer på handlinger og ikke konkrete identitetskategorier. Det fremkom at diskrimineringsgrunnlaget seksuell orientering inkluderte flere elementer som seksuell legning, seksuell praksis, livsstil og samlivsform, men ikke seksuelle preferanser, atferd eller aktiviteter som for eksempel sadomasochisme eller fetisjisme.⁶⁴⁴ Medlemmer fra Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet mente at det var nødvendig å «avgrense hva som beskyttes av loven og å forbeholde diskrimineringsvernet personer og situasjoner der vi vet at det er et særlig behov for et diskrimineringsvern».⁶⁴⁵

Med den nye diskrimineringslovgivningen fra 2018 ble det reist et forslag om å inkludere aseksualitet, BDSM og fetisjisme. Dette forslaget ble avvist og avgrensningen ble begrunnet ut fra at: «det blir vanskelig å avgrense vernets rekkevidde».⁶⁴⁶ Dersom lovverket hadde implementert for eksempel BDSM ville seksualitetsforståelsen uttrykt i lovverket fått et skeivt innslag. Personer som deltok i slike seksuelle praksiser bevegde seg utenfor det «normale» uavhengig om de hadde en heterofil eller homofil legning.⁶⁴⁷ Men, hvorfor ble da trans-begrepet utvidet i så stor grad og seksualitet ikke? Det kan nok henge sammen med at kjønnsuttrykk er synlig, mens ulike varianter av seksuell orientering/praksis nødvendigvis ikke er det. Som påpekt tidligere i dette kapittelet viste

⁶⁴¹Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 22.

⁶⁴²Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 110.

⁶⁴³Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 111, 119.

⁶⁴⁴Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 21, 22.

⁶⁴⁵Familie- og kulturkomiteen, 2013, s. 21.

⁶⁴⁶Barne- og likestillingsdepartementet, 2017, s. 96.

⁶⁴⁷Bjørby, 2001, s. 337.

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet til at de flesteparten av homofile menn og lesbiske kvinner opplevde diskriminering, trakassering og hatkriminalitet på grunn av deres kjønnsuttrykk og mindre på grunn av deres seksuelle orientering.⁶⁴⁸

Som sagt ble begrepet kjønnsidentitet/kjønnsuttrykk beskrevet ganske bredt og det ble dermed vanskelig å avgrense hvem vernet gjaldt for.⁶⁴⁹ Departementet uttrykte at det var vanskelig å formulere en dekkende definisjon, men mente heller ikke at det var hensiktsmessig å inkludere en definisjon eller en forklaring på hvem som kunne påberope seg dette diskrimineringsgrunnlaget.⁶⁵⁰ Dette er interessant ettersom vi så i delen om «multiple discrimination» at departementet argumenterte hvorfor det ikke var behov for et sammensatt diskrimineringsvern og hvilke konsekvenser en slik samling av kategorier ville ha.

Som nevnt i en utredning fra 2005 ble det uttrykt at fokuset burde være på en lov som dekket et bredt spekter av grunnlag og som bedra la til rette for fokus på selve diskrimineringen enn å avgrense diskrimineringsgrunnlagene. Dette utvalget viste til at «land som Canada, Irland og Australia har god erfaring med lovgivning som omfatter et bredt spekter av vidt definerte grunnlag».⁶⁵¹ En slik tilnærming til diskrimineringslovene blir dermed forenlig med skeiv teori som søker å oppløse kategorier.

5.4 Forholdet mellom menneskerettigheter og kritisk debatt

Terje Tvedt har skrevet et verk om statens politikk under det internasjonale gjennombruddet, hvor han konkluderte med at: «statsbyggingsideologien var ikke lenger en nasjonalstats strategi, men en multikulturell stats strategi».⁶⁵² Utviklingen Tvedt la fram av statens politikk knyttet til innvandring følger mye av samme mønster som med statens tilrettelegging og framheving av et større seksualitets- og kjønns mangfold. Tvedt påpekte for eksempel at begreper som «norske verdier» og «norsk kultur» ble byttet ut i Norges offentlige utredninger i 1995 med nye begreper som «rikskultur» og «sentralkultur».⁶⁵³ Lover knyttet til lhbt-personer som har blitt vedtatt etter innføringen av partnerskapsloven av 1993 har vært kjønnsnøytrale, som: felles ekteskapslov og diskrimineringslov. På samme måte som omtalelser av norske verdier og norsk kultur forsvant, har også tradisjonelle familiemønstre blitt oppløst ved at staten har lagt til rette for ulike familiekonstellasjoner med å tillate adopsjon for homofile og lesbiske, samt assistert befruktning for lesbiske par.

Et annet moment Tvedt fremhevet var motsetningen som eksisterte mellom menneskerettighetenes universalisme og multikulturalismens relativisme. Tvedt pekte på at disse ble sammensmeltet på 1980- og 1990-tallet og har bidratt til å: «forme nye filtre

⁶⁴⁸Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 120.

⁶⁴⁹Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 111, 119.

⁶⁵⁰Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 120.

⁶⁵¹Norges offentlige utredninger, 2009, s. 33, 34.

⁶⁵²Tvedt, 2018, s. 149.

⁶⁵³Tvedt, 2018, s. 141.

som verden ble forstått gjennom, og influerte på den måten det politiske lederskapets politikk på avgjørende måter». ⁶⁵⁴ Staten skulle være verdinøytral og hvile på universelle menneskerettigheter. ⁶⁵⁵ Det samme mener jeg er tilfelle for forholdet mellom skeiv teori og menneskerettighetene. Som nevnt i forrige kapittel, når skeiv teori begynte å bli diskutert i *Blikk* ble det påpekt blant flere at skeiv teori og dets konstruktivistiske element var uforenelig med universelle menneskerettigheter. Samtidig fantes det også forsvarere av teorien som forsøkte å forklare hvordan skeiv teori kunne forenes med menneskerettighetene. Skeiv teori har åpnet opp nye problemstillinger hvor andre rettighetsspørsmål har blitt relevante etter utvidelsen av rettighetskampen til å omfatte et større mangfold som beveger seg på tvers av kategoriene. Det er vanskelig å føre en kritisk debatt når noe blir koblet opp til menneskerettigheter, noe som vi så med identitetspolitikken til homobevegelsen. Dette ble videreført med skeiv politikk etter at skeiv teori ble koblet opp mot menneskerettighetene.

Man finner ikke direkte henvisning til skeiv teori når det gjelder skeives rettigheter, men det ligger implisitt. Som nevnt flere ganger har diverse lovforslag knyttet til lhbt-personer som har blitt drøftet i oppgaven vist til FNs menneskerettighetserklæring og rekommandasjoner fra EUs direktiv og menneskerettighetskonvensjoner, men lhbt-rettigheter har ikke vært direkte forankret i FNs menneskerettigheter. I lovproposisjonen knyttet til endring av juridisk kjønn ble det informert at:

Selv om det så langt ikke er utarbeidet en egen konvensjon som sikrer rettigheter spesielt for personer som er lesbiske, bifile, homofile, transpersoner eller skeive (lhbt-personer), slik som for eksempel FNs barnekonvensjon og kvinnekonvensjon gjør for hhv. barn og kvinner, vil lhbt-personer likevel være beskyttet av konvensjonene om universelle, grunnleggende rettigheter. ⁶⁵⁶

Den norske lov har derimot sluttet seg til Yogyakarta-prinsippene som ble utformet i Indonesia, yogyakarta i 2006 av en gruppe internasjonale menneskerettighets-eksperter. Dette var en rekke prinsipper som var knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet og utgjorde: «principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity». ⁶⁵⁷ Både Europarådet og Norge baserte seg på disse. Disse prinsippene ble først nevnt i Regjeringens handlingsplan fra 2008, «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012» hvor det ble presisert at Norge støttet disse prinsippene. ⁶⁵⁸ Yogyakarta-prinsippene nevner ikke skeiv teori, men den anvender begrepene seksuell orientering og kjønnsidentitet framfor kategoriene lhbt.

---

⁶⁵⁴Tvedt, 2018, s. 158.

⁶⁵⁵Tvedt, 2018, s. 161.

⁶⁵⁶Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 14.

⁶⁵⁷«The Yogyakarta Principles: Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity», 2007.

⁶⁵⁸Barne- og likestillingsdepartementet, 2008a, s. 45.

5.5 Avskaffelse av sterilisering som vilkår for endring av juridisk kjønn i 2016

I tillegg til å få på plass et enhetlig diskrimineringsvern var også opphevelsen av sterilisering som vilkår for personer med kjønnsinkongruens å endre sitt juridiske kjønn en viktig kampsak. På samme måte som at partnerskapsloven ble brukt som et argument for at homofilt samliv gjennom partnerskap var en diskriminerende institusjon, ble diskrimineringsloven av 2013 brukt som et argument for å endre på loven om endring av juridisk kjønn. I 2014 konkluderte Likestillings- og diskrimineringsombudet med at gjeldende praksis rundt endring av juridisk kjønn var forskjellsbehandling i strid med diskrimineringslovgivningen om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk.⁶⁵⁹

Praksisen rundt endring av juridisk kjønn før 2016 ble omtalt som «tvangssterilisering» av Amnesty International Norge ettersom loven stilte krav om at man måtte ha foretatt en irreversibel sterilisering før man kunne endre juridisk kjønn. Videre var steriliseringskravet i følge Europarådets menneskerettighetskommissær i strid med menneskerettighetene.⁶⁶⁰ I tillegg støttet som sagt Norge Yogyakarta-prinsippene hvor tredje prinsipp lød: «no one shall be forced to undergo medical procedures, including sex reassignment surgery, sterilisation or hormonal therapy, as a requirement for legal recognition of their gender identity».⁶⁶¹

Ikke alle med kjønnsinkongruens hadde behov for å gjennomgå full behandling med hormoner og operasjoner, slik at mange har opplevd å gå gjennom mer enn det de har trengt for å kunne endre sitt juridiske kjønn. Blant annet påpekte Kari Kjønaas Kjos fra Fremskrittspartiet i et møte knyttet til loven om juridisk kjønn at ikke alle personer med kjønnsinkongruens ønsket å gjennomgå et «fullt kjønnskifte», men at denne gruppen hadde til felles at de ville endre sitt juridiske kjønn, og det var derfor viktig å fjerne de medisinske kravene.⁶⁶² I tillegg trakk Kirsti Bergstø fra Sosialistisk Venstreparti fram at en fjerning av kravet om medisinsk behandling gjorde det mulig for barn og ungdom å endre sitt juridiske kjønn.⁶⁶³ I forlengelse av dette ble det nylig reist et «representantforslag om en offentlig beklagelse og erstatningsordning for transpersoner som har gjennomgått irreversibel sterilisering» som ble fremsatt i Stortinget 14. oktober, 2020. Denne ble nedstemt, men flertallet uttrykte at regjeringen måtte sørge for at de som hadde gjennomgått irreversibel sterilisering i forbindelse med endring av juridisk kjønn skulle

---

⁶⁵⁹Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 10.

⁶⁶⁰Bøyum, 2013, s. 7.

⁶⁶¹«The Yogyakarta Principles: Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity», 2007, s. 11-12.

⁶⁶²Stortinget, 2016, s. 3412.

⁶⁶³Stortinget, 2016, s. 3414; Aldersgrensen for å begynne med hormonbehandling i Norge var 16 år og operasjoner var satt til 18 års alder, slik at personer med kjønnsinkongruens måtte ha ventet til de var i 20-årene før de hadde gjennomgått alle operasjonene og deretter kunne få endret sitt juridiske kjønn. Med lovendringen av 2016 kunne barn under 16 år endre sitt juridiske kjønn med samtykke fra sine foreldre.

få sakene sine grundig behandlet innenfor erstatningsordningene som fantes i dag.⁶⁶⁴

Mer konkret hva kravene til endring av juridisk kjønn innebar var at Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme måtte sende en bekreftelse om «endelig konvertering av kjønn» til skattekontoret. Lovforslaget viste til at en «endelig konvertering av kjønn» innebar: diagnosen F64.0 (transseksualisme), fullført en lengre psykiatrisk utredning, og gjennomgått langvarig hormonbehandling og fullført irreversibel sterilisering hvor «testikler eller ovarier må være fjernet kirurgisk, i den hensikt å skifte kjønn».⁶⁶⁵

Dersom en person med kvinnelig fødselskjønn hadde gjennomgått hormonbehandling og utviklet skjeggvekst og mørk stemme, og ble oppfattet av omverden som mann, ville personen fortsatt hatt kvinne i passet dersom de ikke hadde gjennomgått irreversibel sterilisering. Diskrimineringsloven av 2013 påpekte noe av utfordringene knyttet til personer som har en annen kjønnsidentitet enn det som står oppført i passet:

Angivelse i pass som enten mann eller kvinne kan oppleves som et problem for transpersoner. De risikerer å bli avhørt og anholdt på flyplasser fordi deres utseende ikke matcher angivelsen av kjønn i passet. Det samme kan de også oppleve i andre sammenhenger der de må vise legitimasjon, for eksempel på utesteder.⁶⁶⁶

Lovforslaget fra 2016 skulle stoppe praksisen med sterilisering og gjøre endring av juridisk kjønn lettere tilgjengelig for personer med kjønnsinkongruens å endre juridisk kjønn ved å holde loven adskilt fra biologiske og medisinske vurderinger.⁶⁶⁷ Vilkåret skulle være basert på en persons egen opplevelse av kjønn hvor helse- og omsorgsdepartementet begrunnet vilkåret med at: «kjønnsidentitet er et personlig anliggende, som få andre har bedre innsikt i og forutsetninger for å mene noe om enn den enkelte selv».⁶⁶⁸ Videre mente flertallet i ekspertutvalget som var oppnevnt i tilknytning til dette at det ikke var behov for en refleksjonsperiode, som ville innebære at man måtte vente en viss periode fra når man sendte inn søknad til man fikk endret sitt juridiske kjønn. Departementet begrunnet dette ut fra at de som søkte om å endre sitt juridiske kjønn hadde mest sannsynlig allerede reflektert og gjennomtenkt grundig før de tok en slik avgjørelse. Videre trakk departementet fram at endring av juridisk kjønn var reversibelt, og at det ikke ville være utgifter av betydning for det offentlige dersom noen endret mening på et senere tidspunkt.⁶⁶⁹ HBRS på den andre siden ønsket en refleksjonsperiode for å «øke terskelen på misbruk av en slik lov» og mente at det ville være en del useriøse søkere og søkere med store psykiske vansker med en slik lovgivning.⁶⁷⁰

---

⁶⁶⁴Stortinget, 2021.

⁶⁶⁵Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 10.

⁶⁶⁶Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet, 2013a, s. 113.

⁶⁶⁷Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 16.

⁶⁶⁸Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 17.

⁶⁶⁹Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 18.

⁶⁷⁰Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 19.

Når det gjaldt i hvilke situasjoner det juridiske kjønn og fødselskjønnet skulle legges til grunn, uttrykte departementet at det juridiske kjønn skulle legges til grunn ved anvendelse av lover og forskrifter hvor kjønn hadde betydning, som for eksempel kjønnsvotering. Kroppslig kjønn derimot skulle legges til grunn dersom det var nødvendig for å etablere foreldreskap. Dersom en person med kvinnelig fødselskjønn og mannlig kjønnsidentitet fødte, ville vedkomne fortsatt få rettigheter knyttet til sitt fødselskjønn.

En direkte konsekvens av fjerningen av sterilisering som krav for å endre juridisk kjønn var at noen juridiske menn kunne føde og det ble dermed et behov for et mer nøytralt språk i omtalelse av personer som føder barn. I en utredning fra 2020 om barneloven (NOU 2020: 14), nevnes det at utvalget vurderte å bruke betegnelsen «fødeforelderen» framfor «mor» for å gjøre språket i gjeldende lovtekster med nøytralt.⁶⁷¹ Her ble ikke personer med kjønnsinkongruens nevnt direkte, men en slik nøytralisering av begreper som mor, far, medmor ville vært til fordel for mennesker med kjønnsinkongruens som får barn. Behovet for bruken av et mer nøytralt språk i lovverket henger sammen med skeiv teori. Samtidig kan man diskutere at faktumet at juridiske menn med kvinnelig fødselskjønn ble registrert som mor ut fra lovverket ikke nødvendigvis var uforenlig med skeiv teori. Betydningen kjønn som en kulturell konstruksjon betyr ikke at man avviser de anatomiske forskjellene mellom kvinner og menn, men man avviser tanken om at det ligger noe spesifikt mannlig eller kvinnelig i menneskelig natur.⁶⁷²

5.5.1 Mangel på konsekvensutredning

Medlemmer fra Kristelig folkeparti og Senterpartiet (i tillegg til HBRS) viste til at lovforslaget knyttet til endring av juridisk kjønn ikke var konsekvensutredet. Her var det særlig problemstillinger knyttet til misbruk av denne loven ettersom også personer uten kjønnsinkongruens kunne teknisk sett benytte seg av denne loven ettersom den kun la selvidentifikasjon til grunn som krav. Men det ble også tatt opp problemstillinger knyttet til juridiske menn som kunne føde barn med fjerningen av steriliseringskravet. Olaug V. Bollestad fra Kristelig folkeparti spurte:

Hvilke konsekvenser har det for et barn som bæres fram av en som juridisk er mann, og som biologisk er kvinne? Hva gjør dette med barnet? Kan en med de foreslåtte lovendringene også risikere at foreldre kan endre barnets juridiske kjønn, i strid med barnets eget ønske?⁶⁷³

Med denne loven ble det medisinske aspektet plassert utenfor den juridiske rammen ettersom personer med den nye lovreguleringen kunne endre juridisk kjønn ut fra hvordan de selv identifiserte seg ut fra kategoriene mann og kvinne med erklæringsmodellen. Konkrete eksempler på misbruk av denne loven ble derimot ikke trukket fram i forhandlingene. Marit Halvorsen har drøftet noen av problemområdene som kunne fremkomme

⁶⁷¹Norges offentlige utredninger, 2020, s. 120.

⁶⁷²Svare, 2001, s. 315.

⁶⁷³Stortinget, 2016, s. 3412.

med en slik lov i tidsskriftet *Lov og Rett* i 2018 som respons til den manglende konsekvensutredningen med lovforslaget.⁶⁷⁴ Dette gjaldt for eksempel kjønnskvolter, bruk av offentlige garderobes og toalett, soning i fengsel og deltakelse i idrettskonkurranser. Det har vært få saker som har blitt reist offentlig om slike problemer nevnt over etter at lovvedtaket trådte i kraft, men dette betydde ikke at det var høyest usannsynlig at noen kunne misbruke en slik ordning med å skifte juridisk kjønn.⁶⁷⁵ Halvorsen påpekte at det fantes diskusjonstråder på nettet som diskuterte bruken av loven for å få ekstra kjønnspong og tidligere innsatte menn som ønsket å skifte juridisk kjønn for å slippe og sone i mannsfengsel.⁶⁷⁶

I tillegg til mangelen på en konsekvensutredning med denne loven, ser man et mønster av at lovutredningene, innstillingene og møtene tilknyttet diskrimineringsloven av 2013 om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, samt lov om endring av juridisk kjønn av 2016 var mye mindre i omfang sett i forhold til partnerskapsloven og felles ekteskapslov. En av årsakene var at det hadde skjedd en endring i lovforhandlingene hvor lovene ikke skulle bli diskutert videre i lagtinget. Samtidig ser man at møtene og innstillingene var mye kortere sammenlignet med lovforhandlingene knyttet til partnerskapslov og felles ekteskapslov. Dette er interessant ettersom man kan spørre seg om dette er et resultat av at koblingen mellom skeiv politikk og menneskerettighetene gjør det vanskeligere å føre en kritisk debatt. Spesielt her i tilknytning til den manglende konsekvensutredning.

5.5.2 Opprettholdelse av identitetskategoriene mann og kvinne

Diskrimineringslovgivningen av 2013 inkluderte et større kjønns mangfold, men lovforslaget om endring av juridisk kjønn i 2016 opprettholdt kjønnene mann og kvinne. Selve lovforslaget om endring av juridisk kjønn var kjønnsnøytralt hvor hverken begrepene «transperson» eller «personer med kjønnsinkongruens» ble brukt, inkluderte ikke loven alle former for kjønnsidentiteter ettersom den var begrenset til juridiske kvinner og menn. Denne loven omhandlet i hovedsak personer med kjønnsinkongruens som hadde en mannlig eller kvinnelig kjønnsidentitet ettersom det ikke var diskusjon om innføring av en tredje kjønnskategori. Departementet viste til at det i høringsinstansene framkom problemstillinger knyttet til innføring av et tredje juridisk kjønn og gjøre hele lovgivningen kjønnsnøytral, men at disse ikke ble tatt med i lovproposisjonen.⁶⁷⁷

Utenfor jussen stod det personer med kjønnsinkongruens som ikke identifiserte seg som mann eller kvinne i tillegg til de som ikke fikk diagnosen kjønnsinkongruens (tidligere transseksualisme) stod uten et behandlingstilbud og fallt dermed ut av likestillingsprosjektet. Personer med kjønnsinkongruens ble inkludert i likestillingsfortellingen, men

---

⁶⁷⁴M. Halvorsen, 2018.

⁶⁷⁵M. Halvorsen, 2018, s. 461.

⁶⁷⁶M. Halvorsen, 2018, s. 470.

⁶⁷⁷Helse- og omsorgsdepartementet, 2016, s. 6.

opplevde i praksis en: «ekskludering, urettferdig forskjellsbehandling og brudd på menneskerettighetene» som Janneke van der Ros uttalte i artikkelen «likestillingspolitikk og alskens folk» i 2013.⁶⁷⁸

Som vi har sett med partnerskapsloven og ekteskapsloven foregikk rettighetskampen i etapper, hvor man sier ja takk til de rettighetene man kan få. På denne måten kan man si at med en oppmykning av regelverket rundt endring av juridisk kjønn åpnet opp forventninger om en innføring av en tredje juridisk kjønnskategori i Norge. Spesielt ettersom flere land allerede har innført en tredje juridisk kategori.

I etterkant av lovendringen uttrykte advokat Lars Arnesen i en artikkel i tidsskriftet *Kritisk juss* i 2017 at:

Lov om juridisk kjønn tar utgangspunkt i anerkjennelse av kjønnsidentitet og gir rett til å endre fra mann til kvinne eller motsatt. Den direkte virkningen av loven er at alternative kjønnsidentiteter ikke blir anerkjent. Loven utgjør dermed direkte og formell forskjellsbehandling.⁶⁷⁹

Videre samme år ble det publisert en ny versjon av Yogyakarta-prinsippene som inkluderte kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika i tillegg til seksuell orientering og kjønnsidentitet. Her kommer tankesett fra skeiv teori klarere fram, hvor det ble lagt til et nytt krav knyttet til juridisk kjønn: «make available a multiplicity of gender marker options».⁶⁸⁰

Etter vedtakelse av en ny diskrimineringslov fra 2018 finner man kritikk om at lovverket fortsatt opererte med kjønnene «mann» og «kvinne» i *Blikk*, men også kritikk av grupper som var imot innføringen av en tredje kjønnskategori. Bøyum uttrykte at et tredje kjønn handlet om at «ingen skal måtte tvinges inn i kjønnskategorier de selv ikke opplever å tilhøre».⁶⁸¹ Videre fortalte Bøyum at «lovens bruk av kategoriene <mann> og <kvinne> speiler ikke kjønsmangfoldet i befolkningen».⁶⁸²

Når det gjaldt diskusjonen blant stortingsrepresentantene om endring av juridisk kjønn var det et flertall for loven. Videre fantes det ulik ordbruk blant representantene i omtalelse av personer med kjønnsinkongruens som viste at det skjedde brytninger med det tradisjonelle «født i feil kropp»-narrativet ved at et større mangfold ble presentert. Av begreper og ord som ble brukt i forhandlingene finner vi blant annet «personer som opplever å bli født i feil kropp», «personar som opplever å tilhøyra eit anna kjønn enn det dei er registrerte med i folkeregisteret» og «personer som opplever manglende kjønnsamsvar».⁶⁸³ I tillegg ble det av to representanter, Kirsti Bergstø fra Sosialistisk Venstreparti og Rasmus Hannson fra Miljøpartiet de grønne, trukket fram behovet for å

---

⁶⁷⁸Van der Ros, 2013, s. 385-386.

⁶⁷⁹Arnesen, 2017, s. 100.

⁶⁸⁰«The Yogyakarta Principles plus 10: Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles», 2017, s. 9.

⁶⁸¹Bøyum, 2018b, s. 7.

⁶⁸²Bøyum, 2018a, s. 7.

⁶⁸³Stortinget, 2016, s. 3412, 3413,

ha en tredje juridisk kjønnskategori.⁶⁸⁴ Også Ketil Kjenseth fra Venstre utfordret todelingen av kjønn ved å uttalte: «jeg synes vi skal fokusere mer på muligheter og rom for den enkelte, og at kropp og sinn har mer i seg enn å skulle plasseres i to ulike kategorier».⁶⁸⁵

5.6 Ulike beskrivelser av seksualitet og kjønn til forskjellige lover

Det kan virke paradoksalt at lovverket opererte med en lov som viste til eksistensen av en mangfoldig gruppe som hadde behov for et vern, men samtidig vedtok lover som bevisst utelot disse gruppene. For eksempel ble det anerkjent i diskrimineringslovgivningen av 2013 at det eksisterte flere kjønn, men i 2016 ble det innført nye kriterier for endring av juridisk kjønn, hvor det ble opprettholdt en todelingen av kjønn. Noe av det samme kunne vi observere med diskrimineringsloven av 1981 og partnerskapsloven av 1993. Bifile ble inkludert i diskrimineringsvernet fra 1981 og man brukte begrepet orientering, men bifile ble ikke nevnt i tilknytning til partnerskapsloven hvor begrepet legning dominerte i diskusjonen rundt homofile.

Diskrimineringsloven av 1981 er interessant ettersom den gir uttrykk for å legge til grunn en konstruktivistisk forståelse av seksualitet i motsetning til det vi så i kapitlet som dekket partnerskapsloven som var sterkt preget av essensialisme. Denne konstruktivistiske forståelsen ble videreført med diskrimineringsloven av 2013, hvor det i tillegg til seksuell orientering ble inkludert begreper som «kjønnsidentitet» og «kjønnsuttrykk». I utredningen om særlig strafferettslig vern for homofile fra 1979 ble det nevnt en usikkerhet som eksisterte blant en bifil orientering hvor flere psykologer og psykiatere benektet denne orienteringen, men at det var økende faglig støtte hvor spørsmålet om bifil orientering ikke kunne avklares på det tidspunktet.⁶⁸⁶ I lovforslaget knyttet til diskrimineringsvern i 1981 ble det lagt fram at nyere forskning viste at man måtte være forsiktig med å ikke trekke skarpe skiller mellom en homofil og heterofil orientering og at det var snakk om flytende overganger mellom disse orienteringene.⁶⁸⁷ Dette viser oss at lovforslaget la til grunn en konstruktivistisk forståelse av seksualitet som gjorde at bifile kunne bli innlemmet å få et diskrimineringsvern. Det ble fortalt at: «i praksis må en rekne med et hetero/homofilt spektrum eller kontinuum (...) Graden av homofil legning har ikke betydning for det strafferettslige vernet, f eks vil også de bifile være beskyttet.»⁶⁸⁸ Samtidig ble ikke bifile nevnt i selve lovteksten, slik at den homofile identitetspolitikken stod fortsatt sterkt.

Mens partnerskapsloven opprettholdt en todeling av seksualitet og stilte krav til seksuell orientering, opererte den felles ekteskapsloven verken med begrepene legning eller orientering og tok i bruk et kjønnsnøytralt språk ved å bruke begreper som «likekjønnede-

---

⁶⁸⁴Stortinget, 2016, s. 3414, 3415.

⁶⁸⁵Stortinget, 2016, s. 3413.

⁶⁸⁶Justis- og politidepartementet, 1979, s. 69.

⁶⁸⁷Justis- og politidepartementet, 1981, s. 5.

⁶⁸⁸Justis- og politidepartementet, 1981, s. 5.

og ulikekjønnede par» istedenfor «homofile og heterofile par». Det har flere steder i oppgaven blitt pekt på hvor strategisk det var å først få på plass en partnerskapslov og deretter peke på hvordan denne loven var diskriminerende og til slutt få en full likestilling mellom heterofile og homofile. Det samme skjedde med arbeidet mot en ny lov om endring av juridisk kjønn hvor diskrimineringsloven av 2013 ble brukt som et argument for at gjeldende praksis av vilkår for endring av juridisk kjønn var diskriminerende og måtte endres.

5.7 Konklusjon

Ble legningsforståelsen av seksualitet videreført med diskrimineringsloven av 2013? I motsetning til forhandlingene rundt partnerskapslov og felles ekteskapslov som dreide seg om homofiles og lesbiskes rettigheter og bruken av begrepet «legning», dreide forhandlingene rundt diskrimineringsloven av 2013 seg om lhbt-personer hvor begrepet «orientering» dominerte i omtalelse av seksualitet. Her bør det nevnes at selve innholdet i loven om felles ekteskapslov var kjønnsnøytral. På samme måte som at diskrimineringslovgivningen diskuterte omkring kategoriene lhbt, var innholdet i loven kjønnsnøytral ved å vise til seksuell orientering og kjønnsidentitet uten å koble opp kategoriene. Dette kan ses i lys av det internasjonale gjennombruddet hvor staten ble verdinøytral og fjernet begreper som norske verdier og norsk kultur. Det samme er tilfellet for lover knyttet til det kjønns- og seksualitetsmangfoldet.

I tillegg til å være verdinøytral skulle den norske stat hvile på universelle menneskerettigheter. FNs vedtak av menneskerettighetene var en forløper til etableringen av norsk homoorganisasjon i Norge. Mens identitetspolitikken til homobevegelsen argumenterte deres rettigheter ut fra «født sånn»-argumentet og brukte begrepet legning, var skeiv politikk opptatt av å dekonstruere de etablerte identitetskategoriene som homofil og lesbisk. Med skeiv politikk ble det åpnet opp for et større mangfold som bevegde seg på tvers av kategoriene. Det ble derfor et behov for et kjønnsnøytralt lovverk, som vi har sett med omtalelsen likekjønnede og ulikekjønnede par i ekteskapsloven og bruken av begrepene seksuell orientering og kjønnsidentitet framfor lhbt-kategoriene. Skeiv teori er relativistisk og det ble i de homofile tidsskriftene diskutert hvorvidt teorien kunne forenes med menneskerettighetene. Med Yogyakarta-prinsippene i 2006 ble det utformet en rekke prinsipper som utdypet seksuell orientering og kjønnsidentitet med utgangspunkt i menneskerettighetene. En konsekvens av å koble også skeiv politikk på menneskerettighetene i tillegg til identitetspolitikk var at muligheter for en kritisk debatt rundt lhbt-personers rettigheter ble vanskelig. Dette har jeg spekulert ut fra at lovforhandlingene knyttet til diskrimineringsloven av 2013 og endring av juridisk kjønn i 2016 var mye mindre i omfang sammenlignet med partnerskapsloven og felles ekteskapslov. I tillegg manglet lovutredningen av lov om endring av juridisk kjønn av 2016 en konsekvensutredning.

Noen innvendinger til utviklingen av at man ser det blir tatt utgangspunkt i en større

gruppe ved å vise til lhbt-personer framfor lesbiske og homofile i tillegg til økt forekomst av begrepet orientering, er at diskrimineringsloven av 1981 inkluderte bifile i tillegg til homofile og lesbisk og brukte begrepet orientering ved siden av legning og levemåte. Hva dette viser oss er at man har vært bevisst over eksistensen av en bifil legning i tillegg til bruken av begrepet orientering før vedtaket av partnerskapsloven. Dette er viktig ettersom det støtter opp om at reduseringen av diskusjonen til å gjelde homofile og lesbiske i tilknytning til spørsmål om homofilt ekteskap. Et annet moment dette viser er at selv om lovverket anerkjente eksistensen av bifile ble de ekskludert i diskusjonen om partnerskap. Det samme ser vi med diskrimineringsloven av 2013 og endring av juridisk kjønn i 2016. Lovverket vedtok en lov som anerkjente eksistensen av et større kjønns mangfold, men vedtok i etterkant en lov som opprettholdt todelingen av kjønn. Det sentrale med denne loven var å fjerne sterilisering som krav, dersom diskusjonen om et tredje juridisk kjønn hadde blitt inkludert, kunne loven blitt nedstemt. Dette er med tanke på at diskusjonen rundt et tredje juridisk kjønn har vært oppe for diskusjon og blitt nedstemt flere ganger etter vedtaket av nye vilkår for endring av juridisk kjønn.

Fantes det forskjeller i beskrivelser av seksuell orientering og kjønnsidentitet/kjønnsuttrykk i forhandlingene og lovutredningen knyttet til diskrimineringsloven? Mens seksuell orientering ble i forhandlingene redusert til lesbiske, homofile og bifile, ser det ut som at kjønnsidentitet ble oppfattet mer bredt. I motsetning til seksuell orientering mente Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet at det ikke var hensiktsmessig å forklare hvem som kunne påberope seg dette diskrimineringsgrunnlaget. Seksuell orientering ble på den andre siden avgrenset til seksuell legning, praksis, livsstil og samlivsform, mens seksuelle preferanser, atferd eller aktiviteter ble holdt utenfor. I diskrimineringsloven av 2018 ble dette begrunnet ut fra at det ville være vanskelig å avgrense vernets rekkevidde ved å inkludere aseksualitet, BDSM og fetisjisme. Dette kan muligens forstås med at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er synlig mens seksuell orientering nødvendigvis ikke er det. For eksempel viste departementet til at flesteparten av homofile og bifile opplevde diskriminering som regel ut fra kjønnsuttrykk og ikke deres seksuelle orientering. Til tross for at skeiv politikk ville kommet tydeligere fram dersom man inkluderte flere varianter av seksuell orientering, var loven som ble vedtatt nøytral ved å vise til begrepene seksuell orientering og kjønnsidentitet uten å legge føringer for hvilke kategorier som gjaldt innen disse begrepene.

Videre ble kjønnsuttrykk brukt om både seksuell orientering og kjønnsidentitet og fungerte som et slags bindeledd mellom disse. Dette er interessant ettersom diskrimineringsloven av 2013 opererte fortsatt med ulike diskrimineringsgrunnlag, hvor grunnlagene knyttet til seksuell orientering og kjønnsidentitet vil jeg si svekket argumentasjonen for å opprettholde flere diskrimineringslover framfor å ha én lov som dekket et spekter av grunnlag. En samling av diskrimineringsgrunnlagene til én lov ble vedtatt i 2018.

6 Skeiv frigjøringskamp - mellom identitetspolitikk og skeiv politikk

Denne oppgaven har studert skiftet som skjer fra en enerådende homofil frigjøringskamp til en skeiv frigjøringskamp utover på 2000-tallet sett ut fra forholdet mellom identitetspolitikk, skeiv politikk og transpolitikk. Disse politikkkføringene har fremmet ulike strategier og argumenter knyttet til kjønn og seksualitet. Det fremkommer i oppgaven at valget av strategi i frigjøringskampen har beveget seg fra identitetspolitikk med vektlegging av essensialisme til skeiv politikk med konstruktivisme til grunn. Dette er radikale endringer ettersom identitetspolitikk forsøkte å normalisere identitetskategorier som lhbt, mens skeiv politikk søkte å løse opp disse etablerte kategoriene knyttet til kjønn og seksualitet. Ettersom vi fortsatt opererer med kategoriene lhbt, har ikke identitetspolitikken blitt forlatt, men det er overveiende at skeiv politikk legges til grunn i kampen om rettigheter som ble ført etter felles ekteskapslov. Dette skiftet i politikkkøringen blant skeive aktivister har hatt store innvirkninger i lovverket som i oppgaven viser dets forsøk på å tilpasse seg det økende seksualitets- og kjønns mangfoldet. Blant annet har diskrimineringsvernet blitt utvidet til å gjelde flere grupper i tillegg til at lovverket har anvendt et nøytralt språk som ikke binder seg opp til identitetskategorier i lovene om felles ekteskap, diskriminering og endring av juridisk kjønn.

Denne overgangen fra å vise til konkrete identitetskategorier som lesbisk, homofil og bifil til en nøytral omtale av kjønn og seksualitet som dekket et større spekter, ser ut til å følge samme mønster som med endringer i innvandringspolitikken. På samme måte som bruken av beskrivelser som «norske verdier» og «norsk kultur» forsvant fra lovverket utover på 1990-tallet fjernet og erstattet med «rikskultur» og «sentralkultur» i 1995 ble det tradisjonelle ekteskapet og kjernefamilien oppløst med partnerskapslov og felles ekteskapslov. Lovverket åpnet opp for at lesbiske og homofile kunne adoptere i tillegg til å tillate assistert befruktning for lesbiske par.

Videre har etableringen av menneskerettighetene i 1948 vært en forløper for homoor-ganisering i Danmark, hvor det ble opprettet en norsk underavdeling, som ble selvstendig i 1950. Homobevegelsens identitetspolitikk har i tillegg til å argumentere rettigheter utfra en essensialistisk tilnærming til seksualitet, også vært knyttet opp til menneskerettighetene. Med utformingen av skeiv politikk med konstruktivisme til grunn var det flere som mente at denne type politikk ikke var forenlig med menneskerettighetene. Det samme ser vi med innvandringspolitikken hvor det eksisterte motsetninger mellom menneskerettighetenes universalistiske karakter og multikulturalismens relativisme. Disse ble i følge Terje Tvedt sammensmeltet på 1980- og 1990-tallet. Når det gjelder koblingen mellom skeiv politikk og menneskerettigheter har vi Yogyakarta-prinsippene som ble utformet i 2006 av internasjonale menneskerettighets-eksperter. Skeiv teori blir ikke nevnt i disse, men prinsippene utdypet menneskerettighetene i tilknytning til seksuell orientering og kjønnsidentitet, som er i tråd med skeiv politikk ettersom de ikke bandt seg til fastlagte

identitetskategorier som lhbt.

En konsekvens av denne koblingen med identitetspolitikk og skeiv politikk til menneskerettighetene har vært at mulighetene for en kritisk debatt blir begrenset. Dette kan muligens også forklare et mønster hvor rettighetssaker knyttet til lhbt-personer etter partnerskapslov og felles ekteskapslov har blitt mindre i omfang, hvor lov om endring av juridisk kjønn i 2016 i tillegg ikke inneholdt en konsekvensutredning. Utover dette må forklaringer knyttet til hvordan slike lover endte opp med å bli foreslått og vedtatt ses i lys av prosesser som blant annet frigjøringsbevegelser på 1970-tallet og aids-krisen på 1980-tallet. Ikke minst også endringer i det heterofile livsmønsteret hvor seksualitet ble separert fra reproduksjon, noe som gjorde at heterofiles livsmønstre begynte å ligne mer på homofiles.

Problemstillingen som har utgjort utgangspunktet for denne oppgaven er: «hvordan har forståelsen av kjønn og seksualitet, slik den har kommet til uttrykk i homobevegelsen og transbevegelsen, endret seg fra 1988 til 2018 i forbindelse med introduksjonen av skeiv teori i 1990 og hvilke konsekvenser har det hatt for lovverket?» Valget av formuleringen «endringer i forståelse av kjønn og seksualitet» har vist seg å være upresist etter en gjennomgang av empirien. Det som kan kategoriseres som «endringer», som i betydningen «nye» måter å tenke om kjønn og seksualitet strekker seg lengre tilbake enn det først kan gi uttrykk for. Man kan for eksempel si at det er et faktum at det skjer en «skeiv vending» utover på 1990-tallet som bryter med en essensialistisk måte å forstå kjønn og seksualitet. Videre betyr ikke dette at det ikke eksisterte ikke-essensialistiske tanker om kjønn og seksualitet før denne tid sett ut fra en Vestlig kontekst.

Homofile tidsskrift viser at det fantes diskusjoner rundt konstruktivisme og hvilke fordeler en slik strategi kunne ha i tidsskriftet *Løvetann* på slutten av 1980-tallet, altså før etableringen av skeiv teori i USA i 1990. Dette er interessant ettersom det viser at vektleggingen av essensialisme og identitetspolitikk ikke har vært tilfeldig ettersom man kjente til konstruktivisme som en alternativ strategi som kunne brukes. Også diskrimineringsloven av 1981 i tilknytning til vern av homofile, lesbiske og bifile inneholdt konstruktivistiske trekk ved å inkludere bifile i lovforhandlingene, i tillegg til begrepet «orientering» som ble med i lovteksten (bifile ble ikke nevnt i selve lovteksten).

Til tross for at kunnskapene om seksualitet som skiftende og eksisterende på et spekter framfor en todeling som hetero/homo og mann/kvinne som ble fremmet i større grad med introduksjonen av skeiv teori i 1990, har det blitt vektlagt en essensialistisk tilnærming til seksualitet både blant homobevegelsen og deler av lovverket, helt opp til 2008. Dette har vist seg å fungere svært godt i rettighetskampen og kan ut fra diskrimineringsloven av 1981 ses som en bevisst strategiføring ved å utelate bifile i diskusjonen om partnerskapslov og felles ekteskapslov. Dette ser vi blant annet med at bifile ble ekskludert fra formålsparagrafen til DNF-48 utover på 1980-tallet. Videre ble det i lovproposisjonen til partnerskapsloven anerkjent at seksualitet kunne ses som et spekter framfor en todelingen med heterofil og homofil, men bifile ble allikevel ikke inkludert i diskusjonen. Rune

Halvorsen har pekt på at dette var fordi bifile ville svekket argumentasjonen om å ha to separate lover for regulering av samliv. Bifile utfordret todelingen av seksualitet, men også båsatenkningen selv om det ble presentert som en legning på lik linje som homofile og heterofile. En inkludering av bifile eller skeiv politikk ville ikke vært fruktbar i rettighetssaker som omhandlet homofile, lesbiske og barn med å presentere seksuell orientering som noe annet enn en medfødt egenskap. Det er viktig å påpeke at skeiv politikk forutsetter et liberalt og tolerant samfunn. Etter at homofile og lesbiske ble fullt ut likestilt med heterofile i en rettslig sammenheng i 2008 ble det vanskelig å argumentere for å fortsette å føre en identitetspolitikk som var begrenset til homofile og lesbiske.

Skiftet som har skjedd mellom identitetspolitikk og skeiv politikk kan ses på som et naturlig ledd i frigjøringskampen. Etter hvert som en homofil og lesbisk legning ble mer normalisert, kunne mangfoldet innad identitetskategoriene bryte ut. En homofil identitetspolitikk ble først oppfattet som frigjørende, hvor man kjempet for å kunne inngå ekteskap og ha samme rettigheter som heterofile omkring familieliv. Etter hvert ble identitetskategoriene for smale og det var et behov for å bryte ut av disse, som man fikk med skeiv politikk.

Den homofile identitetspolitikken kan ha gitt uttrykk for å være preget av enhet med essensialisme til grunn, men homofile tidsskrift har vist til at det fantes motstridende krefter innad homobevegelsen som har vært skiftende mellom frigjøring og likestilling. Det har for eksempel vært uenigheter blant hvilke kampsaker som skulle prioriteres i frigjøringsbevegelsen. Blant annet på 1970-tallet dominerte radikale stemmer som ville avskaffe ekteskapet som institusjon, men inn på 1980-tallet skjedde det et skifte hvor krav om likeverd og likestilling fikk fotfeste i rettighetskampen. Dette må ses i lys av aidskrisen hvor det lå et behov blant homomiljøet å forsøke å «friskgjøre» homofile, og lovverket tok på seg et ansvar med å fremme stabile parforhold. Med en normalisering av en variant av homofili som monogamt og som innrettet seg det heterofile livsmønsteret ble det lettere for samfunnet å akseptere innføringen av en partnerskapslov for homofile. Videre inn på 2000-tallet ser det ut som at uenigheten om å vektlegge frigjøring eller likestilling skifter til å være en uenighet om prioritering av holdninger og kampsaker. Videre med inkluderingen av transpersoner i LLH fra 2008 fantes det lhb-personer som stilte seg negativ til denne inkluderingen. Flere mente at problemstillinger knyttet til homofile og lesbiske ville bli usynliggjort. Et resultat av inkluderingen av transpersoner i Norge, men også internasjonalt har vært en etablering av lhb-organisasjoner de siste årene som jobber mot transpolitikk.

Fokuset på frigjøring på 1970-tallet mener jeg har vært en viktig forutsetning for den senere skeive bevegelsen. Dette er ut fra at 1970-tallet var preget av flere sosiale revolusjoner og bevegelser som for eksempel kvinnekamp, hvor homobevegelsen ga uttrykk for å ville kjempe for undertrykking generelt som ikke nødvendigvis var redusert til homofile og lesbiske. Dette så vi blant annet med at ekteskapsinstitusjonen ble sett på som diskriminerende for enslige, hvor homobevegelsen på 1970-tallet ønsket å sikre lovreguleringer

av ulike boforhold. Videre var kampen mot aids ikke bare redusert til homofile ettersom sykdommen rammet befolkningen generelt. I tilknytning til assistert befruktning ble det uttrykt at det også burde gjelde for enslige kvinner. Selv om rettighetskampen har vært konsentrert om homofile og lesbiske mener jeg at homobevegelsens evne til å plassere sine kampsaker i kontekst av en felles kamp mot undertrykking har vært en forutsetning for at LLH etter hvert inkluderte transpolitikk i en seksuell frigjøringskamp. Når det gjelder spørsmål om hvorfor homobevegelsen ikke inkluderte et transperspektiv tidligere kan dette ses i sammenheng med FPE-NE ga tydelig uttrykk for at de ikke ville assosieres med seksuelle minoriteter. Det var ikke først ut på 1990-tallet at FPE-NE åpnet organisasjonen til å gjelde et større mangfold blant transpersoner.

Transpolitikken til FPE-NE fra 1966 var på samme måte som homobevegelsen preget av en bevisst identitetspolitikk hvor FPE-NE avgrenset medlemskapet for «heterofile transvestitter». Dette var blant annet for å normalisere at ikke alle personer med mannlig fødselskjønn i kvinneuttrykk var seksuelt tiltrukket til menn. Organisasjonen FPE-NE skilte seg fra homoorganisasjonene ved at FPE-NE var lenge preget av hemmelighetshold, helt opp til 1990-tallet hvor medlemmene opererte med pseudonymer. Historien til FPE-NE er interessant ettersom tidsskriftene i tilknytning til organisasjonen har lenge forsøkt å holde på identiteten «heterofil transvestitt», men en lesing av disse tidsskriftene avslører at det handlet om noe mer enn «heterofile menn i kvinneklær». Flesteparten av medlemmene var gift og hadde barn, slik at det kunne være farlig å innrømme at de hadde mer kvinne i seg. I dag blir ikke begrepet transvestitt særlig brukt lenger hvor medlemmene i organisasjonen begynte å identifisere seg med transbegrepet ut på 1990-tallet og det ble mer åpnet for at man kunne identifisere seg utenfor de binære kjønnskategoriene. Dette tilsier at transpolitikken endret seg radikalt på 1990-tallet hvor det så ut til å være i et samspill mellom identitetspolitikk og skeiv politikk med en kontinuerlig konstruksjon og dekonstruksjon av kjønnskategorier. Ut på 2000-tallet ønsket FPE-N at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk skulle inkluderes som diskrimineringsgrunnlag i lovverket, hvor inkludering av transpolitikk i LLH fra 2008 ga en større politisk slagkraft i kampen mot diskriminering.

Med skeiv politikk ble mangfoldet som eksisterte innad lhbt-kategoriene framhevet i tillegg til de som ikke passet inn i disse kategoriene. Videre ser det ut som at frigjøringskampen som ble ført fra 2008 bærer trekk av både identitetspolitikk og skeiv politikk. Identitetspolitikk og skeiv politikk er i utgangspunktet to motstridende politiske strategier ettersom den ene søker å kjempe på bakgrunn av identiteter, mens den andre søker å oppheve kategoriene. Til tross for at skeiv politikk har lagt føringer for valg av kampsaker etter innføringen av en felles ekteskapslov av 2008 er det tydelig at begge elementene er til stede, slik at det ikke har skjedd et skifte fra identitetspolitikk og skeiv politikk. Dette kommer for eksempel til uttrykk ved at man fortsatt opererer med

begrepene lhbt i tillegg til å bruke benevnelsen skeiv.⁶⁸⁹ Selv om hovedvekten kan se ut til å ligge på skeiv politikk kan man argumentere for at det foregår vekselvirkninger mellom konstruksjon og dekonstruksjon av identitetene. Det virker som at det skeiv politikk bidrar med i praksis ikke nødvendigvis er å fjerne kategoriene, men å fremheve ideer og tanker om kjønn og seksualitet som ikke fastsatt og binært.

---

⁶⁸⁹Bruken av lhbt kan også ses som et kompromiss blant de som stilte seg negativt til inkluderingen av skeiv politikk i LLH.

Referanser

- Abdi, M. (2018). Trumps USA - en identitetspolitisk smeltedigel. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(3), s. 196–209. <https://doi.org/10.18261/issn.1890-7008-2018-03-05>
- Adopsjon ikke neste fanesak. (1993). *Blikk*, (9), s. 5.
- All set for Gay Pride Week. (1993). *Blikk*, (6), s. 33.
- Almedal, C. (1982a). Ekteskapsdebatten. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 10.
- Almedal, C. (1982b). Kjempers fødeland, regulering av samliv, Kim Friele, Sverige og annet: Samlivsdebatten går videre. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (2), s. 46–47.
- Andersen, A. J. (2009). Det norske seksuelle medborgerskapet. I W. Mühleisen & Å. Røthing (Red.), *Norske seksualiteter* (s. 121–139). Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Anderssen, N. (1988a). Lesber og homser: Hvem er vi? To måter å forstå homoseksualiteten på. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 12(2), s. 8–13.
- Anderssen, N. (1988b). Vil vi eller må vi? Om bakenforliggende premisser i homse- og lesbekamp. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 12(3), s. 36–39.
- Anderssen, N. (1992). Svært sjelden diskuterer vi i sin fulle bredde spørsmål som: hva er poenget vårt? hva er våre viktigste mål? hva vil vi? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 15(2), s. 4–5.
- Andreassen, T. (1994). En underlig tid. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 17(3), s. 4–5.
- Arbeidsutvalget i AHF. (1978). Har DNF-48 monopol på homofilt frigjøringsarbeid? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (3), s. 3.
- Armstrong, E. A. & Cragge, S. M. (2006). Movements and Memory: The Making of the Stonewall Myth. *American Sociological Review*, 71(5), s. 724–751. <https://doi.org/10.1177/000312240607100502>
- Arnesen, L. (2017). Bør retten anerkjenne mer enn to kjønn? Retten til egen kjønnsidentitet og diskrimineringsvern på bakgrunn av lov om endring av juridisk kjønn. *Kritisk Juss*, 43(2), s. 84–112. <https://doi.org/10.18261/issn.2387-4546-2017-02-03>
- Bal, M. (2009). Working with Concepts. *European Journal of English Studies*, 13(1), s. 13–23. <https://www.jstor.org/stable/2938818>
- Barne- & familiedepartementet. (1993). *Ot.prp. nr. 32 (1992-93): Om lov om registrert partnerskap*.
- Barne- & familiedepartementet. (2001). *Levekår og livskvalitet for lesbiske og homofile i Noreg*. St. meld. nr. 25 (2000-2001)).
- Barne- & familiedepartementet. (2003). *Forskrift om fosterhjem*.
- Barne- & likestillingsdepartementet. (2007). *Trygghet og mangfold: En skeiv erfaringskonferanse*. (Rapport).
- Barne- & likestillingsdepartementet. (2008a). *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bi-file og transpersoner 2009-2012*. (Regjeringens handlingsplan).
- Barne- & likestillingsdepartementet. (2008b). *Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par*. (Ot. prp. nr. 33. (2007-2008)).

- Barne- & likestillingsdepartementet. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven)*. Prop. 81 L (2016–2017).
- Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet. (2013a). *Diskrimineringslovgivning (diskrimineringsloven om seksuell orientering, likestillingsloven, diskrimineringsloven om etnisitet, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven)*. (Prop. 88 L (2012–2013)).
- Barne-, likestillings- & inkluderingsdepartementet. (2013b). *Endringer i barnelova (farskap og morskap)*. (Prop. 105 L (2012–2013)).
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par).
- Benestad, E. & Almås, E. (1994). Bekreftelsesmodellen for kjønnsstilling. *Feminform*, (129), s. 3–5.
- Benum, V. (1996). Kjemp for våre adopsjonsrettigheter. *Blikk*, (5), s. 34.
- Berg, S., Bjerck, B. & Lund, E. (1978). *Homofile: myter og virkelighet: en undersøkelse blant homofile kvinner og menn i Norge*. Oslo: Pax.
- Berge, B. (2016). *Attråverdige fellesskap? Familieforståing i homorørsla 1973-2008* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/12117>
- Berggrav, B.-E. (2003). *En analyse av den norske homobevegelsens legalstrategier* (Masteroppgave). <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-36106>
- Bernstein, M. (2005). Identity Politics. *Annual Review of Sociology*, 31, s. 47–74. <https://www.jstor.org/stable/29737711>
- Bernaas, A. (1982a). Ekteskapsdebatten - og noen kommentarer til Calle Almedal. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (3), s. 37–38.
- Bernaas, A. (1982b). Homofile og spørsmålet om regulering av samliv. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (1), s. 20–21.
- Bjartnes, K. S. & Sørensen, S. Ø. (2019). Likestillingsproblemer i integreringspolitikken. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 43(3), s. 198–212. https://www.idunn.no/tfk/2019/03/likestillingsproblemer_i_integreringspolitikken
- Bjørby, P. (2001). Queer-teori: Asymmetriske identiteter. I M. C. Brantsæter, T. Eikvam, R. Kjær & K. O. Åmås (Red.), *Norsk homoforskning* (s. 325–354). Oslo: Universitetsforlaget.
- Bjørneboe, J. (1979). Spredning og samhold. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 20.
- Bjørnæs, C. (2003). LLH fornyer seg. *Blikk*, (12), s. 15.
- Bjørnæs, C. (2004). Et tragisk forslag. *Blikk*, (3), s. 4.
- Bolsø, A. (2007a). Hvem sin identitetskrise? *Blikk*, (6/7), s. 22.
- Bolsø, A. (2007b). Identitet og homopolitikk etter queer. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 31(4), s. 50–70. <https://www.nb.no/items/54abcbfab912f390360a41f062533cb?page=0>
- Bolsø, A. (2007c). Institusjonskritisk homopolitikk. *Blikk*, (9), s. 22.
- Bolsø, A. (2008). Mission accomplished? Gay elitism and the constant misery of a minority. *Trikster*, (1), s. 1–10. <http://trikster.net/1/bolsoe/singlepage.html>
- Bolsø, A. (2010). *Folk flest er skeive. Queer teori og politikk*. Oslo: Forlaget Manifest.
- Brandser, G. (1993). Hvem er våre fiender? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 16(4), s. 18–23.
- Brantsæter, M. C. (1993). There's more to «sex» than meets the eye. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 16(2), s. 4–6.

- Broad, K. L. (2002). GLB + T?: Gender/Sexuality Movements and Transgender Collective Identity (De)Constructions. *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7(4), s. 241–264. <https://doi.org/https://doi.org/10.1023/A:1020371328314>
- Brodersen, M. B. (2019). *Være homo eller gjøre kjønn? Endringer i kjønnsforståelsene i den seksualpolitiske debatten 2003-2017* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/11250/2613031>
- Bunkholdt, V. (2003). Lesbiske, homofile og enslige som fosterforeldre. *Blikk*, (11), s. 10.
- Burri, S. & Schiek, D. (2009). *Multiple Discrimination in EU Law: Opportunities for Legal Responses to Intersectional Gender Discrimination*. Brussels: European Commission.
- Bøyum, E. (2003). Historisk stebarnsadsoppsjon. *Blikk*, (12), s. 12–13.
- Bøyum, E. (2004). Krangler om LLH-ledelsens innsats. *Blikk*, (3), s. 10–11.
- Bøyum, E. (2005). SV og Ap frir til Stortinget. *Blikk*, (11), s. 6.
- Bøyum, E. (2007). En eneste stor grøt. *Blikk*, (11), s. 8.
- Bøyum, E. (2013). Stopp tvangssteriliseringen! *Blikk*, (3), s. 7.
- Bøyum, E. (2018a). «Mann i kjole». *Blikk*, (4), s. 7.
- Bøyum, E. (2018b). Nei til kjønnetstyranni. *Blikk*, (1), s. 7.
- Det norske forbundet av 1948. (1981). Samliv uten vigsel: Det norske forbundet av 1948 svarer justisdepartementet. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, s. 46–48.
- Det norske forbundet av 1948. (1991). Landsmøtet i DNF-48, Trondheim 26-28. april 1991, referat. *Blikk*, (5), s. 36–38.
- Deweert, D. (2013). The political theory of personalism: Maritain and Mounier on personhood and citizenship. *International journal of philosophy and theology*, 74(2), s. 108–126. <https://doi.org/10.1080/21692327.2013.809869>
- Direktoratet for e-helse. (2019). *ICD-10: Den internasjonale statistiske klassifikasjonen av sykdommer og beslektede helseproblemer 2019*. <https://ehelse.no/kodeverk/kodeverket-icd-10-og-icd-11>
- Direktoratet for e-helse. (2020). *Endringsdokument for norsk utgave av ICD-10 2020-2021*. <https://ehelse.no/kodeverk/kodeverket-icd-10-og-icd-11>
- Dokument nr. 8:50 (1989-1990). (1990). Forslag fra stortingsrepresentantene Lisbeth Holland, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap. *Stortingsforhandlinger*, 134(5), s. 123–124.
- Dokument nr. 8:52 (2003-2004). (2004). Forslag fra stortingsrepresentantene Siri Hall Arnøy og May Hansen om lov om endring i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap. (Kjønnsnøytral ekteskapslov).
- Drage, C. (2017). *Kjønn i endring* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/16507>
- Drecker, C. (1977). Hvilken ideologi kommer til uttrykk gjennom Forbundets lover og resolusjoner? *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (1), s. 28–29.
- Drecker, C. (1979). Om AHF's grunnsyn. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (1), s. 3.
- Dyrhaug, K. E. (2006a). Enige om ikke å skilles. *Blikk*, (10), s. 10.
- Dyrhaug, K. E. (2006b). Loven diskriminerer. *Blikk*, (5), s. 22–25.
- Dyrhaug, K. E. (2006c). Skeiv Ungdom bli i LLH. *Blikk*, (11), s. 10.
- Dyrhaug, K. E. (2007a). Grorud: Beate var barneløs og lesbisk. Nå er hun heterofil småbarnsmor. Inn i sitt nye liv med den fraskilte trebarnsfaren Kjell tok hun med seg ekskona Mette og hennes kjæreste Marga. *Blikk*, (6/7), s. 36–37.
- Dyrhaug, K. E. (2007b). Ny ledelse i Skeiv Ungdom. *Blikk*, (11), s. 14.
- Dyrhaug, K. E. & Jensen, L. (2007). Homobevegelsen må våkne. *Blikk*, (4), s. 14–16.

- Eksklusjoner for full musikk. (1979). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 3.
- Ellefsen, J. (1977). Homofili - en «verdifull livsform»? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (1), s. 20–21.
- En historieløs bevegelse? (1993). *Blikk*, (7), s. 27.
- Enderud, K. & Sørensen, M. (1992). Det systemoverskridende potensiale og partnerskapet. *Blikk*, (8), s. 38.
- Enderud, K. & Øie, K. E. (1990). Homotanker i tiden. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 13(5), s. 4.
- Endestad, I. (2018). Mer synlig mangfold. *Blikk*, (9), s. 13.
- Endsjø, D. Ø. (2004). Skeiv identitet og menneskerettigheter. *Blikk*, (2), s. 6.
- Endsjø, D. Ø. (2012). Vatikanets mareritt. *Blikk*, (3), s. 22–23.
- Engesbak, R. (2018). We are family. *Blikk*, (6/7), s. 36–44.
- Espseth, L. D. (2017). *Kjønn og «andre» kjønn - Et forslag til lesning: offentlige diskursers konsekvenser for u/muligheter i folks liv* (Masteroppgave). <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-59877>
- Evensen, J. E. H. & Skumsvoll, N. F. (2020 juli). *Mener barneloven må endres: - Hovedpoenget her må jo være barnets beste*. <https://www.nrk.no/vestfoldogtelemark/mener-barneloven-ma-endres-1.15075873> (Hentet 3. november, 2020)
- Familie- & kulturkomiteen. (2008). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par). Innst. O. nr. 63 (2007-2008).
- Familie- & kulturkomiteen. (2013). Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om diskrimineringslovgivning (diskrimineringsloven om seksuell orientering, likestillingsloven, diskrimineringsloven om etnisitet, diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). (Innst. 441 L (2012-2013)).
- Fellesrådet for homofile organisasjoner i Norge. (1980). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (5), s. 23.
- Finnes det egentlig bifile? (1995). *Blikk*, (5), s. 47.
- Fisktjønmo, S. (2016). *Flerdimensjonalitet i Likestillings- og diskrimineringsombudets pådriverarbeid* (Masteroppgave). <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-55201>
- Folgerø, T. (2001). «Skeive» barnefamilier? *Ein etnologisk studie av homoseksualitet, kjønn og foreldreskap mellom normer og overskridingar* (Masteroppgave).
- Folgerø, T. & Hellesund, T. (2010). Kjønnoperasjoner og kjønnsdefinisjoner – hvor sitter kjønnnet? *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 130(4), s. 402–404. <https://doi.org/10.4045/tidsskr.09.1156>
- Folkehelseinstituttet. (2010 februar). *Hivinfeksjon/Aids - veileder for helsepersonell*. <https://www.fhi.no/nettpub/smittevernveilederen/sykdommer-a-a/hivinfeksjon-aids---veileder-for-hel/> (Hentet: 07.10.20)
- Forbruker- & administrasjonsdepartementet. (1984/85). St. meld. nr. 50 (1984-85) Om familiepolitikken. *Stortingsforhandlinger*, 129(3c), s. 1299–1387.
- Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. (udatert). *Begreper*. <https://www.foreningenfri.no/informasjon/begreper/> Hentet 31. desember, 2020.
- Foreningen for transpersoner Norge. (2012). *Fakta om transfenomener*. <https://web.archive.org/web/20120819064936/http://www.ftpn.no/default.asp?cat=23>
- Forhandlinger i Lagtinget nr. 4. (1993). *1993. Em. 1. april - Lov om registrert partnerskap*.

- Forhandlinger i Odelstinget nr. 23-24. (1991). 1991. Em. 21. mars - Forslag frå repr. Holand, Fåne, Knudsen, Jensrud og Halvorsen om lov om registrert partnerskap. *Stortingsforhandlinger*, 135(8), s. 317–339.
- Forhandlinger i Odelstinget nr. 34-37. (1993). 1993. Em. 18, 29. mars - Lov om registrert partnerskap.
- Forhandlinger i Odelstinget nr. 4. (2004/2005). 18. nov. - Forslag fra repr. Hall Arnøy og May Hansen om endring i ekteskapsloven (kjønnsnøytral ekteskapslov). *Stortingsforhandlinger*, 149(8), s. 51–59.
- Fredriksen, S. (1993). Venstreving i angrep. *Blikk*, (10), s. 18–20.
- Friele, K.-C. (1975). *Fra undertrykkelse til opprør: om å være homofil - og være glad for det*. Oslo: Gyldendal.
- Friele, K.-C. (1979). Tradisjonelt ekteskap for homofile - Eller? *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (4), s. 35.
- Friele, K.-C. (1981). Homofilt samliv - hvilke alternativer? Presentasjon av endel synspunkter. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, s. 18–21.
- Friele, K. (1987). Likestilling gjennom lovgivning = forebyggelse av AIDS. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 11(1), s. 16–18.
- Frigstad, K. (1984). 80-åras homopolitikk. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 8(1), s. 5.
- Frøseth, B. (1982). Åpen kirkegruppe. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 12–14.
- Følid, B. E. (1991). Ny leder og nytt program. *Blikk*, (5), s. 8.
- Følid, B. E. & Ovlien, T. (1991). Nordmenn blir mer tolerante. *Blikk*, (8), s. 3.
- Gatland, J. O. (1983). Nei til ekteskap. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (1), s. 43.
- Giertsen, M. (1992). Hvor mye lenger har vi kommet? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 15(6), s. 4–5.
- Gillow-Kloster, H. (2014 september). *Det norske forbundet av 1948*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/det-norske-forbundet-av-1948> (Sist oppdatert: 01. juli, 2020)
- Gillow-Kloster, H. (2017 februar). *De homofile*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/de-homofile> (Sist oppdatert: 1. oktober, 2018)
- Gillow-Kloster, H. (15. juni, 2015). *Radioprogrammet «Homofili og menneskeverd»*. Skeivt arkiv. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/radioprogrammet-homofili-og-menneskeverd> (Sist oppdatert: 1. oktober, 2018)
- Gultvedt, H. & Neuenkirchen, S. (1991). Jeg tenner på både kvinner og menn. *Blikk*, (11), s. 20–25.
- Halsos, M. S. (2001). *§213 i almindelig borgerlig straffelov av 1902: Homoseksualitet i Norge og rettslige sanksjoner mot den fra slutten av 1800-tallet til 1972* (Masteroppgave).
- Halvorsen, M. (2018). Om lov om endring av juridisk kjønn. *Lov og rett*, 57(8), s. 457–473. https://www.idunn.no/lor/2018/08/om_lov_om_endring_av_juridisk_kjoenn
- Halvorsen, R. (1995). *Å verdsette likheter og forskjeller: Om innføringen av partnerskapsloven i Norge* (Masteroppgave).
- Halvorsen, R. (1998). The Ambiguity of Lesbian and Gay Marriages: Change and Continuity in the Symbolic Order. *Journal of Homosexuality*, 35(3-4), s. 207–231. https://doi.org/10.1300/J082v35n03_09

- Halvorsen, R. (1999). Partnerskapslovens tvetydighet. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, (3), s. 310–333. https://www.researchgate.net/publication/295228376_Partnerskapslovens_tvetydighet
- Hames-García, M. (2006). What's at Stake in «Gay» Identities? I L. M. Alcoff, M. Hames-García, S. P. Mohanty & P. M. L. Moya (Red.), *Identity politics reconsidered* (s. 78–95). New York/Hampshire: Palgrave Macmillan.
- Hansen, T. M. & Øyan, J. R. (2007). Homoplaner og transperspektivet. *Blikk*, (12), s. 22.
- Hegna, K., Kristiansen, H. W. & Moseng, B. U. (1999). Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn. *Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring*, (1). <http://hdl.handle.net/20.500.12199/5137>
- Helse- & omsorgsdepartementet. (2016). *Lov om endring av juridisk kjønn*. (Prop. 74 L (2015-2016)).
- Helsedirektoratet. (2015). *Rett til rett kjønn - helse til alle kjønn*. (Utredning av vilkår for endring av juridisk kjønn og organisering av helsetjenester for personer som opplever kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori).
- Helseth, H. (2018). Å føle i offentligheten - en diskusjon av Nancy Frasers offentlighetsidealer. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 42(3), s. 184–195. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2018-03-04>
- Heyerdahl, B. M. (1993). Fordommer og fakta om lesbisk moderskap. *Blikk*, (10), s. 47.
- Heyerdahl, B. M. (1994). Den ubegripelige seksualiteten. *Blikk*, (6), s. 35.
- Hidle, K.-M. W. (2013). *En statlig norm for livsfortolkning: en analyse av debatten om «Felles ekteskapslov for heterofile og homofile par» ved hjelp av Robert C. Nevilles teori om symbolsk engasjement* (Doktoravhandling). <http://hdl.handle.net/11250/139748>
- Hilt, H. (1994). Bifile uten betydning. *Blikk*, (3), s. 35.
- Hines, S. (2009). (Trans)Forming Gender: Social Change and Transgender Citizenship. I E. H. Oleksy (Red.), *Intimate Citizenships: Gender, Sexualities, Politics* (s. 79–99). New York/London: Routledge.
- Hollup, E. R. (2007). Jente på ordentlig. *Blikk*, (1), s. 32–33.
- Homofil løvsprett: Landsomfattende samarbeid på trappene. (1978). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 14–15, 28.
- Homofili og ekteskap: Intervju med Gundersen og Sedvartsen. (1980). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (5), s. 12–13, 35.
- Homofilt arbeid i vestfoldbyene ikke lett: Noen av oss har fått kjenne det på kroppen. (1978). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 14–15.
- Håkansson, C. & Nord, S.-G. (1981). Nå er det sagt - og det blir skandale...? *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, s. 26–27.
- Indahl, T. & Johansen, G. (1976). AHF presenterer seg selv. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (4), s. 35–36.
- Innst. O. nr. 26. (1991). Innstilling frå justiskomiteen om forslag frå stortingsrepresentantane Lisbeth Holand, Jan Erik Fåne, Grete Knudsen, Trond Jensrud og Kristin Halvorsen om lov om registrert partnerskap. *Stortingsforhandlingar*, 135(6b), s. 239–242.
- Innst. O. nr. 9 (2004-2005). (2004). Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om forslag fra stortingsrepresentantene Siri Hall Arnøy og May Hansen om lov om endring i lov 4. juli 1991 nr. 47 om ekteskap. (Kjønnsnøytral ekteskapslov).
- Innst. S. nr. 53. (2003). Innstilling fra familie-, kultur- og administrasjonskomiteen om familien - forpliktende samliv og foreldreskap.

- Iversen, B. G. (1987). AIDS, homopolitikk og HBB. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 11(5), s. 32–33.
- Iversen, B. G. (1993). Homofile vertsfamilier. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 16(3), s. 46.
- Jacobsen, J. J. (2018a). Bi+ revolusjonær. *Blikk*, (9), s. 50–52.
- Jacobsen, J. J. (2018b). Bier på barrikaden. *Blikk*, (9), s. 53–54.
- Jensen, L. (1991). Kan homofile bli fosterforeldre? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 14(3), s. 18–19.
- Jensen, L. (1994a). Vi må bedre livsvilkårene for lesber og homser. *Blikk*, (6), s. 15.
- Jensen, L. (1994b). Å tenke «fil» er feil. *Blikk*, (1), s. 29.
- Jensen, L. (1995). Homofile uegnet som fosterforeldre. *Blikk*, (12), s. 5.
- Jensen, L. (2000). Et godt liv uten barn. *Blikk*, (1), s. 6–7.
- Jensen, L. (2005). Skeiv solidaritet stiftet. *Blikk*, (3), s. 14.
- Jensen, L. (2006). LLH må bli skeivere. *Blikk*, (6), s. 10.
- Johansen, G. A. (2005). Bedre å være homo i EU. *Blikk*, (11), s. 10–11.
- Johansen, H. M. (2019). *Skeive linjer i norsk historie frå norrøn tid til i dag*. Oslo: Samlaget.
- Johnsen, O. (2000). Utopi og ståpikk: en kritikk av skeiv teori. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 23(2), s. 4–5.
- Jordåen, R. (2010). *Inversjon og perversjon: homoseksualitet i norsk psykiatri og psykologi frå slutten av 1800-talet til 1960* (Doktoravhandling).
- Jordåen, R. (2015). Fødd sånn eller blitt sånn? Skeiv historie på norsk. *Prosa*, 5. <https://prosa.no/artikler/essay/fodd-sann-eller-blitt-sann-skeiv-historie-pa-norsk>
- Justis- & politidepartementet. (1979). *Særlig strafferettslig vern for homofile*. (NOU 1979: 46).
- Justis- & politidepartementet. (1981). *Om lov om endringer i straffelovens § 135 a og § 349 a (forbud mot diskriminering av homofile)*. (Ot prp nr 29 (1980-81)).
- Kjeldstadli, K. (2013). *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kristiansen, A. (1991). Homotanker i tiden. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 14(3), s. 4.
- Kristiansen, H. W. (2008). *Masker og motstand: Diskré homoliv i Norge 1920-1970*. Oslo: Unipub.
- Kristiansen, H. W. & Pedersen, W. (2003). Når skeiv teori blir levd liv. *Samtiden*, 112(2), s. 79–87. https://www.idunn.no/samtiden/2003/02/samtiden_nr2_2003
- Kvalheim, S. E. (1994). Bifile blir ikke diskriminert. *Blikk*, (2), s. 40.
- Kvarstein, M. (2019). *Makt og motmakt i medisinsk kunnskap om trans*: En kvalitativ studie av maktforholdet i kjønnsbekreftende behandling for transpersoner i Norge* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/11250/2613037>
- Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring. (2000 november). *Beretning for landsstyrets virksomhet i perioden 25.02.96-23.03.98*. <https://web.archive.org/web/20001115074100/http://www.llh.no/organisasjon/beretning96-98.html>
- Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring. (2002 oktober). *LLHs landsmøte i Trondheim - 01.-02. juni 2002 vedtok følgende resolusjoner*. <https://web.archive.org/web/20021009233438/http://www.llh.no/resolusjoner2002.html>
- Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring. (2004 juni). *Arbeidsprogram 2004-2006*. <https://web.archive.org/web/20040628021042/http://www.llh.no/Organisasjonen/Dokumenter/filestore/Arbeidsprogram2004-2006.pdf>

- Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring. (2006). *Arbeidsprogram 2006-2008*.
<https://web.archive.org/web/20061106063503/http://www.llh.no/Organisasjonen/Dokumenter/filestore/Arbeidsprogram2006-2008.pdf>
- Landsforeningen for lesbiske, homofile og bifile av 2019. (2020). *Vedtekter LLH-2019*.
<https://web.archive.org/web/20201024225729/https://llh2019.no/vedtekter/>
- Larsen, J. M. (2005a). Handling - ikke ord! *Blikk*, (5/6), s. 11.
- Larsen, J. M. (2005b). LLHs svake ledd. *Blikk*, (3), s. 8.
- Leder. (1976). *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (2), s. 3.
- Lindstad, S. (2006). Det farlige ordet. *Blikk*, (6), s. 15.
- Lindström, H. & Bromander, G. (1995). Tankar kring transvestism och transsexualism (Andra avsnittet). *Intermezzo*, (23), s. 8–9.
- LLHs arbeidsprogram 1994-1996. (1994). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 17(4), s. 45.
- Lov nr. 45 Husstandsfellesskap. (1991). Om rett til felles bolig og innbo når husstandsfellesskap opphører, datert 4. juli 1991. *Stortingsforhandlinger*, 135(8), s. 947–948.
- Lund, A. & Bjerkmo, L.-H. (1987). Homofile og barn. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (4), s. 18.
- Lundgren, E. (1992). *Det får da være grenser for kjønn: Voldelig empiri og feministisk teori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Løvaas, R. (2000). En nølende formann. Rolf Løvaas intervjuer seg selv. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 23(1), s. 12–13.
- Melsom, E. (1996). Hva har lesber, homser og sigøynere til felles? *Blikk*, (1), s. 32.
- Melve, L. & Ryymin, T. (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mile, K. (2005 juni). *Transkjønnetes vern mot diskriminering*. Likestillingsombudet.
<https://web.archive.org/web/20070713040607/http://www.likestillingsombudet.no/horingsuttalelser/transkjonn2005.html>
- Moen, V. & Aune, I. (2018). Identity and self-understanding among transgender women in Norway. *Nordic Journal of Social Research*, 9, s. 68–88. <https://doi.org/10.7577/njsr.2151>
- Moxnes, K. (1993). Partnerskapsloven: Et uttrykk for parforholdets endrende karakter. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 16(3), s. 30–31.
- MSIS Statistikk - folkehelseinstituttet. (udatert). <http://www.msis.no> (Søkeord: Aids og HIV-infeksjon)
- Nestvold, U. (1973). Homofile må få gifte seg. *Dagbladet*, 105(245), s. 5.
- Neuenkirchen, S. (1991). To års samliv en betingelse. *Blikk*, (10), s. 3.
- Njå, Å. (1993). Frigjøring eller friskgjøring. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 16(1), s. 30–31.
- Nord, B. T. & Whist, J. O. (2003). Homopartiet Høyre? *Blikk*, (9), s. 7.
- Nordisk. (1982). *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, (4), s. 43–46.
- Nordisk råd for homoseksuelle. (1985). Uttalelse om AIDS. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (6), s. 16.
- Norges offentlige utredninger. (2009). *Et helhetlig diskrimineringsvern*. (NOU 2009:14).
- Norges offentlige utredninger. (2011). *Struktur for likestilling*. (NOU 2011:18).
- Norges offentlige utredninger. (2020). *Ny barnelov*. (NOU 2020:14).
- Norrhem, S., Rydström, J. & Winkvist, H. M. (2015). *Undantagsmänniskor: En svensk HBTQ-historia med utblickar i världen*. Lund: Studentlitteratur.
- Nygård, E. (2004a). Farvel til Skeive folk. *Blikk*, (5), s. 16–17.
- Nygård, E. (2004b). Skeiv Ungdom i farta. *Blikk*, (9), s. 9.

- Nygård, E. (2004c). Skeiv verden stiftet i Oslo. *Blikk*, (11), s. 16.
- Nyhuus, H. C. (2001). *Å være eller ikke være - er det spørsmålet? En historie om den norske homofliddiskursen* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/1747>
- Oksholen, T. (1988). Fosterbarn har to mødre. *Aftenposten (Aftenutgave)*, 129(214), s. 18.
- Oleksy, E. H. (Red.). (2009). *Intimate Citizenships: Gender, Sexualities, Politics*. New York/London: Routledge.
- Olsen, A. H. (1996). *Endring i sjølvoppfatning blant lesbiske i Noreg 1950-1993, i nært samband med homoorganisering* (Masteroppgave).
- Olsen, H. (2008a). Kritisk til GID-klinikken. *Blikk*, (8), s. 44.
- Olsen, H. (2008b). Ny lhbt-plan fra regjeringen. *Blikk*, (8), s. 31.
- Ovlien, T. (1993). Helseminister Christie møter motstand. *Blikk*, (1), s. 2.
- Pasientorganisasjonen for kjønnsinkongruens. (udatert). *Om oss*. <https://kjonnsinkongruens.no/om-oss/>
- Pedersen, T. H. (2000). Homoidentiteten bør dekonstrueres. *Blikk*, (1), s. 21.
- Pedersen, T. H. (2001). Totens transemamma. *Blikk*, (5), s. 32–33.
- Plummer, K. (2003). *Intimate Citizenship: Private Decisions and Public Dialogues*. Seattle: University of Washington Press.
- Prince, V. (1962). «PHI PI EPSILON» Our national Sorority. *Transvestia*, 3(13), s. 66–71.
- Prøitz, A. (1994). Om «skikkelighet» og solidaritet. *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 17(5), s. 48.
- På spiddet. (1976). *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (4), s. 26–31.
- Queer Nation. (udatert). *Queers read this (The Queer Nation Manifesto)*.
- Rasmussen, M. V. (2005). *Å gjøre kjønn: Performativitet og meningsskaping blant transkjønn og andre kjønn i Norge* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/1239>
- Rasmussen, P. K. (1993). Skepsis, håp og veivalg. *Blikk*, (1), s. 35.
- Ref. O.tid. 4. (1991). *Stortingsforhandlinger*, 135(8), s. 4.
- Regjeringen. (2005). *Plattform for regjeringssamarbeidet mellom Arbeiderpartiet, Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet 2005-09*.
- Rydström, J. (2011). *Odd Couples: A History of Gay Marriage in Scandinavia*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers.
- Sandal, S. (2017). *En særlig trang til å ville forandre sitt kjønn: Kjønnsskiftebehandling i Norge 1952-1982* (Masteroppgave). <https://hdl.handle.net/1956/16759>
- Sandnes, H. E. (2008 juli). *Diskré unntaksmennesker*. <https://forskning.no/historie-kjonn-og-samfunn/diskre-unntaksmennesker/969313> (Hentet 01.06.2020)
- Seidman, S. (2001). From identity to queer politics: Shifts in normative heterosexuality and the meaning of citizenship. *Citizenship Studies*, 5(3), s. 321–328. <https://doi.org/10.1080/13621020120085270>
- «Sex er av og til litt kjedelig». (1995).
- Sibeko, G. (2003). Stebarnsadoptsjon er for stebarn! *Blikk*, (10), s. 8.
- Sjåholm, J. (2020). *Skeiv partipolitikk? En studie av stortingspartienes håndtering av «skeive» politiske saker fra 1970-årene til 2016* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/22647>
- Skeid, S. (2003). *LLHs fetisj/sm/transvestitt-utvalg*. <https://web.archive.org/web/20070428035807/http://www.llh.no/?module=Articles;action=Article;publicShow;ID=377> (sist oppdatert: 13. april, 2004)

- Skeive nyheter. (2001). *Dramatisk for transseksuelle*. https://web.archive.org/web/20010422132710fw_/http://skeivenyheter.no/y2k055.html
- Skeivt arkiv. (2014a oktober). *Blikk*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/blikk> (Sist oppdatert: 5. februar, 2020)
- Skeivt arkiv. (2014b mars). *DNF-48s første brosjyre*. <https://skeivtarkiv.no/dnf-48s-forste-brosjyre>
- Skeivt arkiv. (2015a mars). *Forbundet for transpersoner i Norge (FTP-N)*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/forbundet-transpersoner-i-norge-ftp-n> (Sist oppdatert: 29. mai, 2020)
- Skeivt arkiv. (2015b januar). *Fritt fram*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/fritt-fram> (Sist oppdatert: 3. februar, 2020)
- Skeivt arkiv. (2015c mars). *Løvetann*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/lovetann> (Sist oppdatert: 1. mai, 2020)
- Skeivt arkiv. (2019 november). *Dermot Mack*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/dermot-mack> 28. november, 2019
- Skeivt arkiv. (2020 juni). *Fri - Foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold*. <https://skeivtarkiv.no/skeivopedia/fri-foreningen-kjonns-og-seksualitetsmangfold> (Sist oppdatert: 26. juni, 2020)
- Solli, B. (2000). Queer theory - hype, hip eller politisk fallitt? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 23(4), s. 14–17.
- Solstad, J. (2005). Diskrimineringsvern for transpersoner. *Trans-X*, (2), s. 12–13.
- Solstad, J. (2006). Beskyttelse for transpersoner i lovverket? *Trans-X*, (3), s. 8–9.
- Solstad, J. (2007). Noen tanker rundt transpersoner og infovirksomhet. *Trans-X*, (4), s. 6–7.
- Sommersten, K. (1995). Homokampens båsbygging. *Blikk*, (12), s. 2.
- Sommersten, K. (1998). Fritt fram for enslige homofile. *Blikk*, (8), s. 5.
- Statistisk sentralbyrå. (udatert). *Ekteskap og skilsmisser*. <https://www.ssb.no/statbank/list/ekteskap/>
- Stavseng, A. J. (2000). Ny adopsjonslov i Nederland. *Blikk*, (10), s. 11.
- Stiklestad, S. S. (2004). Barnets beste. *Blikk*, (9), s. 15.
- Stiklestad, S. S. (2007). Det biologiske prinsippets skiftende anvendelse. *Nytt norsk tidsskrift*, 24(2), s. 138–150. https://www.idunn.no/nnt/2007/02/det_biologiske_prinsippets_skiftende_anvendelse
- Stortinget. (2008). *Odelstinget - Møte onsdag den 11. juni 2008 kl.10*.
- Stortinget. (2013). Stortinget - Møte torsdag den 13. juni 2013 kl. 9. (Referat Stortinget sak 31).
- Stortinget. (2016). *Møte mandag den 30. mai 2016 kl. 12*. (Referat Stortinget sak 1).
- Stortinget. (2021). *Voteringsoversikt for sak: Representantforslag om en offentlig bekla-gelse og erstatningsordning for transpersoner som har gjennomgått irreversibel ste-rilisering, og forslag om en tredje juridisk kjønnskategori*. <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/Voteringsoversikt/?p=81695&dnid=1>
- Stryker, S. (2017). *Transgender History: The roots of today's revolution*. New York: Seal Press.
- Størksen, I. (2000). *Homofili og politikk: En komparativ analyse av verdiendringer og meningskoalisjoner bak vedtaket av partnerskapsloven i Danmark og Norge* (Masteroppgave). <http://hdl.handle.net/1956/1791>

- Svare, H. (2001). Homoseksualitet mellom biologi og kultur: Et filosofisk blikk på essensialisme og konstruktivisme. I M. C. Brantsæter, T. Eikvam, R. Kjær & K. O. Åmås (Red.), *Norsk homoforskning* (s. 303–324). Oslo: Universitetsforlaget.
- Svendseid, B. S. (2020 september). *Familien som ikke er lov: Fekk barn med kompisen*. <https://www.nrk.no/vestland/xl/lesbiske-friederike-vil-vere-juridisk-mor-til-barna.-men-far-ikkje-stebarnsadoptere-1.14907039> (Hentet 3. november, 2020)
- Svendsen, A. (1993). Annonsebarnet. *Blikk*, (10), s. 27.
- Svendsen, S. H. & Øyan, J. R. (2003). Forandring fryder? *Blikk*, (12), s. 19.
- Sørensen, M. (2006). Uten rettigheter. *Blikk*, (5), s. 27.
- Sørli, A. (2013). *Retten til kjønnsidentitet som menneskerettighet: Kan norsk forvaltningspraksis' krav om irreversibel sterilisering ved endring av fødselsnummer forsvares?* (Masteroppgave). <http://urn.nb.no/URN:NBN:no-36032>
- Thangstad, B. A. K. (1994). Kjempefin ordning synes alle. *Blikk*, (11), s. 3.
- Tvedt, T. (2018). *Det internasjonale gjennombruddet: Fra «ettpartistat» til flerkulturell stat*. Oslo: Dreyers Forlag.
- van der Ros, J. (2013). Likestillingspolitikk og alskens folk. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 37(3-4), s. 378–386. <https://www.idunn.no/tfk/2013/03-04/likestillingspolitikk-og-alskens-folk>
- Walderhaug, A. (1986). Internasjonal solidaritet. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (14), s. 10–11.
- Walderhaug, A. (1992a). En pratnerskapslov vil hjelpe. *Blikk*, (10), s. 2–3.
- Walderhaug, A. (1992b). La homofile par få adoptere barn. *Blikk*, (11), s. 3.
- Walderhaug, A. (1992c). Nei til likestilling. *Blikk*, (3), s. 8.
- Walderhaug, A. (1992d). Sette seg inn i saken. *Blikk*, (3), s. 8.
- Walderhaug, A. (1992e). Tror ikke på signaleffekten. *Blikk*, (7), s. 2.
- Walderhaug, A. (1993). Også homser kan bli fedre. *Blikk*, (10), s. 23.
- Walderhaug, A. (1994). Bifile ønskes velkommen i LLH. *Blikk*, (7), s. 11.
- Walderhaug, A. & Følid, B. E. (1990). Grønt lys for «homoloven». *Blikk*, (0), s. 3.
- Walderhaug, A. & Ovlien, T. (1992). For få våger å leve åpent. *Blikk*, (5), s. 35.
- Wegling, M. (2000). Ordet fanger! *Blikk*, (10), s. 41.
- Wegling, M. (2007). Skal humorøsla bli queer? *Blikk*, (8), s. 30.
- Wiig, H. T. (2000a). Er du klar? *Blikk*, (5), s. 44.
- Wiig, H. T. (2000b). Skeiv teori er og eit politisk prosjekt. *Blikk*, (3), s. 42.
- World health organization. (2019 mai). *World health assembly update, 25 may 2019*. <https://www.who.int/news/item/25-05-2019-world-health-assembly-update>
- The Yogyakarta Principles plus 10: Additional Principles and State Obligations on the Application of International Human Rights Law in Relation to Sexual Orientation, Gender Identity, Gender Expression and Sex Characteristics to Complement the Yogyakarta Principles*. (2017). <http://yogyakartaprinciples.org> (Hentet 19. april, 2021)
- The Yogyakarta Principles: Principles on the application of international human rights law in relation to sexual orientation and gender identity*. (2007). <http://yogyakartaprinciples.org> (Hentet 19. april, 2021)
- Zerubavel, E. (2003). *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ziener, Ø. S. (1992). Ja, vi elsker hverandre. *Blikk*, (7), s. 39.
- Øie, K. E. (1987). Bravo Trondheim. *Fritt fram (Det norske forbundet av 1948)*, (1), s. 2.

Øie, K. E. & Roghell, P. K. (1989). Saunaer: positivt for alle? *Løvetann (Oslo): for homofil og lesbisk frigjøring*, 12(4), s. 36.

Ulistede artikler hentet fra trans-tidsskrift

Feminform (skandinavisk): nr. 47, des. 1974; nr. 52, nov-des. 1975; nr. 62, okt. 1977; nr. 64, mar. 1978; nr. 65, mai. 1978; nr. 78/79, aug. 1980; nr. 87, aug. 1982; nr. 88, sept. 1982; nr. 129, nov. 1994; nr. 130, jun. 1995; nr. 135, mar. 1998.

Intermezzo (skandinavisk): nr. 23, 1995; nr. 30, 1998.

Attitude (skandinavisk): nr. 7, apr. 2004.

Trans-X (norsk): nr. 2, 2005; nr. 3, 2006; nr. 4, 2007.